

ДОСТОНҲОИ ДИЛАНГЕЗ
АЗ «БҮСТОН»-И
ШАЙХ САЪДИ

ҶДММ МИИ «ГАНЧИНАИ СУХАН»

ДОСТҶОНҶОИ ДИЛАНГЕЗ АЗ "БҶСТОН"-И ШАЙХ САЪДӢ

Интиҳоб ва шарҳу нигориши насрии доктор
Абдулманнони Насриддин

3

ХУҶАНД - 2008

*Ба хотираи дурахшони
падарам, ки дар замин тух-
маи гандуму биринҷ ва дар
дили мо тухмаи имону ростӣ
кишт мекард.*

Хонандаи азиз, ин китоб чароғи раҳнамоест, ки аз рағбани андешаи
муаллими бузурги инсоният - Шайх Саъдӣ мунаввар гаштааст.
«Достонҳои дилангез аз «Бӯстон»-и Шайх Саъдӣ» барои ҳамагон, чи
пиру чи ҷавон, чи олиму чи оми ғоидаҳои фаровон дорад. Раҳнамои
судмандест барои худшиносии инсон ва дарёфту пазириши маърифату
ахлоқи нек.

*Ба номи Худованди чонофарин,
Ҳакими сухан дар забанофарин.
Худованди бахшояндаи дастгир,
Карими хатобахши пузишпазир.*

Сайре дар "Бўстон"-и Шайх Саъдӣ

Саъдиё, доруи талх аз дасти дўст
Беҳ, ки ширинӣ зи дасти дигаре.

750 сол аст, ки аҳли завқу дониш сайру тафар-
руче дар «Бўстон»-и Саъдӣ анҷом дода, аз «суханҳои
ширинтар аз қанд» чошнӣ мебаранд ва аз бўстони
маонӣ гулҳои муаттар мечинанд.

«Бўстон» беҳтарин маснавии ахлоқӣ-ҳикамии
адабиёти форсӣ-тоҷикӣ мебошад ва аз нигоҳи до-
нишмандони номвар яке аз ҳафт шоҳасари ин ада-
биёти мўхташам пазируфта шудааст.

Бесабаб набуд, ки устод Садриддин Айний аз
миёни китобҳои муҳими адабиёти форсӣ-тоҷикӣ
«Бўстон»-ро писандида, соли 1945 бахши асосии он-
ро бо муқаддимаи судманде ба таърифи расонида буд.

Устод Айний бо чашмандози фароҳе, ки хоси ўст,
ин китобро дар радиои «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ
гузошта, сухани донишманди турк Зиёпошшои Ус-
мониро, ки «Бўстон»-ро аз «Шоҳнома» арзишмандтар
медонад, чунин овардааст: «Фирдавсӣ барои ба вуҷуд
овардани «Шоҳнома» 30 сол ранҷ кашид. Дар ҳақиқат
як асари номурданӣ ба вуҷуд овард. Тулӯи офтобро
дар 120 ҷой 120 ранг тасвир кард, ки яке бар дигаре
монанд нест. Аммо бо ҳамаи ин «Шоҳнома» ба омма
он манфиатро намедихад, ки «Бўстон»-и Саъдӣ
медихад. Саъдӣ дар «Бўстон» ҷаҳонро, ҷаҳони зиндари
тасвир кардааст. Агар мақсад аз меҳнати адабӣ нафъи
омма бошад, ҳар сухани «Бўстон» як дурри ноёб - як

гавҳар ва ҳар байташ як хазина аст» (С.Айний, Куллиёт, ҷилди ёздаҳ, китоби якум, Душанбе, 1963, саҳ.103).

Бояд тазаккур дод, ки Зиёпошшои Усмонӣ нафари аввал ё охири нест, ки «Шоҳнома»-ву «Бӯстон» ва ҷаҳони фикрии Фирдавсиву Саъдиро бо ҳам муқоисаву татбиқ карда бошад. Дар ин замина тазкиранависони асрҳои гузашта ва донишмандони шарқию ғарбӣ дар давоми дусад соли охир гоҳе ба иҷмолу ихтисор гоҳе бо тафсилу тааннӣ изҳори назар кардаанд. Аз ин ҷо як нуктаи муҳим бармеояд, ки «Бӯстон» шоистагиро дошт, ки онро бо «Шоҳнома» муқоиса намоянд. Аммо бояд дар назар бидорем, ки «Шоҳнома» китоби мӯхташами ҳамосиест, ки дар меҳвари он «аспу майдону чавгону гӯй» қарор дорад ва «Бӯстон» маснавии ҷомеи ҳикамию ахлоқист, ки мавзӯоти меҳварии он панду андарз ва «салоҳу тадбири хӯй» мебошад.

«Шоҳнома» дар садри достонҳои ҳамосии форсӣ-тоҷикӣ мақоми нахустин дорад, «Бӯстон» маснадишони маснавиҳои ахлоқию ҳиками адабиёти форсӣ.

«Бӯстон» шоҳкори адабиест, ки ҳамешагӣ дар маҳфилҳои ҳосе ом ҷой дошт. Ба ин нуктаи муҳим шарҳ дод, ки бар ин китоб назарта муҳим гузошти медиҳанд. Бо истифода бар ҷаҳонгӯи бисёр аз шореҳони «Бӯстон» мазҳаб гуфта, ки ин шоҳкори Саъдӣ ҷузъи китобиҳои таълимию ахлоқӣ баргузида шуда, ҳамешагӣ киёс бар рафъи инқилоли лугавӣ ва шарҳу тавзеҳи масъулият ба он эҳсос мегардид.

Дар тӯли асрҳои XVI-XIX бештар аз сӣ шарҳи гуногуни «Бӯстон» таълиф шудааст, ки муҳимтарини онҳо ба қалами Абдулқасим ибни Шаҳобиддини Қурайшӣ, Муҳаммад Саъдӣ Патнавӣ, Афзали Аллоҳободӣ, Абдулқасим Қоссаӣ, Убайдуллоҳи Хешакӣ, Шайх Алимӯллоҳи Қусайнӣ, Рой Тик Чанди Баҳор, Нур Аҳмади Ҳофиз, Ғулом Муҳаммад, Мавлаӣ Муҳаммадқасимӣ Тамизов, Муҳаммад Соҳили Рамзӣ, Иброҳими Таттӣ, Мавлаӣ Назирӣ Маликовӣ, Мавлаӣ Тамизуддин, Муҳаммад Хизолатӣ, Ғуламқасимӣ

Юсуфӣ, Муҳаммадали Носеҳ ва Муҳаммад Хазоилӣ тааллуқ доранд.

Ин китобҳои тафсирии марбут ба «Бӯстон» дар маънишинии осори Саъдӣ аҳамияти асосӣ доранд.

Ҳамаи шореҳони «Бӯстон» ва донишмандони адабиётшинос бар он натиҷа расидаанд, ки Шайх Саъдӣ тавфиқ ёфтааст, дар ин шоҳасари худ бо лаҳна носеҳонаву падарона муҳимтарин масъалаҳои адабиёти таълимӣ ва ахлоқиро фаро бигирад. Дар ин китоб дониши фароҳу амиқи Шайх Саъдӣ, ки дар Низомияи Бағдод ва марказҳои дигари илмӣ касб карда буд, ба бор ништа, ҳосили матлуб додааст. Ба хусус таъсири андешаву орои донишманди бузург Абӯҳомид Муҳаммади Ғаззоӣ дар «Бӯстон» ва дар кулли осори ахлоқии Саъдӣ чашмгир аст.

Дар «Бӯстон» ҳикоятҳои ҷолибе аз рӯзгори пайгамбарону авлиёulloҳ, орифону пешвоёни тариқат, подшоҳону вазирон, сипоҳиён, ҳунармандон, аҳли бозор ва мардумони оддӣ канори ҳам истифода шудаанд ва ин хусусият имкон фароҳам овардааст, мавзӯоти хурду бузург бо пайвастагиву иртиботи тааҷҷубангезе манзури муштоқони ҳикмати амалӣ ва назарӣ гарданд.

Бисёре аз достону ҳикоеҳои кӯтоҳи «Бӯстон» мавриди истиқболу истифодаи суҳанварони асрҳои баъдина гардидааст. Ҳатто яке аз достонҳои «Бӯстон»-ро бахше аз фасли гумшудаи «Аҳди Атиқа» ҳисоб кардаанд, ки таърихи аҷиб ва шунидание дорад. Соли 1651 донишманди ҳолландӣ Гентунис дар муқаддимаи китоби худ «Таърихи яҳудият» ҳикояти пандомӯзеро аз номи Садус ном нависандае нақл кардааст. Дертар Черемс Тейлор онро ба забони англисӣ тарҷума кардааст. Баъди ин файласуфу сиёсатманди амрикоӣ Бениамин Франклин онро ҳамчун фасле аз «Сафари пайдоиш» (аввалин китоби «Аҳди Атиқа») манзур месозад. Танҳо дар соли 1789 донишмандон ба исбот расониданд, ки он ҳикое ҳеҷ муносибате ба фаслҳои гумшудаи китоби «Аҳди Атиқа» надорад, балки яке аз достонҳои пандомӯзи

«Бўстон»-и Саъдист. Ин ҷо манзур ҳикоятест аз боби дувуми «Бўстон», ки дар он муносибату бархӯрди Иброҳим (а) бо пирмарди оташпараст баён ёфтааст.

Дигаре аз дostonҳои дилангези «Бўстон» аз рӯзгори азизе дар ақсои Табрeз ҳикоят мекунад, ки меҳру шафқати беназире ба инсоният дошт. Ин меҳрварзии ӯ то ҷоест, ки ҳатто бар дузди шабгард раҳм оварда, бидуни он ки дузд ро аз асли воқеа огоҳ созад, ба манзили худ меорад ва кулоҳу ҷомаи худ ро ба домани ӯ меандозад. Ин dostonи дилангези Саъдӣ мояи ангезиши хотири нависандаи франсавӣ Виктор Гюго гардид, ки яке аз повестҳои худ ро дар ҳамин замина ба вуҷуд овард (Дар бораи нуфузи Саъдӣ дар мағрибзамин таваҷҷӯҳ шавад ба китоби доктор Ҷавод Ҳадидӣ, Аз Саъдӣ то Арагон, Техрон, 1998).

Бо як ҳарф метавон гуфт, ки Шайх Саъдӣ дар «Бўстон» ҷомеаи ормониро бо инсонҳои адолатпарвару исоргар ва парҳезгору ҳақшинос матраҳ кардааст. Дар ҳамин ҷо ҳадафи аслии Саъдӣ, ки мехоҳад, ҷомеаи инсонӣ ҷӣ самти ҳаракат ва низому тартиби адолатпарварона дошта бошад, тазоҳур кардааст. Чунин ба назар мерасад, ки Шайх Саъдӣ дар се меҳвари асосӣ андеша пеш ронда, натиҷаҳои ибратбахш ба даст овардааст:

1. Дар пирумунӣ «Бўстон» ҷамъбандӣ кардани афкору орои ахлоқи гузаштагон ва таҷрибаҳои шахсӣ.

2. Аз боби аввал то боби даҳум зина ба зина пайафкании ҷаҳони ормонӣ.

3. Манзур сохтани дастурҳои таълимию ахлоқӣ ва андарзу мавъиза.

Метавон бо камоли итминон натиҷа бардошт, ки Саъдӣ ин ҳадафу меҳварҳои фикрии худ ро дар муносибтарин шеваҳои ҳунарий матраҳ карда, ҷозибачаҳои завқии «Бўстон»-ро ба сарҳади волеи худ расонидааст.

Пайванди мантиқии бобҳои даҳгонаи «Бўстон» дар такмили ҳамдигар мусоидат кардаанд. Саъдӣ асли ҷаҳондорӣ ва пойдории низоми иҷтимоиро дар адлу рой медонад ва бо овардани dostonҳои диловезе аз рӯзгори подшоҳону умаро, фармондеҳону сипоҳиён

ва аҳли донишу ирфон бинои кишвари ормонии худро пайафкандааст, ки асоси он адолату хирадварзист. Бо ҳамин мақсад дар боби аввал бисту ҳашт ҳикояти дилпазири тамсилӣ истифода шудааст, ки яке аз дигарӣ боҳикмату ибратбахш мебошанд.

Аз назари Саъдӣ эҳсон зевари адлу дод аст ва фитрати шахси адолатпешаро лутфу марҳамат та-момият мебахшад. Бинобар ин дар боби дувум, ки меҳрубониву эҳсон ва қарами бахшандагӣ мавзӯи он мебошад, бо истинод ва фарогирии бисту се ҳикояти тамсилӣ бисёр масъалаҳои ахлоқӣ фардӣ ва иҷтимоӣ таъкид ёфтаанд. Бобҳои дигар низ бо пайванди қавии фикрӣ ва пайдарҳамии мантиқӣ инсонии ормониро бар қаҳони адабӣ арза медорад, ки одил, мӯҳсин, ошиқ ростин, хоксору мутавозеъ, устувор дар мақоми ризову қаноат, тарбиятёфтаву шукргузор ва ҷӯи мағфирату раҳмати Офаридгор аст.

Дар қаҳони ормонии Шайх Саъдӣ аҳли қалам ва аҳли сайф аз мақоми арҷмандӣ бархурдор ҳас-танд. Аҳли қалам марзбони маърифати ҷомеа ва аҳли сайф ниғаҳбони оромишу осоиши кишвар мебошанд, зеро донишу фарзонагӣ ва қудрати сипоҳ омили асосии рушди ҷомеа хоҳанд буд:

Қаламзан наку дору шамшерзан,
Ки ҳаллоҷу дарзӣ чи марду чи зан!

Худи муаллиф тартибу таносуби бобҳои «Бӯстон»-ро чунин назм кардааст:

Чу ин кохи давлат бипардохтам,
Бар у даҳ дар аз тарбият сохтам.
Яке боби адл асту тадбири рой,
Ниғаҳбонии халқу тарси Худой.
Дувум боби эҳсон ниҳодам асос,
Ки мунъим кунад фазли Ҳақро сипос.
Савум боби ишқ асту мастиву шӯр,
На ишқе, ки банданд бар худ ба зӯр.
Чаҳорум тавозӯ, ризо панҷумин,
Шашум зикри марди қаноаттузин.

Ба ҳафтум дар аз олами тарбият,
 Ба ҳаштум дар аз шукр бар офият.
 Нухум боби тавбасту роҳи савоб,
 Даҳум дар муноҷоту хатми китоб.

«Бӯстон», ки дар вазни «Шоҳнома» ва бархе дostonҳои ҳамосии дигар (мутақорибии мусаммани маҳзуф ва мақсур) навишта шудааст, ҳамчун шоҳкори адабӣ аз он ҷиҳат ҷолибу арзишманд аст, ки тарҳи собиту устувори адабӣ дорад ва муаллифи он ҳунари олии ҳештанро дар балоғату суҳанварӣ ба хидмати он гузоштааст. Забони Саъдӣ дар «Бӯстон» сармашқи балоғату фасоҳат ва узубату салосати забони ширини форсӣ-тоҷикӣ. Саъдӣ бо камоли ҳунармандӣ масъалаҳои асосии бобҳои даҳгонаи «Бӯстон»-ро дар оғози ҳар боб тавсиф карда, бо теъдоди зиёди ҳикоеҳои таълими онҳоро тақвият мебахшад. Дар ин равиш муаллифи «Бӯстон» пайравии Саной ва Низомӣ мебошад, аммо пайраве муқаллид нест, пайравест, ки равишҳои эҷодии суҳансарони номбурдaro ба мунтаҳои камол расонидааст ва қадамҳои фарогар аз онҳо гузоштааст.

Саъдӣ дар саросари «Бӯстон» бештар аз сад ҳафтаи дostonу ҳикоеҳои ахлоқию таълими ва таълимиро истифода кардааст. Дostonу ҳикоеҳои таълими «Бӯстон» монанди буттаи гуле ҳастанд, ки ҳар ҷои худ шукуфтаанд ва агар онро аз ҷояш берун оран, ҳолнгоҳе пайдо мешавад. Манзур гулҳои маонист, ки бо таровати худ «Бӯстон»-и суҳани Саъди ро ҷилвагар месозанд. Ҳамчунин дастчин ё гулчини луғоту таркибот ва ибороти Саъдӣ дар «Бӯстон» манзур аст, ки дар якҷоягӣ бо сохти ҷолиби наҳви худ забони адабии меъерро ба намоиш гузоштаанд.

Саъдӣ бо истифода аз суҳанони орифони дилсӯхта ва фарзонагони фарҳефта ҷанбаҳои ҳунарию таълимии ин китобро нерӯманду муассир ва ибратбахш кардааст. Андар сиришти «Бӯстон» лаҳзаву лавҳаҳои тарбиятӣ ва суҳанони ҳақимонаи Ҷунайди Бағдодӣ, Абӯусмони Ҳирӣ, Аҳмади Ҷомӣ, Абӯсаиди

Абулхайр, Боязиди Бастомӣ, Довуди Той, Зуннуни Мисрӣ, Сарии Сақатӣ, Абӯбакри Шиблӣ, Шақиқи Балхӣ, Маъруфи Кархӣ ва орифони дигар истифода шудаанд. Бархе аз суханони устодону муршидони Саъдӣ низ ҷойгоҳи ҳосе доранд, ки муаллиф ақволи онҳоро бо зикри номашон овардааст. Чунончӣ бо иродат аз Шайх Шаҳобиддин Абӯҳафси Сӯҳравардӣ ёдоварӣ карда, нуктаҳои ахлоқиро, ки аз забони ӯ шунидааст, дар истифодаи аҳли адаб мегузорад:

Мақолоти мардон ба мардӣ шунав,
На Саъдӣ, ки аз Сӯҳравардӣ шунав.
Маро пирӣ доноӣ муршид Шаҳоб,
Ду андарз фармуд дар рӯи об:
Яке он ки дар нафс худбин мабош,
Дувум он ки бар ғайр бадбин мабош.

«Бӯстон» аз лиҳози ба хидмати маънаҳои ноб ва ибратангез мутобиқ кардани шеваҳои баёнӣ ва корбурди саноеи маънавию лафзӣ низ бисёр ҷолиб аст. Метавон гуфт, ки асар дар ҳамаи куллиёту ҷузъиёти суҳангустарӣ ва шоирӣ ҳуҷҷати камолу зебоист.

Аммо арзиши асосии «Бӯстон» дар муҳтавои он зоҳир мешавад. Аҳамияти ин китоби дилпазир дар нуктаҳои таълимию ахлоқӣ ва тарбиявии он аст. Метавон онро донишномаи ахлоқи исломию инсонӣ маҳсуб кард. Муҳаққиқон бояд фарҳангномаи мавзӯоти «Бӯстон»-ро омода созанд, ки ҳатман шомили садҳо мавзӯю масъалаи пандомӯз хоҳад шуд. Баъди сурат гирифтани ин кори судманд хубтар падидор хоҳад шуд, ки «Бӯстон» фарогири ҳикмати амалию назарӣ дар перояҳои адабӣ мебошад, ки бо ҷилваҳои каломии ирфонӣ баён шудааст.

Саъдӣ бо нерӯи тафаккур ва таҷрибаи кофӣ муҳимтарин масъалаҳои каломӣ, фикҳӣ ва ирфониро дар иртиботи танготанг ва бо далелҳои ибратбахши зиндагии инсонӣ танзим кардааст. Барои ин адиби беназир огоҳӣ аз масоили каломию фикҳӣ ва ирфонӣ аз он ҷиҳат муҳим мебошанд, ки онҳо дар роҳи пок шудани инсон аз хислатҳои ношоиставу разолат ва

орозишу тазйин ёфтан бо фазилатҳои нек шароити мусоид фароҳам меоранд.

Муаллифи «Бӯстон» дар боби пок шудани инсон аз хислатҳои разила, яъне тазкии нафс ва ороста гаштан бо фазилатҳои нек равише ҷолиб пеш гирифтааст. Саъдӣ тарғибу таъкиди фазилатҳои неки инсониро дар меҳвари ҷаҳоншиносии ҳакимонаи хеш гузоштааст, ки аз номгузории бобҳои даҳгонаи «Бӯстон» падидор аст. Дар таркиби ин асар достону ҳикоёти марбут ба ахлоқи писандида ҷойгоҳи асосӣ доранд. Ҳикоёте, ки дар онҳо рафтору гуфтори нописанд баён ва нақўҳиш ёфтаанд, бо эътимод ба фазилати зеҳнии хонандаи «Бӯстон», ки бояд дар тазкии нафс аз онҳо истифода кārда, асло бишносад, ба назм омадаанд. Аз ин лиҳоз, Шайх Саъдӣ хирадварзӣю ҳикматро асли гавҳари инсонӣ медонад, ки нафсу ҷисми одамӣ бояд дар итоати он бошад:

Вучуди ту шахрест пур неку бад,
Ту султонӣ дастури доно хирад.
Ризову вараъ - неқномони хур
Ҳавою ҳавас - раҳзану кисабур.
Чу султон иноят кунад бо бадон,
Кучо монад осониши бихрадон?
Туро шахвату ҳирсу кину ҳасад,
Чу хун дар рагонанду ҷон дар ҳасад.
Ҳавою ҳавасро намонад ситез.
Чу бинад сари панҷаи ақл тез.

Аз дидгоҳи Саъдӣ бояд ақлу хирад раиси вучуди инсон бошад, ки ҳавою ҳавас, шахвату ҳирс ва кину ҳасадро сиесат кунад, зеро онҳо душмани ҳастии инсонанд ва агар хирад бар он хислатҳои разила тасаллут пайдо накард, душмани кинахоҳ мамлакати ҷисму рӯҳи одамиро зери панҷаи зулмонии худ хоҳад гирифт:

Рансе, ки душман сиесат накард,
Ҳам аз дасти душман раёсат накард.

Аз муҳимтарин масъалаҳои таълимию ахлоқии «Бӯстон» назари Саъдӣ ба танзими ахлоқи хонавода

ва тарбияи рафтору гуфтори нек дар муҳити хонаводагӣ мебошад.

Аз нигоҳи муаллифи «Бӯстон» дар хонавода зан ҷойгоҳу мақоми муҳим ва асосӣ дорад. Ақлу иффату ҳаё зевари зан маҳсуб мешавад. Бо ҳам омадани зебоиҳои зоҳирию ботинӣ занро ба мартабаи фаришта наздик мекунад:

Зани хубу фармонбари порсо,
Кунад марди дарвешро подшо.
Бирав панҷ навбат бизан бар дарат,
Чу ёри мувофиқ бувад дар барат.
Ҳама руз агар ғам хурӣ, ғам мадор,
Чу шаб ғамгусорат бувад дар канор.
Киро хона ободу ҳамхоба дӯст,
Худоро ба раҳмат назар сӯи уст.
Чу мастур бошад зани хубруй,
Ба дидори ӯ дар бихишт ояд шӯй.

Шайх Саъдӣ бо овардани чунин тавсифоти бисёр ҷолиб натиҷагирӣ мекунад, ки манишу сирати зан ва ороствагии ӯ бо иффату ҳаё муҳимтар аз рӯи зебоӣ ўст:

Зани хушманиш дилнишонтар, ки хуб
Ки омезгорӣ бишӯшад уюб.
Бибурд аз паричехраи зиштхӯй,
Зани девсимон хуштабъ гӯй.
Дилором бошад зани некхох,
Валекин зани бад, Худоё, паноҳ!

Баробари зикр ва таъкиди авсофи занҳои солеҳа нуктаҳои ҷолибе оид ба чигунагии занҳои бад дар фасли «Гуфтор андар парвариши занон ва зикри салоҳу фасоди эшон» таъкид ёфтааст, ки ҳикмату арзиши худро барои ҳамешагӣ ҳифз кардаанд. Қисме аз разоили ахлоқии занҳо дар байтҳои зерин тазаккур ёфтаанд:

Сафар ид бошад бар он кадхудой,
Ки бонуи зиштгаш бувад дар сарой.
Дари хурраи бар сарое бубанд,
Ки бонги зан аз вай барояд баланд.

он дар мақоми худ масъулият дорад. Агар подшоҳи ин мамлакати «хурд», яъне падар ё вазири ӯ, яъне модар ё аҳли ин хонадон, яъне фарзандону пайвандони дигар вазифаю масъулияти худро бо садоқат ва пайгирона ба самти иҷро нарасонанд, ин мамлакат бӯе аз осоишу ободиро нахоҳад шунид. Дар низоми ахлоқию иҷтимоии Шайх Саъдӣ идораи мамлакат низ шабоҳати комиле бо низоми ахлоқии хонаводагӣ дорад. Ба эътиқоди ин суҳанвари ҳаким подшоҳ падари он хонадон, вазирону амирону лашкаркашон бародарони он падар, ки узви ҳамин хонавода ҳастанд ва масъуланд, ки чун модар ғамхор бошанд ва раиат фарзандони ин хонаводаи бузург мебошанд.

Дар ин хонаводаи «бузург» низ падар (подшоҳ) масъулияти асосӣ бар дӯш дорад. Аз ин хотир дар «Бӯстон» таҷассуми бадии подшоҳи ормонӣ шаҳсутуни концепсияи иҷтимоию ахлоқии Саъдӣ мебошад. Саъдӣ аз ҳамаи фазилатҳои подшоҳон ба ду нуктаи асосӣ таваҷҷӯҳи хос дорад. Аввал, бо ахлоқи неки инсонӣ ороста будани подшоҳ, дувум, дар интиҳоби вазирону амалдорон ва масъулони давлатӣ эҳтиёт пеш гирифтани подшоҳи дурандеш.

Саъдӣ ахлоқи неки инсонӣ ва роҳбариро дар он дидааст, ки подшоҳ аз таҷаммулу худнамоӣ дур бошад ва зиндагӣ пеш бигирад, ки бо зиндагии мардуми оддӣ қаламрави ӯ мувофиқ ояд, ҳамчунин хирадмандӣ, парҳезгорӣ, худотарсӣ, инсоф, ҷавонмардиرو аз муҳимтарин унсурҳои шахсияти подшоҳи ормонии худ медонад.

Бо мақсади тақвият бахшидани андешаҳои худ дostonҳои ҷолибе аз рӯзгори Ҷамшед, Фаридун, Доро, Нӯшервони одил, Хусрави Парвиз, Умар ибни Абдулазиз, халифа Маъмун, Ҳотами Той ва подшоҳону амирони дигар фаро гирифта, аҳволу рафтори онҳоро ибрат донистааст.

Чунончи Нӯшервони одил ба писараш Ҳурмуз насиҳат мекунад:

Ки хотирнигаҳдори дарвеш бош,
На дар банди осоиши хеш бош.

Райят чу беҳанду султон дарахт,
Дарахт, эй писар, бошад аз беҳ сахт.
Мақун то тавонӣ дили халқ реш,
Ва гар мекуни, мекани беҳи хеш.

Ва Хусрави Парвез низ ба Шерӯя чунин наси-
ҳат кардааст:

Бар он бош, то ҳар чи нийят кунӣ,
Назар дар салоҳи райят кунӣ,
Ало, то напечӣ сар аз адлу рой,
Ки мардум зи дастат напечанд пой.

Ба сабту қайд овардани нуктаҳои муҳими ахло-
қию тадбири давлатдории подшоҳони дар инсофу адо-
лат маъруф барои Саъдӣ василаест, ки бо ишора ба
рӯзгори онҳо андешаҳои ҳакимонаи худро ба силки
назм бикашад. Шайх Саъдӣ дар вақти таълифи «Бӯс-
тон» таҷрибаи фаровоне аз сайру сафарҳои тӯлонӣ ва
ҳамнишинӣ бо подшоҳону вазирон, мансабдорони
давлатӣ ба даст оварда, рӯзгори мардуми оддӣ ва
табақоти гуногуни ҷамъиятро бо диққати тамом омӯхта
буд. Ин омилҳо боис гаштанд, ки муаллифи «Бӯстон»
дар сирати подшоҳон масоилро матраҳ созад, ки то
ҷомеаи инсонӣ боқист, арзиши онҳо ҳаргиз каму косте
нахоҳад дид.

Чашмандози ҳакимона ва таҷрибаи зиндагӣ боис
гардидааст, ки ин шоири хирадманд барои таъсири ҳар
чи амиқтар гузоштани суҳанони худ ба интиҳоби
лаҳзаҳои панд додану аңдарз гуфтани подшоҳон ва
амалкарди онҳо дар вазъиятҳои фавқулудда эътибори
хос додааст. Пӯшида нест, ки муҳимтарини насиҳатҳо
дар соатҳои воқасини умр бар забон ҷорӣ мегардад.
Чунин насиҳатро фарзандон ва ҷомеа ҳамчун амонат
ва амре зарурӣ қабул мекунанд ва иҷрои онро аз ҷумлаи
воҷибот ва қарзи хештан медонанд. Ё дар зиндагӣ соату
лаҳзаҳои сангине ҳаст, ки дар он лаҳазот ҳулосаҳои
ҳакимона ва ибратбахш зуҳур мекунанд. Шайх Саъдӣ
ҳамин нуктаро бо камали устодӣ дар мавзӯоти меҳварии
«Бӯстон», махсусан дар баёни ахлоқи подшоҳон

гузоштааст. Дар «Бӯстон» насиҳатҳои подшоҳони аҳди қадим ба лаҳзаҳои охирини умри эшон марбут аст, ки сигаи таъкидии хосе доранд.

Лаҳзаи дигари имтиҳон барои подшоҳон муш-килоти иқтисодии кишвар, қаҳту хушксоӣ ва офатҳои дигар мебошад. Шайх Саъдӣ дар иртибот бар ин мавзӯ аз рӯзгори халифа Умар ибни Абдулазиз, ки низ дар адолату инсоф машҳур аст, достоне овардааст. Умар ибни Абдулазиз ангуштари га-ронбаҳои худро, ки беназир буд, бифурӯхт, то чизе барои хӯроки раияти худ бихарад. Чун ўро барои ин рафтораш сарзаниш карданд, посух дод:

Ки зишт аст пироя бар шаҳриёр,
Дили шаҳре аз нотавонӣ фигур.
Маро шояд ангуштаре бенигин,
Нашояд дили халқе андӯхгин.

Такмилдиҳандаи қорҳои неки подшоҳ вузаро ва ҳакимону амалдорони давлатӣ ҳастанд, ки интиҳоби онҳо бо диққати назар ва санҷидакорӣ омили боло рафтани нуфузи шаҳриёрон хоҳад буд. Ба ақидаи Саъдӣ ақлу ҳунари онҳо меъёри асосист:

Ба ақлаш бибояд нахуст озмуд,
Ба қадри ҳунар пойгоҳаш фузуд.
Барад бар дил аз ҷаври ғам борҳо
Ки иозмуда қунад қорҳо.

Дар ҷои дигар доштани таҷрибаи кофӣ ва қордониро аз шартҳои асосии ноил гаштан ба вазифаҳои давлатӣ медонад ва ба ақидаи Саъдӣ гузоштани «қори муаззам» ба ҷавонони навхоставу бетаҷриба шоиста нест:

Гарат мамлакат бояд ороства,
Мадеҳ қори муъзам ба навхоста.
Сипахро макун пешрав ҷуз қасе,
Ки дар ҷангҳо буда бошад қасе.
Ба ҳурдон мафармой қори дурушт,
Ки сандон нашояд шикастаи ба мушт.

Райитнавозию сарлашкарӣ,
На корест бозичяву сарсарӣ.

Дар бахшҳои дигари «Бӯстон» боз шартҳои асосии ба вазифаҳои давлатӣ таъин кардани ашхос таъкид ёфтааст, ки ба сифатҳои ахлоқии онҳо во-бастагӣ дорад. Худотарсию парҳезгорӣ аз ҷумлаи онҳост:

Худотарсро бар райит гумор,
Ки меъмори мулк аст парҳезгор.
Бадандеши туст ону хунхори халқ,
Ки нафъи ту ҷӯяд дар озори халқ.
Раёсат ба дасти касоне хатост,
Ки аз дасташон дастҳо бар Худост.

Ба хазинаи давлат ва амволи он хиёнат накардан ва ниғаҳдории пайвастан амонат ҷузви ахлоқи амалдорони давлатӣ тавсиф шудааст. Дар ин замина Шайх Саъдӣ бар он ақида ҳаст, ки одамони сарватнодида ба сари мансаби давлатӣ оянд, бо мақсади ҷамъ кардани сарват ба амонат хиёнат мекунанд, пас ҳатман аз болои онҳо назоратгаре бибояд гузошт ва агар нозир ҳам бар он бало гирифтور гардад, ҳар ду ро таъчилан аз вазифа дур бояд кард:

Амал гар диҳ, марди мунъим шинос,
Ки муфлис надорад зи султон ҳарос.
Ҷу муфлис фуру бурд гардан ба дӯш,
Аз ӯ барнаояд дигар ҷуз хуруш.
Ҷу мушриф ду даст аз амонат бидошт,
Бибояд бар ӯ нозире баргумошт.
В-ар ӯ низ дарсохт бо хотираш,
Зи мушриф амал баркану нозираш...
Ду ҳамчунин деринаро ҳамкалам,
Набояд фиристод якҷо ба ҳам.
Ҷи донӣ, ки ҳамдаст гарданду ёр,
Яке дузд бошад, яке пардадор.

Шаҳриёронӣ арбоби давлат аз як сӯ ва оммаи мардум аз сӯи дигар заминаҳои мусоиди ҷомеаи ормонии Саъдиро ба вуҷуд овардаанд. Бисёре аз

андешаҳои ҳикामी Саъдӣ дар меҳвари муносибати
шоҳон бо раийяти худ ба зуҳур пайваستاаст, бинобар
ин раийятпарварӣ ва таъмини осоишу оромиши мардум
рукни аслии давлатдорист:

Касе 3-ин миён гӯи давлат рабуд,
Ки дар банди осоиши халқ буд.

* * *

Дили дӯстон чамъ бехтар, ки ганҷ,
Ҳазина тухӣ бех, ки мардум ба ранҷ.

Достону ҳикоёти дилпазире, ки дар «Бӯстон» аз
зиндагии мардуми оддӣ ва аҳли ҳунару аҳли бозор
лавҳаҳои ибратбахшERO нақл мекунанд, дар такмили
ҷомеаи ормонӣ ахлоқии Шайх Саъдӣ ҷойгоҳи вежае
доранд. Бо умеди он ки алоқамандон бо бештари он
достону ҳикоёт унсу алоқае доранд, аз ёдкарди онҳо
хушдорӣ мекунем, ҳамчунин имкони гунҷоиши он
хориҷ аз ҳавсалаи ин гузориш мебошад.

Шайх Саъдӣ адиб ва носеҳи ҷаҳонгашта ва
гарму сарддида мебошад, бахше аз достону ҳикоёти
ӯ воқеияти ҳаётӣ доранд, дар баъзе мавридҳо шояд
ихтилофи назарҳо ба ҷашм бирасад, ки он ҳам
нишонгари вуҷуди ихтилофот дар фитрату ахлоқи
инсонист. Суханвари бузург бо нерӯи хирад ва таъби
равони худ тавонист, он ҳамаро канори ҳам гузорад,
ба ҳоли онҳо бо ҷашми ибратбин бингарад, аз мағзи
онҳо натиҷаҳои ҳақимона берун биёрад:

Агар дар саройи саодат кас аст,
Зи гуфтори Саъди-ш ҳарфе бас аст.

«Достонҳои дилангези «Бӯстон»-и Шайх Саъдӣ»,
ки ин лаҳза дар ихтиёри шумост, интихобе аз ҳикоёти
пандомӯзи ин шоҳасари адабиёти форсӣ-тоҷикӣ, ки
бо назардошти аҳамияти ҳоси онҳо дар ҷомеаи ҳозираи
Тоҷикистон ва бо мақсади огоҳии бештаре пайдо
кардани мухлисони суҳан аз балогату фасоҳати каломӣ
ширину гуворои Шайх Саъдӣ, таҳия шудааст. Азбаски
дар ин фосолаи 750-сола бахше аз калимаю ибораҳо аз

доираи истифодаи умум берун шудаанд ва мушкилотеро дар фаҳмидани матолиби Шайх Саъдӣ ба миён овардаанд, ҳамчунин вежагиҳои ҷумласозӣ дар каломӣ мавзун монсаи дигареро дар маърифати мазмунҳои ин китоби пуларзиш зоҳир кардаанд, зарурати таҳияи тавзеҳоте баъди ҳар ҳикоят ногузир гардид.

Ин ҷо барои алоқамандони сухани ноби форсӣ-тоҷикӣ ёдоварӣ бояд кард, ки барои дарку фаҳми осори манзум, мисли «Бӯстон»-и Шайх Саъдӣ, ба эътибор гирифтани ин чанд нуктаи асосӣ зарурат дорад:

1. Ошноӣ бо маъниҳои аслию маҷозии калимаю ибораҳои маснавии «Бӯстон».

2. Ба назар гирифтани қолабҳои ҷумласозӣ ва таркибу ибораорӣ дар каломӣ мавзун.

3. Ошноӣ бо сарчашмаҳои андешаи Шайх Саъдӣ.

Ҳар яке аз ин нуктаҳои меҳварӣ, ки заминаи вуруд ба ҷаҳони фикриву ҳунарии Шайх Саъдиро омода месозанд, ҷузъиёти зарифи худро доранд. Чунончи луғоту таркиботи «Бӯстон» аз чандин вежагӣ бархурдор ҳастанд, ки ин асарро дар байни китобҳои таълимию ахлоқӣ мумтоз кардаанд. Барои кашфи ин вежагиҳо китобҳои марбут ба шарҳи «Бӯстон» ва фарҳангвораҳои ин шоҳасари Саъдӣ кӯмак хоҳанд кард.

Аз шартҳои асосии бо сароҳат дарёфтани мат-лаби суханвар насри дostonу ҳикоят ва суханони Шайх Саъдиро навиштан ё ақаллан тасаввур кардан аст. Вақте суханони Шайх Саъдӣ ба наср дароварда мешавад ё мазмуни он баён мегардад, ҷилваҳои зебои маъно ва ҳунар падидор хоҳанд шуд. Албатта, набояд фаромӯш кард, ки ба наср даровардани каломӣ мавзун ҷозibaҳои ҳунарии суханро ба дараҷот поён меорад, аммо чун гавҳари маъно муҳимтар аз ҷозibaҳои ҳунарист, ин гуна корҳо анҷом меёбанд. Анҷоми инчунин корҳо барои ҷалби таваҷҷӯҳи касоне, ки дар аввали роҳ ҳастанд, муҳим аст. Бо андӯхтани таҷрибаи кофӣ ва огоҳӣ аз асрори суханварӣ онҳо низ ба асли осори нафиси адабӣ муроҷиат хоҳанд кард.

Мақсади ниҳой он аст, ки алоқамандони суха-ни асил малакаи шинохтани қолабҳои мавзун ва нақлу

бозгӯии онро бо насри содаву фасеҳ ҳосил бикунанд.

Шайх Саъдӣ қолабҳои гуногуни ибороту ҷумлаҳо-ро дар «Бӯстон» истифода кардааст, ки муҳимтаринашон инҳоянд:

1.Пайвастагии замир ё бандакҷонишини шахсӣ бо пешоянд. Чунончи дар байти зерин калимаи «дарам» аз ду ҷузъ иборат аст, ки ба хотири вазн ба чунин қолаб ворид кардаанд:

Ба хурдӣ дарам зӯри сарпанча буд,
Дили зердастон зи ман ранча буд.

Агар мисраи аввалро ба наср дароварем, чунин хоҳем навишт: «Дар хурдӣ маро дастони пурқуввате буд». Яъне ҳар ду ҷузъи калимаи «дарам» дар ин сурат мушаххас мегардад.

2.Истифодаи тахфифу имола дар қолабҳои манзуми фикрӣ, яъне шакли бо тақозои вазн сабукшуда ва тағирёфтаи калимаҳо. Чунончи:

Бифармуд соҳибназар бандаро,
Ки хушнуд кун марди дармандаро.

* * *

Ба қудрат ниғаҳдори болову шеб,
Ҳудованди девони рӯзи ҳисеб.

Дар байти аввал ба ҷои «дармонда» «дарманда» ва дар байти сонӣ ба ҷои «ҳисоб» «ҳисеб» менависанд, ки ба иқтисоди назм мебошад.

3.Аз ҳам пошидани аҷзҳои калимаҳо ё калимаю таркибот дар сохти наҳви қолабҳои манзум. Чунончи ба ин байтҳо бингаред:

Басе бар сараш доду бар дида бӯс,
Ҳудованди роят шуду табул қӯс.

* * *

Дигар раҳ наёзорамаш саҳт дил,
Чу ёд оядам саҳтии кори гил.

Дар байти аввал ибораи «бар сару дида бӯса додан» ва дар байти дувум «дилро наозурдан» ҷузъҳои худро ба хотири вазн аз ҳам пошидаанд, аммо

дар вақти ба наср навиштан ё насри онро пеши назар овардан қолаби аслиро бояд ба назар бигирем.

4.Рехтани тарҳи калимаҳои чандтаркиба ё иваз кардани ҷойи таркибҳои асли:

Бидонист пайғамбари некфол,
Ки габр аст пири табаҳбудаҳол.

* * *

Басо муфлиси бенаво сер шуд,
Басо кори мунъим забарзер шуд.

Калимаҳои «табаҳбудаҳол» ва «забарзер» дар ҳамин асос ба вуҷуд омадаанд.

Ҳикоеҳои дилпазири Саъдиро, ки дар ин китоб бо насре содаву оммафаҳм бознавишт шудаанд, аз нӯҳ боби «Бӯстон» интихоб кардаем. Бо умеди он, ки фаҳмидани он барои хонандагони мактабҳои ҳамагонӣ, донишҷӯён ва ҳамаи алоқамандони дигар ба осонӣ муяссар гардад, луғоту таъбироти нисбатан мушкилро дар поёни ҳар ҳикоят овардаем. Маънои баъзе калимаҳо мунҳасир ба «Бӯстон»-и Саъдист ва дар матни ин асар маълум мегардад.

Дар бознависиҳои насрии «Бӯстон» матлабҳои Саъдӣ пурра ниғаҳдорӣ шудаанд, танҳо дар мавридҳои ба мақсади беҳтар фаҳмидани моҳияти маъно ҷузъиётеро афзудаем.

«Бӯстон» ганҷинаест, ки ҳар кӣ бар он ворид шуд, фараҳу хушдилия хоҳад ёфт. Чашмаи зояндаи он барои аҳли донишу басират давлатест босуботу поянда.

Умедворем, хонандагони ин китоб аз чашмаи зулоли ҳикмати он рӯҳу равони худро шодком хоҳанд кард.

Ҳикоят:

Шунидам, ки дар вақти назъи равон
Ба Ҳурмуз чунин гуфт Нуширавон.
Ки хотирнигаҳдори дарвеш бош,
На дар банди осоиши хеш бош.
Наёсояд андар диёри ту кас,
Чу осоиши хеш ҷувиу бас.
Наёяд ба наздики доно писанд
Шубон хуфтаву гург дар ғусфанд.
Бирав, поси дарвешу муҳточ дор,
Ки шоҳ аз раият бувад тоҷдор.
Раият чу беҳанду султон дарахт,
Дарахт, эй писар, бошад аз беҳ сахт.
Мақун, то тавони, дили халқ реш
В-агар меқунӣ, меқанӣ беҳи хеш.
Агар ҷодае боядат мустақим,
Раҳи порсоён умед асту бим.
Табиат шавад мардро бихради
Ба уммеи некиву бими бадӣ.
Гар ин ҳарду дар подшаҳ ёфти
Дар иқлиму мулкаш панаҳ ёфти.
Ки бахшоиш орад бар уммедвор
Ба уммеи бахшоиши кирдигор.
Газанди касонаш наёяд писанд,
Ки тарсад, ки дар мулкаш ояд газанд.
В-агар дар сиршти вай ин ҳуй нест,
Дар он кишвар осудагӣ бӯй нест.
Агар пойбандӣ, ризо пеш гир
В-агар яксаворӣ, сари хеш гир.
Фароҳӣ дар он марзу кишвар маҳох,
Ки дилтанг бинӣ раият зи шоҳ.
Зи мустақбирони диловар битарс,
Аз он к-ӯ натарсад зи довар битарс.
Дигар кишвар обод бинад ба хоб,
Ки дорад дили аҳли кишвар хароб.
Харобиву бадномӣ ояд зи ҷавр

Расад пешбин ин суханро ба гавр.
 Ранийт нашоёд ба бедод кушт,
 Ки мар салтанатро паноҳанду пушт.
 Муруоти деҳдон кун аз баҳри хеш,
 Ки муздури хушдиҳ кунад кор беш.
 Мурувват набошад бадӣ бо касе,
 К-аз у некуи дида бошӣ басе.

Луғот:

Назъи равон - ҷон додан, лаҳзаи ҷонканӣ
 Нуширавон - яъне Нушервон, манзур Анушервони одил
 подшоҳи сосонист, ки номи некаш рамзи адолат аст
 Ҳурмуз - ҷаҳорумин писари Нушервон, ки солҳон 579-590
 подшоҳӣ кардааст
 Пос доштан - мурувват ва ниғаҳбонӣ кардан
 Шубон - ҷӯпон
 Реш - ҷароҳат, маҷруҳ
 Газанд - зарар, зиён
 Фарохӣ - кушоиш, фаровонии неъмат
 Мустақбир - золим, гарданкаш, худнотарс
 Гавр - диққат, мулоҳиза, андеша
 Муздур - мардикор
 Мурувват - ҷавонмардӣ, ғимматбаландӣ

Дар лаҳзаҳое, ки Нушервони одил ин ҷаҳони фони-
 ро тарк мекард, ба писараш Ҳурмуз чунин гуфт:

«Ба фароғату озоиши худ зиёд гирифтаи машав,
 балки мардуми бечораро меҳрубониву сарпарастӣ намо.

Агар ту ҳамчун подшоҳ танҳо дар фикри роҳату
 озоиши хештан бошӣ, мулк вайрон мегардад ва касе
 дар ин гуна мамлакат озоиш намеёбад.

Подшоҳ монанди ҷӯпон бар оммаи мардумон аст,
 барои мардуми оқил писандида нест, ки ҷӯпон дар хоби
 гафлат бимонад ва гург дар миёни ғусфандон дарафтад.

Бирав, мардуми мӯҳтоҷро навозиш бикун, ки ба
 шарофати онҳо ту подшоҳ ҳастӣ.

Мардумони оддӣ ҳамчун решаи дарахт ҳастанд
 ва шоҳ танан он дарахт мебошад. Эӣ писар, бидон,
 ки дарахт бо решааш мустаҳкам аст!

То ҷое, ки имкон дорӣ, дили мардум ба даст ор,

дилҳои одамонро бо рафтори нописанди худ гамгину маҷруҳ масоз, аммо агар дили халқро реш мекунӣ, бидон, ки решаи худро меканӣ.

Агар меҳоҳӣ, дар зиндагӣ роҳи саодатро пайдо бикунӣ, бидон, ки роҳи парҳезгорон ҳамеша умеди нек доштан ва тарсидан аз кирдори номуносиби хеш аст.

Ҳар кас, ки бо умеду тарс зиндагӣ намояд, дар табиати ӯ хирадмандӣ парвариш меёбад.

Агар ин ду фазилат - умед ва тарс дар вучуди подшоҳ парвариш ёбад, метавон бо фароғи хотир дар он мулк зиндагӣ ба сар бурд. Зеро ин гуна подшоҳ ҳамеша умедворонро ба лутфу бахшоиши худ мушарраф мегардонад, то ки дар поёни кор худаш ҳам ба лутфу инояти Парвардигор муваффақ гардад.

Дар айни замон чунин подшоҳ ҳаргиз бар он дил намекунад, ки зиёне ба касони дигар расонад, зеро тарси он дорад, ки дар иваз ба мулки ӯ зарар мерасад.

Агар дар сиришти подшоҳ ин ахлоқи неку набошад, пас яқин дон, ки дар кишвари ӯ ҳатто бӯе аз осоишро нахоҳӣ ёфт.

Агар дар чунин диёр гирифтории хонаводагӣ ё кори муҳиме дорӣ, ноилоҷ бояд он ҷо бимонӣ, агар танҳо ҳастӣ ва гирифтор набошӣ, беҳтар он аст, аз чунин мамлакат берун равӣ.

Дар он кишваре, ки мардум аз подшоҳи худ дилтанг ҳастанд, ҳаргиз фаровониву осудагӣ пайдо нахоҳад шуд.

Аз золимони густох дар ҳарос бош, махсусан аз онҳое битарс, ки худношинос ҳастанд.

Касе, ки дили мардумони кишвари худро озурдаву хароб кардааст, ободии он кишварро танҳо дар хоб метавонад дид.

Ҷабру зулм боиси харобии мулк ва бадномии подшоҳ мегардад, одами оқилу дурандеш бо тааммулу андеша ин ҳикматро зуд дарёфт мекунад.

Мардумро, ки пушту паноҳи аслии салтанат ҳастанд, ба зулму бедодӣ куштанат нашояд ва ин кори

оқилон нест.

Хоҳӣ, ки мамлакат обод ва хазина пур бошад, марди деҳқонро меҳрубониву лутф бикун, бидон, ки мардикори хушдил бештар аз дигарон кор мекунад.

Шарти ҷавонмардӣ он набошад, ки дар ҳақи одамони хайрхоҳи худ бадандеш бошӣ ва бар онҳо бадири раво дорӣ».

Фоида:

Шарти аслии ободии мулк адолат ва наҷӯкорӣ ба аҳли кишвар аст. Адолату наҷӯкорӣ аз ҷониби ҳамаи инсонҳо писандида аст, аммо аз ҷониби подшоҳ писандидагии бештар дорад, чунки файзи он бар ҳамаи мардумони кишвар хоҳад расид. Адолату инсоф номи Нушеровони одилро ҷовидона гардонид.

Ҳикоят:

Шунидам, ки Хусрав ба Шерӯя гуфт
Дар он дам, ки чашмаш зи дидаи бихуфт.
Бар он бош то ҳар чӣ ният кунӣ,
Назар дар салоҳи раӣят кунӣ.
Ало, то напечӣ сар аз адлу рой,
Ки мардум зи дастат напечанд пой.
Гурезад раӣят зи бедодгар,
Қунад номи зишташ ба гетӣ самар.
Басе барнаёд, ки бунёди х(в)ад,
Биканд он ки бинход бунёди бад.
Харобӣ қунад марди шамшерзан,
На чанлон ки дули дили тифлу зан.
Чароге, ки бевазани барфурухт,
Басе дида бошӣ, ки шаҳре бисухт.
Аз он бахраваргар дар офоқ кист,
Ки дар мулкронӣ ба инсоф зист.
Чу навбат расад 3-ин ҷаҳон гурбаташ,
Тарахҳум фиристанд бар турбаташ.
Баду неки мардум чу мебигзаранд,
Ҳамон беҳ, ки номат ба неки баранд.

Луғот:

Хусрав - ишора ба Хусрави Парвез подшоҳи Сосонӣ (солҳои подшоҳии ӯ 590-627 мелодӣ)

Шерӯя - писари Хусрав (подшоҳиаш солҳои 627-629)

Пой печидан - тарки хидмат кардан, гурехтан

Самар кардан - машҳур шудан, афсона гаштан

Гурбат - ғариб гаштан, тарк кардан

Тарахҳум фиристодан - раҳмат фиристодан

Турбат - хок, гӯр, оромгоҳ

Хусрави Парвез дар нафасҳои вопасини умри худ, ки чашм аз ҷаҳон мепӯшид, ба Шерӯя гуфт: Дар он мақсад пайдору устувор бош, ки азму нияти коре бикунӣ, ҳатман ғоидаву хайрияти мардумро ба назар бигир.

Эй писар, ҳаргиз тарки адолату инсоф макун, ки боиси нороҳатии мардум ва аз хидмат рафтани онҳо

хоҳад шуд. Мардум аз бедодгарон безор ва дар гурез ҳастанд ва онҳоро дар саросари дунё ба бадномӣ машҳур хоҳанд кард.

Ҳар кӣ зулму бедод ва ахлоқи бадро ҷорӣ кард, зуд бошад, ки бунёди мамлакатро хароб гардонад.

Аз дуди дили занону кӯдакон ва оҳу нолаи ҳасратбори онҳо ҳушёр бош, ки он кореро мекунад, ки харобкорию душманони шамшерзан онро натавонад кард.

Чароғе, ки аз оҳи бевазани мазлум афрӯхта мегардад, бисёр иттифоқ афтода, ки шаҳреро бар оташ қашидаву хароб кардааст (яъне оташи сӯзони оҳи мазлумон дар фароварди кор мулкро месӯзонад).

Сарватмандтарини подшоҳон дар саросари ҷаҳон ҳамон аст, ки бо инсоф мулкро идора кардааст. Вақте ки ҷаҳонро тарк ва азми сарои ҷовидон мекунад, ҳамаи мардум бар оромгоҳи ӯ раҳмат мефиристанд ва ба некномӣ хотирашро пос медоранд.

Дар ин дунё чизе ҷовидонӣ нест. Ҳам мардуми бад, ҳам мардуми нек аз дунё хоҳанд гузашт, ҳамон беҳтар аст, ки некном бошӣ ва номатро ба некуӣ ёд кунанд.

Фоида:

Некномиву инсоф зевари аслии инсонхост, махсусан зинати подшоҳону сарварон аст, ки вучуди он мамлакатро шоду обод месозад.

Камбуди он боиси харобии мулк аст. Аз сӯзи дили ятимону бечорагон дар ғафлат будан нашояд.

Ҳикоят:

Шунидам, ки фармондехе додгар,
Қабо дошти ҳар ду рӯй остар.
Яке гуфташ: «Эй хусрави некруз,
Зи дебои чини қабое бидуз».
Бигуфт: «Ин қадар сатру осониш аст
В-аз ин бигзари зебу оронш аст.
На аз баҳри он меситонам хироч,
Ки зинат кунам бар ҳуду тахту тоҷ.
Чу ҳамчун занон ҳулла дар тан кунам,
Ба марди кучо дафъи душман кунам.
Маро ҳам зи сад гуна озу хавост,
Валекин ҳазина на танҳо марост.
Ҳазонӣ пур аз баҳри лашкар бувад,
На аз баҳри озину зевар бувад.
Сипоҳӣ, ки ҳушдиш набошад зи шох,
Надорад ҳудуди вилоят нигоҳ.
Чу душман хари рустои барад,
Малик бочу даҳяк чаро меҳурад?
Муҳолиф ҳараш бурду султон хироч,
Чӣ иқбол монад дар он тахту тоҷ?
Райиат дарахт аст, агар парварӣ,
Ба коми дили дӯстон бар ҳ(в)арӣ.
Ба бераҳмӣ аз беҳу бораи макан,
Ки нодон қунад ҳайф бар ҳештан.
Мурувват набошад бар афтода зӯр,
Барад мурғи дун дона аз пеши мӯр.
Қасон барҳуранд аз ҷавонибу бахт,
Ки бо зердастон нагиранд сахт.
Агар зердасте дарояд зи пой,
Ҳазар қун зи нолиданаи бар Худой.
Чу шояд гирифтаи ба нармаи диёр,
Ба пайқор қун аз машоми маёр.
Ба марди, ки мулки саросар замин
Найрзад, ки қуне чақад бар замин.

Лугот:

Қабо - чома
Сатр - пӯшиш, парда, ҳиҷоб
Хулла - либоси нав ва гаронбаҳо
Озу ҳаво - ҳирс, майлу хоҳиш
Озин - зебу зиннат, ороиш
Боҷ - хироҷ, андоз
Даҳяк - як навъи андоз
Муҳолиф - душман, ҳариф
Иқбол - оянда, пешомад
Дун - фурумоя, пастҳиммат
Пайкор - ҷанг, лашкаркашӣ

Подшоҳи адолатпарваре буд, ки ҷомаи хоксорунаву арзонбаҳое ба бар дошт. Касе бар ӯ гуфт: «Эй подшоҳи саодатманд, барои худ аз абрешими чинӣ ҷомае шоҳона бидӯзон».

Подшоҳ дар ҷавоб гуфт: «Ҷома барои пӯшидани ҷисми инсон ва аз гармиву сардӣ осоиш ёфтани тан аст, на барои зебу ороиш. Ман на аз барои он аз мардум боҷу андоз мегирам, ки худамро ва тоҷу тахтамро зебу зинат бидиҳам.

Агар ман ба мисли занҳо ҷомаҳои гаронбаҳо бар тан карда, нозпарварда гардам, чӣ гуна бо шуҷоату мардӣ душманро аз сари кишвар дур мекунам

Ман ҳам сад гуна орзуву ҳавас ва майлу хоҳишҳои нафсонӣ дорам, аммо ҳазина танҳо барои ман нест. Ҳазинаҳоро барои он пур мекунам, ки лашкар таъмин бошад, ҳазина барои зебу зинат нест.

Ҷанговаре, ки аз подшоҳ ризову хушдил набошад, ҳудуди мамлакатро посбонӣ нахоҳад кард. Вақте ки душман деҳаҳоро тороҷ карда, молу сарвати мардумро мебарад, оё шоиста аст, ки подшоҳ ба ҷои дафъи он машғули ҷамъ овардани андоз бошад?!

Дар кишваре, ки душман моли мардум бибарад ва султон дар ғами хироҷу андози худ бошад, бар умеди оянда будан нашояд, ин гуна подшоҳӣ пешомади нек надорад.

Оммаи мардум монанди дарахти пурҳосилест,

агар онро бо муҳаббат парвариш кунӣ, бо шодмонӣ меваашро ҳамроҳи дӯстон хоҳӣ хӯрд. Он дарахтро бо зулму бедод ва бераҳмию ҷабр аз бех макан, ки ин кори нодонон аст ва мардуми нодон ҳамеша дар афсӯсу пушаймонӣ ҳастанд.

Бар мардуми бечораву афтодаҳол ҷабру зулм кардан аз рӯи ҷавонмардиву инсоф нест, балки монанд ба кори мурғи бешуури пастҳиммат аст, ки аз назди мӯрчаи бечора донан ба умед овардаашро ба зӯрӣ мебарад.

Онҳое аз бахту саодат ва нишоти ҷавонӣ бархурдору бонасиб ҳастанд, ки бо зердастони худ ҷабру ситам намекунанд.

Агар, ба иттифоқ, зердасти ту бемору афтодаҳол гардад, аз оҳу нолаи ӯ бар Худо ғофил мабош.

Модоме, ки бо нармию эҳсон ва лутфу хушӣ гирифтани диёре фароҳам аст, ҷанг оғоз макун ва аз хунрезӣ парҳез бикун.

Савганд ба мардию мардонагӣ, ки мулки тамоми олам ба як қатра хуни ноҳақ намеарзад!

Фоида:

Оқилон ба зебу орои зоҳири худ камтар диққат медиҳанд. Сарфи беҳуда хазинаро (чи хазинаи мамлакат, чи хонаводагӣ) холӣ мекунад. Молу мулк барои таъмини амният ва фарогати ҷомеа аст, на барои айшу тараб.

Ҳикоят:

Шунидам, ки Чамшеди фаррухсиришт
Ба сарчашмае бар ба санге навишт.
«Бар ин чашма чун мо басте дам заданд,
Бирафтанд, чун чашм бар ҳам заданд.
Гирифтем олам ба мардиву зур,
Валекин набурдем бо худ ба гур.
Чу бар душмане бошадат дастрас,
Маранҷон, ки ўро ҳамин ғусса бас.
Адў зинда, саргашта пероманат,
Беҳ аз хуни ў кушта дар гарданат».

Лугот:

Чамшед - номи подшоҳе аз аҳди қадим, ки бунёдгузори Наврӯз аст, қаҳрамони «Шоҳнома»

Фаррухсиришт - покдил, покизагавҳар, асилзода, нексират

Чашм бар ҳам задан - мижа задан, чашмро лаҳзае пушида аз нав боз кардан

Ғусса - ғам, андӯх

Адў - душман, ҳасм

Пероман (пироман) - гирд, атроф, гирдогирд

Шунидам, ки Чамшеди дурандеш ва покдил аз чашмае об нушид ва лаҳзае дар бораи ҳикмати дунёи гузаро тафаккур намуда, дар он сарчашма ба рӯи санге чунин навишт:

«Бисёр касоне мисли мо дар сари ин чашма осудагии мухтасаре ҳосил карданд ва дар фурсати кӯтоҳе ин дунёро тарк гуфтанд (яъне ин дунё монанди чашмаест, ки мусофирон бар сари он меоянд ва зуд аз он ҷо ихтиёри сафар карда, ҷойро барои дигарон ҳолӣ мекунанд).

Тамоми оламо бо мардонагиву қудрат ба даст овардем, вале ҳамаро дар ҳамин ҷо боқӣ гузоштем ва чизеро ҳамроҳи худ ба гур набурдем. Агар душманро зерӣ итлоати худ даровардӣ, бо ҳамин қаноат кун, ўро бештар аз ин маранҷон, барои ў ғаму ғуссаи тобеи ту будан кифоя аст.

Душманро дар атрофи худ зиндаву саломат, аммо саргаштаву мағлуб гузоштан беҳтар аст, аз он ки хуни ӯ дар гардани ту бошад».

Фоида:

Ин ҷаҳони сустбунёд барои подшоҳон ҳам вафодор набудааст. Агар сарвати тамоми оламо ба ту бидиҳанд, чизеро бо худ нахоҳӣ бурд. Пас, оқил он касест, ки дар сари ин ҳикмат тафаккур намояд.

Ҳикоят:

Шунидам, ки Дорон фаррухтабор
Зи лашкар чудо монд рузи шикор.
Давон омадаш галлабоне ба пеш,
Ба дил гуфт: Дорон фархундакеш,
«Магар душман аст ин, ки омад ба ҷанг,
Зи дураш бидузам ба тири хаданг».
Камони каён ба зех рост кард,
Ба як дам вучудааш адам хост кард.
Бигуфт: «Эй худованди Эрону Тур,
Ки чашми бад аз рӯзгори ту дур.
Ман онам, ки асбони шах парварам,
Ба хидмат бад-ин марғзор андарам».
Маликро дили рафта омад ба ҷой,
Бихандиду гуфт: «Эй накухидарой,
Туро ёварӣ кард фаррух Сурӯш,
В-агарна зех оварда будам ба ғӯш».
Нигаҳбони маръо бихандиду гуфт:
«Насиҳат зи мунъим набояд нухуфт.
На тадбири маҳмуду рон накуст,
Ки душман надонад шаҳаншаҳ зи дӯст.
Чунон аст дар меҳтарӣ шартӣ зист,

Ки ҳар кехтареро бидонӣ, ки кист.
 Маро борҳо дар ҳазар дидаӣ,
 Зи хайлу чарогоҳ пурсидаӣ.
 Кунунат ба меҳр омадам пешбоз,
 Намедониям аз бадандеш боз?
 Тавонам ман, эй номвар шаҳриёр,
 Ки асбе бурун орам аз сад ҳазор.
 Маро галлабонӣ ба ақл асту рой,
 Ту ҳам галлаи хеш дорӣ, биной.
 Дар он тахту мулк аз халал ғам бувад,
 Ки тадбири шоҳ аз шубон кам бувад.
 Ту кай бишнави нолаи додхоҳ,
 Ба Кайнон барат киллаи хобгоҳ?!
 Чунон хусб, к-ояд фиғонат ба гуш,
 Агар додхоҳе барорад хуруш.
 Ки нолад зи золим, ки дар даври туст,
 Ки ҳар ҷавре к-ӯ мекунад, ҷаври туст.
 На сағ домани корвонӣ дарид,
 Ки деҳқони нодон, ки сағ парварид.
 Далер омадӣ, Саъдиё, дар сухун,
 Чу теғат ба дастаст, фатҳе бикун.
 Бигӯ, он чӣ донӣ, ки ҳақ гуфта бех,
 На ришватситонию на ишвадеҳ.
 Тамаъ банду дафтар зи ҳикмат бншуй,
 Тамаъ бигсалу ҳар чӣ донӣ, бигуй».

Луғот:

Доро - номи подшоҳест аз хонаводаи Ҳахоманишӣ
 Фаррухтабор - ҷасонаҷод, волаонаҷод, олитабор
 Фархундакеш - некои
 Хадаг - номи дарахте, ки ҷуби саҳт дорад ва аз он тирӣ камон
 месозанд
 Каёнӣ - мансуб ба подшоҳону паҳлавонони хонаводаи Каёнӣ
 Зеҳ - ресмони камон
 Тур - яъне Турон
 Марғзор - чарогоҳ, алафзор
 Наҳӯҳидарой - камхирад, касе, ки фикру кораш писандида нест
 Фаррух - ҳуҷаста, муборак
 Суруш - номи фариштаест пайғомдиҳанда

Маръо - чарогоҳ
 Мунъим - соҳибнеъмат, неъматбахш
 Ҳазар - ҳозир будан, ҳузур доштан, муқобили сафар
 Хайл - тӯдаи аспон
 Пешбоз - пешвоз
 Кайвон - сайёраи Зухал
 Килла - чодар, саропарда
 Хусб - бихоб, хоб бикун
 Додхоҳ - мазлум, адолатгалаб
 Ришватситон - ришвахӯр, порахӯр
 ишвадеҳ - фиребанда, ишвагар

Шоҳ Доро ҳангоми шикор аз пайи сайде асп тохт ва аз лашкари худ ҷудо монд. Дар он дашт галлабоне чарогоҳ дошт. Ў подшоҳро шинохт ва ба пешвозаш баромад, аммо Доро аз дили худ гузароид, ки шояд ин мард душмани ӯ бошад, беҳтар он аст, ки ӯро бо тири камон аз пой дароварад.

Бо ҳамин мақсад камони худро омода кард, ки дар лаҳзае ӯро тир занад ва ба нестӣ фириштад. Галабон гуфт:

«Эй шоҳаншоҳи Эрону Турон, чашми бадхоҳон аз зиндагии ту дур бод, оё маро нашинохтӣ?! Ман парварандаи галаи аспони ту ҳастам, ки дар ин чарогоҳ хидмат мекунам».

Доро бар ӯ бо ханда гуфт: «Эй нодон, бахти ту боло гирифт, туро фариштаи бахт ёрӣ кард, вагарна камон ба тир андохтан омода буд». Галабон хандиду гуфт:

«Подшоҳо, саодат бо ту ёр бод, насиҳате дорам, ки онро аз ту пинҳон доштан дуруст нест: Ту бояд дӯстону ёварони худро нек бишноӣ, вақте ки шоҳ дӯстро аз душман натавонад фарқ кунад, он нишони андешаи нек ва кордонии писандида нахоҳад буд.

Шарти аслии сарварӣ он аст, ки тобеони хурдтарини худро ҳам бишноӣ. Ту маро борҳо рӯбарӯи худ дидаӣ ва вазъи галаи аспону чарогоҳро аз ман пурсидаӣ. Ҳоло ки ба пешвози ту бо меҳру иштиёқ омадам, ту маро нашинохтӣ ва аз душмани бадандеши худ фарқ натавонистӣ кард.

Эй подшоҳи номвар, ман ҳамаи аспони галаи худро якояк мешиносам, агар супориш диҳӣ, аспи лозимаро аз байни сад ҳазор аспи дигар шинохта, онро берун меорам.

Ман дар галабонӣ ба ақлу хирад така мекунам, намегузорам, аспе осебу зарар бинад, ту ҳам галаи худро дорӣ, ки он мардуми кишвар аст, ту ҳам галаи худро бо нишондоди ақлу хирад парвариш бикун.

Дар он мулку подшоҳӣ хатари фасоду харобӣ мавҷуд аст, ки чорасозии шоҳ аз ғамхории як чӯпон бар рамаи худ камтар бошад.

Эй сарвар, кай оҳу нолаи мардуми мазлуму адолатхоҳро мешунавӣ, ки дар айшу тараб ҳастӣ ва саропардаи қасри ту ба осмон расидааст ва садои касе бар гӯши ту намерасад.

Ту дар ҷое бихоб, ки садои мардум ба гӯшат дарояд ва агар адолатхоҳе садо диҳад, онро бишнавӣ.

Шояд ӯ аз золимоне, ки дар даври ту ҳастанд, нолиш мекунад, бидон, ҷавре, ки атрофиёни ту мекунанд, ба номи ту пайванд дорад ва он ҷаври худи ту ҳам ҳисоб мешавад».

Агар сағ домани раҳгузареро дарида бошад, айби сағ нест, айби соҳиби ӯст, ки сағро даррандахӯй тарбият кардааст.

Саъдиё, имрӯз дар сухан далеру бошуҷоат ҳастӣ, ҳоло ки теги сухан (яъне қалам) ба дасти туст, фатҳу нусрате бикун.

Ҳар чи аз сухани ҳақ медонӣ, бигӯ, ки сухани ҳақ беҳтар аст, гуфта шавад, охир ту ба ғаразу тамаъ сухан намегӯӣ ва мақсади ришваситониву худнамоӣ ва фиребандагӣ надорӣ.

Агар ба умеди чизе сухан мегӯӣ, беҳтар он аст, ки дафтари ашъори худро аз суханҳои пурҳикмат холи бисозӣ, зеро тамаъкориву ҳикматандешӣ бо ҳам як ҷо наоянд, пас, ҳирсу тамаъро аз худ дур намо ва холисона ҳар чи аз ҳикмати рӯзгор медонӣ, бигӯӣ.

Фоида:

Подшоҳ масъули кишвар аст, чунонки чўпон
масъули рама мебошад. Ҳамин гуна масъулиятро
ҳамаи сарварон аз оила то мақомоти кишварӣ бар
ӯҳда дорад, сарварӣ он нест, ки аз тобеони худ
барканор ва машғули айшу нўш ва афзудани сарвати
хонаводагии худ бошӣ.

Ҳикоят:

Хабар ёфт гарданкаше дар Ироқ,
Ки мегуфт мискине аз зери тоқ:
Ту ҳам бар даре ҳастӣ уммедвор,
Пас уммеи бардарнишинон барор.
Нахоҳӣ, ки бошад дилат дардманд,
Дили дардмандон баровар зи банд.
Парешонии хотири додхоҳ
Барандозад аз мамлакат подшоҳ.
Ту хуфта хунук дар ҳарам нимруз,
Ғариб аз бурун гӯ: «Ба гармо бисӯз».
Ситонандаи доди он кас Худост,
Ки натвонад аз подшаҳ дод хост.

Лугот:

Гарданкаш - қудратманд, тавоно, сарватманд
Тоқ - айвон, равоқ
Бардарнишинон - ҳоҷатмандон
Барандохтан - берун андохтан, дур кардан
Хунук - осуда, хуш, фориғбол
Ситонида - гиранда
Дод - адолат, инсоф

Марди қудратманде дар Ироқ мезист. Рӯзе ӯ шунид,
ки бенавое дар зери айвони қасри ӯ чунин мегуфт:

«Ту ҳам аз дари раҳмати Худо умедвор ҳастӣ, пас умеди ҳоҷатмандони бар дарат омадаро бароварда гардон. Хоҳӣ, ки дили ту гирифтори ғаму ғусса набошад, дили онҳоро, ки бар мусибат гирифтोरанд, шод намо. Ғаму андӯҳ ва шикваи мазлумони адолатқў боиси завол ва аз мамлакат дур шудани подшоҳ хоҳад гардид. Ту нимрӯзӣ дар хонаи худ осудаву бофарогат хуфтаӣ ва ғариби бечораро, ки дар берун аст, оё меғўӣ, ки «Дар гармо сўхтан гир!»»

Он кас, ки аз подшоҳ адолату инсофро дар кори худ натавонад пайдо кунад, бидон, ки додситони ӯ Худост ва ӯ ба доди мазлумон хоҳад расид.

Фоида:

Дар фарогату неъмат ва дар фарохдастӣ аҳволи мискинону бечорагонро аз ёд мабар. Онҳо доди худро ба даргоҳи Худо арз мекунанд, ки ӯ додситони хеле боадолат аст.

Ҳикоят:

Яке аз бузургони аҳли тамиз,
Ҳикоят кунад з-ибни Абдулазиз.
Ки будаш нигине дар ангуштарӣ,
Фуру монда дар қиматаш чавҳарӣ.
Ба шаб гуфтӣ аз ҷирми гетифуруз,
Даре буд дар рушаной чу рӯз.
Қазоро дар омад яке хушксол,
Ки шуд бадри симон мардум ҳилол.
Чу дар мардум орому қувват наид,
Худ осуда будан мурувват наид.
Чу бинад касе заҳр дар коми халқ,
Кайаш бигзарад оби нушин ба халқ.

Бифармуду бифрухтандаш ба сим,
 Ки раҳм омадаш бар ғарибу ятим.
 Ба як ҳафта нақдаш ба тороч дод,
 Ба дарвешу мискину мухтоҷ дод.
 Фитоданд дар вай маломаткунон,
 Ки дигар ба дастат наёяд чунон.
 Шунидам, ки мегуфту борони дамъ
 Фуру медавидаш ба ораз чу шамъ.
 Ки зишт аст пироя бар шахриёр,
 Дили шахре аз нотавонӣ фигур.
 Маро шояд ангуштарӣ бенигин,
 Нашояд дили халқе андӯхгин.
 Хунук он ки осониш марду зан
 Гузинад бар ороиш хештан.
 Накарданд рағбат хунариарварон,
 Ба шодии хеш аз ғами дигарон.

Луғот:

Аҳли тамиз - аҳли донишу маърифат
 Ибни Абдулазиз - манзур Умар ибни Абдулазиз аст, халифаи
 уммавӣ, ки дар адолату парҳезгорӣ машҳур буд
 Ҷавҳарӣ - гавҳаршинос, гавҳарфуруш
 Ҷирми гетифуруз - офтоб
 Дамъ - ашк, оби дида
 Пироя - ороиш, зевар
 Фигур - озурда, маҷрӯҳ
 Хунук - хушо, эй хуш
 Хунариарварон - дар ин ҷо ба маънои хирадмандон, дуранде-
 шон аст

Яке аз бузургони донишу маърифат аз зиндагии
 Умар ибни Абдулазиз чунин ҳикоят мекард:

«Дар нигини ангуштарии подшоҳ санги
 гаронбаҳое мавҷуд буд, ки арзиши ҳақиқии онро
 гавҳаршиносон ҳам ба душворӣ муайян мекарданд.

Он гавҳар дар шаб монанди офтоб медурахшид
 ва чунон падидор мешуд, ки назди касон дариҷаеро
 аз рӯз боз кардаанд.

Ба ҳукми тақдир хушксолии сангине омад ва
 мардум аз гуруснагӣ ва ғаму андӯх монанди моҳи
 наф лоғару камнур шуданд.

Умар ибни Абдулазиз нигоҳ кард, ки мардум осудагӣ
 ва саломатии ҷисмро аз даст медиҳанд, бо фарогату айш

зиндагӣ карданро барои худ муносиб надонист.

Чун каси оқил бубинад, ки мардум талхкому бадбахт ҳастанд, чӣ гуна оби ширин аз ҳалқи ӯ мегузарад.

Ҷӯро бар ҳоли ғарибону یتимон ва бенавоён раҳм омад ва фармуд, ки ангуштари беназирашро бифурушанд.

Пули онро дар давоми як ҳафта ба бенавоёну муҳтоҷон бидод ва он нақдина ба поён омад.

Нафароне бо афсӯсу дарег бар ӯ мегуфтанд, ки коре нодуруст кардӣ ва дигар чунин ангуштариро наметавонӣ ба даст биёри.

Шунидам, ки аз чашмони Ибни Абдулазиз борони ашк ҷорӣ мешуд ва мегуфт:

Дили мардуми кишвар аз ғаму ташвиш озурдаву маҷрӯҳ аст, дар инчунин вазъият зевару ороиш барои подшоҳ писандида нест.

Имкон дорад, ки ангуштари ман содаву бенигин бошад, аммо шоида набошад, ки дили мардумонро ғамзадаву андӯҳгин бубинам.

Эй хуш, он ҷавонмарде, ки осудагии мардону заводи дигарро аз осоишу ороиши худ муҳимтар медонад.

Ҳаргиз хирадмандони ояндабин бар он шавқу рағбат зоҳир накардаанд, ки аз ғаму андӯҳи дигарон шодмониву нишот дошта бошанд.

Ҷоида:

Гавҳари одамият аз гавҳару алмоси ороишӣ арзишмандтар аст. Онҳое, ки дӯст доранд зоҳири хешро ороиш бидиҳанд, аз зинати ботини худ, ки меҳру шавқат ба инсонҳои дигар аст, ғафлат накунанд.

Ҳикоят:

Шунидам, ки бигрист султони Рум
Барн некмарде зи аҳли улум.
Ки поёбам аз дасти душман намонд,
Чуз ин қалъа дар шаҳр бо ман намонд.
Басе ҷаҳд кардам, ки фарзанди ман
Пас аз ман бувад сарвари анҷуман.

Кунун душмани бадгухар даст ёфт,
 Сари дасти мардиву чахдам битофт.
 Чи тадбир созам, чи дармон кунам?
 Ки аз ғам бифарсуд чон дар танам.
 Бигуфт: «Эй бародар, ғами хеш х(в)ар,
 Ки аз умр беҳтар шуду бештар.
 Туро ин қадар то бимонӣ, бас аст,
 Чу рафта, чаҳон ҷои дигар кас аст.
 Агар хушманд асту гар беҳирад,
 Ғами у махур, к-у ғами худ хурад.
 Машаққат наярзад чаҳон доштан,
 Гирифтани ба шамшеру бигзоштан.
 Бад-ин панҷрӯза иқомат маноз,
 Ба андеша тадбири рафтан бисоз.
 Киро донӣ аз хусравони Аҷам,
 Зи аҳди Фаридуну Заҳҳоку Чам,
 Ки бар тахту мулкаш наёмад завол,
 Намонад ба ҷуз мулки Эзад таъол.
 Киро ҷовидон мондан уммед монд,
 Чу касро набинӣ, ки ҷовид монд?!
 Киро симу зар монаду ганчу мол,
 Пас аз вай ба чанде шавад поймол.
 В-аз он кас, ки хайре бимонад равон,
 Дамодам расад раҳматаш бар равон.
 Бузурге, к-аз у номи неку намонд,
 Тавон гуфт бо аҳли дил, к-у намонд.
 Ало, то дарахти карам парварӣ,
 Гар уммедворӣ, к-аз у бар х(в)арӣ.
 Карам кун, ки фардо, ки девон ниҳанд,
 Манозил ба миқдори эҳсон диҳанд.
 Якеро, ки саъйи қадам пештар,
 Ба даргоҳи Ҳак манзалат бештар.
 Яке бозпас хоину шармсор,
 Битарсад ҳаме марди нокардакор.
 Бихил, то ба дандон газад пушти даст,
 Танӯре чунин гарму ноне набаст.
 Бидонӣ, гаҳи ғалла бардоштан,
 Ки сустӣ бувад тухм нокоштан.

Луғот:

Султони Рум - подшоҳи Византия (Руми шарқӣ)

Поёб - тобу тоқат, муқобилаву муқовимат

Чаҳд кардан - саъю кӯшиш кардан

Даст ёфтан - голиб гаштан, зафар ёфтан

Фарсудан - сустӣ ёфтан, нотавон гаштан

Эзад таъол - Худои таоло, Худои олимартаба

Хайре равон - садақан чория, кори хайре ки ҳамеша боқӣ мемонад

Дамодам - доимӣ, пайдарпай, ҳар лаҳза

Аҳли дил - соҳибдил, огоҳдил

Ало - бидон ва огоҳ бош

Девон - номаи аъмол, дафтари ҳисоб

Манозил - манзалат, мақому мартаба

Бозпас - бозпасанда, ақибмонда

Шунидам, ки подшоҳи Рум дар назди некмарди донишманде бо ҳасрат гиря мекард, ки аз дасти душман тобу тоқат надорам, душман кишвари маро забт кард ва гайри ҳамин қалъа чизе дар ихтиёри ман боқӣ намонд.

Бисёр саъю кӯшиш кардам, ки баъди ман фарзандам сарвари ин мамлакат бошад.

Акнун душмани бадасл бар ману ин кишвар голиб омад ва панҷаи мардонавигу зӯри маро заифу очиз кард.

Ҳоло намедонам чӣ илоҷе созам ва ин дарди ҷонсӯзро чӣ гуна дармоне ёбам, ки аз ғам ҷони ман нотавон гаштааст?!

Он некмарди донишманд чунин ҷавоб дод: «Эй бародар, зиёд ғамгин набош. Ту ғами худро бихӯр, ки аз умри азизат беҳтарину бештарини он гузаштааст.

Барои ту ҳамин миқдоре аз мулку сарват, ки дорӣ, то охири умрат басанда аст, чу аз ин ҷаҳон меравӣ, ҳар чи дорӣ, боқӣ хоҳӣ гузошт ва моли дигарон хоҳад шуд.

Агар фарзанди ту хирадманду доно аст, ё баръакс нодону беҳирад, беҳуда ғами ӯ махӯр, ҳатман ӯ ғами худро хоҳад хӯрд.

Ин ҷаҳон он қадар арзиш надорад, ки барои соҳиб шудан бар он азобу машаққат кашӣ, онро бо зӯри шамшер бигириву барои дигарон бигузори.

Бар ин зиндагии кӯтоҳ нозу ифтихор макун, беҳтар

он аст, ки бо ақлу андеша асбоби сафари ҷовидонаро омода созӣ.

Аз подшоҳони бузурги Аҷам баргирифта аз замони Фарндуну Заҳҳоку Ҷамшед то имрӯз киро медонӣ, ки подшоҳиаш завои наёфт, танҳо мулку подшоҳии Худои таоло ҷовидонӣ аст.

Киро медонӣ, ки баъди ин орзуи ҷовидон монданро дар дил бипарварад, дар ҳоле ки касе дар мулки дунё ҷовидонӣ нест.

Агар аз ҳар касе симу зар ва ганҷинаву мол боқӣ бимонад, ба андак замоне парокандаву поймол мегардад.

Аммо аз он кас, ки корҳои хайр ва амалҳои нек ба мерос монад, ҳар лаҳза ғайзу раҳмати он бар ӯ хоҳад расид. Некӣ монанди дарёи раҳмат аст, ки ҳамеша ҷорист.

Шахси бузурге, ки аз ӯ номи нек боқӣ намонад, гуфтан мумкин аст, ки нишоне аз ӯ намонд ва бо марги ӯ ҳама ба фаромушӣ бирафт, ки инро соҳибдилон хуб медонанд.

Эй азиз, бидон ва огоҳ бош, саъй кун дарахти некиву лутфро парвариш бикунӣ, агар умед дошта бошӣ, ки аз меваи ширини он баҳравар гардӣ.

Ҷиммату накӯкорӣ ба ҷой овар, ки рӯзи ҳисоб ба қадри лутфу эҳсон ва хайру некӯии худ мартаба хоҳӣ ёфт.

Ҳар кӣ дар ин роҳ пештар саъю кӯшиш кардааст, ба даргоҳи Худованд қадру манзалати бештар дарёфт мекунад.

Ҳиёнатпешагону бадкорон дар ақиб шармандаву хиҷил мемонанд ва он рӯз мاردони беамал аз фарҷоми кори худ саҳт метарсанд.

Онҳоро ба ҳолашон бигузор, бигзор изҳори пушаймонӣ кунанд ва афсӯс бихӯранд, ки имкони некӯкорӣ муҳайё буд, аммо некӣ накарданд ва фурсати мусоидро аз даст доданд.

Вақте ки дар тирамоҳ ҳосили ғалларо ҷамъ мекунанд, хоҳӣ донист, дар фасли кишт сустӣ кардан ва тухмӣ наафшондан одамро дастхоли ва ҳайрону парешон мегузорад».

Фоида:

Ин дунё монанди киштзор аст. Ҳар кӣ тухме бар он кошт, ҳосилашро хоҳад гирифт. Саъй бояд кард, ки донаҳои асил ва сара кошта шаванд, то ҳосили дилхоҳ ба даст ояд.

Ҳикоят

Хирадманд марде дар аксон Шом,
Гирифт аз ҷаҳон кунчи горе мақом.
Ба сабраш дар он кунчи торикҷой,
Ба ганҷи қаноат фуру рафта пой.
Шувидам, ки номаш Худодӯст буд,
Малаксирате одаминпӯст буд.
Бузургон ниҳоданд сар бар дараш,
Ки дарменаёмад ба дарҳо сараш.
Таманино кунад орифи покбоз
Ба дарюза аз хештан тарки оз.
Чу ҳар соаташ нафс гуяд: «Бидех»,
Ба хорӣ бигардонадаш деҳ ба деҳ.
Дар он марз, к-ин пири хушёр буд,
Яке марзбони ситамкор буд.
Ки ҳар нотававро, ки дарёфти,
Ба сарпанҷагӣ панҷа бартофти.
Ҷаҳонсузу бераҳмату хиракуш,
Зи талхӣш руи ҷаҳоне туруш.
Гуруҳе бирафтанд аз он зулму ор,
Бибурданд номи бадаш дар диёр.
Гуруҳе бимонданд мискину реш,
Паси ҷарха нафрин гирифтанд пеш.
Яди зулм ҷоёе, ки гардад дароз,
Набинӣ лаби мардум аз ханда боз.
Ба дидори шайх омадӣ гоҳ-гоҳ,

Худодӯст бар вай накардӣ нигоҳ.
 Малик навбате гуфташ: «Эй некбахт,
 Ба нафрат зи ман дармакаш рӯй сахт.
 Маро бо ту донӣ, сари дӯстист,
 Ту ро душманӣ бо ман аз баҳри чист?
 Гирифтам, ки солори кишвар наям,
 Ба иззат зи дарвеш камтар наям?
 Нагуям, фазилат неҳам бар касе,
 Чунон бош бо ман, ки бо ҳар касе».
 Шунид ин суҳан обида хушёр,
 Барошuftу гуфт: «Эй малик, хуш дор,
 Вучудат парешонии халқ аз уст,
 Надорам парешонии халқ дӯст.
 Ту бо он, ки ман дӯстам, душманӣ,
 Напиндорамат, дӯстдори маний!
 Чаро дӯст дорам ба ботил манат,
 Чу донам, ки дорад Худо душманат?!
 Мадех бӯса бар дасти ман дӯсвор,
 Бирав, дӯстдорони ман дӯст дор.
 Худодӯстро гар бидарранд пӯст,
 Нахоҳад шудан душмани дӯст дӯст.
 Аҷаб дорам аз хоби он сангдил,
 Ки халқе бихусбанд аз ӯ тангдил».

Луғот:

Ақсои Шом - ҷойҳои дурдасти Шом, дуртарин ғушаҳои Шом
 Малаксират - фариштахислат, фариштахӯ
 Дарюза - гадоӣ
 Оз - ҳирс, баднафсӣ
 Марз - кишвар, вилоят
 Марзбон - сарҳадбон, дар ин ҳикоят ба маънои сарвари кишвар
 Сарпанҷағӣ - зӯру ситам
 Чарха - чархи ресандағӣ
 Яди зулм - дасти зулму ситам
 Сари дӯстӣ - нияти дӯстӣ, мақсади дӯстӣ
 Гирифтаи - фарз кардан, пиндоштан
 Фазилат ниҳодан - афзал доништан, беҳтар шуморидан
 Хуш дор - хушёр бош, таваҷҷӯҳ бикун
 Хиракуш - золим, ситамгар

Марди хирадманде дар яке аз гӯшаҳои дурдасти Шом ғореро маскан гирифта буд.

Вай аз сабр дар он кунҷи торик беҳтарин ганҷинаро дарёфта буд, ки он ганҷи қаноат аст.

Шунидам, ки он мард Худодӯст ном дошт. Гумон мекардӣ, ки фариштаест дар сурати одамизод.

Бузургону бузургзодагони зиёде иродат ба даргоҳи ӯ доштанд ва ба зиёраташ меомаданд. Сабаб он буд, ки ӯ сабру қаноат ихтиёр карда, ҳаргиз ба даргоҳи касе бо талабу хоҳише намерафт. Орифони покдил барои шикастани ҳирс ва мағлуб кардани деви нафс гадоиро пеш мегиранд, то ки аз хушомадӯ тамаллуқ дур бошанд.

Ҳар лаҳзае, ки ин нафси саркаш онҳоро тангдил созад ва гӯяд, ки «чизе бидеҳ», орифони покдил ӯро деҳ ба деҳу иқлим ба иқлим саргашта месозанд, то ки аз тамаъҷӯй пушаймон гардад.

Дар он вилояте, ки он пири равшандил зиндагӣ мекард, ҳокиме золим ҳукмфармой дошт, ки агар инсони нотавону бечораро дучор мешуд, ба зӯру ситам ва ноҷавонмардиву зулм ӯро хонахароб мекард.

Он ҳоким ба он андоза ҷаҳонсӯзиву бераҳмӣ ва бегуноҳкушӣ мекард, ки аз бедодгарии ӯ аҳли ҷаҳон ба танг омада буданд.

Бахше аз аҳли он диёр аз бисёрии ҷабру ситам, бахше дигар аз руи ору номус он вилоятро тарк карда, бадномно бадкориҳои он золибро ба диёрҳои дигар мебурданд.

Гурӯҳи дигар, ки тавони сафар надоштанд, бо афтодагиву дили реш-реш дар ватани худ бозмемонданд ва дар паси чархҳои ресандагии хеш нолаву фиғонкунон, ӯро нафрин мекарданд.

Дар ҳар ҷое ки дасти зулму ситам пурзӯр шуд, шодию нишот аз байн меравад ва лабҳои мардум ба табассум боз намешавад.

Он ҳокими золим гоҳ-гоҳе ба зиёрати Худодӯст меомад ва эҳтироми худро ба ин шайхи покдил арз мекард, аммо Худодӯст бар ӯ илтифоте надошт.

Боре он ҳоким ба Худодӯст гуфт: - Эй шайхи

босаодат, ту бо номехрубонӣ ва нафрат рӯятро аз ман бозмагардон. Медонӣ, ки ман туро сидқан дӯст медорам ва иродат дорам, чаро ту аз ман рӯй гардондай, аз баҳри чӣ бо ман душманӣ дорӣ?!

Фарз кардем, ки ман ҳокими кишвар нестам, лекин чаро иззату эҳтироми як дарवेशи бечораҳолро надорам. Ту бо дарवेशон меҳрубон ҳастӣ, аммо аз вучуди ман нороҳат мегардӣ!

Ман хоҳони он нестам, ки маро аз дигарон беҳтару болотар гузорӣ, танҳо як илтимос дорам, бо ман ҳам мисли дигарон муомилаи хуш дошта бошӣ.

Он обиди ҳушёр чун ин суҳанҳоро шунид, ошуфтаҳол шуд ва гуфт: «Эй малик, ҳушёр ва огоҳ бош, ки вучуди ту боиси парешонӣ ва ғаму кулфати мардумон аст, ман парешонҳолӣ ва ноумедии одамонро хоҳон нестам.

Ту бо онҳое ки дӯсти ман ҳастанд, душманӣ дорӣ, модом ки бо дӯстони ман душманӣ дорӣ, ҳаргиз гумон намеравад, ки дӯстдори ман бошӣ!

Чаро беҳуда дӯст дорам ва бо чашми меҳр сӯят нигоҳ кунам, ман хуб медонам, ки Худо золимонро дӯст намедорад.

Ҳамчу дӯсти мухлис ба дастони ман бўса мадеҳ, беҳтар он аст, ки дӯстони маро дӯст дорӣ ва бар онҳо раҳму шафқат намоӣ.

Худодӯстро ҳар қадар ранчу азият кунанд ва ҳатто пусти ӯро аз танаш берун ҳам оранд, ҳаргиз дӯстдори душмани дӯсти худ нахоҳад шуд.

Ман дар тааҷҷуб ҳастам, ки ин бераҳмони сангдил чӣ гуна метавонанд бо роҳат хоб кунанд, дар ҳоле, ки халқи бисёре аз дасти онҳо ғамзадаву тангдил ҳастанд».

Фоида:

Ба хотири манфиати шахси дӯстони худро фаромӯш ва аз ғаму кулфати онҳо парво надоштан нишони ҷавонмардӣ нест. Файр аз душмани ошкоро душманони дӯстонат ва дӯстони душманонат ҳам бо ту дӯст нахоҳанд шуд.

Ҳикоят

Чунон қахтсоле шуд андар Димишк,
Ки ёрон фаромуш карданд ишк.
Чунон осмон бар замин шуд бахил,
Ки лаб тар накарданд заръу нахил.
Бихушид сарчашмаҳои қадим,
Намонд об чуз оби чашми ятим.
Набуд ба чуз охи бевазана,
Агар баршуд ба дуде аз равзана.
Чу дарвеш бебарг дидам дарахт,
Қавибозувон сусту дармонда сахт.
На дар кӯҳ сабзӣ, на дар боғ шах,
Малах бӯстон хӯрда, мардум малах.
Дар он ҳол пеш омадам дӯсте,
Аз ӯ монда бар устухон пӯсте.
В-агарчи ба мукнат қавихол буд,
Худованди ҷоҳу зару мол буд.
Бад-ӯ гуфтам: «Эй ёри покизаҳуӣ,
Чӣ дармондагӣ пешат омад, бигӯӣ».
Бигуррид бар ман, ки: «Ақлат кучост,
Чу дониву пурсӣ, суолат хатост?»
Набинӣ, ки сахтӣ ба ғоят расид,
Машаққат ба ҳадди ниҳоят расид.
На борон ҳамеояд аз осмон,
На бармеравад дуди фарёдхон».
Бад-ӯ гуфтам: «Охир туро бок нест,
Кушад заҳр ҷоӣ, ки тарёк нест.
Гар аз нестӣ дигаре шуд ҳалок,
Туро ҳаст, батро зи туфон чӣ бок?»
Ниғаҳ кард ранҷида дар ман ғаҷех,
Ниғаҳ кардани олим андар сафех,
Ки мард ар чӣ бар соҳил аст, эй рафиқ,
Наёсояду дӯстонаш ғарик.
Ман аз бенавоӣ наям рӯйзард,
Ғами бенавоён рухам зард кард.
Наҳоҳад, ки бинад хирадманд реш,

На бар узви мардум, на бар узви хеш.
Яке аввал аз тандурустон манам,
Ки реше бубинам, биларзад танам.
Мунағас бувад айши он тандуруст,
Ки бошад ба пахлуи бемори суст.
Чу бидам, ки дарवेशи мискин нах(в)ард,
Ба ком андарам лукма захр асту дард.
Якero ба зиндон дараш дустон,
Кучо монадаш айш дар бустон?!

Лугот:

Қаҳт - хушксол, ноёбии ғалла, гуруснагӣ
Димишқ - номи шаҳр, пойтахти Сурия
Заръ - зироат, кишт
Нахил - дарахти хурмо
Бихӯшид - хушк шуд, бихушид
Бебарг - мискин, тиждаст, дастхолӣ
Шах - шоҳан дарахт
Мукнат - боигарӣ, сарват, молу мулк
Худованд - соҳиб, молик
Тарёк - позаҳр, доруи зидди захр
Бат - мурғобӣ
Фақеҳ - олим, донишманди фикҳ
Реш - қароҳат, захм, яра
Мунағас - хира, ногувор

Солe дар Димишқ қаҳтӣ омад ва мардум чунон дар азобу машаққат гирифтoр шуданд, ки ҳатто ишқу меҳрубонӣ ва бо ҳам салом карданро аз ёд бароварданд.

Осмон дар нисбати замин бахилӣ карда, бороне намеовард. Киштзорҳову дарахтон аз беобӣ пажмурда мегаштанд.

Чашмаҳое, ки дар ин иқлим буд, хушк шуданд ва танҳо обе, ки боқӣ монд, оби чашми ятимон буд.

Мардум чизе надоштанд, ки дар оташдони худ бипазанд, дуде, ки аз равзани хонаҳо берун мешуд, дуди оддӣ набуд, он дуди оҳи бевазанҳову ятимон буд.

Дарахтон ҳам монанди дарवेशони мискин бенавову дастхолӣ (яъне бемева) буданд, аз ноилоҷӣ паҳлавонони қавидаст низ сусту дармонда гардиданд.

На дар кўҳ сабзае мерӯид, на дар боғ шоҳае гул мекард, киштзорҳоро малах хўрда буд ва мардуми бечора аз ноилоҷӣ малах меҳўрданд.

Дар чунин вазъи фоҷиабор яке аз дўстони деринаам пеши ман омад. Дидам, ки аз беҳолӣ пусти ӯ бар устухонаш часпидааст.

Медонистам, ки ӯ сарватманд ва соҳиби мақому мансаб ва молу мулки бисёр аст. Ба ӯ гуфтам: «Эй дўсти покизаахлоқ, бар сари ту чӣ мушкилӣ омад, ки бар ин ҳол афтодай, сабабашро бар ман бигўй?!»

Ӯ бо норозигӣ бар ман бигуфт: «Ақли ту кучо шуд, нахонд ин вазъи кишварро дидаю доништа чунин саволе диҳӣ, вақте худ медониву меурсӣ, бидон, ки чунин савол пеш овардан кори оқилон нест! Намебинӣ, сахтию машаққат ба дараҷаи олии худ расид, ки бештар аз он тасаввур ношуданист.

На аз осмон бороне меояд на оҳи дили бечорагон бар осмон мерасад».

Ба ӯ гуфтам: «Охир аз ин ҳама азобу сахтӣ тарсе барои ту нест, заҳр одамонеро мекушад, ки позаре надошта бошанд.

Дигарон аз нестиву гуруснагӣ ҳалок мешаванд, ту ки доро мебошӣ, чӣ тарсе дорӣ, чунонки ҳар қадар борону тўфон зиёд гардад, мурғобӣ аз он биме надорад».

Он марди донишманд бар ман бо хотири ранҷида нигоҳ кард, нигоҳи ӯ ба гунае буд, ки шахси олим бо тааҷҷуб ба марди аблаҳу нодоне чашм медўзад.

Баъд гуфт: «Эй рафиқи азиз, марди асил ҳамон аст, ки агарчи дар соҳил оромиш дорад аз дидани дўстони худ, ки гарқ мешаванд, набояд бепарво бошад.

Ман аз камбағалию бечорагӣ чунин харобу лоғар ва рўйзард нагаштаам, балки ғаму ташвиши ятимону бенавоён ранги рӯи маро зард кардааст.

Инсони хирадманд он аст, ки захму қароҳатеро, ки бар худ раво намедорад, бар тани дигарон низ писандида надонад.

Яке аз он тандурустон ман ҳастам, ки чун захмеро бар ҷисми касе ё дили бенавое мебинам, танам аз ғаму ғусса ба ларза медарояд.

Айши он инсони тандурусте, ки дар паҳлӯи ӯ бемори сусту заиф оҳу нола мекунад, ҳамеша хираву ногувор аст.

Вақте мебинам, ки дарвешони мискин луқмаи ноне барои хӯрдан надоранд, луқмаи таоме, ки ба даҳон андохтаам, монанди заҳр ва дард талху ҷонкоҳ мегардад.

Он якеро, ки дӯстонаш дар зиндон ҳастанд орзую ҳаваси айшу ишрат дар боғу бӯстон боқӣ нахоҳад монд».

Фонда:

Инсонҳои руи замин чӣ бечораю чӣ сарватманд аз як падару модар ҳастанд, ҳама одамизода мебошанд. Пас инсони комил он аст, ки аз ғаму кулфати дигарон бепарво набошад, ҳамдиль ва ҳамдарди ро бо ятимону бечорагон ҳаргиз фаромӯш насозад.

Ҳикоят:

Шабе дуди халқ оташе барфурухт,
Шунидам, ки Бағдод нима бисухт.
Яке шукр гуфт андар он хоку дуд,
Ки: «Дукони моро газанде набуд».
Ҷаҳондидае гуфташ: «Эй булҳавас,
Туро худ ғами хештан буду бас.
Писандӣ, ки шаҳре бисузад ба нор,
Агарчи сароят бувад бар канор».
Ба ҷуз сангдил нокунад меъда танг,
Чу бинад касон бар шикам баста санг.
Тавонгар худ он луқма чун меҳурад,
Чу бинад, ки дарвеш хун меҳурад.

Магу, тандуруст аст ранчурдор,
 Ки мепечад аз ғусса ранчурвор.
 Тунукдил чу ёрон ба манзил расанд,
 Нахусбад, ки вомондагон аз пасанд.
 Дили подшоҳон шавад боркаш,
 Чу бинанд дар гил хари хоркаш.
 Агар дар сарои саодат кас аст,
 Зи гуфтори Саъди-ш ҳарфе бас аст.
 Ҳаминат басандаст, агар бишнави,
 Ки гар хор корӣ, суман надравӣ.

Луғот:

Дуди халқ - яъне дуди оҳи халқ
 Газанд - зарар, зиён
 Нор - оташ, аланга
 Ранчурдор - бемордор, ниғаҳбини бемор
 Тунукдил - нармдил, ҳассос
 Боркаш - андӯҳгин, кашандаи бори ғам

Шабе дар Бағдод сӯхтор ба амал омад. Он сӯх-
 тори оддӣ набуд, оташсӯзие буд, ки он аз дуди дили
 мардуми мазлум афрӯхта гардид, яъне мардум аз зулм
 ба дод омада буданд ва он шаб ними Бағдод бисӯхт.

Марде бар он дуду оташ нигоҳ мекарду шукр ме-
 гуфт, ки бар дӯкони ӯ зарар нарасидааст ва аз офат
 эмин мондааст.

Марди ҷаҳондидае ӯро сарзаниш кард ва гуфт: «Эй
 ҳаваспарвар, ту дар ғами дӯкони худ ва осоиши хештан
 ҳастӣ, барои ту писандида аст, ки тамоми шаҳр дар
 оташ сӯхта, манзили ту дар канор бимонад ва зараре
 бар он нарасад.

Мардуми бечораву бенаво аз ниҳояти гуруснагӣ
 ба шиками худ санг бастаанд, аммо сангдилони тан-
 парвар меъдаро аз таом пур кардаанд.

Сарватмандони форигдил чӣ гуна таом меҳӯранд
 ва луқма аз гулӯяшон мегузарад, дар ҳоле ки дарве-
 шони бенаво аз ғаму ғусса хуни дил меҳӯранд.

Нигоҳбони беморро солиму тандуруст гумон макун,
 ки ӯ ҳам баробари бемор аз ғаму дард ба худ мепечад.

Ҳарчанд ёру дӯстони марди меҳрубону нармдил кайҳо ба манзили худ расидаанд, ўро хоб намебарад, зеро медонад, ки ҳоло дар пас ақибмондагоне ҳастанд, ки бояд ба манзил расанд.

Вақте хоркаши бечораро афтодаву забун мебинанд, дили подшоҳони раҳмдилу раҳмпарвар аз ғаму андӯҳ лабрез мешавад.

Агар дар ин манзили босаодат каси соҳибдиле ҳаст, барои ӯ як ишорати зарифона ва як суҳане аз гуфтаҳои Саъдӣ кифоя аст, ки панд бигирад.

Суҳанҳои маро агар бо гӯши дил бишнави, барои ту ҳамин панди ман басанда аст:

Агар хор бикорӣ, бар ивази он гул нахоҳӣ чид».

Фонда:

Ин ҷаҳон монанди киштиест дар уқёнуси бузург, ки ҳамаи мардумон дар дохили он ҳастанд, агар офате расид, бар ҳама таъсир хоҳад гузошт. Агар дар ислоҳи он накушад, оқибат ин киштии дар сӯхтор ё офати дигар nobуд мешавад. Пас, дар анҷоми корҳои нек кӯшо бояд буд, ки ғайзаш ба ҳамагон бирасад.

Ҳикоят:

Ҳикоят кунанд аз яке некмард,
Ки икромӣ Ҳачҷочӣ Юсуф накард.
Ба сарҳанги девон ниғаҳ кард тез,
Ки натъаш биандозу регаш бирез.
Чу хуччат намонад ҷафочӯйро,
Ба пархош дарҳам кашад рӯйро.
Бихандиду бигрифт марди худой,
Аҷаб дошт сангиндили тирарой.
Чу дидаш, ки хандиду дигар гирифт,
Бипурсид, «К-ин хандаву ғия чист?»

Бигуфто: «Ҳамегирям аз рузгор,
 Ки тифлони бечора дорам чахор,
 Ҳамехандам аз лутфи Яздони пок,
 Ки мазлум рафтам, на золим ба хок».
 Писар гуфташ: «Эй номвар шахриёр,
 Яке даст аз ин марди суфи бидор.
 Ки халке бар у рӯй доранду пушт,
 На рой аст халке ба якбор кушт.
 Бузургиву афву карам пеша кун,
 Зи хурдону атфолаш андеша кун».
 Шунидам, ки нашинду хунаш бирехт,
 Зи фармони довар ки донад гурехт.
 Бузурге дар он фикрат он шаб бихуфт.
 Ба хоб андараш диду пурсиду гуфт:
 «Даме беш бар ман сиёсат наронд,
 Уқубат бар у то қиёмат бимонд.
 Нахуфтаст мазлум аз оҳаш битарс,
 Зи дуди дили субҳгоҳаш битарс.
 Натарсӣ, ки покандаруне шабе,
 Барорад зи сузи чигар «ё раб»-е.
 На иблис бад карду неқӣ надида,
 Бари пок н-ояд зи тухми палида.

Луғот:

Ҳаҷҷоҷ ибни Юсуф - ҳокими Арабистону Ироқ дар даврани
 Уммавиён, ки соли 95 ҳиҷрӣ вафот кардааст ва дар зулм машҳур аст
 Сарҳанг - сардори аскарони дарбор
 Натъ - палоси чармин, ки дар рӯи он рег пошида, баъд
 гунаҳкоронро қатл мекарданд, суфраи қатл
 Ҳуҷҷат - далел, санад
 Пархош - ҷанг, қаҳру ситеза
 Сиёсат рондан - азобу шиканҷа кардан, ҷазо додан
 «Ё Раб» - эй Худо(ба фарёдам бирас!)
 Бари пок - меваи тару тоза

Ҳикоят мекунам, ки марди некному наққоре
 иззату икромӣ Ҳаҷҷоҷ ибни Юсуфро, ки ҳокими
 Бағдод буд, ба ҷой наовард.

Аз ин рафтори ӯ Ҳаҷҷоҷ ибни Юсуф нохушнуд

шуд ва ба сардори аскарони дарбор фармон дод, ки палоси махсуси ҷаллодиро боз карда, рӯи он рег бирезанд ва он марди бегуноҳро қатл намоянд.

Одами золиму ҷафокор агарчи ҳеч ҳуҷҷату далеле барои шиканҷаи одамон дар ихтиёр надорад, бо қаҳру ситеза ва ҷангҷӯй аз адолат рӯй мегардонад.

Он марди худо аз ин фармони бедодгаронаи Ҳаҷҷоҷ ибни Юсуф ошуфтаву ғамгин шуд ва дар оғоз аз ҷашмонаш ашк рехт баъд бо табассум сар боло кард. Он ҳокими сангдили камхирад аз ин рафтори ӯ ба тааҷҷуб омад.

Чун нигоҳ кард, ки он марди неқном мегирияду меҳандад, пурсид: «Сабаби хандаву гирияи ту дар чист?»

Гуфт: «Ман аз ин зиндагии фоҷиабор мегириям, ки ҷаҳор тифли бечораи ман ятим хоҳанд монд.

Хандаи ман аз боиси он аст, ки золим нестам ва ба бистари хок ҳамчун ҷабрдида меравам на ҳамчун золиму қотил».

Писари Ҳаҷҷоҷ гуфт: «Эй подшоҳи номвар, инсоф пеш гир ва аз қатли ин марди бегуноҳ даст бикаш.

Мардуми бисёре бар ӯ ихлосу иродат доранд ва ӯро пуштибонӣ мекунанд, кори оқилон набошад, ки мардуми зиёдро ба ғаму ғусса гирифта созанд.

Бузургвориву бахшиш ва лутфу меҳрубонӣ пеш гир ва аз фарзандони хурдсоли ӯ андеша бикун».

Вале Ҳаҷҷоҷ ин суҳанонро гӯш накард ва хуни он бегуноҳро бирехт, аммо бар сари худ гуноҳи азиме харид. Кист, ки аз ҳукми илоҳӣ бо гурез халосӣ ёбад.

Бузургмарде бо ин фикру андеша он марди некро дар хоб дид ва аз ӯ бипурсид ки: «Ҳоли ту чӣ гуна аст?»

Гуфт: «Ҳаҷҷоҷ ибни Юсуф ҳамагӣ чанд лаҳза маро азобу шиканҷа кард ва бо зӯриву зулм фармони худро амалӣ сохт, аммо азобу уқубат барои ӯ то қиёмат боқӣ хоҳанд монд.

Мардум аз ҷабру зулми ту натавонистааст, ки бихобад ва осудагӣ дарёбад, аз оҳи бечорагон битарс ва аз нолаҳои ҷонсӯзи субҳгоҳии онҳо барҳазар бош!

Оё наметарсӣ, ки марди солеҳу покдил дар дили
шаб аз чону қигар оҳе бикашад ва бигӯяд: «Эй Худои
бузург, ту ба фарёди ман бирас!»

Оё иблис набуд, ки бадкорӣ пеш гирифт ва бар ивази
он ҳаргиз некие надид, касе надидааст, ки аз тухмаи
дарахти бадбӯӣ меваи тару тоза ба самар расад».

Фоида:

Умри зулм кӯтоҳ аст, аммо барои золим бадномии
ҷовидонӣ меорад ва меваи талхи зулму золимон ва
фарзандони онҳо хоҳанд чашид. Золимонро беҳтар
аст, аз оташи оҳу нолаи бечорагон битарсанд, то
хирмани умрашон насӯзад.

Ҳикоят:

Яке панд меод фарзандро:
Нигаҳ дор ҷанди хирадмандро.
Макун ҷавр бар хурдакон, эй писар,
Ки як рӯзат афтад бузурге ба сар.
Наметарсӣ, эй гургаки камхирад,
Ки рӯзе палангет барҳам дарад.
Ба хурдӣ дарам зӯри сарпанча буд,
Дили зердастон зи ман ранча буд.
Бихӯрдам яке мушти зӯроварон,
Накардам дигар зӯр бар лоғарон.
Ало, то ба ғафлат нахуфти, ки навм,
Ҳаром аст бар чашми солори қавм.
Ғами зердастон бихӯр, зинҳор,
Битарс аз забардастии рӯзгор.
Насихат, ки ҳолӣ бувад аз ғараз,
Чу доруи талх аст дафъи мараз.

Луғот:

Нигаҳ дор - дар хотир нигоҳ дор, ба ёди худ бисупор

Хурдакон - хурдон ва заифон

Ба хурдӣ дарам - дар хурдиам

Ранҷа - ранҷида, озурда

Нахуфтӣ - нахуспӣ, нахобӣ

Навм - хоб

Солори қавм - сардори халқ, пешво

Дафъи мараз - дур кардани беморӣ, илоҷи дард

Шахсе фарзанди худро насиҳат мекард, ки панду андарзи хирадмандонро ҳамеша дар ёдат нигоҳ дор ва аз рӯи фармудаи онҳо амал бикун.

Бар онҳое, ки аз ту хурду заиф ҳастанд ҳаргиз қабру ситам наkun, ки як рӯзе ба дасти бузургу қавитаре аз худат гирифтор хоҳӣ омад.

Эй гургаки камхирад, оё аз он наметарсӣ, ки рӯзе ба чанголи паланге биафти ва он паланг туро пора-пора гардонад?!

Дар ҷавонӣ бозувони қавию зӯр доштам ва зердастонамро ранҷу озор меодам.

Рӯзе ба дасти зӯрмандони тавоно гирифтор шудам ва мушти обдоре аз онҳо хӯрдам, баъди он тавба кардам, ки заифонро озор намедиҳам.

Эй азиз, дар хоби ғафлат намонӣ, ҳушёр бош, ки хоби ғафлат бар ту ки сарвари қавм ҳастӣ, ҳаром аст!

Ғами зердастону тобеони худро бихӯр ва аз забардастии рӯзгор гофил набош, ки ин рӯзгори дерина нафарони зиёдеро дар имтиҳони душвори худ сарафкандаву шармсор кардааст.

Ин суҳанон насиҳати холисонае бар туст, бидон, ки насиҳати беғаразона одатан талх аст, аммо бисёр фоидабахш хоҳад буд, мисли он ки доруи талх беморро илоҷ мекунад ва дардро аз ҷисми ӯ дур месозад.

Фонда:

Зӯру қудрати ҷавонӣ ва молу мансаб ҷашми ақли инсонҳоро хира месозад ва дар озуру ситам дигарон

гуноҳе намебинанд ва гоҳо худро бар ин гуна рафтори
нописандида ҳақдор медонанд. Аммо вақте дар
чанголи паланги рӯзгор очизу нотавон мемонанд, баъд
изҳори пушаймонӣ мекунанд. Ақлу хирадро дар ҳама
ҳол пешвои худ бояд кард, махсусан дар замоне ки
қудрату тавоноӣ ва зӯри ҷавонӣ меҳаҳад ақиро тобеи
худ бисозад, онҳоро ба итоати ақл бояд даровард.

Ҳикоят:

Кизил Арслон қалъае сахт дошт,
Ки гардан ба Алванд бармефарошт.
На андеша аз кас, на ҳочат ба ҳеч
Чу зулфи арусон раҳаш печ-печ.
Чунон нодир афтода дар равзае,
Ки бар лочувардитабақ байзае.
Шунидам, ки марде мубораххузур,
Ба наздики шоҳ омад аз роҳи дур.
Ҳақонқшиносе, ҷаҳондидае,
Хунарманди офокгардидае.
Бузурге, забоноваре, кордон,
Ҳакиме, суҳангӯи бисёрдон.
Кизил гуфт: «Чандин ки гардидай,
Чунин ҷои маҳкам дигар дидаӣ?»
Бихандид: «К-ин қалъае хуррам аст,
Валекин напиндорамаш маҳкам аст.
На пеш аз ту гарданкашон доштанд,
Даме чанд буданду бигзоштанд.
На баъд аз ту шоҳони дигар баранд,
Дарахти умеди туро бар х(в)аранд.
Зи даврони мулки падар ёд кун,
Дил аз банди андеша озод кун.

Чунон рӯзгораш ба кунче нишонд,
Ки бар як пашизаш тасарруф намонд.
Чу навмед монд аз ҳама чизу кас,
Умедаш ба фазли Худо монду бас».
Бари марди хушёр дунё хас аст,
Ки ҳар муддате чои дигар кас аст.

Луғот:

Қизил Арслон - подшоҳи Озарбойҷон, ки солҳои 1185-1191
ҳукмронӣ кардааст

Алванд - номи кӯҳе дар Ҳамадон

Равза - боғ, гулистон

Лочувардитабақ - табақи лочувардӣ, киноя аз осмон

Байза - тухм

Муборақхузор - неққадам, муборақрӯ, мубораққадам

Офоқгардида - ҷаҳонгашта

Гарданкашон - қудратмандон, тавонмандон

Пашиз - пули сиёҳи камбаҳо

Шоҳ Қизил Арслон қалъаи мустаҳкаму баланде дошт,
ки монанди кӯҳи Алванд ба осмон сар кашида буд.

Аҳли он қалъаро на тарсу андеша ҷой дошт на
ҳоҷат ба чизе доштанд, зеро роҳи баромад бар он
қалъа печдарпеч ва басо мушкил буд.

Он қалъа дар боғе беназир, ки андар баландии
кӯҳ сабз карда буданд, монанди тухми тиллоие дар
табақи лочувардӣ медурахшид.

Шунидам, ки марди муборақрӯе аз роҳи дур ба
назди Қизил Арслон омад.

Он марди мусофир инсоне ҳақиқатшинос, гарму
сарди зиндагиро дида, ҳунарманд, ҷаҳонгашта,
порсову парҳезгор, хушбаён, кордон ва ҳакиму суҳан-
санҷу донишвар буд.

Қизил Арслон бар он марди мусофир гуфт: «Эй
ҳаким, ту, ки дар кишварҳои гуногуни дунё зиндагӣ
ба сар бурдаӣ ва ҷойҳои зиёдеро дар сафарҳои худ
тамошо кардаӣ, оё монанди қалъаи ман ҷое чунин
маҳкаму устуворро дидаӣ?!»

Он мард табассум кард ва гуфт: «Оре, ин қалъаи ту

зебову хуррам аст, аммо гумон надорам, әи маҳкам бошад.

Оё пеш аз ту шоҳону қудратмандони дигар соҳиби ин қалъа ё қалъаҳои мисли ин набуданд, ки фурсати муайяне соҳиби қалъаҳо буданд, баъд бигзоштанду аз ҷаҳон рафтанд.

Оё чунин нест, ки баъди ту шоҳони дигар ин қалъаро соҳиб мешаванд ва меваҳои дарахти орзуву умеди туро онҳо меҳӯранд?!

Даврони подшоҳии падаратро ба ёд дор ва аз он панд гир ва дилатро аз андешаҳои фиребанда озод бикун!

Гардиши рӯзгор падаратро хору нотавон гардонида дар кунҷе ҷойгир сохт ва ончунон бечораву мискин шуд, ки як пули сиёҳе дар ихтиёр надошт.

Дар он ҳолат ки аз ҳама чиз ва аз ҳама кас ноумед гардид, рӯ ба фазли Худо овард ва танҳо ба лутфу раҳмати Ӯ умед дошт.

Ин дунё дар назди марди оқилу доно монанди хас беқадр аст, чунки он бо касе вафо накард ва дар андак муддате ҷои касони дигар хоҳад шуд.

Фоида:

Гардиши рӯзгор чорасози кори ҳамаи мардумон аст ва имкон надорад, ки дар баландтарин ва мустаҳкамтарини қалъаҳо низ аз ҳукми он дар амон бимонӣ. Беҳтар он аст, барои худ қалъае аз некиву парҳезгорӣ ва ҳикмату маърифат бисозӣ.

Ҳикоят:

Яке муштзан бахти рӯзӣ надошт,
На асбоби шомаш муҳайё, на чошт.
Зи чаври шикам гил кашидӣ ба пушт,
Ки рӯзӣ муҳол аст хӯрдан ба мушт.
Мудом аз ҷарешонии рӯзгор,
Дилаш пур зи ҳасрат, танаш сугвор.
Гаҳаш ҷанг бо олами хиракуш,
Гаҳ аз бахти шӯрида рӯяш туруш.
Гаҳ аз дидани айши ширини халқ,
Фуру мешудӣ оби талхаш ба халқ.
Гаҳ аз кори ошуфта бигристӣ,
Ки кас дид аз ин талхтар зисте?
Касон шахд нӯшанду мурғу бара,
Маро рӯи нон менабинад тара.
Гар инсоф пурсӣ, на некуст ин,
Бараҳна ману гурбаро пустин.
Чӣ будӣ, ки поям дар ин кори гил,
Ба ганҷе фуру рафтӣ аз коми дил?!
Магар рӯзгоре ҳавас рондаме,
Зи худ гарди меҳнат барафшондаме.
Шунидам, ки руи замин мешикофт,
Изоми занахдонӣ пӯсида ёфт.
Ба хок андараш иқд бигсехта,
Гуҳархон дандон фуру рехта.
Даҳон бе забои панд меғуфту роз,
Ки: «Эй хоча, бо бенавой бисоз.
На ин аст ҳоли даҳон зерӣ гил,
Шакархӯрда ангор ё хуни дил.
Ғам аз гардиши рӯзгорон мадор,
Ки бе мо бигардад ғамӣ рӯзгор».
Ҳамон лаҳза, к-ин хотираш рӯй дод,
Ғам аз хотираш рахт як сӯ ниҳод.
Ки, эй нафси бе рою тадбиру ҳуш,
Бикаш бори тимору худро макуш.
Агар банде, бор бар сар барад,

В-агар сар ба авчи фалак барбарад.
 Дар он дам, ки ҳолаш дигаргун шавад,
 Ба марг аз сараш ҳарду берун шавад.
 Ғаму шодмонӣ замонад, валеқ
 Чазон амал монаду номи нек.
 Карам пой дорад, на дайҳиму тахт,
 Бидех, к-аз ту ин монад, эй некбахт.
 Макун тақя бар мулку чоҳу ҳашам,
 Ки пеш аз ту будасту баъд аз ту ҳам.
 Худованди давлат ғами дин ҳурад,
 Ки дунё ба ҳар ҳол мебиғзарад.
 Наҳоҳӣ, ки мулқат биёяд ба ҳам,
 Ғами мулку дин хӯрд бояд ба ҳам.
 Зар афшон, чу дунё биҳоҳӣ гузошт,
 Ки Саъдӣ дур(р) афшонд, агар зар надошт.

Луғот:

Муштзан - касе, ки дар ҷанги муштзанӣ ва ғӯштин моҳир аст
 Бахти рӯзӣ надоштан - иқбол надоштан дар ризқу рӯзӣ
 Асбоби шому чошт - ғизои шом ва чоштгоҳӣ
 Хирақуш - он ки бе сабаб мекушад, куштани нораво
 Зист - зиндагӣ
 Тара - сабзавоти хӯроқӣ, навъе аз кабудӣ, ки бо нон меҳуранд
 Чӣ будӣ - чӣ мешуд агар...
 Изоми занатдон - косахонаи сар
 Иқд - асосан риштаи марворид, ин ҷо ба маънои шаддаи дандон
 Бисоз - созиш кун, қаноат пеш гир
 Хотир - фикру андеша
 Як сӯ ниҳодан - берун шудан, канора гузоштан
 Бори тимор кашидан - дар ғаму андӯҳ сабр кардан
 Пой дорад - пойдор мемонад
 Дайҳим - тоҷ
 Ҳашам - хидматгори, ҷокарон
 Худованди давлат - соҳибдавлати некбахт
 Ба ҳам омадан - ошуфтаву парешон шудан
 Афшондан - пошидан, парешон кардан

Ҷавоне буд дар муштзанию ғӯштин моҳир, аммо
 камиқболу бахтбаргашта, ки дар ризқу рӯзӣ тангдас-
 тӣ мекашид ва хӯроқи рӯзонро ба азоб ба даст меовард.

Аз ҷаври шикам маҷбур мешуд, дар тахтапушти
 худ хоку лой кашонад ва бо зӯри бозувон бо сахтӣ

касби рӯзӣ мекард.

Ҳамеша аз парешонрӯзгорӣ ва баргаштабахтии худ дилаш пури ҳасрат мешуд ва вучудаширо ғаму ғусса фаро мегирифт.

Гоҳе аз зиндагии саҳт бо ин дунёи беҳудакуш ҷанг мекард ва гоҳе аз тангии маишат ва бахти бади худ менолид.

Гоҳе аз тамошои айшу ишрат ва зиндагии ширини мардум, бо ҳасрат таоми камбағалонаи худро бо азоб фурӯ медод.

Гоҳе аз парешонии қору рӯзгори худ ашк мерехт ва бар худ мегуфт, ки оё касе зиндагии талхтар аз инро дидааст?!

Касони дигар асалу нӯшобаҳои ширин менӯшанд ва гӯшти мурғу барра меҳӯранд, аммо ман лоақал нонхӯрише аз сабзавот надорам, ки бо нон бихӯрам.

Агар инсоф талабӣ, оё ин аз рӯи адолат аст, ки ман ҷомае надорам, ки бипӯшам, аммо гурбаи бекасу кӯй пӯстине гарм ба тан кардааст?!

Чӣ мешуд агар дар ин гилкорӣ пойи ман ба ганҷинае фурӯ мерафт, ки зиндагӣ ба коми дил мекардам.

Он гоҳ чанд муддат бо хушнудию ҳавас зиндагӣ мекардам ва гарди ғаму ғуссаву азобро аз худ меафшондам».

Шунидам, ки рӯзе бо мақсади гилкории худ заминро бо каланд меканд. ногаҳон косахонаи сареро, ки пӯсида буд, ёфт.

Нигоҳ кард, ки шаддаи дандонҳо аз ҳам рехтаву парешон шудаанд.

Агарчи он косахонаи сар забон надошт, ба ӯ панд медод, ки шукр ба ҷо овар ва аз камбағалии худ нороҳат набош.

Ҳоли даҳон дар зерӣ ҳок чунин аст, ки ту мебинӣ, аз кучо донӣ, ки он шакар хӯрдааст ё хуни дил(ғаму ғусса).

Ту ғами ин рӯзгори гардандаро махӯр, ки бе мо ҳам он хоҳад гашту гузашт.

Ҳамон лаҳзае, ки ин фикру андеша дар вучуди ӯ роҳ ёфт, ғаму ғусса ӯро тарк кард.

Эй нафси фитнаангез, ки ақлу тадбири хушмандӣ

бар ту бегона аст, панд бигир, беҳтар, ки дар зер
бори ғам сабр кунӣ, ба хотири айшу нӯш соҳибатро
хору забун магардон.

Агар инсон сахтии зиндагиро таҳаммулкунон
боркашӣ кунад ё аз давлатмандӣ сар ба авҷи фалак
кашад (яъне хоҳ мискину ғамзада хоҳ сарватманду
шодмон бошад) дар он лаҳзае, ки ҳолаш дигаргун
гашта ба остонаи марг расад, аз хотири ҳар ду ҳам
берун хоҳад шуд, ки чӣ ҳоле доштанд.

Чи ғам, чи шодӣ ҷовидона нест, он чи ҷовидон
мемонад, мукофоти амал ва номи нек аст.

Саховату ҷавонмардӣ пойдор хоҳад монд, аммо
тоҷу тахт ҷовидонӣ нест.

Аз молу мулк ва хидматгори бисёру мансаби
худ нозу ифтихор наkun, бар инҳо таъя кардан хатост,
зеро ин ҳама пеш аз ту вуҷуд доштанд ва баъди ту
низ хоҳанд монд.

Соҳибдавлатони некбахт ғами маърифату динро
меҳӯранд, онҳо медонанд, ки ҳар чи дар ин дунёст,
зуд хоҳад гузашт.

Агар нахоҳӣ, ки мулки ту барҳам хӯрдаву парешон
нагардад, ғами мулк ва ғами динро якҷоя бихӯр.

Молу зари худро ба дӯстону бечорагон нисор kun,
чу медонӣ, ки онҳоро бо худ нахоҳӣ бурд ва ин ҷо
хоҳӣ гузошт, Саъдӣ (дуруд ба ҷони пеки ӯ бод!) ки
зар надошт, дурдонаҳои суханро нисор кард

Фоида:

Рӯзгори инсонӣ ғаму шодӣ, тангдастию сарватмандӣ,
нокомию комёбию канори ҳамдигар парвариш мекунад
ва ҳеч яке аз онҳо доимӣ нестанд, аз паси ғаму
тангдастию нокомӣ шодию сарватмандию комёбӣ хоҳанд
омад ё баръакс он хоҳад шуд. Огоҳӣ аз ин ҳикмат
зиндагии инсонҳоро муназзам ва умедбахш месозад.

Ҳикоят:

Яке хори пой ятима биканд,
Ба хоб андараш дид Садри Хучанд.
Ҳамегуфту дар равзаҳо мечамид,
К-аз он хор бар ман ҷӣ гулҳо дамид.
Машав то тавонӣ зи раҳмат барӣ,
Ки раҳмат барандат, чу раҳмат барӣ.
Чу инғом кардӣ, машав худпараст,
Ки ман сарварам, дигарон зердаст.
Агар теғи давронаш андохтаст,
На шамшерӣ даврон ҳанӯз охтаст.
Чу бинӣ дуогӯи давлат ҳазор,
Худовандро шукри неъмат гузор.
Ки чашм аз ту доранд мардум басте,
На ту чашм дорӣ ба дастӣ касе.
Карам хондаам сирати сарварон,
Ғалат гуфтам, ахлоқи пайғамбарон.

Луғот:

Садри Хучанд - Садриддин Абдуллатиф ибни Муҳаммади Хучандӣ, ки аз ҷумлаи пешвоёни илмии Исфаҳон дар асри XI буд.

Равза - боғ, гулзор

Чамидан - сайр кардан, хиромидан

Барӣ - барканор, дур

Раҳмат барӣ - меҳрубонӣ ва лутф бикунӣ

Охтан - берун кардани шамшер аз ғилоф

Шахсе ятими озурдадилеро дид, ки ба пой ӯ хор халида буд, ба ятим раҳмаш омад, хори пойи ӯро берун оварда, навозиш кард ва ҳамон шаб дар хоб Садриддини Хучандӣ - ҳоким ва донишманди машҳурро бидид.

Он мард дар боғҳои биҳишт сайр мекард ва бо шукри сипос мегуфт, ки бар ивази хореро аз пойи ятим берун кашиданааш ин қадар гулҳои зебову муаттар насиби ӯ шудааст.

То тавонӣ аз раҳму шафқат ва лутфу меҳрубонӣ

дур нашав, ки ҳар қадар меҳрубону бошафқат бошӣ, ҳамон қадар бар ту бо раҳмату лутф муомила хоҳанд кард. Агар меҳрубониву лутфи худро ба дигарон нисор созӣ, аз он мағруру худпараст нашав, ки ту сарвар ҳастиву дигарон зердасти туанд.

Агар рӯзгор теги интиқоми худро ба сӯе гузоштааст, оё чунин нест, ки шамшери худро аз ғилоф берун кашидааст ва аз паи ситонидани кини худ аст?!

Вақте мебинӣ, ки ҳазорҳо нафар дуогӯи давлати ту ҳастанд, Худовандро шукр кун, ки чунин неъматӣ бузург ба ту додааст. Боз шукр ба ҷой овар, ки мардум ба сӯи ту бо чашми умед нигоҳ мекунанд, на ту бо эҳтиёҷ ба дасти дигарон нигоҳ мекунӣ.

Беҳтарин хислати сарварон лутфу меҳрубо-ниву саховат аст, зоҳиран ғалат гуфтам, балки ин фази-латҳо ҷузви ахлоқи пайғомбарон аст.

Фоида:

Меҳрубониву навозиш ва ғамхорӣ дар ҳаққи ятимон аз беҳтарини хайру эҳсонҳост, ки мукофоти он бисёр бузург ва берун аз тасаввури инсонист. Ҳар кӣ бар инсонҳои афтодаву гирифтор раҳм оварад, бар беҳтарини раҳмат мушарраф мегардад. Меҳрубониву саховат намунае аз ахлоқи пайғамбарон аст, ки дар вучуди ҳар инсоне парвариш ёбад, уро шарофатманд мегардонад.

Ҳикоят:

Шунидам, ки як ҳафта ибнуссабил,
Наёмад ба меҳмонсарои Халил.
Зи фархундахуи нахурди ба гоҳ,
Магар бенавоёе дарояд зи роҳ.
Бурун рафту ҳар ҷонибе бингарид,
Бар атрофи водӣ нигах карду дид,
Ба танҳо яке дар биёбон чу бед,
Сару муяш аз гарди пири санед.
Ба дилдориаш мархабое бигуфт,
Ба расми каримон салое бигуфт.
Ки: «Эй чашмҳои маро мардумак,
Яке мардуми кун ба нону намак».
«Наам»-гуфту барчасти бардошт гом,
Ки дониш хулқаш, алайҳиссалом.
Ракибони меҳмонсарои Халил,
Ба иззат нишонданд пири залил.
Бифармуду тартиб карданд хон,
Нишастанд бар ҳар тараф ҳамгирон.
Чу бисмиллаҳ оғоз карданд ҷамъ,
Наёмад зи пираш ҳадисе ба самъ.
Чунин гуфташ: «Эй пири деринарӯз,
Чу пирон намебинамат сидку суз.
На шарт аст вақте ки рӯзи х(в)ари,
Ки номи Худованди рӯзи барӣ».
Бигуфто: «Нагирам тариқе ба даст,
Ки наштидам аз пири озарпараст.
Бидониш пайғамбари некфол,
Ки габр аст пири табахбудаҳол.
Ба хори бирондаш чу бегона дид,
Ки мункар бувад пеши погон палид.
Сурӯш омад аз Кирдигори ҷалил,
Ба ҳайбат маломаткунон, к- «Эй Халил,
Манаш дода сад сол рӯзину ҷон,
Туро нафрат омад аз ӯ як замон?
Гар ӯ мебарад пеши оташ сучуд,
Ту вопас чаро мебарӣ дасти ҷуд?»

Лугот:

Ибнуссабил - мусофир, роҳгузари мӯҳтоҷ, писари роҳ
Халил - лақаби Иброҳими пайғамбар (а)
Ба гоҳ - дар вақт ба мавқеи худ
Марҳабо кардан - «хуш омадед» гуфтан
Сало гуфтан - даъват кардан
Наам - бале, оре, хуб
Гом - қадам
Алайҳиссалом - осудагӣ бод бар вай
Рақибон - муҳофизаткунандагон, нигоҳбонҳо, хидматгарон
Хон - дастурхон
Ҷамғинон - ҷамагон, ҷама
Самъ - гӯш
Деринарӯз - куҳансол, солхӯрда
Худованди рӯзӣ - рӯзидиҳанда, соҳиби ризқу рӯзӣ
Озарпараст - оташпараст
Некфол - хуштолеъ, босаодат
Ғабр - оташпараст, зардуштӣ
Табаҳбудаҳол - соҳиби ҳоли табоҳ, бадбахт
Мункар - инкоркунандаи Худо, нописандида, зишт, бад
Суруш - фариштаи Ҷабраил
Кирдигори ҷалил - Худованди бузург, Офаридгори боазамат
Ҷуд - хайру эҳсон, саховат

Шунидам, ки ба меҳмонхонаи Иброҳим алайҳиссалом дар давоми як ҳафта мусофири мӯҳтоҷе наёмад.

Иброҳим (а) одати писандидае дошт, ки ҷама-рӯза таоми худро бо роҳгузарони мӯҳтоҷ меҳӯрд. Бо риояти ҳамин одати нек бисёр воқеъ мешуд, таомро дар вақташ намехӯрд ва муитазир мешуд, то бечораю бенавое расида ояд, ки ҳамроҳи ӯ хӯрок хӯрад.

Иброҳим аз манзили худ берун омада, бар ҳар ҷониби нигоҳ кард, ки оё касе аз роҳи дур мерасад ва дид, ки аз ҷониби саҳро шахсе ба танҳой меояд, ки мӯйҳои ӯ аз пирӣ сап-сафед шудааст, дар он саҳро падидор буд.

Иброҳим (а) бо лутфу меҳрубонӣ ба он пир «хуш омадед, сафар ба хайр» гуфт ва ба расми эҳсони ҷавонмардӣ ӯро ба меҳмонхонаи худ даъват кард ва гуфт:

«Эй меҳмони азиз, қадамҳои шумо нури дида тоҷи сар, лутфу мурувват фармояд, ки бо шумо нону намак хӯрем, аз баракати қадами шумо хушҳол хоҳем шуд!»

Пири мусофир ташаккур гуфт ва ба сӯи меҳмонсаро қадам бардошт. Иброҳим (а) аз аввали мулоқот хулқу атвори ӯро шинохт.

Масъулони меҳмонхонаи Иброҳим (а) он пирро

бо иззату икром ба ҷои муносибе нишонданд.

Баъд супориш кард, ки дасторхон ороянд ва ҳамагон дар атрофи он ҷамъ омаданд.

Вақте ки ҳамагон бо зикри «бисмиллоҳ» ба таомхӯрӣ оғоз карданд, аз забони он мӯйсафед сухане берун наомад ва «бисмиллоҳе» нагуфт.

Иброҳим (а) ба ӯ гуфт: «Эй пири рӯзгордида, мо аз рафтори ту тааҷҷуб дорем, ки чаро монанди пиронсолони дигар бо садоқату ишқ аз Худо ёд намекунӣ, оё намедонӣ, ки вақте ба хӯрдани таом оғоз мекунанд, номи Худованди рӯзирасонро ба забон меоранд ва «бисмиллоҳ» мегӯянд».

Мӯйсафеди роҳгузар гуфт: «Ман ҳеч роҳеро ғайри он ки аз пири оташпарастӣ худ шундаам, ихтиёр намекунам».

Иброҳим (а) донист, ки он мӯйсафед оташпарастест дорои ҳоли табаҳ ва бадбахт.

Вақте аз ҳоли ӯ огоҳ шуд, ӯро аз меҳмонсарои худ берун кард, чунки худонашиносон дар назди инсонҳои пок бисёр зишт метобанд.

Дар ҳамон лаҳза фариштаи Ҷабраил (а) аз ҷониби Худованди бузург паём овард, ки Худованд бо сиёсати худ Иброҳимро (а) сарзаниш кард ва гуфт:

«Эй дӯсти ман, ман сад сол аст, ки ба ӯ ризқу рӯзӣ медиҳам ва ҷонашро нигоҳ медорам, чаро ту дар як фурсати кӯтоҳ ба ӯ нафрат кардӣ ва аз меҳмонсарои худ берун кардӣ?!

Агар ӯ ба оташ сачда мекунад, чаро ту аз ӯ нафрат мекунӣ ва дасти саховати худро ба пас кашидаӣ ва меҳрубоние бо ӯ намекунӣ?!»

Ҷоида:

Лутфу меҳрубонӣ ва меҳмоннавозӣ бахши муҳими ахлоқи неки инсонист. Гуфтаанд:

Меҳмон рӯзӣ ба худ меоварад,
Ҳам гуноҳи мизбонро мебарад.

Инсон бояд инсони дигарро, ки ӯ ҳам офаридаи Худованди яктост, новобаста ба мазҳабу дину миллат ва мансубиятҳои дигараш иззат гузорад.

Ҳикоят:

Забондоне омад ба соҳибдиле,
Ки: «Маҳкам фуру мондаам дар гиле,
Яке сифларо даҳ дирам бар ман аст,
Ки донге аз у бар дилам даҳ ман аст.
Ҳама шаб парешон аз у ҳоли ман,
Ҳама рӯз чун соя дунболи ман.
Бикард аз суханҳои хотирпареш,
Даруни дилам чун дари хона реш.
Худониш магар то зи модар бизод,
Чуз ин даҳ дирам чизи дигар надод.
Надониста аз дафтари дин алиф,
Нахонда ба чуз боби ло-янсариф.
Хур аз кӯҳ як рӯз сар барназад,
Ки ин қалтабон ҳалқа бар дар назад.
Дар андешаам, то кадомам карим,
Аз он сангдил даст гирад ба сим».
Шунид ин сухан пири фаррухниход,
Дурусте ду дар остинаш ниҳод.
Зар афтод дар дасти афсонагӯй,
Бурун рафт аз он ҷо чу зар тозарӯй.
Яке гуфт: «Шайх, ин надонӣ, ки кист
Бар у гар бимирад набояд гирист?!
Гадоӣе, ки бар шери нар зин ниҳад,
Абузайдро асбу фарзин ниҳад.
Барошӯфт, обид, ки: «Хомӯш бош,
Ту марди забон нестӣ, гӯш бош.
Агар рост буд, он ҷӣ пиндоштам,
Зи халқ обрӯяш ниғаҳ доштам.
В-агар шӯхчашмиву солус кард,
Ало, то напиндорӣ афсус кард.
Ки худро ниғаҳ доштам обрӯй,
Зи дасти чунон гурбузе, ёвагӯй.
Баду некро базл кун симу зар,
Ки ин касби хайр асту он дафъи шар.
Хунук он ки дар суҳбати оқилон,
Биёмузад ахлоқи соҳибдилон.

Гарат аклу рой асту тадбиру хуш,
Ба иззат кунӣ панди Сяъдӣ ба гуш.
Ки аглаб дар ин шева дорад мақол,
На дар чашму зулфу баногӯшу хол.

Лугот:

Забондон - суҳандон, шахсе, ки бо хушзабонӣ мақсади худро ҳосил месозад

Дар гил фуру мондан - дармондан, ба мушкилӣ дучор шудан

Сифла - фурумоё, нокас

Дирам - танга, тангаи нуқрагӣ

Донг - воҳиди вазн, ки тақрибан шаш грамм аст

Ман - воҳиди вазн, ки аз 846 грамм то 3 кг ва дар баъзе ҷойҳо аз он ҳам бештар аст

Хотирпареш - парешонкунандаи хотир, ғашовари дил

Ло янсариф - бознамегардад, яъне талабгор аз дари хонаи қарздор бознамегардад

Қалтабон - нокас, разил, беномус

Дуруст - сиккаи тиллоии холис

Афсонагӯй - дуругӯй, беҳудагӯй

Абӯзайд - қаҳрамони мақомаҳои Ҳарирӣ, ки дар ширинсуханиву найранг назир надошт.

Шӯхчашмӣ - густоҳӣ, бешармӣ

Солус кардан - ҳилаву найранг кардан, фиреб додан

Афсӯс кардан - масҳара кардан

Гурбуз - ҳилагар

Ёвагӯй - беҳудагӯй

Шахси хушзабоне ба назди марди парҳезгору покдиле омад ва аз вазъи худ шикоят карда гуфт, ки дар мушкилиёе дармондаам ва намедонам чӣ кор бикунам.

Ман аз шахси фурумоёву нокасе даҳ дирам қарздор ҳастам, ки дар натиҷаи фишорҳои пайваستاи ӯ ҳамин пули андак заҳмати бисёреро бар дилам бор кардааст.

Аз суҳанони ӯ ҳамаи шабҳо аҳволам парешон аст ва рӯзона чун соя аз қафои ман мегардад, ки қарзашро бозпас диҳам.

Аз суҳанҳои ғашовар ва парешонкунандаи хотир даруни диламро монанди дари хона реш-реш кардааст.

Гумон мекуӣ, ки дар тамоми умраш ғайр аз ҳамин даҳ дирам пуле дар ихтиёр надошт.

Ин марди нокас аз диёнату одамият тамоман беҳабар аст ва ғайри «қарз бознамегардад» ва эҳтимол дорад он қарз назди инаҳси қарздор бимонад, чизеро намедонад.

Ҳеч рӯзе нест, ки он беномус пеш аз тулӯи хуршед дар паси дари ман ҳозир нашавад ва ҳалқа бар дар назанад.

Ман ғарқи фикру андешаҳои бисёр ҳастам, ки кадом марди босаховат ҳаст, ки маро дастғирӣ кунад ва бо пули худ аз дасти он сангдил наҷотам диҳад.

Пири некдил суҳанҳои ўро бо диққат ғӯш кард, бар ў раҳм овард ва ду тангаи тиллоӣ бар остини ў гузошт, то қарзро адо кунад.

Он дурўғгӯй вақте ки тангаҳои тиллоиро дарёфт кард, аз шодию сурур чеҳрааш монанди зар дурахшон шуд ва бо сипос манзили пири некдилро тарк кард.

Шаҳси дигаре, ки он ҷо ҳузур дошт, ба шайх гуфт: «Оё намедонӣ, ки ин мард кӣ буд? Ў нокаси дурўғгӯест, ки агар бимирад, мурдаи ў лоиқи гиристан нест!

Ў гадоест, ки бо нағмаву фиреб ҳатто ба шери нар зин мебандад ва Абӯзайди фиребгарро ҳам дар хушзабонию дурўғ мағлуб месозад».

Он пири некдил аз ин суҳанон ошӯфтаҳол шуд ва гуфт: «Хомӯш бош, инчунин суҳанони беҳударо мағӯй, ту аз ҳақиқати ҳол хабар надорӣ, беҳтар, ки ба панди ман ғӯш бидеҳ:

Агар бовар кардани ман дуруст буд, натиҷа он аст, ки обрӯи ўро дар назди мардум нигоҳ доштам.

Агар ў густохиву ҳилаю найранг ба кор бурд, огоҳ бош, ҳаргиз гумон накун, ки маро масҳара кард.

Баръакс ман бо додани ду динар худро аз дасти чунин шахси ҳилагар ва беҳудагӯй наҷот додам.

Бар ту насиҳат мекунам, ки агар имкон дорӣ, дороии худро ҳам ба некон ҳам ба бадкораргон сарф кун, ки барои некон додани зар кори хайр аст ва эҳсон ба бадон он ҳикмат дорад, ки аз зиёновариин онҳо халосӣ меёбӣ.

Хуш ҳоли он касе, ки дар сӯҳбати доноён иштирок мекунад ва ахлоқи соҳибдилонро меомӯзад.

Агар туро ақлу фаросат ва ҳушмандиву мулоҳизаҷӯй ҳаст, бо эҳтирому иззат панди Саъдиро ба гуш мегирӣ ва бар он амал мекунӣ.

Бештарини суханони Саъдӣ дар ҳамин мавзӯ аст, на дар васфи чашму зулфу баногӯшу хол».

Фоида:

Хайру эҳсон дар ҳама маврид хубу писандида аст. Лутфу эҳсон бар дӯстон беҳтар аст, аммо имкон дорад, ки ба шарофати эҳсони соҳибдилон дили бадкорагон низ оҳиста-оҳиста нарма гардад. Сарвату дорой барои гирифтани дасти дӯстон ва бастани пойи душманон (яъне онҳоро аз бадрафторӣ нигоҳ доштан) кифоя аст.

Ҳикоят:

Яке рафту динор аз у сад ҳазор,
Халаф бурд соҳибдиле хушёр.
На чун мумсикон даст бар зар гирифт.
Чу озодагон даст аз у баргирифт.
Зи дарвеш холи набудӣ дараш,
Мусофир ба меҳмонсарой андараш.
Дили хешу бегона хурсанд кард,
На ҳамчун падар симу зар банд кард.
Маломаткуне гуфташ: «Эй боддаст,
Ба як раҳ парешон макун ҳар чӣ ҳаст.
Ба соли тавон хирман андӯхтан,
Ба як дам на мардӣ бувад сӯхтан.
Чу дар тангдастӣ надорӣ шикӯб,
Нигаҳ дор вақти фароҳӣ ҳисеб.
Ба духтар чӣ хуш гуфт бонун деҳ
Ки рузи наво барги саҳти бинеҳ.
Ҳама вақт бардор машку сабӯй,

Ки пайваста дар деҳ равон нест чуй.
 Ба дунё тавон охират ёфтан,
 Ба зар панҷан шер бартофтан.
 Агар тангдасти, марав пеши ёр,
 В-агар сим дорӣ, биёву биёр.
 Агар рӯй бар хоки пояш ниҳӣ,
 Ҷавобат нагуяд ба дасти тихӣ.
 Худованди зар барканад ҷашми дев,
 Ба дом оварад Саҳри чинӣ ба рев.
 Тихидаст бар хубруён мапеч,
 Ки бе сим мардум наярзад ба ҳеч.
 Ба дасти тихӣ барнаёяд умед,
 Ба зар барканӣ ҷашми деви сафед.
 В-агар ҳар чӣ ёби ба каф барниҳӣ,
 Кафат вақти ҳочат намонад тихӣ.
 Гадоён ба саъйи ту ҳаргиз қавӣ
 Нагарданд, тарсам ту лоғар шавӣ.
 Чу манноъи хайр ин ҳикоят бигуфт,
 Зи ғайрат ҷавонмардро рағ нахуфт.
 Парокандадил гашт аз он айбчӯй,
 Барошuftу гуфт: «Эй парокандагӯй,
 Маро дастгоҳе ки пероман аст,
 Падар гуфт: «Мероси ҷадди ман аст».
 На эшон ба ҳиссат ниғаҳ доштанд,
 Ба ҳасрат бимурданду бигзоштанд.
 Ба дастам наифтод моли падар,
 Ки баъд аз ман афтад ба дасти писар.
 Ҳамон беҳ, ки имрӯз мардум ҳуранд,
 Ки фардо пас аз ман ба яғмо баранд.
 Ҳуру пушу бахшову роҳат расон,
 Ниғаҳ ме чӣ дорӣ зи баҳри қасон.
 Баранд аз ҷаҳон бо худ асҳоби рой,
 Фурумоя монад ба ҳасрат ба ҷой.
 Зару неъмат акнун бидеҳ, к-они туст
 Ки баъди ту берун зи фармони туст.
 Ба дунё тавонӣ, ки уқбо харӣ,
 Бихар ҷони ман в-арна ҳасрат бари.

Лугот:

Халаф- қонишин, фарзанди солеҳ
Мумсик - бахил
Боддаст - исрофкор, беҳудахарч
Ба як раҳ - якбора
Шиксеб - сабру тоқат
Ҳисеб - ҳисоб
Фароҳӣ - фаровонӣ
Наво - сарват, боигарӣ
Саҳри қиннӣ - номи деве, ки ангуштари Сулаймонро рабуда буд
Рев - макру ҳила, фиреб
Манноъ - боздоранда, манъкунанда
Рағ нахуфтан - хун ба ҷӯш омадан
Парокандагӯӣ - беҳудагӯӣ
Ҷад - бобо, падари падар
Ҳиссат - ҳасисӣ
Яғмо - ғорат қардан
Асҳоби роӣ - хирадмандон, аҳли андеша
Фурумоӣ - бадасл, нокас
Уқбо - охират, қаҳони дигар

Шахсе аз ин дунё бирафт ва барои фарзанди соҳиб-дилу ҳушёрӣ худ сад ҳазор динор ба мерос гузошт.

Он писар монанди бахилон зари аз падар мерос-монадро пинҳон надошт, балки мисли мардуми саховатманду озода ба бахшидани он оғоз кард.

Манзили ӯ аз эҳтиёҷмандон ҳолӣ набуд ва ҳамеша дар меҳмонсарои ӯ мусофирон бо иззату икром меҳмондорӣ мешуданд.

Он ҷавон монанди падари худ молу мулкро ҷамъ накарда, танҳо бар он мекушид, ки одамон аз ӯ хурсанд бошанд ва бар хешовандону бегонагон онро харч мекард.

Шахсе ӯро сарзаниш кард ва гуфт: «Эй писари исрофкор, ин қадар харҷи беҳуда макун ва якбора ҳар ҷи туро аз падар ба мерос мондааст, барбод мадеҳ.

Хирманеро, ки дар натиҷаи заҳматҳои яқсола ҷамъ мекуни, дар як лаҳзаи кӯтоҳ ба бод додан расми ҷавонмардон нест.

Модоме, ки сабру тоқати бенавоиву камбағалӣ надорӣ, бо сарфаву саранҷом коре бикун ва ҳангоми

фаровонии неъмат нигоҳ доштани ҳисобро ба фаромӯшӣ мадеҳ».

Зани сардори деҳ ба духтари худ насиҳаткунон мегуфт: «Дар вақти фаровонии сарвату неъмат барои рӯзи сахтиву дармондагӣ низ захира бикун.

Машку сабӯи худро ҳамеша аз об пур нигоҳ дор, оби равон доимӣ нест ва имкон дорад, ҷӯй хушк шавад.

Бо зӯри молу зар метавонӣ, ки шерро ҳам мағлуб кунӣ ва бо сарвати дунёвӣ охиратро ҳам ба даст биёри.

Агар камбагалу тангдаст бошӣ, назди ёрони худ ҳам эътибор надорӣ, беҳтар, ки назди онҳо наравӣ, вале агар соҳиби молу зар бошӣ, назди эшон бирав ва онҳоро ба ҳузури худ даъват бикун.

Агар бо дасти ҳолӣ дар пеши пояш таъзим намоӣ ва рӯи худро ба ҳоки пояш бимолӣ ҳам таъсире бар ӯ надорад.

Касе, ки зар дорад, бо зӯри он метавонад, чашми девро барканда, ӯро забун созад ва ҳатто бо ҳилаву фиреб Саҳри чинниро ба доми худ дароварад.

Бо ин бесарвативу нодорӣ арзи худро ба назди хубрӯён мабар, ки мардуме чун ту бесарват ҳеч арзише надорад.

Ҳеч имкон надорад, ки бо дасти холиву хуш мақсадро ба иҷро расонӣ ва умеди худро бароварда гардонӣ, аммо бо зӯри зар метавонӣ чашми деви сафедро барканӣ.

Агар ҳар чи пайдо кардаӣ, онро ба харҷ диҳӣ, вақти зарузиву ҳоҷатмандӣ бо дасти ҳолӣ хоҳӣ монд.

Ҳар қадар саъю кӯшиш намоӣ ин гадоён молдору қавидаст нахоҳанд шуд, аммо метарсам, ки худи ту заифҳолу бечора мегардӣ».

Вақте ин суҳанон аз даҳони он шахс, ки ҷавонро аз кори хайр манъ мекард, берун омад, хуни он писар ба ҷӯш омад.

Аз суҳанони он марди айбҷӯй ошӯфтаву тангдил шуд ва гуфт: «Эй марди беҳудагӯӣ, ин молу дастгоҳе, ки дар ихтиёри ман аст, ҳамон сарвату дороие мебошад,

ки бино бар гуфтаи падарам аз бобои ӯ мерос мондааст.

Оё чунин нест, ки бо хасисӣ он ҳама сарватро қамъ карданду нигоҳ доштанд ва бо ҳасрат бимурданду аз худ ба дигарон бигузоштанд.

Имрӯз моли падар барои он ба дастам наомада, ки ман ҳам онро барои писари худ бигузорам ва ин дорой бар дасти ӯ афтад.

Беҳтар он аст, ки имрӯз барои мардум сарф бикунам, вагарна имкон дорад, баъди ман онро ба тороч бидиҳанд.

Агар сарвате дар ихтиёр дорӣ ба некий бихӯру бипӯш, ба эҳтиёҷмандон бидеҳ, ба мардуми дигар фоидаву роҳат бирасон, чаро барои дигарон нигоҳ медорӣ?!

Хирадмандон бо ин гуна рафтор некномӣ ба даст меоранд ва онро ҳамроҳи худ мебаранд ва бадасли хасис бо ҳасрати бисёр моли худро бар ҷой мегузорад.

Ҳоло ки фурсати бахшоиши неъмату мол аст ва он дар ихтиёри туст, саховат пеш гир, ки баъди рафтани ту аз ихтиёрат берун меояд.

Бо молу сарвати дунёвии худ талаби охират бикун, агар бо саховату некномӣ ва бахшидани молу сарват ба мӯҳтоҷон охирати худро обод нагардонӣ, пушаймониву ҳасрат домангири ту хоҳад шуд.

Фоида:

Аз молу мулки дунё ҳар чи берун аз эҳтиёҷу зарурати хонаводагӣ бошад, ба хешовандону эҳтиёҷмандон нисор кардан беҳтар аст. Табиати инсонӣ чунин аст, ки агар ба ҳаваси сарватқамъкунӣ фирефта гардӣ, ҳаргиз сер нахоҳӣ шуд. Ҳирс одамро дар ҷоҳи бетағи худ гирифтор мекунад ва оқибати ҳирс ба ҷуз бадномӣ чизе нест.

Ҳикоят:

Бизорид вакте зане пеши шӯй,
Ки дигар махар нон зи баққоли куй.
Ба бозори гандумфурушон гарой,
Ки ин ҷавфурушест гандумнамой.
На аз муштарӣ, к-аз зиҳомн магас,
Ба як ҳафта руяш надидаст кас.
Ба дилдорӣ он марди соҳибниёз,
Ба зан гуфт к: «Эй равшанойӣ, бисоз,
Ба уммеи мо кулба ин ҷо гирифт,
На марди бувад нафъ аз у вогирифт.
Раҳи некмардонн озода гир,
Чу истодаӣ, дасти афтода гир.
Бубахшой, к-онон, ки марди ҳақанд,
Харидори дуқони беравнаканд.
Ҷавонмард агар рост хоҳӣ, валист
Карам пешаи шоҳи мардон - Алист.

Луғот:

Бизорид - зорӣ кард, гиряву зорӣ кард
Баққол - озуқафуруш
Куй - кӯча, маҳалла, гузар
Гандумнамои ҷавфуруш - касе, ки амалаш аз суҳанаш фарқ
мекунад ва чизи камарзишро ба ҷои чизи қиматбаҳо пешниҳод
мекунад
Зиҳомн магас - издиҳомн пашша, зиёд будани пашша
Соҳибниёз - ба маънои ҳоҷатбарори соҳибдил
Эй равшаной - эй равшанин чашм ё эй равшанин хонаи мо
Бисоз - созиш ва муросо бикун
Вогирифт - бозпас гирифт
Валӣ - касе, ки дар маърифати илоҳӣ ба дараҷаи олий расидааст

Зане бо зорию тавалло аз шавҳари худ хоҳиш ме-
кард, ки дигар аз дуқони озуқафуруши маҳалла-шон
харидори нон накунад.

Беҳтар он аст, ки аз дуқони мардумони покиза нон
бихарӣ, ки ин баққоли мо дар фуруши моли худ инсофро
риоя намекунад ва нони камарзишро гарон мефурушад.

Дуқонаш ҳам тозаву озода нест. Як ҳафта ин

ҷониб касе рӯи ўро надидааст ва ин аз бисёри харидор нест, балки аз анбӯҳи пашшаҳост, ки чун абр пеши дӯкони ўро гирифтаанд.

Он марди ҳоҷатбарори соҳибдил бо меҳрубонӣ ба ҳамсараш чунин гуфт: «Эй нури чашми хонадони мо, аз ин ҳол дилтанг нашав, бояд бо ҳамсоя созиш дошта бошӣ.

Марди баққол бо умеди он, ки мо аз ў харид мекунем, дӯконашро боз мекунад, аз рӯи инсофу ҷавонмардӣ нест, ки ба ў фоида наоварда, аз ҷойи дигар харид кунем».

Роҳу расми мардони неку асилзодаро ихтиёр намо, ҳоло ки қудрату тавоноӣ дорӣ, дасти эҳтиёҷ-мандону бенавоён бигир.

Саховату карам ва лутфу меҳрубонӣ пеш гир, зеро ин расми азизону бузургворон аст ва мардони ҳақ ҳамеша харидори дӯкони беравнақ ҳастанд ва бар онҳое, ки корашон ривочу равнақ надорад, кӯмак мекунанд.

Агар аз ман бипурсӣ, ки ҷавонмард кист? Хоҳам гуфт, ки ҷавонмард шахсест, ки ба мартабаи олии маърифати ҳақ расидааст ва ҷавонмардию саховат пешаи шоҳи мардон - Алӣ (р) мебошад.

Фоида:

Риояи ҳаққи ҳамсоя ҷузъи ахлоқи неки инсонӣ мебошад. Ҳамсоягон ва ҳамгузаронро бо ҳам ҳаққе ҳаст, ки риояи он боиси ободии хонадон ва ободии мулк мегардад. Кӯмак расонидан ба онҳое, ки корашон равнақ надорад, низ бахше аз ахлоқи некон мебошад.

Ҳикоят:

Якero карам буду кувват набуд,
Кафофаш ба қадри мурувват набуд.
Ки сифла худованди ҳасгӣ мабод,
Чавонмардро тангдастӣ мабод.
Касеро, ки химмат баланд уфтад
Муродаш кам андар кам уфтад.
Чу селоби резон, ки дар кӯхсор
Нагирад ҳаме бар баландӣ қарор.
На дархурди сармоя кардӣ карам,
Тунукмоя будӣ аз ин лочарам.
Бараш тангдасте ду харфе навишт,
Ки «Эй хубфарчоми некусиришт,
Яке даст гирам ба чандин дирам.
Ки чандест, то ман ба зиндон дарам.
Ба чашм андараш қадри чизе набуд,
Валекин ба дасташ пашизе набуд.
Ба ҳасмонӣ бандӣ фиристод мард,
Ки эй неқномонӣ озодмард.
Бидоред чанде каф аз доманаш,
В-агар мегурезад замон бар манаш.
В-аз он ҷо ба зиндонӣ омад, ки: «Хез,
В-аз ин шаҳр то пой дорӣ гурез!»
Чу гунҷишк дар боз дид аз кафас.
Қарораш намонд андар он як нафас.
Чу бодӣ сабо з-он миён сайр кард,
На сайре, ки бодаш расидӣ ба гард.
Гирифтанд ҳолӣ чавонмардро,
Ки ҳосил кунӣ сим ё мардро?
Ба бечорагӣ роҳи зиндон гирифт,
Ки мурғи азкафасрафта натвон гирифт.
Шунидам, ки дар ҳабс чизе бимонд,
На шикват навишту на фарёд хонд.
Замонҳо наёсуду шабҳо нахуфт,
Бар ӯ порсое гузар карду гуфт:
«Напиндорамаи моли мардум хурӣ,
Чӣ пеш омадат, то ба зиндон дарӣ?»

Бигуфт: «Эй чалиси муборакнафас,
 Нахурдам ба ҳилаттарй моли кас.
 Яке нотагон дидам аз банд реш,
 Халосаш надидам ба чуз банди хеш.
 Надидам ба наздики роям писанд,
 Ман осудаву дигаре пойбанд.
 Бимурд охиру неқномй бибурд,
 Зихй зиндагонй, ки номаш намурд.
 Тани зиндадил хуфта дар зери гил,
 Беҳ аз оламе зиндаи мурдадил.
 Дили зинда ҳаргиз нагардад ҳалок,
 Тани зиндадил гар бимирад, чй бок?

Луғот:

Кафоф - даромаде, ки ба қадри ҳоҷати рӯзгор бошад на бештар аз он
 Сифла - фурумоя, нокас
 Дархурд - мувофиқ, мутобиқ, лоиқ
 Тунукмоя - камсарват, камдаромад
 Лоҷарам - бинобар ин, ногузир
 Хубфарҷом - неқоқибат
 Яке - ба маънои боре, як бор
 Замон - кафолат, кафил будан
 Ҳолй - ҳамон дам, ҳамон замон
 Шикват - шикоят
 Фарёд хондан - додхоҳй кардан, хоҳишу адлу инсоф кардан
 Чалис - ҳамсӯҳбат, ҳамнишин
 Реш - маҷруҳ, озурда
 Зиҳй - аҳсант, офарин

Шахси баландҳиммате буд, ки қудрати молии бисёр надошт ва даромади ӯ камтар аз андозаи муруввати ӯ буд.

Чй тазоде ин дунё дорад, эй кош, нокасонӣ ҳасис соҳиби молу сарват намешуданд ва ҳиммат-баландон тангдастӣ намедиданд!

Кам иттифоқ меафтад, ки одамони баланд-ҳиммат ба мақсади худ бирасанд ва сарвату дороии худро ба дигарон нисор кунанд.

Монанди он ки селоб дар қойи баландй қарор намегирад, молу сарват низ дар дасти олиҳимматон

қарор намегирад ва агар чизе ба даст оварданд, бо некуй ба муҳтоҷои мебахшанд.

Азбаски мувофиқи ҳолу дороии худ сарф намекард, бинобар он пайваста камсарват буд.

Барои ӯ шахси тангдасте, ки бинсбар қарз доштани ба зиндон андохта буданд, номае навишт, ки: «Эй инсони покдили некоқибат, замонест, ки гирифтори зиндон ҳастам, маро бо миқдоре пул дастгирӣ бикун, ки ҳолам бад аст, то битавонам бо кӯмаки ту халосӣ ёбам.

Марди ҳимматбаланд аз ҳоли ӯ ғамгин шуд, ҳарчанд дар чунин мавридҳо дар назари ӯ ҳама гуна молу сарват беқадр буд ва меҳост, он мардро наҷот диҳад, аммо дар ихтиёри худ пуле надошт.

Дигар аз ноилоҷӣ ба назди даъвогарони он зиндонӣ одам фиристод ва бар онҳо хабар расонид, ки: «Эй озодмардони некном, барои чанд муддат ӯро аз зиндон озод кунед. Агар аз ин шахр ба ҷои дигар гурезад, ман кафили ӯ ҳастам».

Баъд он марди раҳмдили ҳимматбаланд ба назди зиндонӣ омад ва гуфт: «Барҳез, то пойи давидан дорӣ, аз ин шахр гурез!»

Он марди зиндонӣ нигоҳ кард, ки дарҳои зиндон боз шуданд, монанди гунҷишки аз қафаси кушода фироркарда, дар як нафас аз зиндон бадар рафт.

Ӯ чунон бо шитоб мегурехт, ки монанди боди сабо буд, балки тезравтар аз он, ки бод ҳам ба гарди ӯ намерасид.

Даъвогарон огоҳӣ пайдо карданд ва он марди меҳрубонро дастгир намуда, амр карданд, ки «Ё қарзи он мардро бидеҳ ё ӯро барои мо пайдо кун!»

Он мард чорае дигар надошт ва ноилоҷ ба ҷои шахси аз зиндон фироркарда роҳи маҳбасро пеш гирифт, зеро он марди бандӣ мисли мурги аз қафас-рафта гайб зада буд.

Он марди бечора муддате дар зиндон гирифтдор шуд ва ба ҷое шикоят нанавишта аз касе ҳам хоҳиши адолату инсоф накард.

Вақти зиёде дар зиндон азият мекашид ва шабҳо хобаш намебурд.

Рӯзе як марди парҳезгоре аз назди ӯ гузар мекард ва нигоҳ кард, ки зиндонӣ марди боинсофу хушахлоқе менамояд, ба ӯ гуфт:

«Ман гумон намекунам, ки беинсофи моли мардумхӯр бошӣ, чӣ воқеа боис шуд, ки андар ин зиндон гирифтор гаштӣ?!»

Гуфт: «Эй ҳамсӯҳбати покизадил, бидон, ки ман моли ҳеч касеро бо ҳилагарӣ нахӯрдам.

Як шахси нотавону бечораеро дидам, ки аз банди зиндон маҷрӯҳу маъюс аст, пуле надоштам, ки қарзи ӯро дода, халосаш кунам, танҳо ин роҳ боқӣ монд, ки ӯро наҷот диҳам ва худ ба ҷойи ӯ дар банд оям.

Дар назди ақлу андешаи худ писандида надоштам, ки касе дар банди зиндон бар азобе гирифтор бошад ва ман осуда рӯзгор ба сар барам.

Он марди меҳрубон дар охири кор бимурд, аммо бо худ неқномӣ бибурд, аҳсант, ба чунин зиндагоние, ки номи инсонро ҷовидонӣ гардонад.

Он зиндадилоне, ки ин ҷаҳонро тарк кардаанду ҷисмашон дар зерӣ хок аст, ба дараҷот беҳтар аз як олам мурдадилоне мебошанд, ки танҳо ба сурат зинда ҳастанд. Зиндадилони меҳрпарвар ҳаргиз намемиранд, номи онҳо то абад боқӣ хоҳад монд, агар тани зиндадилон бимирад, боке нест».

Фонда:

Шайх Саъдӣ дар ин ҳикоят фаслеро аз ҷаҳони матлуби худ боз кардааст. Шахсияти дар андешаи худ парваришкардаи Саъдӣ омода аст, бори заҳмати дигаронро бикашад ва ҳатто дар ин ҳаракати инсонпарварона касеро наҷот дода, ба ҷои ӯ бар зиндон нишастааст.

Хуш ҳоли он касоне, ки дили худро лонаи меҳру шафқат ва лутфу ғамхорӣ ва умеду ормони дармондагону мӯҳтоҷон бигардонанд.

Ҳикоят:

Яке дар биёбон саге ташна ёфт,
Бурун аз рамак дар ҳаёташ наёфт.
Кулаҳ далъ кард он писандидакеш,
Чу ҳаби андар он баст дастори хеш.
Ба хидмат миён басту бозу кушод,
Саги нотававро даме об дод.
Хабар дод пайғамбар аз холи мард,
Ки довар гуноҳон аз ӯ афв кард.
Ало, гар чафо кардӣ, андеша кун,
Вафо пеш гиру карам неша кун.
Яке бо саге некуӣ гум накард,
Кучо гум шавад хайр бо некмард.
Карам кун чунон к-ат барояд зи даст,
Ҷаҳонбон дари хайр бар кас набаст.
Ба қинтор зар бахш кардан зи ганҷ,
Набошад чу қироте аз дастранҷ.
Барад ҳар касе бор дархурди зӯр,
Гарон аст пойи малах пеши мӯр.
Ту бо халқ сахлӣ кун, эй некбахт,
Ки фардо нагирад Худо бо ту сахт.
Гар аз по дарояд намонад асир,
Ки афтодагонро бувад дастгир.
Ба озор фармон мадеҳ бар раҳӣ,
Ки бошад, ки афтад ба фармондеҳӣ.
Чу тамкину ҷоҳат бувад бардавом,
Макун зӯр бар заъфи дарвешу ом.
Ки афтад, ки бо ҷоҳу тамкин шавад,
Чу байдак, ки ногоҳ фарзин шавад.
Насихат шунав, мардуми дурбин
Напошанд дар ҳеч дил тухми кин.
Худованди хирман зиён мекунад,
Ки бар ҳушачин сар гарон мекунад.
Натарсад, ки неъмат ба мискин диҳанд,
В-аз он бори ғам бар дили ин ниҳанд.
Басо зурмандо, ки афтод сахт,
Бас афтодаро ёвари кард бахт.
Дили зердастон набояд шикаст,
Мабодо, ки рӯзе шавӣ зердаст.

Луғот:

Рамақ - нафаси охирин, табу тавони охирин

Далв - сатили обкашй аз чоҳ

Ҳабл - ресмон, аргамчин

Дастор - салла, аммома

Ҷафо - зулм, ҷабр

Куҷо гум шавад хайр бо некмард - мазмуни оятест аз сураи «Тавба» (ояти 120): Худованд подоши некӯкоронро зоеъ намегардонад.

Ҷаҳонбон - Худованд, Парвардигор

Қинтор - халтаи чармине, ки бар он тиллову нуқра меандохтанд.

Қирот - миқдори бисёр ками чиз

Саҳлӣ кардан - осон гирифтани, меҳрубониву нармаӣ кардан

Раҳй - банда, гулом, хидматгор

Тамкин - қудрату эҳтиром

Байдаҳ - пиёда, мӯҳраи пиёда дар шоҳмот

Фарзин - мӯҳраи вазир дар шоҳмот

Шахсе дар биёбон сағи ташнаеро дид, ки базӯр иафас мекашид ва ба марг наздик расида буд. Он марди накӯахлоқ ба сағ раҳм овард ва зуд кулоҳу саллаи худро аз сар кашид ва он кулоҳро монанди сатили обкашй ба нӯги саллааш баст. Зуд остин-ҳояшро барзада, кулоҳро ба чоҳ андохт ва он сағи ташнаи нотавонро об дод.

Чун ин хабарро ба пайгамбар расониданд, ӯ гуфт, ки Худованди меҳрубон ба туфайли сағи ташнаро об доданаш ӯро раҳмат кард ва гуноҳ-ҳояшро бибахшид.

Ҳушёр шав, бидон ва огоҳ бош, агар зулму ситам кардӣ аз поёни корат андеша кун, беҳтар он аст, ки роҳи меҳру вафо пеш гирӣ ва саховату эҳсон намоӣ.

Некии барои сағ анҷомдодаи он шахс бидуни мукофот намонд, агар ту ин кори хайро бо одамони нек анҷом диҳӣ, ғоидае бештар дорад.

Ба қадри тавони худ хайру саховат анҷом деҳ, ки Худованд эҳсони накӯкоронро пос медорад ва ҳаргиз дари раҳматашро ба инсонҳо набастааст.

Беҳтар, ки аз моли бо заҳмат ҷамъкардаат хайру эҳсон бикунӣ, молу чизи андаке, ки бо дастрасии худ фароҳам кардию қисме аз онро эҳсон мекунӣ, хубтар аз он бошад, ки аз хазина халтаи зару нуқраро тақдим кунанд.

Чунки ҳар кас мувофиқи қудрату тавоноии худ кор мекунад ва пойи малах барои мӯрчаи нотавон

гарону вазнин аст.

Эй дӯсти некбахт, ту бо мардум меҳрубониву шафқат кун, ки бар мукофоти он рӯзи ҳисоб Худованд бар ту сахтгир набошад.

Касе, ки накӯкор аст, афтодаҳол ӯ бемор гардад, ноумед нахоҳад монд, зеро ӯ афтодаҳолонро дастгирӣ мекард ва ҳамагон ба кӯмаки ӯ хоҳанд омад.

Бар хидматгузору зердасти худ бо зӯрию озор фармон мадеҳ, ки имкон дорад, баъди муддате ӯ ба мақоми сарварӣ бирасад.

Бихоҳӣ, ки қудрату эҳтиром ва вазифаю мансабат пайдору бобақо бошад, бар бечорагону афтодаҳолон ҷабру ситам макун.

Имкон дорад, ки аз онҳо касоне соҳиби мансабу мақоми баланд ва қудрату эҳтиром гарданд, ҳамчунон ки дар арсаи шоҳмот пиёдае ногаҳон фарзин мегардад.

Насиҳати маро бишунав ва онро ҳалқа бар гӯши худ бикун, ки мардуми дурандешу оқил ҳаргиз дар дилҳо тухми душманӣ намекоранд ва роҳи душманӣ пеш намегиранд.

Соҳиби хирман бар ҳудаш зиён мекунад, ки хӯшачини бечораро ранҷу азоб медиҳад ва иҷозат намедиҳад, хӯшаҳои рехтаро барои қути худ ҷамъоварӣ кунад.

Он соҳибхирман зоҳиран аз он тарсе надорад, ки неъмате бар бечорагон додан ва баъди он бо миннату таъна онҳоро ғамзадаву маҳзун кардан гуноҳ аст.

Бисёр зӯрмандону соҳибқудратон буданд, ки бо фоҷиаву бадбахтӣ аз мақоми худ афтоданд ва бисёр афтодаҳолону бечорагонро бахт ёр шуду азизу мукаррам гаштанд.

Тобеону зердастони худро дилшикаставу маҳзун магардон, аз он рӯзе ёд кун, ки мабодо худат тобеъу зердаст гардӣ!

Фонда:

Ташнагонро об додан савоб аст. Ҳосили некии он ҳам барои одамони ташна ҳам ҷонварону дарахту гиёҳон баробар аст. Кори хайр миқдору андоза надорад, имкон дорад, хурдтарин некиву некӯкорӣ ҳазор баробар подошу мукофот ба ҳосил орад.

Ҳикоят:

Бинолид дарвеше аз заъфи хол,
Бари тундруе худованди мол.
На динор додаш сияҳдил на донг,
Бар у зад сарбори аз тайра бонг.
Дили соил аз чаври у хун гирифт,
Сар аз ғам бароварду гуфт: «Эй шигифт,
Тавонгар турушрӯй боре чарост?
Магар менатарсад зи талхии хост?»
Бифармуд кутаҳназар, то ғулом,
Бирондаш ба хориву заҷри тамом.
Ба нокардани шукри Парвардигор,
Шунидам, ки баргашт аз у рӯзгор.
Бузурги-ш сар дар табаҳи ниҳод,
Аторуд қалам дар сиёҳи ниҳод.
Шаковат бараҳна нишондаш чу сир,
На бораш раҳо карду на борғир.
Фишондаш қазо бар сар аз фоқа хок,
Мушаъбидсифат қисаву даст пок.
Саропои ҳолаш дигаргуна гашт,
Бар ин мочаро муддате баргузашт.
Ғуломаш ба даст қариме фитод,
Тавонгар дилу дасту равшан ниҳод.
Ба дидори мискини ошуфтаҳол
Чунон шод буди, ки мискин ба мол.
Шабонгаҳ яке бар дарах луқма чуст,
Зи саҳтӣ қашидан қадамхош суст.
Бифармуд соҳибназар бандаро,
Ки хушнуд кун марди дармандаро.
Чу наздик бурдаш зи хон баҳрае,
Баровард беҳештан наърае.
Шикастадил омад бари хоҷа боз,
Аён карда ашқаш ба дебоча роз.
Бипурсид солори фархундахӯй,
Ки ашқат зи чаври ки омад ба рӯй.
Бигуфт: «Андарунам бишӯрид саҳт,
Бар аҳволи ин пири шӯридабаҳт.
Ки мамлуки вай будам андар қадим,

Худованди амлюку асбобу сям.
 Чу кӯтоҳ шуд дасташ аз иззу ноз,
 Кунад дасти хоҳиш ба дарҳо дароз» .
 Бихандиду гуфт: «Эй писар, чавр нест,
 Ситам бар кас аз гардиши давр нест.
 На он тундруй аст бозоргон,
 Ки бурди сар аз кибр бар осмон?!
 Ман онам, ки он рузам аз дар биронд
 Ба рузи манаш даври гетӣ нишонд.
 Нигаҳ кард боз осмон сӯи ман,
 Фуру шуст гарди ғам аз рӯи ман.
 Худой ар ба ҳикмат бубандад даре,
 Кушояд ба фазлу карам дигаре.
 Басо муфлиси бенаво сер шуд,
 Басо кори мунъим забарзер шуд.

Луғот:

Худованди мол - сарватманд, соҳибмол
 Динор - сиккаи тиллоӣ
 Донг - воҳиди хурди пул
 Тайра - хашму ғазаб
 Соил - гадо, хоҳанда
 Эй шигифт - эй аҷаб, аҷаб
 Талхӣи хост - талхӣи хоҳиш кардан, чизеро пурсидан
 Заҷр - зулму ситам, чавр
 Аторуд - номи сайёра, ки онро дабири фалак меғуянд
 Шақоват - бадбахтӣ
 Фоқа - бенавой, фақирӣ
 Мушъабид - шуъбадабоз, чашмбанд
 Дарманда - дармонда, мӯҳтоҷ
 Дебоча - ба маънои рухсора, чеҳра
 Солор - сарвар, пешво, сардор
 Шӯридабахт - бадбахт, баргаштабахт
 Мамлук - банди зархарид, гулом
 Муфлис - бенаво, қашшоқ, фақир

Марди бенавое, ки аз шиддати қашшоқӣ ба танг омада буд, аз хоҷаи сарватманди дуруштгуфтору тундруйи худ бо нолаву зорӣ хоҳиши кӯмак кард.

Он марди тавонгари дилсиёҳ ба он бечора диноре надода, ҳатто чанд пули сиёхро ҳам аз ӯ дарег дошта, бо қаҳру ғазаб бар ӯ бонг зад.

Дили он марди бечора аз ин муомилаи дурушт гарқи хун шуд ва бо ғаму ҳасрати зиёд гуфт:

«Эй аҷаб, ин шахсони сарватманд чаро ин қадар турушрӯю дағал ҳастанд, оё онҳо аз талхии гадоӣ хабар надоранд?!»

Он сарватманди кӯтоҳназар ба ғуломи худ амр кард, ки ин гадои бенаворо аз даргоҳаш биронад.

Шунидам, ки ношукрии ӯ аз даргоҳи Худованд боис шуд, ки бахту давлати ӯ завол ёфт ва иқболу саодат аз ӯ рӯй гардонид.

Шавкату шукӯҳи сарватманд табаҳ гардид ва дабири фалак ҷои тавонгарӣ ба ӯ бадбахтию сиёҳбахтӣ навишт, яъне Худованд бинобар носипосиву кибру гуруре, ки он мард дошт, ҷазои муносиб дод.

Бадбахтӣ ӯро монанди сир бараҳнаву урён кард, на чизу чорае боқӣ бимонд на аспу шутури боркаш.

Аз тақдиру сарнавишти бад гадову бенаво шуд, на дар даст чизе дошт на дар киса пуле, монанди найрангбозе, ки бо чашмбандӣ аз киса пуле берун меорад, ки дар асл он пул вуҷуд надорад.

Ҳолаш ба кулӣ дигаргун шуд ва хору залил гардид ва бо ин аҳвол муддате зиндагӣ ба сар мебурд.

Ғуломи ӯ ба хидмати марди меҳрубону саховатманде даромад, ки ҳимматбаланд ва равшандил буд.

Он марди саховатманд аз дидани бечорагону афтодаҳолон шод мешуд, онҳоро навозиш мекард, чунонки бечорагон аз дарёфти молу чиз хушҳол мешаванд, ӯ аз сӯҳбати одамони мискин хушдил мегардид.

Шабе аз шабҳо касе дари ӯро садо кард ва садақа хост, он гадо чунон беҳолу бемадор буд, ки базӯр сари пой меистод.

Он марди соҳибназар ба хидматгори худ супориш дод, ки марди дармондари хушнуд кун ва ба ӯ таом бидеҳ.

Гадо ба канори дастурхон нишаст ва миқдоре аз он таом бихӯрд, хидматгор беихтиёр нолае аз вучуди худ берун овард.

Хидматгор бо дили шикаставу ғамгин дар ҳоле ки ашк бар рӯйҳояш ҷорӣ мешуд, ба назди хӯҷаин омад.

Сарвари меҳрубону покдил аз ӯ пурсид, ки «Ба ту чӣ шуд, аз ҷавру ситами кӣ гирён шудай?!»

Хидматгор ҷавоб дод: «Дили ман аз дидани аҳволи ин пири баргаштабахт ғарқи ғаму андӯх шуд ва тамоми вучуди ман ошуфтаву парешон гардид.

Ман дар гузашта ғуломи зархариди ин мард будам ва он вақт ӯ молу мулк ва тиллову нуқраи бисёр дошт.

Имрӯз, ки бахт аз ӯ баргаштааст ва нишоне аз зиндагии пурнозу неъмат ва шукӯҳу иззат боқӣ намондааст, аз дари мардумон гадоӣ мекунад. Ба ҳоли ӯ раҳмам меояд».

Ҳоҷаи соҳибдил табассуме карду гуфт: «Эй писар, гардиши рӯзгор дар ҳаққи ҳеч касе ҷавру ситами беҳуда намекунад, ҳар кас мукофоти амали худро мегирад.

Оё ӯ ҳамон бозаргони тундрӯе нест, ки бо кибру ғурур хештанро дар осмони ҳафтум тасаввур мекард?!»

Ман ҳамон хидматгори бенавои ӯ ҳастам, ки аз даргоҳаш бо ҷавру ситам ронда буд ва имрӯз гардиши рӯзгор ӯро ба чунин ҳол гирифта кард.

Худованд бар ҳоли ман раҳмат овард ва бо лутфу меҳрубонӣ ғаму ҳасратро аз дили ман дур кард ва гарде аз андӯҳи муфлисӣ дар вучудам боқӣ намонд.

Агар Худованд ба ҳикмати худ дареро баста гардонад, бо фазлу карами худ дари дигарро боз мекунад.

Бисёр иттифоқ афтадааст, ки камбағали бебизоат давлатманд гардад ва баръакс соҳибдавлатон муфлису бенаво шаванд».

Ғоид:

Аз интиқому кайфари рӯзгор ғофил набошем. Ин дунёи куҳан бисёр давлатмандони мағрурро хору ҳақир карда, бар онҳо мӯҳри лаънат задааст. Ҳамчунин хеле заифони бенаворо бар маснади иззат нишондааст.

Ҳикоят:

Яке сирати некмардон шунав,
Агар некбахтиву мардонарав.
Ки Шиблӣ зи хонутӣ гандумфуруш,
Ба деҳ бурд анбони гандум ба душ.
Ниғаҳ карду мӯре дар он ғалла дид,
Ки саргашта ҳар гушае медавид.
Зи раҳмат бар у шаб наёрист хуфт,
Ба маъвои худ бозаш оварду гуфт:
«Мурувват набошад, ки ин мӯри реш,
Пароканда гардонам аз ҷои хеш».
Даруни парокандагон ҷамъ дор,
Ки ҷамъиятат бошад аз рӯзгор.
Чӣ хуш гуфт Фирдавсии покзод,
Ки раҳмат бар он турбати пок бод.
«Маёзор мӯре, ки донакаш аст,
Ки ҷои дораду ҷони ширин х(в)аш аст».
Сиёҳандарун бошаду сангдил,
Ки хоҳад, ки мӯре шавад тангдил,
Мазан бар сари нотагон дасти зур,
Ки рӯзе ба пояш дарафта чу мур.
Набахшуд бар ҳоли парвона шамъ,
Ниғаҳ кун, ки ҷун сӯхт дар пеши ҷамъ.
Гирифтам, зи ту нотагонтар басест,
Тавонотар аз ту ҳам охир касест.
Бибахш, эй писар, к-одамизода сайд
Ба эҳсон тавон карду ваҳшӣ ба кайд.
Адуро ба алтоф гардан бибанд,
Ки натвон буридан ба теғ ин каманд.
Чу душман карам бинаду лутфу ҷуд,
Наёяд дигар хубси у дар вучуд.
Мақун бад, ки бад бинӣ аз ёри нек,
Нарӯяд зи тухми бадӣ бори нек.
Чу бо дӯст душхор гириву танг,
Нахоҳад, ки бинад туро нақшу ранг.
В-агар хоҷа бо душманон неkhуст,
Басе барнаёяд, ки гиранд дӯст.

Луғот:

Сират - одат, табиату рафтор
Шиблӣ - орифи машҳури асрҳои 1X-X, ки аз дӯстони Мансури
Ҳаллоҷ буд
Ҳонут - дӯкон
Анбон - халта
Наёристан - натавонистан, ҷуръат накардан
Турбат - оромгоҳ, хок
Гирифтаи - фарз кардам
Қайд - банд, занҷир
Алтоф - лутфу меҳрубонӣ
Гардан бастан - мутеъ гардонидан
Ҷуд - саховат - олиҳимматӣ
Хубс - бадтинатӣ, нопокӣ
Душхор - душвор, сахт, мушкил

Агар инсонӣ босаодату покизадил ҳастӣ, қиссаеро аз табиату рафтори мардони нек гӯш кун, ки Абӯбақри Шиблӣ аз дӯкони гандумфурӯше халтаи гандумро ба деҳа бурд.

Вақте сари халтаро боз кард, дар дохили он мӯрчаи саргаштаеро дид, ки дар ташвиш ва такутоз буд.

Бар ҳоли он мӯрча раҳм овард ва тамоми шаб натавонист, ки хоб кунад, субҳи барвақт он мӯрчаякро ба ҷои ҳудаш оварда, раҳо кард ва гуфт:

«Аз рӯи инсофу ҷавонмардӣ набошад, ки ин мӯрчаи дилреширо аз ҷойи зисташ берун ва аҳволашро парешон гардонам.

Ҳоҳӣ, ки дар зиндагӣ осудагиву субот ҳамроҳи ту бошад, дили одамони бечораҳолро шод гардон.

Фирдавсии покзод, ки раҳмати Худованд бар хоки поки ӯ бод, чи қадр зебову хуш гуфтааст.

Мӯрчаи бечораи донакашро озор мадеҳ, ки вай ҳам ҷон дорад ва ҷони ширин барои мӯрча ҳам азиз аст!

Касе, ки ҳатто мӯрчаеро озор бидиҳад, нишонаи бераҳмиву дилсиёҳии ӯст.

Мардуми натавонро бо зӯру қудрати худ озор мадеҳ, ки имкон дорад, ҳамчун мӯрчаи ҳақир назди пойи ӯ афтадаҳол бошӣ.

Шамъ бар ҳоли парвона раҳм накард ва хирмани

ҷони ўро бисўхт ва ниғаҳ кун, ки худи шамъ чи гуна дар пеши назарҳо сўхта тамои шуд.

Фарз кардем, ки ту хеле қудратманду зўровар ҳастӣ ва бисёриҳо назди ту нотавонанд, аммо бидон, ки аз ту тавонотар каси дигар ҳаст.

Эй писар, лутфу эҳсон ва бахшандагӣ пеша кун, ки танҳо бо меҳрубониву эҳсон метавонӣ дилҳои одамонро ба даст оран, дили инсонҳо бо зўроварӣ ба даст намеояд, ҷонварҳои ваҳшӣ ҳастанд, ки онҳоро бо кӯмаки банду қафас нигоҳ медоранд.

Душманонатро бо лутфу меҳрубонӣ мутеъи худ гардон, ки каманди эҳсон ба тег ҳам бурида намешавад.

Вақте ки душман аз ҷониби ту лутфу меҳрубонӣ ва саховатмандӣ бубинад, дигар бадтинативу нопокӣ нахоҳад кард.

Аз бадӣю бадқорагӣ дур бош, ки агар бадқора бошӣ, дӯстони хубат низ ҷавоби онро хоҳанд дод ва бидон, ки ҳаргиз тухми бадӣ некиро ба ҳосил наовардааст.

Ҳатто агар бо дӯстони наздики худ саҳтгириву тангназарӣ пеш гирӣ, онҳо аз вучуди ту безор мешаванд ва намехоҳанд, ки рӯи тӯро бубинанд.

Агар инсони соҳибдил бо душманони худ ҳам муносибати нек барқарор созад, баъди муддате онҳо ўро ба шумори дӯстони худ ворид мекунанд.

Фоида:

Дар ҷаҳони матлуби Шайх Саъдӣ ҳатто озор додани душман писандида нест. Шахсе, ки ба мӯрчаи заиф ин қадр раҳму шафқат дорад, оё метавонад, инсонро, ки шарифтарини мавҷудот аст, ба ранҷу азоб гирифта намояд. Раҳму шафқатро аз рафтори Шиблӣ ва аз гуфтори Саъдӣ бояд омӯхт.

Ҳикоят:

Ба раҳ дар яке пешам омад ҷавон,
Ба так дар паяш ғусфанде равон.
Бад-ӯ гуфтам: «Ин ресмон асту банд,
Ки меорад андар паят ғусфанд».
Сабук тавку занҷир аз ӯ боз кард,
Чапу рост пӯйидан оғоз кард.
Ҳанӯз аз паяш тозиён медавид,
Ки ҷав хӯрда буд аз кафи марду хид.
Чу бозомад аз айшу шодӣ ба ҷой,
Маро диду гуфт: «Эй худованди рой
На ин ресмон мебарад бо манаш,
Ки эҳсон камандест дар гарданаш.
Ба лутфе, ки дидаст, пили дамон,
Наёрад ҳаме ҳамла бар пилбон».
Бадонро навозиш кун, эй некмард,
Ки сағ пос дорад чу нони ту х(в)ард.
Бар он мард кунд аст дандони юз,
Ки молад забон бар панираш ду рӯз.

Луғот:

Так - тохтан, давидан
Тавқ - гарданбанд, ҳалқа
Сабук - зуд, ба тезӣ, ғавран
Пӯйидан - рафтуомад
Тоziён - тозон, давон
Хид - аслан «хавид» аст ба маънои ғаллаи нимпукта, дар ин ҷо
ба хотири вазн ҳарфи «Вов» талаффуз намешавад
Худованди рой - хирадманд, соҳиби андеша
Эҳсон - лутфу меҳрубонӣ
Каманд - ресмон, таноб, аргамчин
Пили дамон - фили гуррандаи ҳамлавар, фили маст
Юз- ҷонвари ваҳшии шикорӣ, ки ба паланг монандӣ дорад, вале
хурдҷуссатар аз он буда, панирро дӯст медорад

Ҳангоми сафар ҷавонеро дидам, ки ҳамроҳи худ
ғусфанде дошт ва он ғусфанд бо майлу хоҳиш давон
-давон аз паси ӯ равон буд.

Ба он ҷавон гуфтам: Ҳалқаву ремоне, ки ба

гардани он бастай боис шудааст, ки гӯсфанд аз паси ту тозон меояд.

Чавон фавран халқаву ресмони онро аз гарданаи боз кард ва гӯсфанд ба чапу рост такутозу рафтуо оғоз намуд.

Аммо аз соҳиби худ зиёд дур намешуд, чунки аз дасти ӯ борҳо хавид хӯрда буд ва бо соҳибаш унси тамои дошт.

Вақте гӯсфанд аз шодӣ каме даутоз карда ба назди соҳибаш бозгашт, он чавон бар ман гуфт:

Эй бародари хирадманд, бар ту маълум бод, ин ресмони ӯ боис нашудааст, ки аз паси ман ояд, балки бо лутфу меҳрубонӣ ром ва мутеъ кардаам, ки ба туфайли он аз назди ман дур нахоҳад шуд.

Фили масту гурранда бинобар лутфу меҳрубоние, ки аз соҳиби худ дидааст, ба ӯ ҳаргиз ҳамла нахоҳад кард.

Эй марди нек, агар аз дасти ту ояд, ба мардуми бад ҳам кӯмаку меҳрубонӣ кун, ки агар саге нон аз дасти ту хӯрад, онро фаромӯш нахоҳад кард ва поси он хоҳад дошт.

Ба он марде, ки пайваста барои юз панир дода, онро навозиш мекунад, аз дандони юз тарсе нест, лутф дандони он ҷонварро бар ӯ кунд кардааст.

Фоида:

Меҳрубониву саховат ҳатто ҷонварҳои ваҳширо ром ва фармонбардор мегардонад. Эҳсон беҳтарин василаест барои пайванди инсонҳо бо якдигар ва парвариш ёфтани меҳрубониву ғамхорӣ дар ҷомеа. Аммо ба қадри эҳсону лутфи ҳақиқӣ расидан муҳим аст ва онро гиромӣ бояд дошт ва носипосӣ набояд кард.

Ҳикоят:

Яке рубаҳе дид бе дасту пой,
Фуру монд дар лутфу сунъи Худой.
Ки чун зиндагонӣ ба сар мебарад,
Бад-ин дасту пой аз кучо меҳӯрад?!
Дар ин буд дарвешӣ шуридаранг,
Ки шере баромад шағоле ба чанг.
Шағоли нагунбахтро шер хӯрд,
Бимонд он чӣ, рӯбоҳ аз он сер хӯрд.
Дигар рӯз боз иттифоқе фитод
Ки рузирасон кути рӯзаш бидод.
Яқин мардро дида бинанда кард,
Шуду така бар офаринанда кард.
К-аз ин пас ба кунҷе нишинам чу мур,
Ки рӯзи нахӯранд пилон ба зур.
Занахдон фуру бурд чанде ба чайб,
Ки бахшанда рӯзи фириштад зи ғайб.
На бегона тимор хӯрдаш на дӯст,
Чу чангаш рағу устухон монду пӯст.
Чу сабраш намонд аз заифиву хуш,
Зи девори меҳробаш омад ба ғуш:
Бирав, шери дарранда бош, эй дағал,
Маяндоз худро чу рӯбоҳи шал.
Чунон саъй кун, к-аз ту монад чу шер,
Чи бошӣ чу рубаҳ ба вомонда сер!
Чу шер он киро гардане фарбеҳ аст,
Гар афтад чу рубаҳ, сағ аз вай беҳ аст.
Ба чанг ору бо дигарон нӯш кун,
На бар фазлаи дигарон ғуш кун.
Бихӯр, то тавонӣ ба бозуи хеш,
Ки саъйат бувад дар тарозуи хеш.
Чу мардон бибар ранҷу роҳат расон,
Муханнас хӯрад дастранҷи касон.
Бигир, эй чавон, дасти дарвешӣ пир
На худро бияфкан, ки: «Дастам бигир».
Худоро бар он банда бахшоиш аст,
Ки халқ аз вучудаш дар осоиш аст.

Карам варзад он сар, ки мағзе дар уст,
Ки дунҳимматонанд бемағзу пуст.
Касе неки бинад ба ҳарду сарой.
Ки неки расонад ба халқи Худой.

Лугот:

Фуру монд - дар ҳайрат монд, тааҷҷуб кард
Сукъи Худой - сохтаву офаридаи Худованд
Шӯридаранг - парешон, ошуфтаҳол
Қути рӯз - ризқи онрӯза
Яқин - эътимод, бовар, имони қалбӣ
Занахдон ба ҷайб фуру бурдан - сар дар гиребони андеша
фуру бурдан, ба тафаккур фуру рафтан, дар ин байт ба маънои
бекор ништастан ва сазо кӯшиш накардан аст.
Тимор ҳӯрдан - ғамхорӣ кардан
Меҳроб - тоқи масҷид, ҷои намозгузории имом
Фазла - бозмондан таом
Гӯш кардан - мунтазир будан
Муханнас - номард, дун, беҳиммат

Касе рӯбоҳеро дид, ки дасту пой надошт ва
ҳамоно аз лутфу қудрати офариниши Худованд ба
тааҷҷуб афтод. Он мард ба ҳайрат афтода буд, ки
рӯбоҳ бо чунин ҳол чӣ гуна зиндагӣ мекунад ва аз
куҷо ризқу рӯзӣ меҳӯрад.

Он дарवेशи ошуфтахотир ғарқи ин фикру хаёл
буд, ки шере аз ҷангал берун омад, ки шаголе шикор
карда буд.

Шер он шаголи бахтбаргаштаро ҳӯрд ва боқимон-
даи онро рӯбоҳи маъюб ба серӣ бихӯрд.

Рӯзи дигар ҳам чунин воқеае сурат гирифт, ки
Худованди рӯзирасон аз ғайб ризқи рӯбоҳи бедасту-
пойро ҳозир кард.

Дар дили он мард боварӣ ва эътимоди комил ҳосил
шуд ва чашми ӯро бар ин ҳақиқат боз кард, ки ризқу
рӯзӣ ҷовидонӣ ҳаст. Таваккал ба Худоро пеша кард.

Бар худ ихтиёр намуд, ки баъд аз ин монанди
мӯрчагон кунҷеро маскан мегирад. Зоҳиран ризқу рӯзӣ
бо зӯрӣ ба даст намеояд, чунонки филҳоро бо ин
қудрату зӯр агар ризқе нарасад, бе рӯзӣ хоҳанд монд.

Он мард муддате чанд бекор нишаст ва саъю кӯшише анҷом надод.

Ҳеҷ касе ба кӯмаки ӯ намеомад, на дӯстон ғамхорӣ мекарданду на бегонагон. Ҳоли ӯ бисёр бад шуд, аз лоғарӣ пӯсту устухон гардид.

Рӯзе, ки ба ниҳояти заифиву сустӣ расида буд, аз девори меҳроб садое ба гӯшаш расид, ки мегуфт:

«Эй мард, аз ҷои худ бархез, монанди шер боғайрату ҷасур бош, худатро монанди рӯбоҳи шал зерӣ пойи одамон мӯҳтоҷ макун!»

Чунон саъю кӯшиш ва қору қорзор бикун, ки ҳосили он бар дигарон ҳам бирасад (мисли он, сайди пасмонда аз шер), то кай монандаи рӯбоҳ аз пасмондаи мардум рӯбоҳвор худро сер мекуни?!

Касе ки монанди шер дасту бозувони пурқувват ва гардани фарбеҳ дораду чун рӯбоҳ афтодаву забун бошад, сағ аз вай беҳтар аст.

Саъю кӯшиш бикун, моли сарват ба даст ор ва оиро ба дигарон низ бубахш, мунтазир мабош, ки одамон ба ту пасмондаи хӯроки худро бидиҳанд.

Монанди мардони ҳақиқӣ қор кун, аз қанҷу меҳнат ҳаросон мабош ва ба дигарон роҳату осудагӣ биёвар. Номардони беҳиммат ба уммеди дастранҷи дигарон ҳастанд ва моли дигаронро меҳӯранд.

Эй қавон, ҳиммати марди пеш ор ва дасти пирони бенаворо бигир ва худро қору афканда сохта мағӯ, ки «Бар ман мадад кунед, дасти маро бигиред!»

Худованд бар он бандагонаш раҳмату эҳсон мекунад, ки мардум аз вучуди онҳо дар осоишу фароғат ҳастанд.

Шахси хирадманд ҳамеша лутфу қарам пеша мекунад, аммо беҳимматон қамҳираду бешарм ҳастанд.

Қар касе, ки роҳатрасони мардум ва наққор бошад, дар қар ду олам саодату иқбол қамроҳи ӯст.

Фоида.

Таваккал ва сабр баҳше аз ахлоқи неки инсонист, аммо ҳаргиз хилофи азму ирода доштан ба талошу ҷустуҷӯ нест.

Сабр дар сахрои хушку санглох,
Аблаҳи бошад, ҷаҳони ҳақ фарох.

Яъне дар сахрои сӯзон бо таваккал нишастан, ки рӯзӣ мерасад, нишони нодонист, ҷаҳони худованд фароҳу васеъ аст, дар дигар ҷойҳо низ кор бояд кард ва ризқ бояд ҳӯрд. Барокоти ризқ аз Худованд аст.

Дар қиссаи дигаре, ки ба ҳикояти шеру рӯбоҳ монанд аст, гуфта мешавад, ки орифи машҳур Шақиқи Балхӣ дар биёбон паррандаи шикастаболеро дид, ки бе ризқу рӯзӣ монда буд, баногоҳ паррандаи дигаре бар сари ӯ омад ва малаҳе ба даҳонаш гу-зошт ва бар худ гуфт, модоме ки ризқи ин мурғи якҷомонда мерасад, ҷои ғам нест, ки рӯзии ӯ ҳам хоҳад расид.

Вақте ки дигар орифи бузурге бо номи Иброҳими Адҳам ин қиссаро шунид, ба Шақиқ гуфт:

Эй Шақиқ, чаро мисли паррандаи солим набошӣ, ки мурғи якҷомондаро гизо бидиҳӣ!

Ҳикоят:

Шунидам, дар айёми Ҳотам, ки буд
Ба хайл андараш бодпойе чу дуд.
Сабосуръате, раъдбонг адҳаме,
Ки бар барқ пешӣ гирифтӣ ҳаме.
Ба так жола мерехт бар кӯху дашт,
Ту гуфтӣ, магар абри найсон гузашт?
Яке селрафтори хомуннавард,
Ки бод аз паяш бозмонди чу гард.
Зи авсофи Ҳотам ба ҳар марзу бум
Бигуфтанд бархе ба сулғони Рум.
Ки ҳамтон у дар қарам мард нест,
Чу асбаш ба ҷавлону новард нест.
Биёбоннаварде чу киштӣ бар об,
Ки болон сайраш напаррад уқоб.
Ба дастури доно чунин гуфт шоҳ:
«Ки даъво хиҷолат бувад бе гувоҳ
Ман аз Ҳотам он асби тозинаҷод
Бихоҳам, гар у макрамат қарду дод.
Бидонам, ки дар вай шуқуҳи меҳист
В-агар рад қунад бонги табли тихист.
Расуле ҳунарманду олим ба Тай,
Равон қарду даҳ мард ҳамроҳи вай.
Замин мурдаву абр гирён бар у,
Сабо қарда бори дигар ҷон дар у.
Ба манзилғаҳи Ҳотам омад фуруд,
Баросуд чун ташна бар Зиндаруд.
Симоте биёфқанду асбе биқушт,
Ба доман шақар додашон, зар ба мушт.
Шаб он ҷо бибуданду рузи дигар
Бигуфт он чи донист соҳибҳабар.
Ҳамегуфт Ҳотам, парешон чу маст.
Ба дандон зи ҳасрат ҳамеканд даст.
Ки: «Эй баҳравар мӯбади неқном,
Чаро пеш аз инам нагуфтӣ паём?
Ман он бодрафтори дулдулшиқоб,

Зи бахри шумо дӯш кардам кабоб.
 Ки доништам аз ҳавли борони сел,
 Напояд шудан дар чарогоҳи хел.
 Ба навъи дигар рӯю роҳам набуд,
 Чуз у бар дари боргоҳам набуд.
 Мурувват надидам дар оини хеш,
 Ки меҳмон бихусбад дил аз фоқа реш.
 Маро ном бояд дар иқлим фош,
 Дигар маркаби номвар, гу: «Мабош».
 Касонро дирам доду ташриф асб,
 Табиист ахлоқи неку на касб.
 Хабар шуд ба Рум аз ҷавонмарди Тай,
 Ҳазор офарин гуфт бар табъи вай.

Луғот:

Ҳотам - номи ҷавонмарде аз қабилати Тай, ки дар саховат масал аст

Хайл - галаи аспҳо

Сабосуръат - бодпо, тезрав монанди бод

Раъдбонг - аспе, ки шиҳааш монанди раъд гулгула меандозад

Адҳам - аспии сиёҳмушкин

Найсон - номи моҳи румист, ки ба моҳҳои март ва апрел мувофиқат дорад

Ҳомуннавард - ҳомунгузар, биёбонпаймо

Навард - ҷанг, набард

Макрамат кардан - ҷавонмардиву қарам зоҳир кардан

Меҳӣ - бузургӣ, бузургворӣ

Табии тихӣ - нақораи ҳоли, ин ҷо ба маънои сухани беҳуда, гуфтори беасос

Зиндаруд - номи рӯде дар Исфаҳон

Симот - дастархон, суфра

Мӯбад - донишманд

Дулдулшитоб - аспе ки дар тезрафторӣ ба аспии ҳазрати Али (р), ки Дулдул ном дошт, шабоҳат дорад

Хел - ба маънои «хайл» (галаи аспон)

Мурувват - мардонагӣ, саховат

Фоқа - гуруснагӣ

Ташриф - ҷома, хилъат

Шунидам, ки Ҳотами Тойро дар галаи аспонаш аспии сиёҳмушкини бодпое буд, ки назир надошт.

Он аспии сиёҳмушкин дар тезрафторӣ бодии сабо,

дар шиҳакашӣ бонги раъдро ба хотир меовард, гумон мекардӣ дар суръат аз барқ пешӣ мегирифт.

Вақте дар кӯҳу дашт метохт, ончунон аз зери суми вай сангрезаву гил пароканда мешуд, ки гумон мекардӣ аз абри найсон жола меборад.

Замоне ки чун сел хурушону ҷӯшон дар саҳро тохтутоз мекард, бод ҳам бар ӯ баробарӣ надошт ва монанди чангу гард дар ақиб мемонд.

Сифатҳои Ҳотамро, ки дар кишварҳои гуногун шўҳрат дошт, ба султони Рум нақл карданд ва таъкид карданд, ки дар саховат назир ва ҳамто надорад ва аспаш дар ҷавлон ва дар набард мумтозу ягона мебошад.

Он аспест, ки биёбонро бо осонӣ паси сар мегузорад ҳамчунон ки кишти дарёро убур мекунад, ҳаракати сиёҳмушкін аз парвози уқоб ҳам босуръаттар мебошад.

Подшоҳ ба вазири донои худ чунин гуфт: «Ҳар гуна даъвои беасос боиси хиҷолат хоҳад шуд.

Ман аз Ҳотам ҳамон аспи арабинажодашро хоҳиш мекунам, агар ӯ ҷавонмардӣ пеш гирад ва аспашро бар ман ҳадя кунад, маълум хоҳад шуд, ки дар вучуди ӯ шукӯҳи бузургворӣ ҳаст, агар рад кунад ва аспашро дарег дорад, ин овозаҳо гуфтори беҳудае беш нестанд».

Султони Рум намояндаи ҳунарманду бодони-шери ҳамроҳи даҳ марди дигар ба қабилаи Тай фиристод.

Поёни зимистон буд, замин ҳоло аз хоби зимистонӣ бедор нагаштаву борони сарде меборид ва боди сабо саъй мекард заминро аз нав зинда гардонад.

Онҳо роҳи дурударозро бо азобу ранҷи бисёр тай карда, хаставу гурусна ба манзилгоҳи Ҳотам расиданд ва монанди ташнае, ки ба канори дарёи Зиндаруд расидааст, осоише ёфтанд.

Ҳотам зуд дастурхон боз кард, асперо кушта, меҳмононро зиёфат орошт, навозишу меҳрубонӣ ба ҷо овард, ба домани онҳо анвои ширинихоро бирехт, ба дасташон тиллову ҷавохир бидод.

Шаб он ҷо хобиданд. Рӯзи дигар намояндаи

султони Рум хоҳиши подшоҳи худро баён кард.

Ҳолами Той баъди шунидани хоҳиши султони Рум парешонҳол шуд ва аз ҳасрату афсӯс дасти хеш ба дандон мегазиду мегуфт:

«Эй донишманди некном, ки аз фазлу ҳикмат баҳравар ҳастӣ, чаро зудтар ин паёми султони худро ба ман нагуфти?!

Ман он аспи бодрафтору дулдулшитоби худро шаби гузашта барои шумо кабоб кардам.

Донистам, ки аз воҳимаву ваҳшати сел имкон надорад ба чарогоҳ равам ва аз гала аспи дигаре баҳри зиёфати шумо биёрам.

Роҳу илоҷи дигаре надоштам ва дар манзилгоҳ гайр аз сиёҳмушкин аспи дигаре ҳозир набуд.

Хилофи ҷавонмардиву ҳиммат донистам, ки меҳмони даргоҳи ман гуруснаву тангдил бихобад.

Номи ман дар кишварҳо маъруф аст, агар аспи номвари ман набошад, ҷои гусса нест, некномӣ бояд пойдор бимонад».

Ҳотам ба ҳамаи фиристодагони султони Рум ҷомаҳои гаронбаҳо, аспони хушзот ва зару сим дода, ба ватанашон гусел кард. Ахлоқи некӯ худодод аст, онро бо зӯрӣ ба даст овардан имконпазир нест.

Фиристодагон воқеаро ба султони Рум гуфтанд. Султон ва ҳамроҳони ӯ бар ҷавонмардиву ахлоқи некӯи Ҳотам ҳазорҳо таҳсин хонданд.

Фоида:

Эҳсон муруввати ҳақиқӣ он аст, ки ба касони дигар аз чизҳое, ки писандидан туст, нисор оварӣ, на аз ашёву моли номарғуб, ки хештанро бар он муносиб намедонӣ.

Ҳикоят:

Зи бунгоҳи Ҳотам яке пирмард,
Талаб даҳ дирамсанг фониз кард.
Зи рови чунон ёд дорам хабар,
Ки пешаш фиристод танги шакар.
Зан аз хайма гуфт: «Ин чӣ тадбир буд,
Ҳамон даҳ дирам хочати пир буд?».
Шунид ин суҳан номбардори Тай,
Бихандиду гуфт: «Эй дилороми хай,
Гар у дархури хочати хеш хост,
Чавонмардии Оли Ҳотам кучост?»

Лугот:

Бунгоҳ - манзилгоҳ, маскан
Дирамсанг - воҳиди вазн, тақрибан 30 грамм
Фониз - шакар, қанди сафед, навъи ҳалво
Танги шакар - халтаи шакар
Хай - қабила
Оли Ҳотам - хонадони Ҳотам

Пирамарде ба манзили Ҳотам омад ва хоҳиш кард,
ки ба ӯ даҳ дирамсанг шакар бидиҳанд.

Ровиён хабар медиҳанд, ки Ҳотам барои ӯ як
халта шакар фиристод.

Зани Ҳотам, ки ин манзараро аз хаймаи худ наз-
зора мекард, ба шавҳараш гуфт:

Он мӯйсафед ба қадри ҳочату эҳтиёҷе, ки дошт,
хоҳиш кард, ин рафтору иқдоми ту чӣ ҳикмате дорад?!

Ҳотам ин суҳанонро шуниду бихандид ва гуфт:
«Эй зани меҳрубон, ту ки маликаи ин қабила ҳастӣ,
бидон, агар пир ба андозаи эҳтиёҷи худ бипурсид, ин
кори ӯст, аммо ҳиммату саховати хонадони Ҳотамро
чӣ шудааст, ки бар лутфу карами хеш нааяфзояд?!

Фонда:

Мардуми мискин ҳаргиз аз ҳочати худ бештар талаб
намекунанд ва зердастон низ аз соҳибкорони худ тақозои
зиёд надоранд, ин ҷо ҳиммат ва меҳрубонӣ мебояд, то
сарватмандон худро бо зевари эҳсон ороиш диҳанд.

Ҳикоят:

Якero харе дар гил афтода буд,
Зи савдош хун дар дил афтода буд.
Биёбону борону сармову сайл,
Фуру хишта зулмат бар офок зайл.
Ҳама шаб дар ин ғусса то бомдод,
Сақат гуфту нафрину дашном дод.
На душман бираст аз забонаш на дуст,
На султон, ки ин буму бар з-они уст,
Қазоро худованди он паҳндашт,
Дар он холи мункар бар у даргузашт.
Шунид ин суханҳои дур аз савоб,
На сабри шунидан, на руи ҷавоб.
Малик шармгин дар ҳашам бингарист,
Ки савдон ин бар ман аз баҳри чист?!
Яке гуфт: «Шоҳо, ба теғаш бизан,
Зи руи замин беҳи умраш бикан».
Нигаҳ кард султони олимаҳал,
Худааш дар бало диду хар дар ваҳал.
Бубахшид бар ҳоли мискини мард,
Фуру хурд хашми суханҳои сард.
Зараш доду асбу кабопӯстин
Чӣ неку бувад меҳр дар вақти кин.
Яке гуфташ: «Эй пири беақлу хуш,
Аҷаб растӣ аз катл». Гуфто: «Ҳамуш,
Агар ман бинолидам аз дарди хеш,
Вай инъом фармуд дархурди хеш.
Бадиро бадӣ сахл бошад ҷазо,
Агар мардӣ, «ихсин ило ман асо».

Луғот:

Савдо - хашму ғазаб, ташвишу изтироб

Фуру ҳиштан - фуру овехтан, фуру овардан

Сайл - сел

Зайл - доман

Сақат гуфтан - сухани қабеху беҳуда гуфтан, дашном додан

Қазоро - иттифоқан, ба амри тасодуф

Мункар - зишт, нописандида

Ҳашам - хидматгорон, чокарон

Олиҳиммат - олиманзалат, олиқадр

Ваҳал - лой, лойдон, ботлоқ

Иҳсин ило ман асо... - неқўй бикун ба касе, ки бадӣ кардааст

Шахсеро дар фасли борон хар ва бораш дар роҳи пурлой дармонда буд ва ӯ аз қаҳру газаб ва изтиробу ташвиш шӯридаву дилтанг мегашт.

Торикӣ дар рӯи замин доман паҳн карда буд, сардии ҳавои биёбон ва борони сел азобу ранҷи ўро дучандон мекард.

Бо ин аҳвол он мард тамоми шаб ранҷ кашид ва то субҳ нафрину дашном медоду беҳудагӯй мекард.

Аз шиддати қаҳру азобе, ки дошт, ҳеч кас аз забони ӯ халосӣ наёфт, ҳамаро аз хурду калон то подшоҳи кишвар, ки соҳиби ин мамлакат аст, бадгӯй мекард.

Иттифоқан подшоҳи мамлакат аз он биёбон мегузашт ва он мардро дар ҳамин ҳолати дашномгӯй бидид.

Подшоҳ суханҳои зишту норавои ўро ба гӯши худ шунид, суханҳо он қадар номақбул буданд, ки на сабру тоқати шунидани онҳо буд, на имкони ҷавоб додан.

Подшоҳ шармаш омад ва ба хидматгорону чокарони худ ниғаҳ карда, бо тааҷҷуб гуфт: «Ин қаҳру газабу девонагии ӯ бар ман барои чист?!»

Яке аз чокарон гуфт: «Эй шоҳи олимақом, сари ин бадгуфторро бо шамшерат бизан ва беҳи умрашро аз рӯи замин бикан!»

Шоҳи олимақом аз рӯи инсоф ба ӯ нигоҳ кард ва бидид, ки худаш гирифтори мусибат аст ва хараш дар лой дармондааст.

Бар ӯ раҳм карду марди мискиро бубахшид ва қаҳру газабашро, ки аз шунидани дашном боло мегирифт, фуру нишонд.

Ба он марди аз сардии ҳаво азияткашида пустину асп ва симу зар бахшида ўро хушҳол ва бо меҳрубонии худ аз гуфтори бадаш пушаймон кард. Оре, қаҳру газабро бо меҳру навозиш иваз кардан чӣ қадр хуш аст!

Яке аз хидматгорон ба он мард гуфт: «Бахти ту

омад кард, эй пирамарди нодон, ки ба осонӣ аз кушта шудан раҳой ёфти!»

Мӯйсафед чунин ҷавоб дод: «Ҳомӯш бош, ин суханони бефоидаро мағӯ, ман чорае дигар барои фуру нишондани қаҳру ғазаби хеш надоштам ва нолидану алами ман аз он буд, подшоҳ мувофиқи мақоми баланди худ ҷавонмардона амал кард ва тӯҳфаҳои шоҳона бахшид.

Бар бадии касе бо бадӣ ҷавоб додан осон аст, агар ҷавонмарди ҳақиқӣ бошӣ, ба касе, ки бадӣ кардааст, шафқату меҳрубонӣ бикун!

Ҷоида:

Дар кишвари орзуву ормони Саъдӣ раҳму шафқат бар ҷафову ситам ва лутфу эҳсон бар қаҳру ғазаб пирузии комил доранд. Шайх Саъдӣ бо ин зумра ҳикоят, ки ба воқеият иртиботе кам доранд, тухми бадиро аз замини дилҳо берун мекунад ва ба ҷои он гиёҳи меҳр мепарварад.

Ҳикоят:

Шунидам, ки мағруре аз кибр маст
Дари хона бар рӯи соил бибаст.
Ба кунҷе фуру монду биишаст мард,
Ҷигар гарму оҳ аз тафи сина сард.
Шунидам яке марди пушидачашм,
Бипурсидаш аз мӯчиби кину хашм.
Фуру гуфту бигрифт бар хоки кӯй,
Ҷафое, к-аз он шахсаш омад ба рӯй.
Бигуфт: «Эй фалон, тарки озор кун,
Як имшаб ба назди ман ифтор кун».
Ба хулқу фиребаш гиребон кашид.
Ба хона даровардаш хон кашид.
Баросуд дарवेशи равшанниход,

Бигуфт: «Эзидат равшаной диҳод».
 Шаб аз наргисаш қатра чанде чакид,
 Саҳар дида баркарду дунё бидид.
 Ҳикоят ба шаҳр андар уфтоду ҷуш,
 Ки он бевасар дида баркард душ.
 Шунид ин суҳан хочан сангдил,
 Ки баргашт дарвеш аз у тангдил.
 Бигуфто: «Ҳикоят кун, эй некбахт,
 Ки чун саҳл шуд бар ту ин кори сахт?
 Ки баркардат ин шамъи гетифуруз?
 Бигуфт: «Эй ситамкори баргаштаруз,
 Ту кутаҳназар будиву сустрой,
 Ки машғул гаштӣ ба ҷугд аз ҳумой.
 Ба руи ман ин дар касе кард боз,
 Ки кардӣ ту бар руи у дар фароз.
 Агар бӯса бар хоки мардон занӣ,
 Ба мардӣ, ки пеш оядат равшани.
 Касоне, ки пушидачашми диланд,
 Ҳамоно, к-аз ин тӯтиё ғофиланд».
 Чу баргаштадавлат маломат шунид,
 Сарангушти ҳайрат ба дандон газид.
 «Ки шаҳбози ман сайди домӣ ту шуд,
 Маро буд давлат, ба номи ту шуд».
 Касе, чун ба даст оварад ҷуррабоз,
 Фуру бурда чун муш, дандон ба оз?

Луғот:

Пӯшидачашм - нобино
 Ифтор кун - рӯза кушодан, ғизои шом хӯрдан
 Фиреб - ба маънои хушзабонӣ
 Хон кашидан - дасторхон боз кардан
 Эзид - Худованд
 Наргис - ба маънои чашм
 Дида баркард - чашм кушод, бино шуд
 Шамъи гетифуруз - ба маънои чашм
 Ҷугд - паррандаи вайронадӯст
 Ҳумой - паррандае, ки сояи он ба сари касе афтад, саодат меёфтааст
 Дар фароз кардан - дар бастан, дарро пӯшидан
 Ба мардӣ - савганд ба мардиву мардонагӣ
 Тӯтиё - доруи мураккаб, ки нури чашмро зиёд мекунад
 Ҷуррабоз - бози нар, бози шикорӣ

Шахси давлатманде, ки аз кибру гурур сармаст буд, дари хонаи худро ба рӯи гадое маҳкам кард ва ўро аз даргоҳаш ноумед сохт.

Он марди бечора дар банди ғаму андӯҳ афтода, ба ғӯшае бинишаст ва оҳи сарде аз дили пурдарида кашид.

Дар ин ҳангом марди нобино аз он ҷо мегузашт ва оҳи дардноки ўро шунид ва сабаби ғаму ташвиши гадоро пурсид.

Марди гадо бо ашки шашқатор қиссаи рӯйдода ва бемурувватии шахси давлатмандро нақл кард.

Нобино гуфт: «Эй бародар, ғамгин нашав, ҳамроҳи ман биё ва имшаб бо ман ифтор бикун».

Бо ахлоқи некӯву хушзабонӣ ўро дилгарм кард ва ба манзили худ оварда, дар наздаш дасторхон боз кард ва ҳамроҳ хӯроки шом хӯранд.

Он гадои равшандил бо сидқи дил дар ҳаққи соҳибхона дуо кард ва гуфт: «Худованд бар ту равшаниву саодат диҳад, эй бародари азиз».

Он шаб аз чашми нобино чанд қатра об чакид ва саҳаргоҳон чашмонаш равшан шуд ва дунёи пурнурро бо дидагони худ бидид.

Ин қисса зуд дар шаҳр овоза шуд, ки шаби гузашта иттифоқи аҷибе афтод ва он марди нобино чашм кушод ва бино гардид.

Ин хабар ба ғӯши он марди сангдил, ки дари худро ба рӯи гадо баста ва он бечораро ба ғам нишонда буд, расид.

Вай ба назди марди чашмбозкарда омад ва аз ў хоҳиш кард, то бигӯяд, ки чӣ гуна чашми ў, ки солиёни зиёде нобино буд, равшан гардид ва кӣ кӯмак кард, то чашмаш дигарбора бубинад.

Он мард ҷавоб дод: «Эй баргаштабахти бераҳм, мурғи бахт ба манзили ту омада буд, ту аз камхиради ва кибру гурур онро нашинохтӣ, ҷуғдро аз ҳумой беҳтар ҳисоб кардӣ.

Маро ба олами равшан касе баровард, ки дари манзилатро ба рӯи ў баста будӣ ва дареро мечуст, ки он ҷо баракоти худро нисор кунад».

Савганд ба мардиву мардонагӣ, ки агар мардони некро бишиносӣ ва бо иродату ихлос ҳамдилу ҳамнафаси

эшон гардӣ, равшаниву нур дар истиқболи ту хоҳад буд.

Аммо касоне, ки чашми дилашон кӯр аст, аз тӯти-
ёи сидқу ростии равшанзамирон беҳабаранд».

Вақте ки он сарватманди бахтбаргашта ин суҳан-
ҳои маломатангезро шунид, ангушти ҳайрат газид ва
бо ҳазор пушаймонӣ чунин мегуфт:

«Дарего, шоҳбози бахт ба даргоҳам расида буд,
қадраш нашиноҳтам ва он давлати поянда насиби ту
ва он мурғи бахт сайди доми ҳиммати ту шуд».

Оре, касе, ки монанди муш гирифтори тӯмаи
ночизи дунёӣ бошад, чӣ гуна бози шикорино ба даст
оварад, ҳаргиз бози иқбол насиби ӯ нахоҳад шуд.

Фоида:

Бахту давлат бо шарту баҳонаҳои гуногун ва
шаклу намудҳои мутафариқ бар сари инсонҳо фуруд
меояд, аммо аз ҳақлу нодонӣ ё кибру мастӣ ва бепарвоя
онро аз даст медиҳанд. Дар зиндагӣ ҳикматҳои
рангоранг зиёд аст, ки инсон қудрати шинохти ҳамаи
онро надорад, аммо ҳадди ақал таҷрибаи гузаштагонро
дар воқеоти мухталиф, мисли достони болоӣ, ба хотир
супоридан ҳикмате хоҳад дошт.

Ҳикоят:

Яке захираи харҷ кардан надошт,
Зараш буду ёрон хурдан надошт.
На хурдӣ, ки хотир баросоядаш,
На додӣ, ки фардо ба кор оядаш.
Шаборуз дар банди зар буду сим,
Зару сим дар банди марди лаим.
Бидонист рузе писар дар камин,
Ки мумсик кучо кард зар дар замин.
Зи хокаш бароварду барбод дод,

Шунидам, ки санге дар он чо ниҳод.
 Чавонмардро зар бақой накард,
 Ба як дасташ омад, ба дигар бих(в)ард.
 К-аз ин камзанӣ буд нопокрав,
 Кулоҳаш ба бозору мезар гарав.
 Ниҳода падар ҷанг дар нойи хеш,
 Писар ҷангиву ной оварда пеш.
 Падар зору гирён ҳама шаб нахуфт,
 Писар бомдодон бихандиду гуфт:
 «Зар аз баҳри хурдан бувад, эй падар,
 Зи баҳри ниҳодан ҷӣ сангу ҷӣ зар.
 Зар аз санги хоро бурун оваранд,
 Ки бо дӯстону азизон хуранд».
 Зар андар кафи марди дунёпараст,
 Ханӯз эй бародар, ба санг андар аст.
 Чу дар зиндагонӣ бадӣ бо аёл,
 Гарат марг хоҳанд, аз эшон манол.
 Чу ҷашмору он гаҳ хуранд аз ту сер,
 Ки аз боми панҷаҳгаз афти ба зер.
 Бахили тавонгар ба динору сим,
 Тилисмест болои ганҷе муқим.
 Аз он солҳо мебимонад зараш,
 Ки ларзад тилисме чунин бар сараш.
 Ба санги аҷал ногаҳаш бишкананд,
 Ба осудагӣ ганҷ қисмат кунанд.
 Пас аз бурдану гирд кардан чу мӯр,
 Бихӯр пеш аз он, к-ат хӯрад кирми гӯр.
 Суханҳои Саъдӣ мисол асту панд,
 Ба қор оядат, гар шавӣ қорбанд.
 Дареғ аст, аз ин рӯй бартофтан,
 К-аз ин рӯй давлат тавон ёфтан.

Лугот:

Заҳра надоштан - дил ва ҷуръат надоштан
 Баросудан - осуда шудан
 Лаим - қасе, ки на худ меҳурад, на ба дигарон меҳаҳад
 Мумсик - ҳасис, бахил
 Камзанӣ - бой додан дар қимор
 Мезар - шалвор, эзор

Чангӣ - чангнавоз

Ной - найнавоз

Аёл - зану фарзанд

Чашмору - кузас, ки барои дафъи чашмзаҳм месохтанд ва онро нақшу нигор мекарданд ва дар тули сол ба он тангаҳоро барои назр гузошта, пеш аз Навруз аз бом ба поён меандохтанд, ки бишканад ва тангаҳоро бачагону раҳгузарон бо хурсандӣ бибаранд.

Тилисм - ба маънои шаклу суратҳои ақоиб, ки дар болои ганчинаҳо месохтанд

Корбанд - ба кор бастан, иҷро кардан, ба амал овардан

Рӯй бартофтан - рӯй гардонидан, рад кардан

Шахсе тиллоӣ зиёде дар ихтиёр дошт, аммо аз хасисӣ чизе аз он харҷ намекард ва бо фарзан-донаш намехӯрд.

Ҳушу ёди ӯ ҳамеша пойбанди он зар буд, на барои хонаводаи худ сарф карда, хотиросуда мешуд ва на ба касе хайру эҳсон мекард, ки рӯзи ҳисоб ӯро ба кор ояд.

Он мард гирифтори симу зари худ буд ва симу зар асиру гирифтори он мард.

Рӯзе писари он марди мумсик аз гӯшае наз-зора кард ва донист, ки падараш дар кадом гӯшаи замин зару сими худро пинҳон мекунад.

Он писар ганҷи пинҳонкардаи падарро аз хок берун оварда, аз он худ кард ва ба қояш санге гузошт.

Он писар бадхарҷ буд, аз ин сабаб ганҷи падарро зуд ба поён овард, гӯё бо як дасташ онро гирифтӣ бо дасти дигар ба бод дод.

Писари марди мумсик қиморбозӣ мекард ва аз ин рафтори нопоки худ ҳамеша гирифтори қарз мегардид, ҳатто кулоҳу шалвораширо дар бозор ба гарав гузоштаву бохта буд.

Падари хасис бо мақсади зар андӯхтан ҳатто таоми муносиб намехӯрд, аммо писари ӯ чангиву найнавозро назди худ оварда, айшу ишрат меронд.

Падар аз гум шудани симу зар огоҳӣ ёфта, тамоми шаб аз гиряву нола хоб накард, писари айшпарасти ӯ субҳгоҳон бо ханда ба падари худ чунин гуфт:

«Эй падар, симу зар барои хӯрдану сарф кардан аст, на барои дар гӯшае ҷамъ овардану гузоштан,

заре, ки аз он истифода накунанд, монанди санг аст».

Зарро аз дили санги хоро берун меоранд, ки барои дӯстону хешовандон ва хонаводаи худ сарф кунанд.

Эй бародар, агар он симу зар дар дасти шахси хасис қарор гирад, ту неқ бидон, ки онро аз санг берун накардаанд, чунки дасти бастаи ӯ сахттар аз санг аст.

Дар зиндагонӣ ба зану фарзандони худ хасисиву чашмтангӣ раво дорӣ, аз худат ноумед бош ва агар онҳо хоҳони марги ту бошанд, бидон, ки гуноҳ аз туст.

Зеро ту бо беҳимматӣ онҳоро бисёр озурда кардай ва зану фарзандонат он гоҳ молу сарвати туро ба серӣ хоҳанд хӯрд, ки монанди чашмору нобуд гардӣ.

Сарватманди бахил монанди тилисмest дар болои ганҷ, ки то аз байн наравад, ганҷ ба даст намеояд.

Ганҷи бахилон аз он сабаб боқӣ мемонад, ки дар сари онҳо тилисми ларзоне ҳаст ва намегузорад, харҷ кунанд.

Вақте ки санги аҷал он тилисму мешиканад, яъне соҳиби ганҷ ба чанголи маҳками марг гирифта мешавад, он гоҳ дигарон бо хотири ҷамъ онро байни худ тақсим мекунанд.

Эй азиз, ганҷеро, ки монанди мӯр ба оҳистагӣ ҷамъ кардай, пештар аз он ки кирми гӯр туро бихӯрад, бо фарзандону дӯстон бихӯр.

Суҳанҳои Саъдӣ мисолҳои зебoе аз зиндагӣ доранд ва саросар панду ҳикмат ҳастанд, агар бар он гӯш диҳӣ ва дастури ҳештан қарор диҳӣ, ҳатман барои ту фоида хоҳад овард.

Ҳайф аст, агар аз ин ҳикматҳо рӯй гардонӣ, ин суҳанон барои дарёфти давлати безавол раҳнамои туанд.

Фоида:

Инсонҳоро дар додугирифтӣ пулу мол ба ҷаҳор гуруҳ тақсим кардаанд, ки инҳоянд: каримон, саховатмандон, бахилон ва лаимон. Карим он шахсест, ки худ намехӯрад ва ба дигарон медиҳад, саховатманд касест, ки ҳам худ мехӯрад ҳам ба дигарон медиҳад, бахил он аст, ки худ мехӯраду ба дигарон намедиҳад,

лаим бадбахтест, ки на худаш меҳӯрад, на ба дигарон
медиҳад. Қаҳрамони ҳикояти Саъдӣ лаим аст. Аз ин
чаҳор тоифа кадоме беҳтар аст?!

Ҳикоят:

Касе дид саҳрои маҳшар ба хоб,
Миси тафта руи замин з-офтаб.
Ҳаме бар фалак шуд зи мардум хуруш,
Димоғ аз табаш мебаромад ба ҷуш.
Яке шахс аз ин ҷумла дар сояе,
Ба гардан бар аз худд перояе.
Бипурсид к: «Эй маҷлисорой мард,
Ки буд андар ин маҷлисат поймард».
Разе доштам бар дари хона гуфт:
«Ба соя дарал некмарде бихуфт.
Дар он вақти навмедӣ он марди рост,
Ғуноҳам зи додори довар бихост.
Ки ё Раб, бар ин банда бахшиише
К-аз у дидаам вақте осоише.
Чӣ гуфтам, чу хал кардам ин розро,
Бапорат худованди Шерозро.
Ки ҷумхур дар сояи ғимматаш,
Муқиманду бар суфраи неъматаш.
Дарахтест марди карам бордор,
В-аз у бигзарӣ, ҳезуми кӯхсор.
Ҳатабро агар теша бар пай зананд,
Дарахти барумандро кай зананд?
Басе пой дор, эй дарахти хунар,
Ки ҳам мева дориву ҳам соявар.

Луғот:

Саҳрои маҳшар - майдони қиёмат
Миси тафта - миси ғудохта

Димоғ - мағзи сар
Хулд - биҳишт, ҷаннат
Пероя - зебу зиннат, ороиш, зевар
Поймард - ёридиҳанда, ёвар, шафоатгар, шафеъ
Раз - дарахти ангур
Худованди Шероз - подшоҳи Шероз
Љумҳур - гуруҳ, мардум, одамон
Муқим - ҷойгиршуда, истиқоматкунанда
Ҳатаб - ҳезум

Пой дор - пойдор бош, устувор бош

Шахсе майдони қиёматро дар хоб дид, ки аз гармии офтоб монанди миси гудохташуда ҷӯшону сӯзон буд.

Мардум аз гармии тоқатфарсо ба фиғону хуруш даромада буданд ва аз ниҳояти гармӣ мағзи сари инсонҳо ба ҷӯш меомад.

Шахсе аз ин миён дар сояи арш оромиш ёфта буд ва дар гарданаш зевари биҳиштие медурахшид.

Нафаре аз ӯ бипурсид: «Эй марди салим, ту ки маҷлиси биҳиштиёнро бо вучуди худ ороиш медиҳӣ, барои мо бигӯ, ки туро кӣ бар ин мақоми олий раҳнамоӣ кард?!

Он мард ҷавоб дод: «Ман бо умед дарахти ангуре сабз карда будам ва дар сояи он марди солеҳе фароғат ёфта буд.

Дар вақти ноумедӣ он марди ҳақ аз Худованди меҳрубон бахшидани гуноҳони маро дархост кард ва гуфт:

Эй Парвардигори пок, ин бандаатро раҳмат фармо, ки некӯ бандаест ва ман замоне дар зери дарахти ӯ фароғату осоише доштам.

Вақте асрори ин розро барои худ кашф кардам, оё медонӣ чӣ гуфтам?! Гуфтам: Подшоҳи Шерозро башорат бод, ки мардум дар сояи ҳимматаш осоиш ёфтаанд ва дар атрофи хони неъматӣ ӯ ҷамъ омадаанд.

Марди кариму бахшанда монанди дарахти пурҳосил аст, ки аз самари он ҳамагон меҳуранд, дарахти бемева мисли ҳезуми кӯҳсор аст, инсони бахилу мумсик низ дарахти бемеваро монад.

Одамон бар решаи ҳезум (дарахти бемева) теша мезананд, ҳаргиз дарахти мевадорро намеафкананд.

Эй азиз, ту дарахти ҳунар ҳастӣ, пайдору устувор
бимон, ки ҳам меваву ҳам сояи ту ҷонпарвар аст.

Ҷоида:

Шиғонидан ва парваридани дарахт бахше аз
амалҳои шоиста аст, ки савобу баракати он монанди
оби дарё ҷорӣ мегардад. Меваву сояи дарахти илму
маърифат аз он ҳам арзишманд аст. Меваи илм ҳикмат
аст, сояи он парҳезгорӣ ва тазкии нафс.

Ҳикоят:

Шунидам, ки марде ғами хона х(в)ард,
Ки занбур бар шифти у лона кард.
Занаш гуфт: «Аз инон чӣ хоҳӣ, макан,
Ки мискин парешон шаванд аз ватан».
Бишуд марди нодон паси кори хеш,
Гирифтанд як рӯз занро ба неш.
Зани беҳирад бар дару бому кӯй,
Ҳамекард фарёду мегуфт: Шӯй!
«Макун рӯй бар мардум, эй зан, туруш,
Ту гуфти, ки «Занбӯри мискин макуш».
Касе бо бадон некуӣ чун кунад?
Бадонро таҳаммул бад афзун кунад.
Чу андар саре бинӣ озорӣ халқ,
Ба шамшерӣ тезаш биёзор халқ.
Саг охир, кӣ бошад, ки хонаш ниҳанд?
Бифармой, то устухонаш диҳанд.
Чӣ неку задааст ин масал пири деҳ:
«Сутури лагадзан гаронбор беҳ».
Агар некмардӣ намояд асас,
Наёрад ба шаб хуфтан аз дузд кас.
Наи найза дар халқан корзор,
Бақиматтар аз найшакар сад ҳазор.

На ҳар кас сазовор бошад ба мол,
Яке мол хоҳад, яке ғушмол.
Чу гурба навозӣ, кабутар барад,
Чу фарбеҳ кунӣ гурӯ, Юсуф дарад.
Биное, ки маҳкам надорад асос,
Баландаш макун, в-ар кунӣ з-ӯ ҳарос.

Луғот:

Х(в)ард - хӯрд

Макан - ҷаёи лонаашро макан, хонаи занбӯрро вайрон макун

Ба неш гирифтани - неш задан, газидан

Асас - шабгард, посбон

Наи найза - найзаи найшакл

Ғушмол - танбеҳ, сарзаниш

Навозӣ - навозиш бикунӣ

Ҳарос - битарс, дар ҳарос бош

Дар хонаи марде занбӯр лона гузошта буд. Он мард дар ғами он ки мабодо занбӯр зану фарзандонашро нагазад, хост лонаи онро вайрон кунад.

Занаш бар ӯ гуфт: «Лонаи занбӯрони бечораро вайрон макун, ки бехонумону парешон мегарданд».

Он марди нодон сухани ҳамсарашро гирифта, занбӯронро бар ҳоли худашон гузошт ва аз пайи кори худ шуд. Рӯзе занбӯрон он занро неш заданд.

Зани нодон аз дару бом ва дар кӯча фарёду фиғон мекард.

Шавҳараш мегуфт: «Эй зан, ту бар мардум рӯйи худро турш макун, мардумро ва шавҳаратро айбе нест, ҳуди ту фармудӣ, ки «Занбӯри бечораро накуш!»

Ҳар кӣ бо мардуми бад некуӣ кунад, онҳо густоҳу далертар мешаванд ва бадиашонро афзоиш медиҳанд.

Касеро бубинӣ, ки дар пайи шиканҷаву озори халқ аст, беҳтар он бошад, ки ҳалқашро бо шамшери тез бибуррӣ.

Сағ шоистагии онро надорад, ки барояш дастурхон боз кунӣ, бифармо, ки бар он устухон диҳанд.

Пири хирадманди деҳотӣ чи зарбулмасали хубе гуфтааст: «Аспи лагадзан дар зери бор беҳтар аст!»

Агар посбони шаб раҳмдиливу шафқат пеш гирад, шабонгаҳ касе аз дасти дуздон оромиш нахоҳад ёфт.

Дар майдони ҷанг найза аз найшакар сад ҳазор

бор беҳтар аст.

Ҳар кас шоистагии молу давлатро надорад, яке молро шоиста аст, дигаре ғўшмолро.

Агар гурбаро навозиш кунӣ, кабӯтаратро хоҳад бурд ва гургро фарбеҳ созад, Юсуфро хоҳад дарид.

Биноеро, ки пойдевори мустаҳкам надорад, ҳаргиз баланд масоз, агар сохтӣ, аз он битарс, ки рӯзе ба сарат фуруд наояд.

Ғоида:

Раҳму шафқату ғамхорӣ ҷойгоҳу мавқеи худро дорад, на ҳар шахсеvu ҳар мавҷуде бар ин амр шоиста ҳастанд. Худи Шайх Саъдӣ ҷойи дигар мефармояд, ки «Тараҳҳум бар паланги тездандон ситамгорӣ бувад бар ғўсфандон». Сари газандагон кўфта беҳ.

Ҳикоят:

Чунин нақл дорам зи мардони роҳ,
Фақирони мунғам, гадоёни шох.
Ки пире ба дарюза шуд бомдод,
Дари масҷиде диду овоз дод.
Яке гуфташ: «Ин хонаи халқ нест,
Ки чизе диҳандат ба шухӣ маист».
Бад-у гуфт, к: «Ин хонаи кист пас,
Ки бахшоишаш нест бар ҳоли кас?».
Бигуфто: «Хамӯш, ин ҷӣ лафзи хатост,
Худованди хона Худованди мост!»
Нигаҳ карду қандилу меҳроб дид,
Ба суз аз ҷиғар наърае баркашид.
Ки ҳайф аст аз ин ҷо фаротар шудан,
Дареғ аст маҳрум аз ин дар шудан.
Нарафтам ба маҳрумӣ аз ҳеҷ кӯй,
Чаро аз дари Ҳақ шавам зардрӯй.

Ҳамин ҷо кунам дастӣ хоҳиш дароз,
 Ки донам, нагардам тӯҳидаст боз.
 Шундам, ки сола мӯҷовир нишаст,
 Ҷу фарёдхоҳон бароварда даст.
 Шабе пои умраш фуру шуд ба гил,
 Тапидан гирифт аз заифиш дил,
 Саҳар бурд шахсе ҷароғаш ба сар,
 Рамақ дид аз у ҷун ҷароғи саҳар.
 Ҳамегуфт гулгулкунон аз фараҳ:
 «Ва ман даққа бобал кариман фатаҳ».
 Талабгор бояд сабуру ҳамул,
 Ки наштидаам кимиёгар малул.
 Ҷи зарҳо ба ҳоки сияҳ дар кунанд,
 Ки бошад, ки рӯзе мисе зар кунанд.
 Зар аз баҳри ҷизе харидан накуст,
 Нахоҳи харидан беҳ аз нози дӯст.
 Гар аз дилбаре дил ба танг оядат,
 Дигар ғамгусоре ба ҷанг оядат.
 Мабар талхайши зи рӯи туруш,
 Ба оби дигар оташаш бозкуш.
 Вале гар ба ҳуби надорад назир,
 Ба андак дилозор таркаш мағир.
 Тавон аз касе дил бипардохтан,
 Ки дони, ки бе у тавон сохтан.

Луғот:

Мардони роҳ - орифон, пешвоёни тариқат
 Дарюза - гадоӣ, пурсиш
 Шӯхӣ - густоҳӣ
 Худованди ҳона - соҳибхона
 Қандил - ҷароғ, ҷароғдон
 Зардрӯй - маҳрум, ноумед
 Мӯҷовир - иқомат ихтиёр кардан дар ҷойи муқаддас, эътиқоф
 Фарёдхоҳ - додхоҳ, мазлум
 Рамақ - охири лаҳзаҳои умр, бақияи ҷон
 Гулгулкунон - зери лаб гурунгосзанон
 Ва ман даққа бобал кариман фатаҳ - ҳар касе дари ҳонаи
 каримро (карим - сифати Худованд) бизанад, ҳатман дар бар рӯяш
 кушода мешавад.
 Талабгор - толиб, хоҳишманд
 Ҳамул - босабр, бурдбор

Кимиёгар - донандан кимиё, ки филизи арзонбаҳоро бо иксири
худ филизи гаронқимат мекунад
Дилозор - озурдагӣ, ранҷи хотир
Бипардохтан - ба маънои ҳолӣ кардан, яъне дилро аз ишқи
касe ҳолӣ кардан

Аз пешвоёни ирфон, ки ба зоҳир камбағалу гадо
намудор мешаванд ва дар ботин давлатманду подшоҳ
мебошанд, чунин нақле шунидам:

Бомдодон гадои пиру хирабиие бар дари масҷид
расид ва онро садо кард.

Шахсе ба ӯ гуфт: «Иштибоҳ кардӣ, ин ҷой хонаи
мардум нест, ки то чизе надиҳанд бо тустоӣ он ҷо
бимонӣ!»

Он гадо гуфт: «Пас ин хонаи кист, ки ҳоли
гадоёнро дида, бар онҳо бахшоише намекунад?!»

Мусоҳиби гадо гуфт: «Хомӯш бош, ҷӣ сухани
хатову носазое мегӯй, ки соҳиби ин хона худӣ
Худованд аст».

Гадо бо диққати бештар нигоҳ кард ва меҳробу чарог-
дони масҷидро бидид ва бо сӯзи дил нолае карду гуфт:

«Аз ин ҷо рафтан ҳайф аст ва аз ин даргоҳ дур
шудан боиси дареғу пушаймонист.

Ман аз ҳеч кӯю дар бо маҳрумӣ нарафтаам, чаро
аз даргоҳи Ҳақ ноумеду маҳрум бимонам.

Дар ҳамин ҷо дасти талаби худро дароз мекунам
ва медонам, ки ҳаргиз Худованд дасти маро ҳолӣ
нахоҳад гузошт».

Шунидам, ки он гадо як сол дар он масҷид
истиқомат ихтиёр кард ва пайваста бо нолаҳои ҷонсӯз
даст ба дуо мебардошт.

Шабонгоҳе умри ӯ ба поён мерасид ва дили нуро-
нии ӯ бо заъфу сустӣ метапид.

Саҳаргоҳон шахсе бо чароғи афрӯхта бар сари ӯ
омад ва дид, ки монанди чароғи саҳаргоҳӣ охири
лаҳзаҳои умрашро ба сар мебарад.

Дар ҳамон ҳолат зерӣ лаб гурунгосзанон мегуфт:
«Касе дари хонаи каримро бикӯбад, ҳатман он дар
кушода мешавад».

Шахси талабгор бояд, ки босабру бурдбор бошад,
Зеро ҳеч кимиёгаре ноумеду маҳзун намондааст.

Онҳо зари бисёреро бо мақсади ба даст овардани иксири кимиё харч мекунанд, ки дар ниҳояти қор аз мис тиллоро берун оранд.

Симу зар барои чизе матлуб харидан хуб аст, оё беҳтар аз нози дӯст чизе метавонӣ бихарӣ?!

Агар аз маҳбубе дилтанг гардӣ, имкон дорад, ғамгусори дигаре пайдо намоӣ.

Чун маҳбубе бо ту туршрӯй кунад, онро таҳаммул макун ва бо оби висоли дигаре оташи ҷафои ӯро фуру нишон.

Вале дар хубӣ беназир бошад, бо дилозурдагии андак ӯро тарк макун.

Танҳо аз касе метавонӣ дил биканӣ, ки бидонӣ, бо вуҷуди ин гусастагӣ зиндагии ту сомоне пайдо хоҳад кард.

Фоида:

Зоҳиран дарҳои мардум барои хоҳандагон боз аст, аммо маълум нест, ки ҳоҷат он ҷо раво гардад ё не. Даре, ки ҳамеша боз аст ва ҳаргиз ҳоҷатмандонро ноумед накардааст, дари раҳмати Парвардигор аст. Дӯсту маҳбуби ҳақиқӣ ӯст, ки дар лутфу хубӣ назир надорад.

Ҳикоят:

Шунидам, ки пире шабе зинда дошт
Сахар дасти ҳоҷат ба Ҳақ барфарошт.
Яке хотиф андохт дар гуши пир:
Ки: беҳосилӣ, рав, сари хеш гир.
Бар ин дар дуои ту мақбул нест,
Ба хоя бирав, ё ба зорӣ биист».
Шаби дигар аз зикру тоат нахуфт,
Муриде зи ҳолаш хабар ёфту гуфт:
«Чу дидӣ, к-аз он рӯй бастаст дар,
Ба беҳосилӣ саъй чандин мабар».

Ба дебоча бар ашки ёкутфом,
 Ба хасрат биборида гуфт: «Эй гулом,
 Ба навмедӣ он гаҳ бигардидаме,
 Аз ин раҳ, ки роҳе дигар дидаме.
 Мапиндор, гар вай инон баршикаст,
 Ки ман боздорам зи фитрок даст.
 Чу хоҳанда махрум гашт аз даре,
 Чи ғам гар шиносад дари дигаре.
 Шунидам, ки роҳам дар ин кӯй нест,
 Вале ҳеҷ роҳи дигар рӯй нест».
 Дар ин буд сар бар замини фидо,
 Ки гуфтанд дар гӯши ҷонаш нидо:
 «Қабул аст, агарчи ҳунар несташ,
 Ки чуз мо паноҳе дигар несташ».

Луғот:

Барфарошт - бардошт, баланд кард
 Ҳотиф - овоздиҳанда, нидодиҳандае, ки ҳудаш дида намешавад
 Сари хеш гир - яъне аз пайи кори худ бош
 Зикр - бо дуо ёд кардани Худо
 Дебоча - рӯй, рухсор
 Эй гулом - ба маънои «эй писар»
 Инон баршикастан - рӯй баргардонидан
 Фитрок - тасмае, ки барои бастанӣ сайд бар зин устувор кардаанд
 Хоҳанда - гадо, соил
 Забини фидо - замини таслим, сачда бар замин
 Ҳунар - ба маънои шоистагӣ

Шунидам, ки пире бо дуову ниёиш шабзиндадорӣ
 кард ва саҳаргоҳон, ки вақти қабули дуост, ба сӯи
 Парвардигор дасти ҳоҷат бардошт ва талабҳои
 ҳештанро изҳор кард.

Ногаҳон аз ғайб садое ба гӯши он пир расид, ки
 мегуфт: «Ин дуоҳои ту бесамар аст, бирав, аз пайи
 кори худ бош!»

Дуоҳои ту мақбули ин даргоҳ нест, ба хорию
 зиллат аз ин даргоҳ бирав ё агар инро хостӣ, бо зори-
 ҳои беҳосили худ бимон»

Шаби дигар диданд, ки он пир чун пештара бо
 зикру ибодат машғул аст, яке аз муридон, ки ҳоли
 пирро мушоҳида мекард, гуфт:

«Эй шайх, бароят маълум гашт, ки аз он ҷониб

дари раҳмат барои ту баста аст, ин саъйи кӯшиши беҳосил аз баҳри чист?!»

Он пир бо ҳасрат дар ҳоле, ки ашки хунин бар рухсори ӯ қорӣ мешуд, гуфт:

«Эй писари азиз, агар роҳи беҳтаре гайр аз даргоҳи Худованд вуҷуд мебошад, аз ин қой ноумед гашта он роҳро пеш мегирифтаам.

Ту гумон макун, ки агар ӯ рӯй бигардонад, ман ноумед мешавам ва дасти умеди худро баркашам.

Агар марди гадо аз даре ронда шуд, қои афсӯсу пушаймонӣ нест, ки дари дигаре биҷӯяд.

Шунидам, ки барои ман дар ин даргоҳ роҳи умед баста шудааст, аммо чораи дигар надорам ба ҷуз он ки боз толиби ҳамин даргоҳ бимонам».

Он пири толиб пайваста аз даргоҳи Худо умедвор боқӣ монд ва ҳангоме ки сар ба сачда гузошта буд, ногаҳон бо гуши қонаш нидои гайбиро шунид, ки мегуфт:

«Ин пир қабули даргоҳи мост, агарчи шоиства нест, зеро бар даргоҳи мо рӯй овардааст ва ҳеч қойи дигар паноҳ наҷустааст».

Фоида:

Сидқу иродат ва ростравӣ инсонро ба мақсад мерасонад. Аз Худо талаб кардан шуҷоат аст: агар бароварда шавад, ҳоҷат аст, агар бароварда нашавад, ҳикмат аст. Аз одамон талаб кардан ҳиҷолат аст: агар бароварда шавад миннат аст ва агар бароварда нашавад, хориву зиллат аст.

Ҳикоят:

Шикоят кунад наварӯсе ҷавон,
Ба пире зи домоди номехрубон.
Ки мапсанд, ҷандин ки бо ин писар,
Ба талхӣ равад рӯзгорам ба сар.

Касоне, ки бо мо дар ин манзиланд,
 Набинам, ки чун ман парешондиланд.
 Зану мард бо ҳам чунон дустанд,
 Ки гуи, ду мағзу яке пустанд.
 Надидам дар ин муддат аз шӯи ман,
 Ки боре бихандид дар рӯи ман».
 Шунид ин суҳан пири фархундафол,
 Сухандон буд марди деринасол.
 Яке посухаш дод ширину х(в)аш,
 Ки: «Гар хубрӯи аст, бораи бикаш.
 Дареғ аст рӯи аз касе тофтан,
 Ки дигар нашоёд чун у ёфтан.
 Чаро сар кашӣ, 3-он ки гар сар кашад,
 Ба ҳарфи вучудат қалам дар кашад?!».
 Якам рӯз бар банде дил бисухт,
 Ки меғуфту фармондеҳаш меғурухт.
 Ту ро банде аз ман беҳ афтад басте,
 Маро чун ту дигар наафтад касе.

Луғот:

Парешондил - ғамгин, музтариб
 Фархундафол - хуштолеъ, некбахт
 Деринасол - кӯҳансол
 Қалам даркашидан - хат задан, маҳв сохтан
 Якам рӯз - як рӯз маро
 Фармондеҳ - ба маънои соҳиб, хоҷа
 Афтад - ба даст ояд, насиб гардад

Наварӯси ҷавоне ба падарбузурги худ аз шавҳараш шикоят пеш овард ва гуфт:

«Эй бобои меҳрубон, ту бар кӯмаки ман биё ва мағузор, ки бо ин ҷавони номеҳрубон зиндагии ман талху парешон бошад.

Оилаҳои дигаре, ки дар ин маҳалла бо мо зиндагӣ мебаранд, чун ман ғамзадаву бадбахт нестанд.

Зану шавҳарҳои дигар чунон бо ҳам дӯсту меҳрубону мушфиқ ҳастанд, ки гӯё бодоми думағза бошанд.

Аммо дар ин муддати зиндагӣ бо шӯи худ надидам, ки боре хотир хуш гардонида, бар рӯи ман

хандида бошад».

Пирамарди хирадманд, ки аз зиндагӣ таҷрибаи зиёде ҳосил карда буд ва суҳанҳои неку боҳикмат мегуфт, ҷавоби оқилона ва ширину хуше бар он наварӯс бидод, ки чунин аст:

«Сабр пеш гир, шавҳарат хуброю зебосурат аст, беҳтар он бошад, ки бори қаҳру нози ўро бикашӣ. Аз касе рӯй гардонидан ҳайф аст, ки пушаймонӣ орад ва дигар шахсоро чун ў натавонӣ пайдо бикунӣ.

Тарк кардани шахсе дуруст нест, ки агар ў ҳам мисли ту рафтор пеш гирад ва тарки туро писандида дорад, саҳт пушаймон гардӣ ва вучуди туро ба харобӣ орад.

Як рӯз ба ҳоли гуломе дили ман ба дарду сӯзиш омад, ки соҳибаш ўро мефурӯхт ва он гулом бо чашмони гирён мегуфт:

«Ман бовар дорам, ки туро ҳатман бандае беҳтар аз ман насиб хоҳад шуд, аммо манро соҳиби дигаре мисли ту пайдо нахоҳад шуд».

Фоида:

Гул беҳор нест, ҳар нӯше неше дорад, шодию гам канори якдигар ҳастанд ва ҳатман яке ба ҷойи дигар меояд. Пас, сабру таҳаммул ва кашидани бори хотир беҳтар аст, ки гули мақсуд ба даст ояд ва шодӣ бар ғаму ташвиш пирӯз гардад.

Ҳикоят:

Яке хурда бар шоҳи Ғазнии гирифт,
Ки хусне надорад Аёз, эй шигифт.
Гулро, ки не ранг бошад, на буй,
Ғариб аст савдон булбул бар уй.

Ба Маҳмуд гуфт ин ҳикоят касе,
 Бипечид аз андеша бар худ басе.
 Ки ишқи ман эй хоҷа, бар хӯи уст,
 На бар қадду болон некуи уст.
 Шундаи, ки дар тангнои шутур,
 Бияфтоду бишкаст сандуқи дур(р).
 Ба яғмо малик остин барфишонд,
 В-аз он ҷо ба таъчил маркаб биронд.
 Саворон пан дур(р)у марҷон шуданд,
 Зи султон ба яғмо парешон шуданд.
 Намонд аз вушқони гарданфароз,
 Касе дар қайи малик ҷуз Аёз.
 Ниғаҳ кард, к: «Эй дилбари печ-печ,
 Зи яғмо ҷи овардаи?», Гуфт: «Ҳеч».
 Ман андар қайи ту метохтам,
 Зи хидмат ба неъмат напардохтам.
 Гарат қурбате ҳаст дар боргоҳ,
 Ба хилъат машав гофил аз подшоҳ.
 Хилофи тариқат бувад, к-авлиё,
 Таманио кунанд аз Худо ҷуз Худо.
 Гар аз дуст чашмат бар эҳсони уст,
 Ту дар банди хешӣ, на дар банди дуст.
 Туро то даҳан бошад аз хирс боз,
 Наёяд ба гуши дил аз ғайб роз.
 Ҳақиқат сароест ораста,
 Ҳавову ҳавас гарди бархоста.
 Набини, ки ҷоёе, ки бархост гард,
 Набинад назар, гарҷи биност мард.

Луғот:

Хурда гирифтаи - айбҷӯи қардан, эрод гирифтаи
 Шоҳи Ғазии - яъне Султон Маҳмуди Ғазнави (солҳои
 ҳукмронияш 999- 1030)
 Аёз - номи ғуломи Султон Маҳмуд
 Савдо - ишқ
 Яғмо - талаву тороҷ қардан
 Вушқ - навар, хидматгор, ғулом
 Дилбари печ-печ - дилбари пурнозу ғамза, нозпарвард

Қурбат - наздикӣ, пайвастагӣ
Тарикат - роҳу равиш, роҳи рост
Авлиё - ҷамъи валӣ, дӯсти Худо

Шахсе бар Султон Маҳмуди Ғазнавӣ хурда-гирӣ карда гуфт: Эӣ султони кишваркушӣ, ҷаро ин қадар дилбохтанӣ Аёз ҳастӣ, дар ҳоле ки ӯ ҳусну ҷамоли дилпазире надорад?!

Ҷои тааҷҷуб аст, ки булбул бар гуле ошиқ бошад, ки он на рангу тароватеву на бӯю иакҳате дошта бошад.

Чун ин суханро Маҳмуди Ғазнавӣ шунид, лаҳзае андеша кард ва чунин ҷавоб дод:

«Эӣ дӯсти соҳибном, ман бар ахлоқи Аёз ошиқу дилбохта ҳастам, на бар қадду қомату ҷамоли ӯ».

Шунидам, ки вақте аз тангное мегузаштанд, шутури пурборе аз пой дарафтод ва сандуқе, ки дар он дурдонаву марворид бор карда буданд, бишикаст.

Султон Маҳмуд бо ҳаракату ишораи даст амр кард, ки аҳли қофила он дурдонаҳоро талаву тороҷ кунанд ва ҳудаш бо шитоб аспашро ба роҳ андохт.

Ҳамаи ҳамроҳони Султон Маҳмуд аз паи ба даст овардани дурдона ва талаву тороҷи он шуданд ва подшоҳи худро фаромӯш карда, аз ӯ дур гаштанд.

Аз хидматгорону навкарон ва ниғаҳбонони Султон Маҳмуд касе намонд, танҳо Аёз буд, ки аз қафои подшоҳ асп меронд.

Султон Маҳмуд ба қафо нигоҳ карда, Аёзро бидид ва гуфт: «Эӣ Аёз, аз яғмон дурдонаҳо чӣ насиби ту шуд?!» Аёз гуфт: «Ҳеч чиз, ман ба яғмо машғул нагаштам ва пайваста аз паси ту меомадам ва хидматро канор гузошта, гами молу неъматро нахӯрдам».

Баъди нақли ин ҳикояти қолиб Саъдӣ чунин панд медиҳад:

Агар пайванду наздикие ба боргоҳи подшоҳи ҷовидонӣ дорӣ, неъматӣ дунё туро аз Худованд ғофил насозад.

Бар хилофи роҳу равиши авлиё бошад, ки аз Худо ҷуз ҷамоли ӯ ва мушарраф гаштан ба розигии ӯ чизе дигарро талаб кунанд.

Агар гарази ту аз дӯстӣ танҳо бахшонишу эҳсони
дӯст бошад, пас бидон, ки ту гирифтори ҳавою ҳаваси
худ ҳастӣ, на гирифтори меҳру муҳаббати ҳақиқӣ.

То замоне, ки даҳони ту аз ҳирсу таъмаву оз боз
бошад, гӯши дилу қони ту баста хоҳад монд ва розҳои
ғайбӣ бароят кашф нахоҳанд шуд.

Ҳақиқати ҷовидона дар мақоми худ монанди қасри
зинатёфта бошукӯҳу устувор аст, аммо ҳавову ҳавас
монанди гарду губорест, ки дунёро тира мегардонад.

Оё надидай, ҳар ҷое ки гарду губор боло гардад,
пардаи тирае ба вуҷуд меояд ва чашми бино ҳам
чизеро намебинад.

Фоида:

Дунёпарастӣ ва ҳирсу тамаъ чангу губорест, ки
чашми дилро тира мегардонад ва бо тадриҷ боис
мегардад, ки дил зангор бандад. Дӯстиву меҳру
ихлоси ҳақиқӣ басо болотар аз гирифторӣ бар молу
ашё ва ҷоҳу мансаб аст.

Ҳикоят:

Чавоне хирадманди покизабум,
Зи дарё бар омад ба дарбанди Рум.
Дар у фазл диданду факру тамиз,
Ниҳоданд рахташ ба ҷои азиз.
Меҳи обидон гуфт рузе ба мард,
Ки хошоки масҷид бияфшону гард.
Ҳамон, к-ин сухан марди раҳрав шунид,
Бурун рафту бозаш кас он ҷо наид.
Бар он ҳамл карданд ёрону пир,
Ки парвон хидмат набудаш фақир.
Дигар руз ходим гирифташ ба рох,

Ки нохуб кардӣ ба раъӣи табоҳ.
 Надонишӣ, эй кӯдаки худписанд,
 Ки мардон зи хидмат ба ҷое расанд,
 Гиристан гирифт аз сари сидку суз,
 Ки эй ёри ҷонпарвари дилфуруз!
 На гард андар он буқъа дидам, на хок,
 Ман олуда будам дар он ҷои пок.
 Гирифтам кадам лочарам бозпас,
 Ки нокиза беҳ масҷид аз хоку хас.
 Тариқат ҷуз ин нест дарвешро,
 Ки афканда дорад тани хешро.
 Баланди-т бояд тавозуъ гузини,
 Ки он бомро нест суллам ҷуз ин.

Луғот:

Покизабум - покизасиришт
 Дарбанди Рум - бандари Рум
 Фақр - тихидастӣ, камбағалӣ
 Меҳи обидон - шайх, меҳтар, сарвари обидон
 Афшондан - покиза кардан, рӯбучин кардан
 Раҳрав - солики тариқат, раванда
 Буқъа - хона, манзил, қитъае аз замин
 Лочарам - ногузир, ночор
 Тариқат - роҳу равиш, роҳи рост
 Афканда доштан - фурутанӣ ва хоксорӣ кардан
 Суллам - нардбон

Ҷавони хирадманду покдиле аз роҳи дарёӣ ба
 бандари Рум ворид шуд.

Аз чеҳраи ӯ фазлу дониш ва шикастанафсиву
 фаросати комил падидор буд, аз ин сабаб ӯро дар
 масҷид ҷое таъин карданд.

Рӯзе шайхи масҷид ба он ҷавонмард супориш дод,
 ки намозгоҳро аз гарду чанг ва хасу хошок покиза
 намояд.

Вақте он ҷавони мусофир ин суханҳоро шунид,
 аз масҷид берун шуд ва дигарбора барнагашт.

Шайх ва шогирдони ӯ гумон карданд, ки ҷавон
 азму иродаи хидмат кардан надошт, барои ҳамин аз
 масҷид бирафт.

Рӯзи дигар ходими масҷид ўро дар роҳ дучор омад ва гуфт: «Ту бо андешаи нодурусти худ кори нописанде анҷом додӣ!

Эй ҷавони худписанд, оё намедонӣ, ки мардони тариқат аз роҳи хидмат ба мақоми баланд мерасанд».

Он ҷавон гиряе бо сидқу сўз оғоз кард ва гуфт: «Эй дўсти ҷонпарвари меҳрубон, чун бар масҷид нигоҳ карда, дар он ҷо на гарде дидаму на хасу хок эҳсос кардам, ки боиси олудагии масҷид ман ҳастам.

Ногузир аз он ҷо берун омадам, ки беҳтар аст, масҷид аз хоку хас пок бошад».

Роҳу равиши ҳақиқӣ бар мардони ҳақ он аст, ки фурутаниву хоксорӣ пеш гиранд.

Агар мақомоти баландро толиб бошӣ, хоксориву шикастанафсӣ пеша гир, ки нардбони он бом ҷуз фурутанӣ чизи дигаре нест.

Ғоида:

Хоксориву фурутанӣ зевари вучуди инсонист, ки кибру худкомагиро нобуд месозад ва заминаи мусоиде барои маърифати ҳақ омода мегардонад.

Ҳикоят:

Шунидам, ки вақте сахаргоҳи ид,
Зи гармоба омад бурун Боязид.
Яке ташти хокистараш беҳабар,
Фуру рехтанд аз сарое ба сар.
Ҳамегуфт шӯлида дастору мӯй,
Кафи дасти шукрона молон ба рӯй.
Ки эй нафс, ман дархури оташам,
Ба хокистаре рӯй дарҳам кашам?

Луғот:

Боязид - манзур Шайх Боязиди Бастомӣ (вафоташ соли 875 мелодӣ) ки бо лақаби «султони орифон» машҳур аст
Ташт - лаган, тос, тағора
Саро - хона, ҳавлӣ
Шӯлида - жулида, парешон
Дастор - салла, аммома
Дархур - шоиста, мувофиқ
Руй дарҳам кашидан - эътимод кардан, ба қаҳр омадан, нороҳат шудан

Саҳаргоҳи ид султони орифон Боязиди Бастомӣ аз ҳаммом берун омад.

Шахсе беҳабар аз он ки Шайх Боязид аз он ҷо гузар мекунад, як тағора хокистарро ба кӯча фуру рехт (ва сару рӯи шайхи нав аз ҳаммом беруномадаро ба хокистар оғушта сохт).

Шайх Боязиди Бастомӣ дар ҳоле, ки саллаву ҷома ва сару рӯяш олудан хокистар буд, бо шукр кафи дастонашро ба рӯй мекашид ва мегуфт:

«Эй нафси саркаш, аслан бо фитнаи ту ман шоистаи оташ ҳастам, пас нашояд, ки аз хокистаре нороҳат гардам».

Фонда:

Шайх Саъдӣ бо ин ҳикояти мухтасар фуру нишондани ғазабро, ки аз фазилати инсонҳои пурсабру ботамкин аст, талқин менамояд. Оташи ғазаб ҷонсӯз аст, онро бо оби эҳсон бахшоиш бояд фуру нишонд.

Ҳикоят:

Фақеҳе куҳанҷомае тангдаст,
Дар айвони қозӣ ба саф барнишаст.
Ниғаҳ кард қозӣ дар у тез-тез,
Муарриф гирифт остинаш, ки: «Ҳез,
Надонӣ, ки бартар мақоми ту нест,
Фурутар нишин, ё бирав, ё биист.
На ҳар кас сазовор бошад ба садр,
Каромат ба фазл асту манзил ба кадр.
Дигар раҳ чи хочат ба панди касат,
Ҳамин шармсори уқубат басат.
Ба иззат ҳар он, к-у фурутар нишаст,
Ба хори наҷфтад зи боло ба паст.
Ба ҷои бузургон далери макун,
Чу сарпанчаат нест, шерӣ макун.
Чу дид он хирадманди дарвешранг,
Ки бинишасту бархост бахташ ба ҷанг.
Чу оташ баровард бечора дуд,
Фурутар нишаст аз мақоме, ки буд.
Фақеҳон тариқи чадал сохтанд,
Лима ло усаллим дарандохтанд.
Гушоданд бар ҳам дари фитна боз,
Ба лову наам карда гардан дароз.
Ту гуфти хурусони шотир ба ҷанг,
Фитоданд дар ҳам ба минқору ҷанг.
Яке беҳуд аз хашмноки чу маст,
Яке бар замин мезанад ҳар ду даст.
Фитоданд дар уқдае печ-печ,
Ки дар ҳалли он раҳ набурданд ҳеч.
Куханҷома дар саффи охиртарини,
Ба гурриш даромад чу шерӣ арин.
Бигуфт: «Эй саноиди шаръи расул,
Ба иблогӣ танзилу фикҳу асул.
Далоилад кавӣ бояду маънавий,
На рағҳон гардан ба хуччат кавӣ.
Маро низ ҷавғони лаъб асту гӯй,
Бигуфтанд, агар нек донӣ, бигӯй.

Пас он гаҳ ба зонуи иззат нишаст,
 Забон баргушоду даҳонҳо бубаст.
 Ба килки фасоҳатбаёне, ки дошт
 Ба дилҳо чу нақши нигин барнигошт.
 Сар аз кӯи сурат ба маъни кашид,
 Қалам бар сари ҳарфи даъви кашид.
 Бигуфтанд аз ҳар канор офарин,
 Ки бар ақлу таъбат ҳазор офарин.
 Саманди сухан то ба чое биронд,
 Ки қозӣ чу ҳар дар ваҳал бозмонд.
 Бурун омад аз току дастори хеш,
 Ба икрому лутфаш фиристод пеш.
 Ки, ҳаҳот, қадри ту нашнохтем,
 Ба шукри қудумат напардохтем.
 Дареғ оядам, бо чунин мое,
 Ки бинам туро дар чунин пояе.
 Муарриф ба дилдори омад бараш,
 Ки дастори қозӣ ниҳад бар сараш.
 Ба дасту забон манъ кардаш, ки дур
 Манеҳ бар сарам пойбанди ғурур.
 Ки фардо шавад бар куҳанмизарон,
 Ба дастори панҷаҳгаз сар гарон.
 Чу мавлом хонанду садри кабир,
 Намоянд мардум ба чашмам ҳакир.
 Тафовут кунад ҳаргиз оби зулол,
 Гараш куза заррин бувад, ё сафол?!
 Хирад бояд андар сари марду мағз,
 Набояд маро чун ту дастори нағз.
 Кас аз сарбузургӣ набошад ба чиз,
 Каду сарбузург асту бемағз низ.
 Маяфроз гардан ба дастору риш,
 Ки дастор пунбасту сиблат ҳашиш.
 Ба сурат касоне, ки мардумвашанд,
 Чу сурат ҳамон беҳ, ки дам даркашанд.
 Ба қадри ҳунар ҳуст бояд маҳал,
 Баландиву нахси макун чун Зӯҳал.
 Найи бурёро баландӣ накуст,
 Ки хосияти найшакар худ дар уст.

Бад-ин аклу химмат нахонам касат,
 В-агар меравад сад ғулом аз пасат.
 Чи хуш гуфт хармухрае дар гиле,
 Чу бардошгаш пуртамаъ чоҳиле:
 «Маро кас нахоҳад харидан ба ҳеч,
 Ба девонагӣ дар ҳарнрам мапеч».
 Хабаздӯ ҳамон қадр дорад, ки ҳаст
 В-агар дар миёни шақоиқ нишаст.
 На мунъим ба мол аз касе беҳтар аст,
 Хар ар чули атлас бишӯшад, хар аст.
 Бад-ин шева марди сухангӯй чуст,
 Ба оби сухан кина аз дил бишуст.
 Дилозурдари сахт бошад сухун,
 Чу ҳасмат бияфтод, сустӣ макун.
 Чу дастат расад, мағзи душман барор,
 Ки фурсат фуру шӯяд аз дил ғубор.
 Чунон монд қозӣ ба ҷавраш асир,
 Ки гуфт: «Ина ҳозал явмун асир»
 Ба дандон газид аз тааҷҷуб ядайн,
 Бимондаш дар ӯ дида чун Фарқадайн.
 В-аз он ҷо ҷавон рӯи химмат битофт,
 Бурун рафту бозаш нишон кас наёфт.
 Ғирев аз бузургони маҷлис бихост,
 Ки гуӣ чунин шӯхчаши аз қучост?
 Накиб аз паяш рафту хар сӯ давид,
 Ки марде бад-ин наъту сурат кӣ дид?
 Яке гуфт: «Аз ин навъи шириннафас,
 Дар ин шаҳр Саъдӣ шиносему бас.
 Бар он садҳазор офарин, к-ин бигуфт,
 Ҳақи талх бин, то чи ширин бигуфт».

Луғот:

Фақеҳ - донишманди илми фикҳ
 Тез-тез нигоҳ кардан - бо ҳашм нигоҳ кардан
 Муарриф - касе, ки дар маҷлис ба меҳмонон ҷой таъин мекунад
 ва онҳоро бо яқдигар ошно месозад, хидматгор
 Садр - яъне садри маҷлис, ҷои нишасти инсонҳои муқаррам
 Каромат - ба маънои иззату ҳурмат, бузургӣ
 Дигар раҳ - дигар бор
 Уқубат - ҷазову азоб ва подош

Далерй макун - густохй макун
 Дарвешранг - дарвешсурат
 Чадал - мунозира, баҳс, далел овардан
 Лима ва ло усаллим - «барои чй» ва «бовар намекунам»
 Фитна - ба маънои ихтилоф
 Ло ва наам - «не» ва «оре»
 Шотир - чолок, чобук
 Уқда - гиреҳ, бастагй, масъалаи мушкил
 Арин - беша
 Санодид - бузургон, сарварон
 Хуҷҷат - далел, бурҳон
 Иблог - хабар додан, расонидани паём
 Лаъб - бозй, бозй кардан
 Саманд - асп, аспии зардранг
 Ваҳал - гил, лой
 Тоқ - чома, ридо
 Икром - эҳтиром, иззат
 Ҳайҳот - афсӯс, сад ҳайф
 Моя - сармоя, боигарй
 Куҳанизарон - куҳанҷомагон, онҳое, ки либоси фарсуда бар
 тан кардаанд
 Мавло - сарвар, пешво, пир
 Садри кабир - қозиюлқузот
 Сиблат - мӯйлаб
 Ҳашиш - алафи хушк
 Зуҳал - Кайвон, сайёраи наҳс
 Ҳармуҳра - муҳраи камарзиш, ки ба гардани ҳар мебастанд
 Ҳабазду - гамбусакӣ саргинғалтон
 Чул - полон, тўқум
 Инна ҳозал явмун асир - ишоратест ба ояти 9 аз сураи
 «Мудассир» - «он рӯз рӯзи саҳт аст»
 Ядайн - ду даст
 Фарқдайн - номи ду ситорае наздики қутби шимол
 Ғирев - фарёд
 Шӯхчашм - густох, беадаб
 Нақиб - ходим ва хидматгори шахси олимартаба
 Наът - ба маънои шаклу намуд ва сурат
 Шириннафас - ширинсухан
 Ҳақи талх - сухани рост ва талх

Донишманди камбағале, ки либосаш кӯҳнаву
 фарсуда буд, дар айвони қозй канори шахсони
 мӯътабари он маҷлис бинишаст.

Қозй, ки ўро намешинохт, ҳашмигнона бар ў нигоҳ
 кард ва хидматгор аз ин нигоҳи қозй маънӣ бардошта,

аз остини он марди мусофир гирифт ва гуфт:

«Аз ин ҷой бархез, оё намедонӣ, ки сафи бузургон ҷойи ту нест, агар хоҳӣ дар маҷлис биистӣ, поёнтарин нишин, майли рафтан дошта бошӣ, ихтиёр бар туст, бирав!

Ҳар кас сазовори болонишинӣ нест, иззату эҳтироми инсон ба фазлу дониш ва ҷойгоҳаш ба қадру манзалати ӯ вобаста аст.

Ҳоҷат нест, ки дигарбора панд диҳанд, то ҷойу мақоми худро шиносӣ, ҳамин шармсорӣ, ки туро пеш омад, ҷазои рафтори нописанди туст.

Ҳар кас, ки иззати хешро шиносад ва поёнтар нишинад, бо хиҷолату хорӣ аз боло ба паст нахоҳад афтод.

Бо густохӣ ҷойгоҳи бузургонро ишғол макун ва чун зуру қудрат надорӣ, даъвои шермардию паҳлавонӣ макун.

Чун он марди хирадманди дарвешсурат бидид, ки дар он ҷой нишастанаш боиси нороҳатии қозӣ гардид, аз он суханони носанҷидаи хидматгор дуд аз димоғаш баромад ва бидуни он ки чизе бигӯяд, дар ҷое поёнтар бинишаст.

Донишмандони фақеҳ баҳсу мунозира пеш гирифтанд ва «Лима» (барои ҷӣ) ва «ло усаллим» (бовар намекунам) мегуфтанд.

Онҳо баҳсу муҷодалаи ихтилофнок пеш гирифта бо тасдиқу инкор бо якдигар талош мекарданд.

Гумон мекардӣ мисли хурӯсони чуству чолоки ҷангӣ бо ҷангу минқор бо ҳамдигар талошу пайкор мекунанд.

Яке аз хашму ғазаб мисли одами маст ихтиёр аз даст медод, дигаре аз шиддати эътироз ҳар ду дасти худро ба замин мезад.

Дар масъалаи печидае, ки гиреҳҳои маҳкам дошт, бо ҳамдигар баҳсу кашмакаши бисёре оғозиданд ва ҳеҷ роҳи ҳалли онро пайдо накарданд.

Он донишманди куҳанҷома, ки дар поёнтарин сафи аҳли маҷлис менишаст, аз бастагии фикру андеша ва заъфу сустии далели он «бузургон» ба танг омада, ногаҳон монанди шере, ки аз беша берун гаштааст, ба гурриш даромад ва гуфт:

«Эй бузургону сарварони шарияти муҳаммадӣ, барои расонидани паёми қуръонӣ ва ҳалли мушкилоти фикҳиву усулӣ далелу санадҳои қавию мантиқӣ мебояд, на бо

фарёду фигон садо бароварда, рағҳои гарданро ёзидан.

Бо иҷозати шумо ман ҳам меҳодам, дар ин майдони баҳс ворид шавам ва бо чавғони фикру андеша гӯи матлаб ба ҳадаф расонам». Аҳли маҷлис бо тааҷҷуб бар ӯ нигоҳ карданд ва гуфтанд: «Бисёр хуб, агар чизе медонӣ, бигӯй!»

Мусофири донишманд бо эҳтиром сари зону бинишаст ва ба суҳан гуфтан оғоз кард, ҳар қадар забони ҳикматбори ӯ кушода мешуд, даъвогарон аз шарму хиҷолат хомӯш мегаштанд ва ҷуръати даҳон боз кардан надоштанд.

Марди донишманд чунон бо фасоҳату зебой ва далелу бурҳонҳои илмӣ суҳан мегуфт, ки ҳамон замон дар дилҳои ҳозирон мӯҳр мебаст.

Ӯ зоҳири масъалаҳоро канор гузошта, ба маъниву моҳияти он назар андохт ва бо қудрати фикр ба рӯи баҳсҳои сусти заифи дигарон хати батлон кашид.

Аз гӯшаву канораҳои маҷлис бар ӯ таҳсину офарин мегуфтанд ва ақли комилу таъби латифи ўро ситоиш мекарданд.

Мусофири донишманд он қадр бо тавоноӣ дар майдони илму дониш саманди ҳикмату суҳансанҷӣ биронд, ки қозӣ ба хиҷолат даромад ва монанди хари дар гил дармонда аз ҷу сустии ҳештанро эҳсос кард.

Он гоҳ ҷомаву дастори худро бо камоли эҳтирому лутф бар ӯ пешкаш сохта, гуфт:

«Эй дарег, ки мо аз фазлу дониши ту огоҳӣ надохтем ва қадру манзалататро нашинохтем ва шукронаи дар ин маҷлис ҳозир шуданатро ба ҷой наовардем.

Афсӯс меҳӯрам, ки ту бо чунин сармояи фазлу дониш дар ин ҷойгоҳи поёнтарини маҷлис нишастай».

Хидматгор чун ин ҳарфи қозиро шунид, бо меҳрубонӣ назди он донишманд бирафт ва хост, ки дастори қозиро дар сари ӯ ниҳад ва ҷомаро табаррукан тақдим созад.

Аммо он марди донишманд бо дасту бо суҳан ўро аз ин кор манъ кард ва гуфт: «Бар сари ман банди кибру ғурурро магузор (яъне либосҳои фоҳира мисли бандест, ки инсонҳоро асири худ мегардонад).

Метарсам, ки баъди ба сар ниҳодани дастори қозӣ фардо бо одамони бечораву кӯҳанҷома такаббур хоҳам кард ва чун онҳо маро сарвару пешвои худ ва қозиюлқуззоти анҷуман шиносанд, мардуми оддӣ ба назарам ҳақиру нотавон падидор шаванд.

Оё покизагиву сафои об бар он вобаста аст, ки онро ба кӯзаи зарин рехтаанд ё сафолин?! (Оби тира дар кӯзаи зарин зулол нахоҳад шуд)

Монанди ҳамин дар сари инсонҳо мағзу хирад арзишманд аст, на кулоҳу дастори нағз.

Инсон аз бузургии сар арҷманд нест, каду сари бузург дорад, аммо бемағз аст.

Бо зоҳири ороштаи худ ва дастору риш ифтихору гарданфарозӣ макун, ки дастори ту чун пунба ва ришу мӯйлаб мисли алафи хушк қадре надоранд.

Онҳое, ки ба сурати зоҳирии худ одамгуна ҳастанд, беҳтар, ки мисли сурати девор хомӯш бошанд ва беҳуда худфурӯшиву ифтихор накунанд.

Қойгоҳи худро ба андозаи ҳунари худ бишинос, монанди Зуҳал қойгоҳи баланду наҳсро ихтиёр макун.

Худнамоиву гарданфарозии нораво барои найи бӯрӣ, ки арзише надорад, хос аст, аммо барои найшакар хосияти аслии он, яъне шаҳду шакар мояи қадру манзалат аст.

Бо ин ақлу ҳиммати ночизу пасте, ки дорӣ, напиндорам, каси шоистае бошӣ, агарчи аз паси ту сад нафар ғулому хидматгор дар таъзиму ситоиш қарор бигиранд.

Хармӯҳра ба шахси нодоне, ки гӯё чизи гаронқадре дарёфт кардааст, бо хушӣ ин суханонро бигуфт:

«Маро одамони оқил ба ҳеч нахаранд, ту аз нодонии худ маро дар матои ҳарир мапечон.

Гамбӯсаки саргинғалтон агар дар миёни гули лола ҳам нишинад, ҳамон гамбӯсак аст ва қадри ӯ зиёд нахоҳад шуд.

Сарватманд бо молу дороии худ аз дигарон беҳтар нахоҳад шуд, агар хар чули атлас бипӯшад, ҳамоно хар аст».

Бо ҳамин усул он марди донишманд бо оби

суханҳои пурҳикмат дилашро бишуст ва панде ба дигарон дод.

Одати дилозурдагон аст, ки суханони сахту дурушт мегӯянд, чун душман ба чанги ту афтод, сустӣ макун, ҳарфатро бигӯй, ўро мағлуб бисоз.

Чун фурсати мусоид фаро расид, бадкориҳои ўро ошкор бикун, вагарна гузашти рӯзгор ҳаёли интиқомро аз ёд мебарад.

Қозӣ ончунон аз ин суханон шармандаву лол гардид, ки гуфт: «Ин рӯз рӯзи бисёр сахт аст!»

Ў бо ҳасрату тааҷҷуб ангушти пушаймонӣ мегазид ва чашмонаш дар ғояти ҳайрониву изтироб монанди Фарқадайн тобиш доштанд.

Дар чунин ҳолат он донишманди ҷавон аз аҳли маҷлис рӯй гардонид ва чунон бошитоб маҷлисро тарк кард, ки касе дигарбора нишоне аз ў наёфт.

Фарёду ғавғои бузургони маҷлис ба осмон печид, ки мегуфтанд: «Он одами густох куҷост?!»

Хидматгор зуд аз паси ў бирафт ва ҳама ҷоро ҷустуҷӯкунон мегуфт: «Оё мардеро бо чунину чунон шаклу намуд дидаед?!»

Яке аз раҳгузoron чунин ҷавоб дод: «Дар ин шаҳр мардеро бо фазлу дониш ва ширинсуханӣ мешиносем, ки Шайх Саъдӣ мебошад ва дигаре ба мисли ў пайдо нест».

Сад ҳазор офарин бод бар ў, ки ҳақиқати талхро бо чунин шеваи зебо ва суханони ширин бигуфт.

Фонда:

Дар ин ҳикояти воқеӣ, ки қаҳрамони марказиаш худи Шайх Саъдист, яке аз мавзӯҳои меҳварии назми ахлоқӣ бо латофату ҷозибҳои аҷиб баён шудааст. Саъдӣ чун муаллими бузурги инсоният таълим медиҳад, ки сурат муҳим нест, маъно муҳимтар аст ва зоҳир ба чизе наарзад, муҳим ҷавҳари одамист. Дар тасдиқи ин матлаб чандин шеърҳои ҳикояти дигари Саъдӣ шӯҳрат доранд. Ҳиммат кунед ва онҳоро ба ёд оред!

Ҳикоят:

Шунидам, ки фарзонае ҳақпараст,
Гиребон гирифташ яке ринди маст.
Аз он тирадил марди софидарун,
Қафо хурду сар бар накард аз сукун.
Яке гуфташ: «Охир на марди ту низ,
Таҳаммул дарег аст аз ин бетамиз».
Шунид ин суҳан марди покизахӯй,
Бад-ӯ гуфт: «Аз ин навъ бо ман мағӯй
Дарад масти нодон гиребони мард,
Ки бо шеро чангӣ сиголад набард?
Зи хушӯро оқил назебад, ки даст
Занад дар гиребони нодони маст».

Лугот:

Фарзонаи ҳақпараст - олими ҳақшинос
Ринд - беқайд, майхора, беадаб
Софидарун - равшандил, покдил
Қафо хурдан - зарбаи пасигардани хурдан
Сиголидан - тадбирҷӯй кардан, чора чустан
Набард - чанг, муҳориба

Шунидам, ки масти беқайде аз гиребони олиме
ҳақпараст гирифта, ӯро бо алфози қабех дашном медод.

Аммо донишманди покизадил хомӯш буд ва
агарчи он маст бар паси гардани олим мушт мезад, ӯ
ҳамоно сукуту сабрро беҳтар медонист.

Шахсе бар олим гуфт: «Охир ту ҳам мард ҳастӣ,
ҳайф аст, ки ба дашному мушти ин бетамиз тоб
оварда, суҳане намеғӯй ё ҷазои ӯро намедиҳӣ.

Он марди покизаахлоқ чун ин суҳанонро шунид,
ба ӯ чунин посух дод: «Ту бо ман ин суҳанҳо мағӯй,
масти аблаҳу нодон аз гошти бешуурӣ ҳатто ба
гиребони паҳлавоне, ки тадбири набард бо шерро
медонад, чанг мезанад.

Кори одами хушӯро оқил нест, ки бо масти аҳмақу
бешуур чангу ҷидол кунад ва даст бар гиребони ӯ
андозад».

Фоида:

Аз майзадагону фосиқон дурӣ гирифтан беҳтар аст. Кори одами оқил набошад, ки бо масту девона мунозира намояд. Онҳо лаънатшудагони қомеа ҳастанд, аз ин тоифа ҳазар бояд кард.

Ҳикоят:

Саге пой сахронишине газид,
Ба хашме, ки захираш зи дандон чакид.
Шаб аз дард бечора хобаш набурд,
Ба хайл андараш духтаре буд хурд.
Падарро ҷафо карду тундӣ намуд,
Ки «Охир, туро низ дандон набуд».
Пас аз гиря марди парокандарӯз
Бихандид, к: «Эй момаки дилфуруз.
Маро гарчӣ ҳам салтанат буду неш,
Дареғ омадам кому дандони хеш.
Муҳол аст агар тег бар сар хурам,
Ки дандон ба пой саг андар барам.
Тавон кард бо нокасон бадрағӣ,
Валекин наояд зи мардум сағӣ.

Луғот:

Хайл - ба маънои хонавода
Ҷафо кардан - ба маънои таъна кардан
Парокандарӯз - парешонҳол
Момак - модарак, модараки меҳрубон
Дилфуруз - дилафруз, он ки дилро шодӣ мебахшад
Салтанат - ба маънои қудрату тавоноӣ
Муҳол - номумкин, ношуданӣ
Бадрағӣ - бадзотӣ, бадкорӣ

Сағи хашмгине, ки захира аз дандонаш мечакид,
марди сахронишинеро газид.

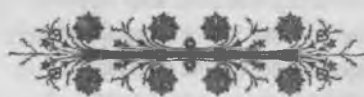
Он марди бечораро аз зӯрии дард хобаш намебурд ва азобе ҷонкоҳ мекашид. Дар хонаводаи ӯ духтари хурдсола буд, ки падарашро таънакунон мегуфт: Оё турси қудрат набуд, ки он сағи дайдури ҷазо диҳи?!

Он марди парешонҳол аз гирия бозистод ва бихандиду гуфт: «Эй модараки меҳрубон, маро ҳам қудрату тавоноӣ буди ҳам ҷунони ту меғӯи, имкони газидани он сағ. Аммо ҳайфам омад, ки кому дандони худро бар ӯ олуи созам.

Агар бо теғ сарамро бибуранд ҳам, дандони худро ба пойи палиди сағ олуи нахоҳам кард. Имкон дорад, дар посухи нокасон бадкорие анҷом ёбад, аммо одамизода набояд сағи пеш гириад ва сағвор инсонҳоро «бигазад».

Фоида:

Аз сағи газандаи дандонҳояш заҳролуд манзури Шайх Саъдӣ одамони бадзабон ва бефаросат аст, ки бо заҳри сухан ва гуфтори аблаҳонаи худ инсонҳоро азият мекунанд. Некон ҳатто сағро рому ором мекунанд, сағи асҳоби каҳф бо солаҳон нишаста, ба ахлоқи онҳо пайрав шуд. Ҳайф бошад, ки инсонҳои солим рафтору кирдори сағона ихтиёр намоянд.

Ҳикоят:

Яке дар нучум андаке даст дошт,
Вале аз такаббур саре маст дошт.
Бари Кӯшёр омад аз роҳи дур,
Диле беиродат, саре пургурур.
Хирадманд аз ӯ дида бардӯхтӣ,
Яке ҳарф дар вай наёмӯхтӣ.

Чу бебахра азми сафар кард боз,
Бад-у гуфт: «Донон гарданфароз,
Ту худро гумон бурдаи пурхирад,
Иное, ки пур шуд, дигар чун барад?
Зи даъвий пуря з-он тихя мерави,
Тихя ой, то пурмаоний шави.
Зи хастия дар офок Саъдисифат,
Тихя гарду боз ой пурмаърифат.

Луғот:

Даст доштан - огоҳӣ доштан
Кӯшёр - Абулҳасан Кӯшёри Гелонӣ мунаҷҷим ва риёзидони
бузурги асри X ва аввали асри XI
Беиродат - беихлос
Дида бардӯхтан - ба маънои таваҷҷӯҳ накардан, чашм пӯшидан
Ино - зарф

Шахсе аз илми нуҷум андаке огоҳӣ дошт ва бо он дониши ночизи худ кибру гурур меварзид.

Бо ҳамин такаббуру худпарастӣ ва диле беихлос ба назди донишманди бузург Кӯшёри Гелонӣ омад.

Кӯшёри Гелонӣ чун дар табиати ӯ кибру гурури нописандидаро бидид, бар ӯ таваҷҷӯҳе накард ва илме наомӯзонид.

Вақте ки он мунаҷҷими мағрур бидуни он ки баҳрае аз он донишманд бурда бошад, азми бозгаштан бикард, ба ӯ Кӯшёр чунин гуфт:

«Эй ҷавони азиз, ҳайф аст, ки худро донишманди тавоно ҳисоб мекунӣ ва ишқу алоқае дар такмили дониш надорӣ магар надонӣ, ки зарфе, ки пур шуд оё гунҷоиши чизи дигаре дорад?!

Вучуди ту аз даъвои беҳуда пур аст, бинобар ин аз ин ҷо холиву бебаҳра мерави. Ту ин ҷо холи ой, то вучуди ту аз ҳикмату маъно пур гардад».

Монанди Саъдӣ холи аз худбинииву кибру гурур дар ҷаҳон сафар кун, то бо вучуде пур аз донишу маърифат ба ватан баргардӣ».

Фоида:

Бо дониши андак мағрур гаштан ва аз талаби илм
бозмондан шадидтарин офат аст, ки соҳиби худро ба
кӯи нодонию беҳосили мебарад. Кишвари илм сабру
субот ва тамкину хоксорӣ меҳаҳад.

Ҳикоят:

Ба хашм аз малик бандае сар битофт,
Бифармуд чустан, касаш дарнаёфт.
Чу боз омад, аз роҳи хашму ситез,
Ба шамшерзан гуфт: «Хунаш бирез».
Ба хун ташна чаллоди номехрубон,
Бурун кард дашна чу ташназабон.
Шунидам, ки гуфт аз дили танги реш:
«Худоё, бихил кардамаш хуни хеш,
Ки пайваста дар неъмату нозу ном,
Дар иқболи ӯ будаам дӯстком.
Мабодо, ки фардо ба хуни манаш,
Бигиранду хуррам шавад душманаш».
Маликро чу гуфти вай омад ба гӯш,
Дигар деги хашмаш наёвард чӯш.
Басе бар сараш доду бар дида бӯс,
Худованди роят шуду табул кӯс.
Ба рифқ аз чунон сахмгин ҷойгоҳ,
Расонид даҳраш бад-он пойгоҳ.
Ғараз 3-ин ҳадис он, ки гуфтори нарма,
Чу об аст бар оташи марди гарма.
Тавозуъ кун, эй дӯст, бо хасми тунд,
Ки нармай кунад теғи бурранда кунд.
Набинӣ, ки дар маърази теғу тир,
Билушанд ҳафтони сад ту ҳарир.

Луғот:

Сар тофтан - ба маънои гурехтан, тарк кардан
Дашна - ханҷар

Биҳил кардан - авф кардан, ҳалол кардан
 Дӯстком - хушбахт
 Бигиранд - бозхост кунанд
 Худованд - соҳиб, сардор
 Рифқ - нармӣ, мулоимат
 Саҳмгин - хавфнок, тарсовар
 Ҳадис - суҳан, гуфтор
 Марди гарм - марди хашмгин
 Хафтон - ҷомас, ки даруни онро бо абрешим пур карда, дар вақти ҷанг мепӯшиданд
 Тӯ - қабат
 Ҳарир - абрешим
 Маърази тегу тир - майдони ҷанг

Хидматгоре аз хашму ғазаби подшоҳ нороҳат гашта, аз дарбор фирор кард. Подшоҳ супориш дод, ки ӯро зуд дарёбанд, аммо ҷустанҳои онҳо бефоида буд, касе хидматгорро пайдо накард.

Вақте ки дигарбора хидматгор ба дарбор баргашта омад, подшоҳ бо қаҳру ситеза ҷаллодро супориш дод, ки ин хидматгори носипосро қатл кунад.

Ҷаллоди золим ханҷари худ (мисли он ки ташнае аз шиддати беобӣ забонашро берун меорад) аз гилоф берун кард.

Шунидам, ки он хидматгори бечора бо дили ғамгину маҷрӯҳ мегуфт: «Худоё, ман хуни худро бар ӯ ҳалол кардам ва ин амри ӯро гуноҳ намедонам, чунки як умр дар назди ӯ хушбахт ва бархурдор аз нозу неъмат ва номи нек будам.

Мабодо, ки фардо рӯзи қиёмат барои хуни ман ӯро саҳт гиранд ва бозхост кунанд ва аз ин душманони ӯ шоду хуррам гарданд».

Подшоҳ вақте ки ин суҳанонро шунид, деги хашмаш аз ҷӯш монд ва ором шуд.

Сару чашмони хидматгорро бибӯсид, ӯро навозиш кард ва мақому мансаби баланде бар ӯ дод ва сарвари парчамдорон ва масъулони нақораву табли шоҳӣ таъин кард.

Гардиши рӯзгор ба туфайли нармию меҳрубонӣ ӯро аз зери тег наҷот дод ва ба мақоми баланд расонид.

Мақсад аз ин суҳанҳо он аст, ки меҳоҳам арз намоям, ки суҳани нарму мулоим монанди оби ҷонбахшест, ки қаҳру ғазаби одами ба хашм омадаро фуру менишонад.

Эй дӯст, бо душмани тундхӯй ҳам мулоимату ҳоксорӣ пеш гир, ки нармӣ теги буррандаро кунд месозад.

Оё надидай, ки ҷанговарон дар майдони ҷанг ҷо-
мае мепошанд, ки дохили он бо абрешим пур шудааст
ва ба зарби шамшер тобовар аст.

Ғоида:

Агарчи Саъдӣ дар ҷойгоҳе дигар «тараҳҳум бар
паланги тездандон ситамгорӣ бувад бар ғӯсфандон»
гуфтааст ва ё фармудааст, ки «ситам бар ситампеша
ади асту дод», мазмунӣ ин ҳикоят бисёр муфид ва
ибратпазир аст. Беҳтар он аст, ки ҳуди инсонҳо қудрату
ҳиммат пайдо кунанд ва ғазабашонро фуру нишонанд
ё мисли қаҳрамони ин ҳикоя дар рӯбарӯи каримия
лутфи дигарон теги қаҳри худро дур андозанд.

Ҳикоят:

Зи вайронаи орифе жандапуш
Якero нубоҳи сағ омад ба ғуш.
Ба дил гуфт: «Кун сағ ин ҷо чарост».
Даромад, ки дарवेशи солах кучост?
Нишони сағ аз пешу аз пас надид,
Ба ҷуз ориф он ҷо дигар кас надид.
Ҳичил бозгардидан оғоз кард,
Ки шарм омадаш баҳси ин роз кард.
Шунид аз дарун ориф овози пой,
Ҳало, гуфт бар дар: «Чӣ поӣ, дарой,
Мапиндорӣ, эй дидаи равшанам,
К-аз эдар сағ овоз кард, ин манам.
Чу дидам, ки бечорагӣ меҳарад,
Ниҳодам зи сар кибру роӣу хирад.
Чу сағ бар дараи бонг кардам бaсе,
Ки мискинтар аз сағ надидам касе.
Чу хоҳӣ, ки дар қадри воло расӣ,
Зи шеби тавозӯ ба боло расӣ».
Дар ин ҳазрат онон гирифтанд садр,

Ки худро фурутар ниҳоданд қадр.
Чу сел андар омад ба ҳавлу ниҳеб,
Фитод аз баланди ба сар дар нишеб.
Чу шабнам бияфтод мискину хурд,
Ба меҳр осмонаш ба Айюк бурд.

Лугот:

Вайрона - хонаи харобшуда, кулбаи ҳақирона
Нубоҳ - бонги сағ, садои сағ
Даромад - яъне ба даруни кулба дохил шуд
Ҳало - калимаи нидо ба ҷои «ҳон», «эй», «ҳой»
Эдар - ин ҷо, дар ин ҷо
Бечорагӣ харидан - харидори афтодагиву тавозӯ будан
Дар ин ҳазрат - дар даргоҳи Худованд
Ҳавл - ваҳшат, воҳима
Ниҳеб - ҳайбат, тарсу ҳарос
Айюк - номи ситорае равшан дар самти рости Қаҳқашон

Шахсе аз вайронаи орифи куҳанҷомае садои сагро шунид ва бар дили худ гуфт: Соҳиби ин манзил, ки марди солеҳест, куҷо бошад ва чаро сағ ин ҷо макон гирифтааст?! Бо ин эҳсоси тааҷҷубангез ба манзили марди солеҳ дохил шуд ва бар гӯшаву канорҳои хона чашм дӯхт, аммо ғайр аз соҳибхона касеро надид.

Он мард дар хиҷолат афтода, аз пурсидани ин сир шарм дошт ва хост берун равад.

Марди ориф садои пойи ӯро шунид ва гуфт: «Эй бародар, чаро зери дар истодай, ба хона даро. Эй нури чашми ман, ба ҳайрат наой, дар ин ҷо садои сагро, ки шунидӣ, он садои ҳуди ман аст.

Ман дониستم, ки Худованд харидори афтодагиву тавозӯ ва шикастанафсист, аз ин сабаб кибру гурур ва андешаву хирадро як сӯ гузоштам ва бо аҷзе тамом ба даргоҳи ӯ рӯй овардам.

Монанди сагон бар даргоҳаш нолаву фиғон мекунам, зеро дар дунё бечоратар аз сағ махлуқе надидам.

Агар хоҳӣ, ки қадрӯ манзалати баландро дар пешгоҳи Худованд соҳиб шавӣ, танҳо аз роҳи тавозӯ ва шикастанафсӣ бар он ноил хоҳӣ шуд.

Дар даргоҳи Худованд онҳо садришини ҳастанд, ки қадри худро поёнтар гузошта, аҷзу нотавониашонро эҳсос кардаанд.

Аммо соҳибони кибру гурур ба мисли селе, ки бо воҳимаю ҳайбат ва афкандани тарсу ваҳшат аз баландӣ сарозер мешавад, аз ҷавобаландию мағрурӣ ба ботлоқи шармандагӣ хоҳанд афтод

Шабнам, ки мискину ҳақир аст, мақоме воло дорад ва осмон бо меҳру навозиш ўро ба Айюқ бурд ва бар маснади иззат нишонд.

Фоида:

Кибру гурур мартабаи бисёре аз инсонҳои соҳибному сарватмандро паст кардааст ва онҳоро аз тахти иззат ба хоки хориву зиллат кашидааст ва баръакс хоксорию тамкин ва шикастанафсӣ боиси иззату эътибори одамони оддӣ ва мақомоти баландро соҳиб шудани онҳо гаштааст. Қаҳрамони ин ҳикоят дарёфтааст, ки Худованд низ мардуми хоксору ботамкинро дӯст медорад.

Ҳикоят:

Гуруҳе бар онанд аз аҳли сухун,
Ки Ҳотам асам буд, бовар макун
Баромад танини магас бомдод,
Ки дар чанбари анкабуте фитод.
Ҳама заъфу хомушиаш кайд буд,
Магас қанд пиндошташ, кайд буд.
Нигаҳ кард шайх аз сари эътибор,
Ки эй пойбанди тамаъ, пой дор.
На ҳар ҷо шакар бошаду шахду қанд,
Ки дар гушаҳо домёр асту банд.
Яке гуфт аз он ҳалқан аҳли рой,
Аҷаб дорам, эй марди роҳи Худой.
Магасро ту чун фаҳм карди хуруш,
Ки моро ба душворӣ омад ба гуш.
Ту, к-огоҳ гарди ба бонги магас,

Нашояд асам хонданат з-ин сипас.
 Табассумкунон гуфташ: «Эй тезхуш,
 Асам беҳ, ки гуфтори ботилниюш.
 Касоне, ки бо ман ба хилват даранд,
 Маро айбпушу саногустаранд.
 Чу пушида доранд ахлоки дун,
 Кунад ҳастиям зер табъам забун.
 Фаро менамоям, ки менашнавам,
 Магар, к-аз такаллуф мубарро шавам.
 Чу колив донандам аҳли нишаст,
 Бигӯянд неку бадам, ҳар чӣ ҳаст.
 Агар бад шунидан наёяд хушам,
 Зи кирдори бад доман андар кашам.
 Ба ҳабли ситоиш фаро чаҳ машав,
 Чу Ҳотам асам бошу айбат шунав.
 Саодат начусту саломат наёфт,
 Ки гардан зи гуфтори Саъдӣ битофт.

Луғот:

Ҳотам - манзур Ҳотами Асам, ки аз бузургони тасаввуф дар
 асри IX мелодӣ аст.
 Асам - қар
 Танин - садо, овоз
 Чанбари анкабут - торҳои анкабут
 Кайд - макру ҳила, найранг
 Қайд - банд, дом
 Ётибор - ба маънои ибрат ва панд
 Шаҳд - асал
 Домёр - сайёд, соҳиби дом
 Аҳли рой - мардуми донишманд, соҳибони ақлу тадбир
 Ботилниюш - он ки суҳанони беҳударо гуш мекунад
 Саногустар - вассоф, ситоишгар, саногӯ
 Ахлоқи дун - ахлоқи нописанд, айбу нуқсон
 Забун - сусту заиф, очиз, нотавон
 Фаро намудан - вонамуд қардан
 Такаллуф - хушомад, хушгӯй ва муурооти сохтакорона
 Мубарро - пок, озод
 Колив - қар
 Аҳли нишаст - ҳамсафон, аҳли маҷлис
 Доман андар кашидан - дурӣ гирифтани барҳазар будан
 Ҳабли ситоиш - ресмони мадҳу тавсиф
 Фаро чаҳ - ба даруни чаҳ

Гурӯҳе аз аҳли сухан бар он бовар ҳастанд, ки Ҳотами Асам воқеан кар буд, аммо ту бар гуфтори онҳо бовар макун.

Бомдоде садои бол задани магасе, ки ба тори тортанак афтода буд, шунида мешуд.

Хомӯшиву сукут ва заъфи зоҳирии тортанак аз рӯи макру ҳила буд. Магасе ба гумони он ки рӯи қанд менишинад, рӯи банд нишаст.

Ҳотами Асам бо чашми ибратбин бар он нигоҳ кард ва гуфт: «Пойи худро аз домаи ҳирсу чашмгуруснагӣ нигоҳ дор! Зеро дар ҳама ҷо шакару асалу қанд нест, шояд он ҷо дому банд ва сайёде мунтазири сайди худ аст». Яке аз фозилони он маҳфил ба Ҳотами Асам чунин суол дод: «Эй марди худоҷӯ, ман аз ин ҳоли ту дар тааҷҷуб ҳастам, ки чӣ гуна садои хуруши магасро шунидӣ, дар ҳоле, ки мо бо гуши солими худ онро базӯр мешунидем. Ту, ки садои магасро мешунавӣ, шоиста набовшад, ки баъд аз ин туро Асам (ношунаво) хонем».

Ҳотами Асам табассумкунон гуфт: «Эй дӯсти ҳушманд, бароят маълум бод, ки кар будан басо беҳтар аст аз он ки суханони беҳудаву бемаъноро гуш диҳӣ.

Дӯстони мӯниси ман, ки аҳли роз ҳастанд, одатан айби маро пушида медоранд ва дар ҳаққам ситоишгарӣ мекунанд.

Аммо онҳо бо ин амали худ айбу нуқсонро пушида, боис мегарданд, ки табъи сусту заиф маро тадриҷан хору беқадр гардонад.

Бинобар ин худро ношунаво вонамуд мекунам, ба ин восита аз мувооти сохта ва тавсифоти беҳудан ёрон озод бошам.

Чун ҳамнишинону дӯстон медонанд, ки ман кар ҳастам, айбу ҳунари маро чунонки ҳаст ба забон меоранд.

Агар бихоҳам, ки айбу нуқсонамро нашунавам, бояд аз кирдору рафтори бад барҳазар бошам».

Эй азиз, ту фирефтаи ситоиши мардум мабош, таърифу тавсифоти беасос монанди ресмонест, ки одамро ба ҷоҳи такаббуру нафспарастӣ фуруд меорад,

беҳтар он ки мисли Ҳотами Асам «кар» бошию айбу нуқсонатро аз забони дигарон шунавӣ.

Фонда:

Тавсифу ситоиши пуч одамони зоҳирбинро мефиребад ва онҳо бовар мекунанд, ки дар ҳақиқат чунин ҳастанд ва дар натиҷа монанди магас асири торҳои ҳалокатовари он мегарданд. Зиёда аз ин дар онҳо эътимод пайдо мешавад, ки ҳеҷ айбу нуқсоне надоранд. Дар натиҷа аз камол ба завол меафтанд.

Ҳикоят:

Азизе дар аксон Табрез буд,
Ки ҳамвора бедору шабхез буд.
Шабе дид чойе, ки дузде каманд
Бипечиду бар тарфи боме фиканд.
Касонро хабар карду ошуб хост,
Зи ҳар ҷонибе мард бо чуб хост.
Чу номардум овози мардум шунид,
Миёни хатар ҷои будан надид.
Ниҳебе аз он гирудор омадаш,
Гурезе бавақт ихтиёр омадаш.
Зи раҳмат дили порсо мум шуд,
Ки шаб дузди бечора махрум шуд.
Ба торикӣ аз пай фароз омадаш,
Ба роҳе дигар пешбоз омадаш.
Ки ёро, марав, к-ошнои туам,
Ба мардонагӣ хоки пой туам.
Надидам ба мардонагӣ чун ту кас,
Ки ҷанговарӣ бар ду навъ асту бас:
Яке пеши ҳасм омадан мардвор,
Дувум ҷои бадар бурдан аз корзор.

Бар ин ҳар ду хислат ғуломи туам,
 Чи номӣ, ки мавлон номи туам?
 Гарат рой бошад ба ҳукми карам,
 Ба чойе, ки медонамат, раҳ барам.
 Саройест кӯтоҳу дарбаста сахт,
 Напиндорам он ҷо худованди рахт.
 Кулӯхе ду болои ҳам бар ниҳем,
 Яке пой бар души дигар ниҳем.
 Ба чандон, ки дар дастат афтад, бисоз
 Аз он беҳ, ки гарди тихидаст боз.
 Ба дилдориву чоплюсиву фан,
 Кашидаш сӯи хонаи хештан.
 Чавонмарди шабрав фуру дошт дӯш,
 Ба китфаш баромад худованди хуш.
 Бағалтоку дастору рахте, ки дошт
 Зи боло ба домони ӯ даргузошт.
 В-аз он ҷо баровард ғавғо, ки «Дузд»
 Савоб, эй чавонону ёрию музд.
 Бадар част аз ошӯб дузди дағал,
 Давон чоман порсо дар бағал.
 Дилосуда шуд марди некъэтикод,
 Ки саргаштаеро баромад мурод.
 Хабисе, ки бар кас тараххум накард,
 Бубахшуд бар вай дили некмард.
 Ачаб н-ояд аз сирати бихрадон,
 Ки некӣ кунанд аз карам бо бадон.
 Дар иқболи некон бадон мезиянд,
 В-агарчи бадон аҳли некӣ наяндр.

Луғот:

Ақсо - гӯша, канора, ҷои дурдаст
 Шабхез - шабзиндадор
 Каманд - таноб, аргамчин
 Номардум - нокас, фурумоя, дар ин ҷо ба маънои дузд
 Чӣ номӣ - чӣ ном дорӣ
 Мавло - ғулом, чокар, банда
 Фан - макр, фиреб
 Худованди хуш - соҳиби хуш, яъне дар ин ҳикоят марди порсо

Бағалтоқ - чомас остинкутоҳ, ки аз зер мепушиданд

Дағал - ба маънои норост, ҳилагар

Хабис - паст, разил, бадкирдор

Азизе дар яке аз гӯшаҳои Табрез рӯзгор ба сар
мебурд, ки марде шабзиндадор ва бедордил буд.

Шабе ин мард бидид, ки дузде каманд бар боме
андохта, кӯшиши болои бом омадан ва моли
мардумро ба яғмо бурдан дорад.

Он марди порсо бо дидани он манзара фарёд
баровард ва мардумро бохабар сохт. Дар натиҷа шӯру
ҳангомае барпо шуд ва мардони зиёде бо ҷубдастҳо
берун омаданд.

Чун он дузд ғавғои мардумонро шунид, дарёфт,
ки миёни балову хатар хоҳад монд ва аз тарси он
гирудор сари вақт гурехтанро ихтиёр кард.

Аммо марди порсо аз ин рафтори худ пушаймон
ва дилаш монанди мум нарма шуд, зеро ба ҳоли дузд
раҳмаш омад, ки дузди бечора аз насибаи имшабаи
худ маҳрум гардид.

Бинобар ин дар шаби торик зуд аз роҳи дигар ба
пешвози ӯ омад ва бар ӯ гуфт: «Эй ёри азиз, лаҳзае
биист, ки ман ошнои ту ҳастам ва шефтаи мардона-
гиву ҷасорати ту мебошам.

Ман дар шуҷоату мардӣ касеро мисли ту
намедонам, зеро далериву ҷанговарӣ ду аломати хос
дорад: Аввал он аст, ки мардона бар муқобили
душман берун оӣ, дувум он, ки бо кӯмаки ақлу ҳуш
ҷонатро саломат ниғаҳ дорӣ.

Дар ҳар дуи ин хислатҳо ман шефтаву гуломи ту
ҳастам, номи азизат чист, ки бандаву садқаи номат шавам?!

Агар майл дорӣ ва мувофиқат бикунӣ, туро ба
ҷое, ки медонам, раҳнамоӣ хоҳам кард.

Дар он ҷо хонае ҳаст, ки боми паст дорад ва
дарҳояш баста, гумон мекунам, ки соҳиби хона дар
манзил нест.

Кифоя аст, ду-се сангу кулӯҳ болои ҳам чида,
яке аз мо дигареро кӯмак кунад то пой бар тахтатушти

ӯ гузошта, болои бом барояд.

Ҳар чи он ҷо ба дастат афтад бар он қаноат бикун, ки беҳтар аз он бошад, ки бо дасти холӣ баргардӣ.

Он марди порсо бо навозишу меҳрубонӣ ва ҳилаву найранг дузд ро ба сӯи хонаи худ овард.

Дузд бо ишора китфи худро барои рӯи бом баромадани марди порсо омода кард, он мард аз китфи дузд бар бом баромад ва ҷомаву салла ва либосе, ки дошт бар домани ӯ андохт.

Баъди ин фарёду ғавғо оғоз карду мегуфт: «Эй ҷавонону мардон аз баҳри савоб берун оед, ки дузд омад!»

Он дузди нобакор зуд роҳи гурез ва берун омадан аз ошӯби мардумро ҷуст ва бо суръат ҷомаҳои он марди порсоро дар бағал пинҳон намуду фирор кард.

Дили он марди порсо осуда ва хотираш ҷамъ шуд, ки як марди сарсону саргашта ба мақсади худ расид.

Марди некахлоқ бо фазилату меҳрубонии худ ҳатто дузди хабисро, ки бар ҳеҷ касе раҳм намекунад, бахшоиш кард.

Ҷои тааҷҷуб нест, ки ахлоқу сирати хирадмандон ҳамин гуна аст, ки ҳатто бар мардуми хабису бадқора некиву шафқат мекунанд.

Одамони бад дар сояи иқболи некону солеҳон зиндагӣ мекунанд, ҳарчанд ки он бадқорагон аҳли некиву мурувват нестанд.

Ғоида:

Боз як бахше аз ҷаҳони ормонии Саъдӣ, ки раҳму шафқатро дар дили инсонҳо парвариш мекунад, дар ин ҳикоят зоҳир шудааст. Инсони ормонӣ ва орзукардаи Саъдӣ шахсест, ки ҳатто бар дуздону нобакорон раҳм мекунад, то барои мо бигӯяд, ки оё шумо ҳадди ақал ба дӯстону хешо-вандону пайвандони худ шафқату меҳрубонӣ доред?!

Нависандаи фаронсавӣ В.Гюго дар зерин таъсири ин ҳикояти «Бӯстон» повести ҷолибе навиштааст.

Ҳикоят:

Шунидам, ки Лукмон сияхфом буд,
На танпарвару нозукандом буд.
Яке банди хеш пиндошташ,
Забун диду дар кори гил дошташ.
Чафо диду бо чавру қахраш бисохт,
Ба соли сароие зи бахраш бисохт.
Чу пеш омадаш банди рафта боз,
Зи Лукмонаш омад ниҳебе фароз.
Ба пояш дарафтоду пузиш намуд,
Бихандид Лукмон, ки пузиш чӣ суд?
Ба соли зи чаврат чигар хун кунам,
Ба як соат аз дил бадар чун кунам?
Вале ҳам бубахшоям, эй некмард,
Ки суди ту моро зиёне накард.
Ту обод карди шабистони хеш,
Маро ҳикмату маърифат гашт беш.
Ғуломест дар хайлам, эй некбахт,
Ки фармоямаш вақтҳо кори сахт.
Дигар раҳ наёзорамаш сахт дил,
Чу ёд оядам сахтии кори гил.
Ҳар он кас, ки чаври бузургон набурд,
Насӯзад дилаш бар заифони хурд.
Гар аз ҳокимон сахтат ояд сухун,
Ту бар зердастон дурушти макун.

Луғот:

Лукмон - манзур Лукмони ҳаким, ки дар замони Довуд (а) мезист
ва дар сабру ҳикмат маъруф аст.
Забун - нотагон, ҳақир, дар ин ҷо ба маънои ғулом ва хидматгор.
Ниҳеб - тарс, бим
Пузиш - узрхоҳӣ, бахшиш хоستان
Шабистон - хобгоҳ, хонаи хоб
Хайл - ба маънои мулку тааллуқот
Дигар раҳ - дигар бор

Лукмони ҳаким, ки чеҳраи сиёҳранг дошт,
танпарвару нозукандом набуд (ва монанди бештари
хидматгору чокарон дасту бозуи қавӣ дошт).

Шахсе ўро аз ҷумлаи ғуломони худ гумон кард

ва ба кори тоқатшикани лою гил таъин кард (Сабаб он буд, ки хидматгори Луқмони ҳаким дар наздаш ҳозир набуд ва ҳуди ҳаким шахсияти худро бо мақсади дониستاني ҳикмати рӯзгор пинҳон мекард).

Луқмони ҳаким ба меҳнати саҳт ва ҷавру ҷафои соҳибкор тоқату созиш карда, дар давоми як сол барои ӯ хонае бисохт.

Хидматгори Луқмони ҳаким вақте ки баргашт, аз ин ҳодисаи руҳдода саҳт битарсид ва ба зерии пойи Луқмони ҳаким афтада, хеле узрхоҳӣ кард.

Луқмони ҳаким бо ханда бар ӯ гуфт: Аз ин узру маъзарати ту чӣ фонда, кори шуданӣ бишуд. Як соли тамом аз ҷаври ту дилу ҷигар хун кардам, меҳоҳӣ, ки дар як лаҳзаи кӯтоҳ онро аз дил берун кунам?!

Аммо бо ин ҳама ман тӯро бахшидам, эй некмард, чунки кори ба ғойдаи худ анҷомдодаи ту барои мо зиёне надошт.

Ту шабистони худро обод кардӣ, ман аз таҷрибаи рӯзгор ҳикмату маърифати худро бештар кардам.

Эй дӯсти некбаҳт, дар тааллуқоти ман ғулومه ҳаст, ки гоҳо бар ӯ корҳои саҳт ва мушкил мефармудам. Баъди ин воқеа дигар дили ӯро бо саҳтӣ озор намедиҳам, чунки саҳтие, ки дар кори обу гил аз сар гузаронидам, ба ёдам хоҳад омад.

Ҳар касе, ки ҷавру ҷафои бузургонро наҷашида бошад, дилаш ба ҳоли заифии хурду мӯҳтоҷ нахоҳад сӯхт.

Агар таҳаммули сухани подшоҳону сарварон барои ту саҳту мушкил аст, пас ба ҳоли зердастони худ раҳм овар ва бар онҳо дуруштии макун.

Ғойда:

Зиндагӣ бузургтарин ва беҳтарин устои инсонҳост. Танҳо одами боақлу фаросат аз ин мактаби бузург метавонад ҳикмат омӯзад. Муҳим нест, ки санҷишҳои онро дар ҳудамон таҷриба кунем, муҳимтар он ки бар атрофиёни худ бо андешаву тафаккур нигоҳ кунем, ки зиндагӣ бо онҳо чӣ корхое кардааст.

Шайх Саъдӣ бо овардани ҳикояти Луқмони ҳаким ду нуктаи меҳвариро таъкид кардааст, ки яке сабр дар ҷафову меҳнат ва дигаре қадриносии аз зердастон аст.

Ҳикоят:

Шунидам, ки дар дашти Санъо Чунайд
Саге дид барканда дандони сайд.
Зи неруи сарпанчаи шергир,
Фуру монда очиз чу рубохи пир.
Пас аз гурму оху гирифта ба пай,
Лагад хурдӣ аз гусфандони ҳай.
Чу мискину бетокаташ диду реш,
Бад-ӯ дод як нима аз зоди хеш.
Шунидам, ки мегуфту хуш мегирист,
Кӣ донад, ки беҳтар зи мо ҳар ду кист?
Ба зохир ман имруз аз ин беҳтарам,
Дигар то чӣ ронад қазо бар сарам.
Гарам пои имон налагзад зи чой,
Ба сар барниҳам тоҷи афви Худой.
В-агар қисвати маърифат дар барам
Намонад ба бисёр аз ин камтарам.
Ки саг бо ҳама зиштномӣ чу мурд,
Мар-уро ба дӯзах нахоҳанд бурд.
Раҳ ин аст, Саъдӣ, ки мардони роҳ,
Ба иззат накарданд дар худ нигоҳ,
Аз он бар малоик шараф доштанд,
Ки худро беҳ аз саг напиндоштанд.

Лугот:

Санъо - номи шаҳре дар кишвари Яман
Чунайд - Чунайди Бағдодӣ олим ва орифи машҳури асри 1X, ки
соли 909 мелодӣ вафот кардааст.
Гурм - бузи кӯҳӣ
Ба пай - бо давидан
Ҳай - ба маънои қабил
Реш - озурда
Зод - ҳуроки сафарӣ
Қисват - қома, либос, пушиш
Ба иззат ба худ нигоҳ накардан - худро болотару беҳтар аз
дигарон наҳисобидан
Малоик - фариштагон

Шунидам, Чунайди Бағдодӣ дар дашти Санъо саги
пиреро дид, ки дандонҳои шикории ӯ рехтаанд. Ва зӯру

қуввати панчагони шергири ў рафтаву монанди рўбоҳи пир очизу нотавон гаштааст.

Саге, ки бо суръати тохтутоз ва зўри сарпанча дар кўтоҳтарин замоне оҳуи бодпо ва бузи кўҳи чусту чо-локро сайд мекард, ончунон заифи нотавон гашта буд, ки гўсфандони қабила бо таҳқир вайро лагад мезаданд.

Ўунайди Бағдодӣ ба мискиниву бетоқатӣ ва озурдагии сағ раҳм овард ва ними хўроки сафариин худро бар он дод.

Ҳоли вазнини сағ бар дили Ўунайди Бағдодӣ таъсири амиқ гузошт ва ў бо ашки шашқатор меғуфт: Кӣ медонад ҳоли ў беҳтар аст ё ҳоли ман?!

Зоҳиран имрӯз ман аз ў ҳоле беҳтар дорам, аммо тақдиру сарнавишт бар сари ман чӣ хоҳад овард, маълум нест.

Агар имони ман солиму комил боқӣ бимонад ва пои имонам налагҷад, аз даргоҳи Худованд умедвор ҳастам, ки ба бахшишу мағфирати ў ноил гардам.

Мабодо гавҳари маърифату имонро аз даст бидиҳам, аз ин сағ бисёр маротиба камтару беқадр ҳастам.

Зеро сағ бо ҳамаи зиштӣ чун бимурд, ўро ба дўзах нахоҳанд бурд.

Эй Саъдӣ, ахлоқи мардони солеҳ ва аҳли тариқат он аст, ки худро иззатманду бузург ҳисоб накардаанд ва бо ин сифати худ бар фариштагон ҳам бартарӣ доранд. Онҳо ҳатто ба сагон бо чашми ибрат нигоҳ карда, ҳаргиз худро беҳтар аз ин қонварон напин-доштаанд.

Фоида:

Инсонҳои оқибатандеш нигоҳе ҳақимона ва ибратпазир доранд. Хурдтарину ҳақиртарин қонварон ва ҳашороти наботот дар дунёи маърифати онҳо мақому манзалат ва арҷмандӣ пайдо мекунанд ва он равшандилони ҳикматшинос дар мисоли онҳо дарсе аз боби одамият барои кулли инсонҳо медиҳанд. Инсон метавонад бо ахлоқи нек мисли фариштагон ораста бошад ва боз имкони он ҳам мавҷуд аст, ки бар асари гуноҳҳои бисёр аз сағ ҳам хору залилтар гардад.

Ҳикоят:

Гадое шундаам, ки дар тангҷой,
Ниходаш Умар пой бар пушти пой.
Надонист дарवेशи бечора, к-уст.
Ки ранчида душман надонад зи дӯст.
Барошuft бар вай, ки кӯри магар?
Бад-у гуфт солори одил Умар:
На кӯрам, валекин хато рафт кор,
Надонистам, аз ман гунаҳ даргузор.
Чӣ мунсиф бузургони дин будаанд,
Ки бо зердастон чунин будаанд.
Биғозанд фардо тавозӯкунон,
Нагун аз хичолат сари гарданон,
Агар мебитарсия зи рӯзи шумор,
Аз он к-аз ту тарсад, хато даргузор.
Макун хира бар зердастон ситам,
Ки дастест болои дасти ту ҳам.

Луғот:

Умар - манзур Умар ибни Хаттоб - дувумин халифаи ислом, ки аз соли 635 то соли 645 мелодӣ дар маснади хилофат буд.

Солор - сардор, пешво

Даргузар - авф бикун, бубахш

Мунсиф - боинсоф, одил

Фардо - яъне фардо, рӯзи қиёмат

Тавозӯкунон - хоксорон, тавозӯкунандагон

Гарданон - ба маънои сарварони мағрур ва мутақаббир

Хира - яъне густохона

Шундаам, ки дар ҷойи танги серодаме Умар ибни Хаттоб надониста пушти пойи гадоеро пахш кард

Он гадои бечора кӣ будани ӯро намедонист ва чунонки одами ба қаҳру алам омада дӯсту душманро фарқ намекунад, бо ғазбу ошуфтагӣ бар Умар ибни Хаттоб бигуфт: Оё кӯр ҳастӣ, ки пойи касонро озор медиҳӣ?!

Умар ибни Хаттоб бо мулоимату нармӣ бар ӯ ҷавоб дод: -Эй марди нек, кӯр нестам, аммо надониста хато кардам, гуноҳи маро бубахш ва дилатро озурда макун!

Бузургони дин чӣ қадар инсонҳои боинсоф буданд,
ки бо зердастони худ чунин муомилаи шоиста ва лутфу
меҳрубонӣ мекарданд.

Фардо рузи қиёмат инсонҳои ҳалиму хоксор дар
тахти иззату ноз хоҳанд нишаст, аммо сарварону
саркардагони мағруру мутакаббир аз шармандагӣ
сархаму ноумед хоҳанд монд.

Агар аз рузи ҳисоб битарсӣ, гуноҳу хатои онҳоро
ки зердасти туанд ва тарсе аз ту доранд, бубахш.

Бо густохию бебоки ба зердастони худ ҷабру
ситам макун, бидон, ки забардасти дигаре бар ту
бар дасти ту ҳаст.

Фоида:

Бахшидани хатову гуноҳ ва бо чашми меҳру
шафқат ба инсонҳо нигаристан аз фазилатҳои неки
соҳибдилон аст. Чунин ахлоқи нек мақому обрӯи
инсонҳоро ба дараҷот баланд мегардонад ва кибру
ғурури онҳоро мешиканад. Шахси хатокорро низ
мебояд аз ин бахшиш ибрат бигирад ва саъй ба ҷо
орад, ки дигарбора гуноҳу хатое аз ӯ содир нашавад.

Ҳикоят:

Яке хубкирдору хушхӯй буд,
Ки бадсиратонро накутӯй буд.
Ба хобаш касе дид, чун даргузашт,
Ки боре ҳикоят кун аз саргузашт.
Даҳоне ба ханда ҷу гул боз кард,
Ҷу булбул ба савте хуш оғоз кард.
Ки бар ман накарданд саҳтӣ басте,
Ки ман саҳт нагрифтаме бар касе.

Луғот:

Бадсират - бадандеш, сиёҳдил, бадсиришт
Даҳон ба ханда чу гул боз кардан - табассум кардан, шодию
хурсандӣ изҳор намудан

Шахси хушрафтор ва некӯахлоқе буд, ки ҳаргиз бади мардум намехост, ҳатто одамони бадкораро низ сухани нек мегуфт. Вақте ки ӯ аз дунё даргузашт, касе он марди хушахлоқро дар хоб дид ва пурсид, ки саргузашти худро барои ман нақл бикун. Он марди солеҳ бо табассуми ширин ва садои дилписанд, ки хониши булбулро ба ёд меовард, гуфт: «Дар рӯзи ҳисоб кори ман осон буд ва аз ранҷу азоб раҳой ёфтам, ба сабаби он ки дар зиндагии худ ҳаргиз ранҷу азоби мардумро хостор набудам».

Фоида:

Некхоҳӣ зинати инсон аст. Инсонҳои нақузор ояндаи босаодатро барои худ омода месозанд.

Ҳикоят:

Чунин ёд дорам, ки саққои Нил,
Накард об бар Миср соле сабил.
Гуруҳе суи кӯхсорон шуданд,
Ба фарёд хохони борон шуданд.
Гиристанду аз гиря ҷун равон,
Наёмад, магар гирия осмон.
Ба Зуннун хабар дод аз эшон касе,
Ки бар халқ ранҷ асту сахтӣ басе.
Фурумондагонро дуо бикун,
Ки мақбулро рад набошад сухун.
Шунидам, ки Зуннун ба Мадян гурехт,
Басе барнаёмад, ки борон бирехт.
Хабар шуд ба Мадян пас аз рӯзи бист,

Ки абри сияҳдил бар эшон гирист.
 Сабук азми бозомадан кард пир,
 Ки пур шуд ба сели баҳорон ғадир.
 Бипурсид аз у орифе дар нухуфт,
 Чи ҳикмат дар ин рафтани буд? Гуфт:
 «Шунидам, ки бар мурғу муру дадон,
 Шавад танг рузи ба феъли бадон.
 Дар ин кишвар андеша кардам басе,
 Парешонгар аз худ надидам касе.
 Бирафтам мабодо, ки аз шарри ман
 Бибандад дари хайр бар анчуман.
 Беҳи боядат, лутф кун, к-он беҳон
 Надидаанд аз худ батар дар ҷаҳон.
 Ту он гаҳ шавӣ пеши мардум азиз,
 Ки мар хештанро нагирӣ ба чиз.
 Бузурге, ки худро ба хурд шумурд,
 Ба дунёву уқбо бузургӣ бибурд.
 Аз ин ҳокдон бандасе пок шуд,
 Ки дар пои камтар касе хок шуд.
 Ало, эй, ки бар хоки мо бигзарӣ,
 Ба хоки азизон, ки ёд оварӣ.
 Ки гар хок шуд Саъдӣ, уро чӣ ғам,
 Ки дар зиндагӣ хок будаст ҳам.
 Ба бечорагӣ тан фаро хок дод
 В-агар гирди олам баромад чу бод.
 Басе барнаёмад, ки хокаш хурад,
 Дигарбора бодаш ба олам барад.
 Магар то гулистони маънӣ шукуфт,
 Бар у ҳеч булбул чунин хуш нагуфт.
 Аҷаб, гар бимирад чунин булбуле,
 Ки бар устухонаш наръяд гуле.

Луғот:

Сақо - (аслан сақо) машқоб, обкаш
 Сабил - хайротшуда, бахшидашуда
 Зуннун - орифи машҳури мисрӣ
 Фурумондагон - муҳтоҷон, дармондагон
 Ғадир - қул, ҷое, ки оби барфу борон ҷамъ мешавад
 Дадон - даррандагон, ҳайвонҳои ваҳшӣ

Шар - бадй, фазод, бадкирдорй
Уқбо - охират

Ёд дорам, ки соле дарёи Нил мамлакати Мисрро хайроти обёрй накард. Яке гурӯҳ аз мисриён болои гӯҳ баромаданд ва бо гираву зорй аз даргоҳи Худованд талаби борон карданд. Агарчи гираву зори бисёр оварданд, борон наборид. Ба Зуннуни Мисрй (ки аз ҷумлаи дўстони Худо ва авлиёи он рӯзгор буд) хабар оварданд, ки мардум аз хушксолй азобу ранҷ мекашанд ва мебояд ин мардуми ба ранҷу азоб дармондаро дуое нек бикунй, то аз офату бало наҷот ёбанд, зеро дуои азизоне мисли ту мақбули даргоҳи Илоҳист.

Зуннун ба Мадян сафар кард ва баъди чанд рӯз борони деринтизор бирехт ва ҳама ҷойро сероб кард. Ба Зуннун хабар оварданд, ки борони фаро-вон биборид ва ҳамаи кўлу обанборҳо аз об пур шуданд. Зуннун ба Миср бозгашт. Марди орифе аз Зуннун пурсид, ки аз чй сабаб ў Мисрро тарк карда буд?! Зуннуни Мисрй ҷавоб дод: Шунда будам, ки феълу рафтори одамони бадкора ризқу рӯзиро барои мардумон ва ҳатто мурғу мўрчаву ҳайвонҳои дигар танг мекунад. Ҳарчанд фикр кардам, дар кишвари Миср аз худам бадтар касеро пайдо накардам, аз ин сабаб Мисрро тарк кардам, ки мабодо аз қорҳои бади ман барои мардум дари хайру некй баста нагардад.

Аз ин амали Зуннун ибрат бигиред, агар беҳ-рӯзгориву некй мехоҳед, лутфу меҳрубонй пеш бигиред ва худпараст набошед, зеро азизони ҷаҳон ҳаргиз худро бузургтар аз дигарон ҳисоб накардаанд. Ту ҳам он гаҳ назди мардум азиз гардй, ки хештанро ночиз ва ҳақир шуморй ва аз даъвои бузургй бипарҳезй.

Он инсони огоҳ, ки даъвои бузургй надорад ва худро хурд мешуморад, ҳам дар ин дунё ҳам дар он дунё мақому манзалати бузургй ба даст меорад. Инсоне ин ҷаҳонро дар покизагиву сафо тарк мекунад, ки дар камоли содагй ва хоксорй рӯзгор ба сар бурдааст.

Эй фарзанд, вақте бар мазори мо ва мазори азизон гузар кунӣ, аз мо ёде бикун. Агар Саъдӣ хок шуд, ўро ғам нест, зеро дар зиндагӣ рўзгоре хоксорона ба сар мебурд. Агарчи саросари оламро бо донишу огоҳӣ сафар кард, чорае дигар ҷуз таслим ба хок надошт. Боз солҳое бар сари ў хоҳанд гузашт, ки ин хок ҷисми ўро хоҳад хўрд ва хоки ўро бодҳо боз ба гирдогирди олам хоҳанд бурд. Аммо шукр бар он, ки то гулистони маънӣ сабзу хуррам гашт, ҳеҷ булбуле чун Саъдӣ дар ин гулистон навое ба хубии сухани ў ба забон наёвардааст. Ҷои тааҷҷуб аст, агар чунин булбуле бимирад, аз устухони ў гуле нарёяд.

Фонда:

Инсон набояд фирефтаи донишу ҳунар ва қудрату шўҳрати худ гардад. Камоли одамӣ он аст, ки худро бар дигарон бартар надонад. Зуннуни Мисрӣ бо он ҳама азамату бузургии маънавӣ ва парҳезгориву покдилӣ агарчи гуноҳе надошт, хештанро гунаҳкор медонист ва бар дигарон бо чашми шубҳа нигоҳ намекард.

Ҳикоят:

Шабе зайти фикрат ҳамесухтам,
Чароғи балоғат меафрухтам.
Парокандагӯе ҳадисам шунид,
Ҷуз аҳсант гуфтан тариқе надид.
Ҳам аз хубс навъе дар он дарҷ кард,
Ки ночор фарёд хезад зи дард.
Ки фикраш балеғ асту рояш баланд,
Дар ин шеваи зўҳду томоту панд.
На дар хишту куполу гурзи гарон,
Ки ин шева хатм аст бар дигарон.

Надонад, ки моро сари ҷанг нест,
Вагарна маҷоли сухан танг нест.
Тавонам, ки теғи забон баркашам,
Ҷаҳоне суханро қалам даркашам.
Биё, то дар ин шева ҷолиш кунем,
Сари хасмро санг болиш кунем.

Луғот:

Зайти фикрат - рағани андеша
Балоғат - расой ва шевоии сухан
Хубс - бад, палид, зишт, бадтинат
Балеғ - расо, комил
Хишт - ханҷар, найзаи хурд
Кўпол - як навъи гурз
Гурз - асбоби ҷангии саркулула
Ҷолиш - задухӯрд кардан, баҳсу талош кардан

Саъдӣ мегӯяд: Шабе андешаҳои ҷолиб мекардам ва натиҷаи онро дар қолаби суханҳои зебову пурмаъно ба забон меовардам. Шахсе ҳасадхӯр ва беҳудагӯй ин суханҳои дилписандро шунид ва беихтиёр таҳсин кард. Аммо дар зимни таҳсин боз поре аз ахлоқи зишти худро зоҳир карда чунин гуфт: Оре, сухани Саъдӣ пухтаву дилнишин аст, аммо дар доираи панду насиҳат ва парҳезгориву ибодат маҳдуд аст. Тасвири майдонҳои ҷангу корзор ва мардонагӣ ба номи дигарон хатм шудааст (манзури он марди ҳасуд осори Фирдавсиву Асадӣ ва ҷангномасароёни дигар мебошад).

Саъдӣ дар ҷавоб гуфтааст: Он марди беҳудагӯйро хабар нест, ки мо ҳаваси ҷанг надорем, вагарна дар ин ҷойгоҳ низ суханҳои гуфтани бисёр аст. Агар дар ин арса ҳунарварӣ оғоз намоям, осори бисёре аз суханварон дар партави он хира хоҳад монд. Омода ҳастам, дар ин шева баҳсу талош намоям ва душмани беҳудагӯйро мағлуб гардонам.

Фоида:

Аз парокандагӯй ва суханони ҳасадомез парҳез кунед. Одами ҳасуд ва баддил аз ҳар чизи хуб ҳам

айбе дарёфт мекунад. Шумо аз суханони ғарзнокӣ ў
парво накунад.

Ҳикоят:

Яке оҳанинпанча дар Ардабил,
Ҳамебигзаронид белак зи бел.
Намадпуше омад ба чангаш фароз,
Ҷавоне ҷаҳонсузи пайкорсоз.
Ба пархош ҷустан ҷу Бахроми Гур,
Каманде ба китфаш бар аз хоми гур.
Ҷу дид ардабилӣ намадпорапуш,
Камон дар зех оварду зехро ба гӯш,
Ба панҷох тири хадангаш бизад,
Ки як ҷуба берун нарафт аз намад.
Даромад намадпуш ҷун Сомӣ гурд,
Ба ҳамми камандаш дароварду бурд,
Ба лашкарғаҳаш бурду дар хайма даст,
Ҷу дуздони хуни ба гардан бубаст.
Шаб аз ғайрату шармсори нахуфт,
Саҳарғаҳ парасторе аз хайма гуфт:
«Ту, к-оҳан ба новак бидузию тир,
Намадпушро ҷун фитодӣ асир?»
Шунидам, ки мегуфту хун мегирист
Надонӣ, ки рузи аҷал кас назист?!
Ман онам, ки дар шеваи таъну зарб,
Ба Рустам даромузам одоби ҳарб.
Ҷу бозун баҳтам кавихол буд,
Ситабрии белам намад менамуд.
Кунунам, ки дар панча иқбел нест,
Намад пеши тирам кеҳ аз бел нест.
Ба рузи аҷал найза ҷавшан дарад,
Зи пирохани беаҷал нағзарад.

Киро теги қаҳри ачал дар кафост,
 Барахнаст, агар чавшанаш чандлост.
 Вараш бахт ёвар бувад, даҳр пушт
 Барахна нашоёд ба сотур кушт.
 На доно ба сазӣ аз ачал чон бибурд,
 На нодон ба носоз хурдан бимурд.

Луғот:

Оҳанинпанча - паҳлавон, зӯрманд, дорон панҷаи қавӣ
 Ардабил - номи шаҳре дар шимоли Эрон
 Белах - тири камон бо пайкони душоха
 Намадпӯш - касе, ки ҷомаи намадин пӯшидааст
 Пайкорсоз - ҷанговар, шуҷоъ
 Пархош - ҷанг, набард, муқобала
 Баҳроми Гӯр - номи подшоҳи Сосонӣ, ки дар тирандозӣ аз
 камон машҳур буд
 Хоми гӯр - чарми гӯрхор
 Хаданг - дарахте бо ҷӯби саҳт, ки аз он тири камон месохтанд
 Сом - паҳлавони эронӣ, бобои Рӯстам
 Файрат - рашку алам
 Парастор - хидматгор
 Новак - навъе аз тир, ки онро дар ғилофи оҳанин ё ҷӯбин
 гузоранд ва аз камон сар диҳанд, то дуртар равад
 Ситабр - мустаҳкам, саҳт, ғафс
 Иқбел - иқбол
 Кеҳ - хурд, кам
 Чандло - чандқабата
 Сотур - корди бузурги қассобӣ ё табарча барои шикастани устухон

Дар шаҳри Ардабил тирандозе қавипанча рӯз-гор
 ба сар мебурд, ки тири камони ӯ бели оҳанинро сӯрох
 мекард. Рӯзе ба ҷанги ӯ паҳлавоне омад, ки ҷомаи
 намадин пӯшида буд. Ин ҷавон, ки дар ҷангу диловарӣ
 монанди Баҳроми Гӯр буд, ғайр аз каманде аз чарми
 гӯрхар силоҳе дигар надошт. Паҳлавони ардабилӣ чун
 ӯро бидид, зеҳи камонашро то ба гӯшҳояш таранг
 кашида, паси ҳам панҷоҳ тири ҷонсӯз ба сӯи намадпӯш
 андохт. Аммо он тирҳои ҷоншикори ӯ ба намадпӯш
 таъсире накард ва намадро натавонист сӯрох намояд.
 Пас он паҳлавони намадпӯш ба монанди Сомӣ
 паҳлавон ҳамлае ба ин камонандоз кард ва ӯро ба

ҳалқаи камандаш дароварда, ба лашкаргоҳ бурд ва дастони ўро ба гарданаш бубаст. Он тирандозӣ ардабилӣ тамоми шаб аз дарду алам ва шармандагӣ хоб накард. Саҳаргоҳ як нафар хизматгори хайма ба ӯ гуфт: Эй паҳлавон, ту оҳанро бо зарби тири худ сӯроҳ мекардӣ, чи гуна ба дасти намадпӯше асир афтодӣ?!

Паҳлавони ардабилӣ аз чашмони худ ашки хунин мерехту мегуфт ки: «Аз дасти аҷал касеро наҷот нест! Ман марде будам, ки дар майдони ҷанг ҳатто ба Рустами Дастон одоби ҷангу муҳориба меомӯхтам. Вақте ки бозуи бахти ман зӯрманд буд, мустаҳкамӣю сахтии бел ночиз менамуд ва онро ба осонӣ монанди намад сӯроҳ мекардам. Акнун ки дар панҷаи иқболи ман зӯр нест, яъне бахту иқбол аз ман рӯй бартофта, намад аз бели оҳанин мустаҳкамтар омадааст.

Агар аҷал фаро расад, найза ҷавшани оҳа-нинро сӯроҳ хоҳад кард, вале аз куртаи муқаррарии марди беаҷал нахоҳад гузашт. Ҳар киро аҷал фаро расад, ҷавшани якчандқабата пӯшад ҳам, дар назди теғи он чун одами бараҳна хоҳад буд. Агар бахту иқбол ёри ӯ бошад, ҳатто одами беҷавшанро бо корди бузурги қассобӣ наметавон кушт.

Чун аҷал фаро расад, донотарини инсонҳо дар назди он очизанд ва ба саъю кӯшиш наметавонанд ҷони худро наҷот диҳанд ва нодон ҳам агар умре аз ӯ боқист, бо вучуди хӯрдани ғизои номуносиб ва зараровар нахоҳад мурд.

Фоида:

Ба зӯри бозуи худ ё қудрати сарвату мансаб фиребо набошед. Худованд бар болои ҳар зӯрманду забардаст забардасте ва зӯрманде офаридааст. Зӯри бозуву мансабу сарват ба мағлуб-ият маҳкум шудааст. Бахту саодати азалии болотар аз ҳамаи инҳост. Зӯрмандтарину босарваттарини инсонҳо низ дар назди аҷал заифу нотавон ҳастанд.

Ҳикоят:

Шабе курде аз дарди паҳлу нахуфт,
Табибе дар он ноҳият буду гуфт.
Аз ин даст, к-у барги раз меҳурад,
Аҷаб дорам, ар шаб ба поён барад.
Ки дар сина пайкони тири татор
Беҳ аз сикли маъкули носозгор.
Гар афтад ба як луқма дар рӯда печ,
Ҳама умри нодон барояд ба ҳеч.
Қазоро табиб андар он шаб бимурд,
Чихил сол аз ин рафту зиндаст курд.

Луғот:

Курд - номи яке аз халқҳои эронинажод
Дарди паҳлӯ - дарди шикам
Ноҳият - вилоят, минтақа
Барги раз - барги дарахти ток
Пайкон - нӯги тири камон ва найза
Сикл - сангинӣ, вазнинӣ, бори вазнин
Маъкул - хӯрданӣ, таъом, хӯрок
Қазо - тақдир, сарнавишт

Шабе як нафар марди курд, ки таоми номуносиб хӯрда буд, аз дарди шикам ба худ мепечид. Табибе, ки дар он вилоят буд, ба ҳоли ӯ наззора кард ва дид, ки курди бечора хӯроке ғайри барги ток нахӯрдааст, пас гуфт: «Соати марги ӯ наздик аст ва ин шабро ба поён наоварда, хоҳад мурд. Агар дар синаи одамай пайкони тири муғулҳо бошад, басо беҳтар аст аз хӯрдани таоми вазнин ва носозгор. Як луқма таоми номуносиб, ки боиси печ хӯрдани рӯда гардад, боиси марги одами нодон хоҳад шуд».

Аммо ба ҳукми тақдир ҳуди он табиб, ки комилан солим буд, дар он шаб бимурд ва аз он воқеа чихил сол гузашта буду курд зиндагии ҳудро давом меод.

Фоида:

Инсонро аз сарнавишту тақдир гурезе нест. Агар умри ӯ боқист, умеди шифо ва наҷот ҳаст. Ҳамчунин дар айни саломатӣ ба ҳукми тақдир имкон дорад, ки риштаи умраш канда шавад.

Ҳикоят:

Яке рустой сақат шуд хараш,
Алам кард бар токи бустон сараш.
Чаҳондида пире бар у баргузашт,
Чунин гуфт хандон ба нотури дашт.
Мапиндор қони падар, к-ин ҳимор
Кунад дафъи чашми бад аз киштзор.
Ки ин дафъи чӯб аз сару гӯши хеш,
Намекард, то нотавон мурду реш.
Чи донад табиб аз касе ранҷ бурд,
Ки бечора хоҳад худ аз ранҷ мурд.

Луғот:

Рустой - деҳотӣ, қишлоқӣ
Сақат шудан - мурдан
Алам кардан - бар ҳода овехтан, афрохтан
Нотур - нигаҳбони боғу киштзор
Ҳимор - хар

Як нафар марди деҳотӣ харе дошт, ки аз ранҷи бисёр ва захи ми пушт бимурд. Он деҳотӣ сари он харро бо мақсади дафъи чашмзаҳм бар чӯбе овехт ва дар канори боғ устувор кард. Марде чаҳондида аз он ҷо мегузашт ва он манзараро бидиду хандон бар он боғбор гуфт: «Эй қони падар, оё ту бовар дорӣ, ки ин захи ми чашми чашмро аз киштзори ту дур мекунад?! Охир ин хари мискин қудрати як чӯби оддиро аз сару гӯши худ дур кардан нашошт ва оқибат дар нотавонӣ бимурд»

Табибе, ки саъю кӯшиш мекунад, ранҷу азоб беморонро шифо бахшад, куҷо донад, ки худаш аз о беморӣ хоҳад мурд.

Фоида:

Агар ҳукми тақдир рафтааст, аз сарнавишт гурез нест ва аз устухону чӯбу ашён дигар кӯмак ҷуста фоида надорад.

Ҳикоят:

Шунидам, ки диноре аз муфлисе
Бияфтоду мискин бичусташ баче.
Ба охир сари ноумедия битофт,
Яке дигараш ноталаб карда ёфт.
Ба бадбахтиву некбахтия қалам,
Бирафтасту мо ҳамчунон дар шикам.
На рузӣ ба сарпанчагӣ меҳуранд,
Ки сарпанчагон тангӯзитаранд.
Басо чорадоно ба сахтия бимурд,
Ки бечора гӯи саломат бибурд.

Луғот:

Динор - тангаи тиллоӣ, ки як мисқол (4,68г) вазн дошт
Муфлис - бечора, камбағал
Қалам рафта - навишта шудан, ҳукм рафта
Сарпанчагӣ - тавоноӣ, зӯр, қувват
Тангӯзӣ - камбағал, дармонда
Чорадон - донанда, тадбирандеш

Рӯзе як марди камбағалу бечора пули худро гум кард ва ҳарчанд ҷустуҷӯ кард, наёфт ва ноумед гардид. Шахси дигар, ки аслан дар ҷустуҷӯи он динор набуд, иттифоқан он пули гумшударо пайдо кард. Саъдӣ аз ин ҳодисаи муқаррарӣ, ки бисёр иттифоқ меафтад, чунин натиҷа бардоштааст, ки бадбахтӣ ва некбахтии инсонҳо ба ҳукми тақдири сарнавшт рақам шудааст. Аммо мо гофил ва беҳабар ҳастем мисли он ки инсон ҳангоми дар шиками модар парвариш ёфтад, аз дунё комилаи хабар надишт.

Ризқу рӯзиро танҳо бо тавоноиву зӯр натавон ба даст овард. Бисёр зӯрмандоне ҳастанд, ки дар камбағаливу дармондагӣ зиндагӣ ба сар мебаранд. Бисёр одамони донандаву тадбирандеш буданд, ки дар сахтиву ранҷу беморӣ бимурданд, вале бечорагон ба шарофати тақдир наҷот ёфтанд.

Ҷоида:

Саодати дунё танҳо ба зӯри бозу ва қудрату тавоноӣ нест. Имкони он ҳаст, ки ба ҳукми тақдир одами зӯрманд муфлису камбағал ва бебизоат гардад ва заифпанҷае тавоноиву сарватро ба ихтиёри худ дароварад.

Ҳикоят:

Баландахтаре номи у Бахтиёр,
Кавидастгаҳ буду сармоядор.
Ба қӯи гадоён дараш хона буд,
Зараш ҳамчу гандум ба паймона буд.
Чу дарвеш бинад тавонгар ба ноз,
Дилаш беш сузад ба доғи ниёз.
Зане ҷанг пайваст бо шӯи хеш,
Шабонгаҳ чу рафташ тихидаст пеш.
Ки кас чун ту бадбахт дарвеш нест,
Чу занбӯри сурхат чуз ин неш нест.
Биёмуз мардӣ зи ҳамсоиягон,
Ки охир наям қаҳбаи ройгон.
Касонро зару симу мулк асту рахт,
Чаро ҳамчу эшон наӣ некбахт?
Баровард софидили суфпуш,
Чу табл аз тихигоҳи холи хуруш.
Ки ман дасти қудрат надорам ба ҳеч,
Ба сарпанча дасти қазо бар мапеч.
Накарданд дар дасти ман ихтиёр,
Ки ман хештанро кунам бахтиёр.

Луғот:

Баландахтар - некбахт ва толеъбаланд
Қавидастгоҳ - дорои ҳашамат ва бузургӣ
Сармоядор - давлатманд, бой
Паймона - зарфе, ки бо он гандумро чен мекарданд
Қаҳба - зани бадахлоқ
Табл - нақораи бузург, духул
Сарпанча - зӯр, қувват, тавоноӣ

Марде толеъбаланд бо номи Бахтиёр, ки дорои ҳашамату бузургӣ ва давлату сарват буд, дар маҳаллаи камбағалону гадоён зиндагӣ ба сар мебурд. Бахтиёр он қадар зар дошт, ки монанди хирмани гандум онро бо паймона бармекашид. Вақте ки дарвешону гадоёни он макон ин ҳама давлату сарватро меканданд, аз дарду доғу бечорагӣ дилашон бештар ғамгин мешуд.

Зане аз он макон ба шавҳари худ ҷангу ситеза оғоз кард. Сабаб он буд, ки шавҳараш бо дасти хо-лӣ ба манзил баргаштааст. Он зан ба шавҳари худ мегуфт: «Касе мисли туи бадбахт камбағалу гадо нест. Монанди занбӯри сурх беҳосил ҳастӣ, ту марди ро аз ҳамсоиягон омӯз. Охир ман зани бадах-лоқе нестам, ки ин қадар ситам раво дорӣ. Мардони дигар соҳиби молу мулк, тиллову нуқра ҳастанд. Чаро ту мисли онҳо некубахту толеъбаланд нестӣ?!»

Марди дарвешу софдил оқе аз таҳти дил баро-вард ва гуфт: «Ман, ки ба ҳеҷ чизе дасти қудрат надорам, чи гуна метавонам бо зӯру тавоноӣ тақдир сарнавиштро дигаргун созам. Ихтиёри онро ба ман намодаанд, ки худамро бахтиёр кунам». (Дар калимаи «бахтиёр» ишора ба марди доро ҳам ҳаст)

Фоида:

Молу давлату сарват ва шӯҳрату шавкат танҳо вобаста ба зӯру қудрат нест, толеъи баланд ва насибаи азали низ корсоз ҳастанд.

Ҳикоят:

Чунин гуфт пеши заған каргасе,
Ки: «Набвад зи ман дурбинтар касе».
Заған гуфт: «Аз ин дарнашояд гузашт,
Бие, то чи бинӣ бар атрофи дашт?»
Шунидам, ки микдори якрӯза роҳ
Бикард аз баландӣ ба пасти нигоҳ.
Чунин гуфт: «Дидам гарат бовар аст,
Ки як дона гандум ба ҳомун бар аст».
Зағанро намонд аз таатҷуб шикеб,
Зи боло ниҳоданд сар дар нишеб.

Чу каргас бари дона омад фароз,
 Гираҳ шуд бар ӯ пойбанде дароз.
 Надониш аз он донан хурданаи,
 Ки даҳр афканад дом дар гарданаи.
 На обистани дур(р) бувад ҳар садаф,
 На ҳар бор шотир занад бар ҳадаф.
 Заған гуфт: «Аз он дона дидан чӣ суд?
 Чу бинони доми хасмат набуд?!»
 Шунидам, ки мегуфт гардан ба банд,
 Набошад ҳазар бо қадар судманд.
 Ачал чун ба хунаи баровард даст,
 Қазо чашми борикбинаи бубаст.
 Дар обе, ки пайдо нагардад канор,
 Гуруи шиновар наёяд ба кор.

Луғот:

Заған - мурғи гуштрабо, чуҷагирак
 Каргас - мурғи калони лошахор, ки минқори камонӣ дорад
 Ҳомун - дашт, саҳро
 Шикоб - сабру тоқат
 Фароз - баландӣ, боло
 Даҳр - рӯзгор, тақдир, қазову қадар
 Обастан - бордор, ҳомила
 Шотир - паҳлавон, тирандози моҳир
 Ҳадаф - нишона, нишонаи тир, мақсад
 Хасм - душман
 Дом - банд, ресмон, тӯри сайёди
 Ҳазар - эҳтиёт, гурез, канорагирӣ

Каргас назди заған худситой кард, ки дар олам аз
 ман дурбинтар паррандае нест. Заған дар ҷавоби ӯ
 бигуфт: Дуруст мегӯӣ, аммо бояд бисанҷем, ки то кадом
 андоза ин суханони ту дуруст ҳастанд! Ба ин дашти
 паҳновар нигоҳ кун ва бигӯ, ки чиро мебинӣ?! Каргас
 ба дуртарин гушаҳои дашт нигоҳ кард ва гуфт: Агар
 ба суханони ман бовар кунӣ, ҳоло дар он гушаи дашт
 донан гандумро мебинам. Заған аз ин тезбинии каргас
 дар ҳайрат афтод ва ҳар ду сарнишеб аз осмон ба сӯи
 донан парвоз карданд. Вақте каргас ба сари донан омад,
 баногаҳ пойи ӯ ба доми сайёди банд шуд ва бо вучуди
 чашмони тезу дурбин доштанаи донан диду домро

надид ва ба доми сайёд гирифтор шуд.

Каргас беҳабар аз ҳукми тақдир лофи тезчашмӣ мезад. Имкон надорад, ки тирандоз ҳамеша ба ҳадаф занад чунонки ҳар садаф дар батни худ дурдона надорад.

Заған бо тамасхур ба каргас гуфт: «Аз ин гуна тезчашмии ту чӣ фонда ҳаст? Дар ҳоле, ки натавонӣ душманро бубинӣ?!

Каргас, ки гарданааш дар банд гирифтор буд, бо ҳасрат гуфт: «Аз тақдир ҷои гурез ва канорагирӣ нест. Чун аҷал фаро расид, тақдир чашми бориқбини маро баста кард ва бар дом гирифтор омадам».

Тақдир баҳри нопаддоканор аст, ки он ҷо ғуруру худбоварию шахси шиновар ба кор наёяд ва зуд бошад, ки ў дар он ғарқ гардад.

Фонда:

Аз ғуруру худбинӣ ва такаббур парҳез кунед. Панҷаи тақдир зўрманд ва саҳтгир аст ва натавонии шуморо намоиш хоҳад дод.

Ҳикоят:

Шутурбачча бо модари хеш гуфт:
«Пас аз рафтан охир замоне бихуфт».
Бигуфт: «Ар ба дасти ман асти миҳор,
Надидӣ касам боркаш дар қатор.
Қазо кишти он ҷо ки хоҳад барад,
Вагар нохудо ҷома бар тан дарад».
Макун Саъдиё, дида бар дасти кас,
Ки бахшанда Парвардигор асту бас.
Агар ҳақ нарастӣ, зи дарҳо басат,
Ки гар вай биронад, нахонад касат.

Гар у некбахт кунад сар барор,
 В-агарна сари ноумедӣ бихор.
 Ибодат ба ихлоси нийят накуст,
 Вагарна чӣ ояд зи бемағз пӯст?
 Чӣ зуннори муғ дар миёнат чи далқ,
 Ки дарпуши аз баҳри пиндори халқ.
 Макун, гуфтамат, мардин хеш фош,
 Чу марди намудӣ, муханнас мабош.
 Ба андозан буд бояд намуд,
 Хичолат набурд, он ки нанмуду буд.
 Ки чун орият баркананд аз сараш,
 Намояд куҳанҷомае дар бараш.
 Агар кутаҳӣ, пон чубин мабанд,
 Ки дар чаши тифлон намоӣ баланд.
 В-агар нукраандуда бошад нуҳос,
 Тавон харҷ кардан бари ношинос.
 Манех, ҷони ман, оби зар бар пашиз,
 Ки саррофи доно нагирад ба чиз.
 Зарандудагонро бар оташ баранд,
 Падид ояд он гаҳ, ки мис ё заранд.

Луғот:

Бихуфт - хоб кард(ин ҷо ба риояи қофия ба ҷои «бихуст», яъне «бихоб», «бихуфт» овардааст
 Миҳор - ҷӯбе, ки бо ресмон ба бинии шутур мебанданд, инони шутур
 Нохудо - киштибон, ронандаи кишти
 Сар баровардан - сар боло кардан, сарафрозӣ доштан
 Зуннор - риштае, ки оташпарастон ба миёни мебастанд
 Муғ - оташпараст
 Далқ - либоси дарвешон ва суфиён, ҷомаи порсоён
 Муханнас - хунасо, дар ин байт ба маънои тарсу, ноҷавонмард
 Орият - либоси ба амонат гирифта
 Нуҳос - мис
 Пашиз - тангаи камарзиш
 Сарроф - заршинос, касе, ки пулро мешиносад ва пул иваз мекунад
 Зарандуда - ашёе, ки бар рӯи он оби тило кашидаанд

Шутурбаччае, ки аз роҳ гаштани бисёр хаста шуда буд, ба модараш бигуфт: «Роҳ гаштан бас аст, акнун бихоб, истироҳат кун!» Модаршутур ҷавоб дод: «Ихтиёр дар дасти ман нест, агар дар дасти ман мебуд, заҳмати бор кашидан дар қатори уштуронро ихтиёр намекардам».

Тақдир киштиро ҳар куҷо хоҳад, мебарад ва коре бар он надорад, ки киштибон аз ғаму андӯху ташвиш гираву лоба мекунад ва ҷомаҳои худро пора месозад.

Эй Саъдӣ, ҳаргиз ба умеди бахшиши касон мабош ва чашм ба дасти онҳо мадӯз, бахшандаи ҳақиқӣ Худованди меҳрубон аст. Агар Худоро парастӣш кунӣ, ғайзи даргоҳи ӯ барои ту кифоя аст. Саъӣ кун, ки Худованд туро аз даргоҳаш наронад, агар ӯ туро аз даргоҳи қабули ҳеш ронд, касе туро ба хони худ даъват нахоҳад кард.

Агар Худованд туро неқбахт кард, беҳтарини сарфарозӣ ҳамон аст, в-агарна аз каси дигар умедворие нест.

Ибодат ба ҷой оӣ, бо сидқу ихлос адо бинамо. Покии ихлос мағз аст, боқӣ ҳама пуст. Ибодат барои ризои Худост, агар барои худнамоӣ дар назди одамон бошад, фарқ надорад, ки ҷомаи порсоён бипӯшӣ ё риштаи оташпарастон бар миён бубандӣ.

Чун ба мардонагӣ шинохта шудӣ, ҳамеша мард бош, ноҷавонмардиву тарсуиро канора гузор.

Худро аз он ҷӣ ҳастӣ, болотар ҷилва мадеҳ. Аз он ҷӣ туро медонанд, болотар будан беҳтар аст. Мисоли ин ҷомаи ба амонат гирифта мебошад, ки вақте аз тан берун кардӣ, ҷомаи кӯҳнаат падидор мегардад.

Агар кӯтоҳқад бошӣ, бо мақсади қомат бараф-рохтан бар худ пои ҷӯбин мабанд, ки соҳибони ақл ин сохтакориро зуд хоҳанд донист.

Миси оби нуқрадошударо барои нодон мебаранд, эӣ ҷони ман, пули сиёҳатро зарандуд макун, ки онро заршинос ба як пули пуч нахоҳад гирифт. (яъне вучуди беилму ҳунари худро ораста макун, ки мардуми доно ҳунарвар ва зоҳирпарастонро ба хубӣ мешиносанд)

Зарандудагон аз имтиҳони оташ намегузаранд ва асли онҳо маълум мегардад, яъне миси он зоҳир мешавад. (одамони худнамо низ дар аввалин имтиҳон беағзии худро маълум хоҳанд кард)

Фоида:

Сарчашмаи некбахтиву бахшандагӣ Худои меҳрубон аст, Офаридгори худро бишносед ва аз худнамоиву танпарварӣ ва такаббуру зоҳиророй парҳез намоед.

Ҳикоят:

Шунидам, ки ноболиге руза дошт,
Ба сад меҳнат овард рузе ба чошт.
Ба куттобаш он руз соик набурд,
Бузург омадаш тоат аз тифли хурд.
Падар дида бусиду модар сараш,
Фишонданд бодому зар бар сараш.
Чу бар вай гузар кард як нимарӯз,
Фитод андар у з-оташи меъда суз.
Ба дил гуфт: «Агар лукма чанде хурам,
Чи донад падар ғайб ё модарам?»
Чу руи писар дар падар буду қавм,
Нихон хурду пайдо ба сар бурд савм.
Ки донад чу дар банди Ҳақ нестӣ,
Агар бе вузу дар намоз истӣ?
Пас ин пир аз он тифл подонтар аст,
Ки аз баҳри мардум ба тоат дараст.
Калиди дари дузах аст он намоз,
Ки дар чашми мардум гузори дароз.
Агар чуз ба Ҳақ меравад чодаат,
Дар оташ фишонанд саччодаат.

Луғот:

Ноболиғ - бачаи ба балоғат нарасида ва ибодат бар ӯ вочиб нагардида

Меҳнат - ранҷ, азоб, уқубат

Куттоб - мактабхона, мадраса

Соиқ - касе, ки ҳар рӯз кӯдакро ба мактаб мебарад, ходим

Савм - рӯза

Тоат - ибодат, дар ин ҷо ба маънои рӯза гирифтани

Сӯз аз оташи меъда афтодан - хеле гурусна мондан

Вузӯ - таҳорат, шустушӯи пеш аз намоз

Ба тоат дар аст - яъне андар тоату ибодат аст

Ҷода - роҳ, роҳи рост

Саҷҷода - ҷойнамоз

Кӯдаке хурдсол азми рӯзадорӣ кард ва бо ранҷу азобе то наздикии нимарӯз сабру тоқат ба ҷо овард. Рӯзадорин ӯро ибодати бузург донистанд ва он рӯз ӯро ба мактаб ҳам набурданд. Падару модар кӯдакро навозиш карда, аз сари ӯ магзу шириниву пул мерехтанд ва шодмон мешуданд. Вақте рӯз ним шуд, кӯдак хеле гурусна монд. Он гоҳ бар дили худ қарор дод, ки аз падару модар пинҳонӣ чанд луқма таом бихӯрад. Азбаски он кӯдак, ки ҳоло ақли расо надошт ва барои ризои падару модар рӯза дошта буд, пинҳонӣ рӯзаашро бихӯрд ва дар назари дигарон худро рӯзадор вонамуд кард, ҳол он ки ибодатро барои ризоияти Худо ба ҷо меоранд, яъне ибодат бояд бо сидқу ихлоси қалбӣ бошад, Агар дар намоз рӯ ба ҷониби Ҳақ набошӣ ё бе таҳорат дар намоз истода бошӣ, барои одамон маълум нест.

Пас он марди рӯзгордида, ки барои ба мардум худро намозхон нишон додан ибодат мекунад, аз он кӯдаки «рӯзадор» ҳам нодонтар аст. Намозе, ки барои худро обиду зоҳид нишон додан дуру дароз дар назди одамон адо мешавад ва сидқӣ ва баҳри ризои Худо нест, калиди дари дӯзах аст.

Агар роҳи интиҳобкарда тӯро ба хушнудии Худо ва покизагиву сафо набарад, беҳтар аст ҷойнамозатро ба оташ андозӣ.

Фоида:

Дар ибодати Худо пасттарин маратаба худнамоӣ ва вонамуди дуруғин аст. Ин кори онҳоест, ки сидқу шикастанафсиро канора гузошта, ҳурмату эҳтироми зоҳирии мардумро мақсади хеш ихтиёр кардаанд ва барои мардум ибодат мекунанд, на барои касби ризоияти Ҳақ таоло.

Ҳикоят:

Яке пуртамаъ пеши Хоразмшоҳ,
Шунидам, ки шуд бомдоде пагоҳ.
Чу дидаш ба хидмат дуто ғашту рост,
Дигар рӯй бар хок молиду хост.
Писар гуфташ: «Эй бобаки номчӯй,
Яке мушкилат мебипурсам, бигӯй.
Нагуфти, ки қибласт сӯи Ҳичоз,
Чаро кардӣ имруз аз ин сӯ намоз?
Мабар тоати нафси шахватпараст,
Ки ҳар соаташ қиблаи дигар аст.
Қаноат сар афрозад, эй марди хуш,
Сари пуртамаъ барнаёяд зи дӯш.
Тамаъ обрӯи таваққур бирехт,
Барои ду ҷав домане дур(р) бирехт.
Чу сероб хоҳӣ шудан з-оби ҷӯй,
Чаро резӣ аз баҳри барф обрӯй.
Магар аз танаъум шикебо шавӣ,
Вагарна зарурат ба дарҳо шавӣ.
Бирав хоча, кӯтоҳ кун дасти оз,
Чӣ мебоядат з-остини дароз?
Таваққуъ биронад зи ҳар маҷлисат,
Бирон аз худат, то наронад касат.

Луғот:

Пуртамаъ - дунёпараст, ҳарис, носер, тамаъкор
Хоразмшоҳ - султони давлати Хоразмшоҳӣ, зоҳиран дар ин ҷо
Алоуддин Муҳаммади Хоразмшоҳ, ки хеле машҳур буд (вафоташ
соли 1221).

Дуто гаштан - таъзим кардан, сар ба сачда овардан

Бобак - падар, ин ҷо ба сигаи навозиш аст, мисли падарҷон

Ҳиҷоз - Арабистон. Ин ҷо ба маънии ҷониби Каъба

Таваққур - виқор, матонат, сарбаландӣ

Ду ҷав - яъне зару сими кам

Танаъум - неъмату сарват, молу чиз

Оз - ҳирс, чашмгуруснагӣ ва зиёдахоҳӣ

Остини дароз - киноя аз зиёдахоҳӣ ва тамаъ

Таваққуъ - хоҳиш, илтимос, пурсиши ҳадяву садақа

Марди ҳариси дунёпарасте субҳгоҳ ба даргоҳи
Муҳаммад Хоразмшоҳ бо мақсади чизе аз ӯ талабидан
омад. Бо дидани Хоразмшоҳ қоматашро баробари
зонувони худ ҳам карда, таъзим ба ҷо овард ва сар
дар қадами ӯ гузошта, талаби худро гуфт. Писари
зираки он мард, ки ҳамроҳи падар буд, гуфт: «Эй
падарҷон, ман аз ту як масъалаи мушкилро мепурсам.
Ту лутфан ҷавобашро бигӯ. Худи ту мегуфти, ки қибла
дар самти Арабистон аст, аммо чаро имрӯз на бар сӯи
Каъба, балки ба дигар сӯй сачда кардӣ?!» (яъне дар
қадами Хоразмшоҳ сачда кардӣ?)

Саъдӣ аз баёни ин воқеаи мухтасар чунин панд
медиҳад: Ба нафси шаҳватпарастии худ итоат нақун, ки
он нафс тӯро ғуломи худ мекунад ва водор месозад,
дар лаҳза қиблаи дигар (яъне хоҷаи нав) интиҳоб намоӣ.

Қаноат мардонро сарфароз мегардонад, аммо
ҳарисону чашмгуруснагон ҳамеша хору залил ва
сарафканда хоҳанд монд.

Тамаъ обрӯю матонату сарбаландӣ ва мардонагиву
виқорро бар хоки сиёҳ яксон мекунад ва барои моли
андаке як доман гавҳари обрӯро ба замин мерезад.

Шикастнафсӣ монанди оби ҷӯй дарахти умри тӯро
шодоб мекунад, аммо моли касон монанди барф аст,
ки зуд тамои мешавад ва оби он дар назди оби ҷӯй
ночиз аст. Сабр пеша гир, зиёд ҳарису дунёпараст
мабош, вагарна ҳирс тӯро гадову дарбадар хоҳад кард.

Эй азиз, аз ҳарисиву чашмгуруснагӣ дур бош.
Мақсади ту аз ҳирсу зиёдахоҳӣ чист? Қаноат пеш гир!

Хоҳишу илтимос ва талабҳои нописандида туро
аз ҳама ҷо ронда хоҳад кард. Беҳтар он аст, ки ин
хоҳишҳои нафсониро аз худ биронӣ, то дигарон туро
аз дар наронанд!

Фоида:

Беҳтарин неъмат қаноат ва парҳезгорист. Ба
қаноат сарбаланд будан басо беҳтар аз он аст, ки бо
молу давлат сарбаландиву сарфарозӣ бинамой.

Ҳикоят:

Якero таб омад зи соҳибдилон,
Касе гуфт: «Шаккар бихох аз фалон».
Бигуфт: «Эй писар, талҳии мурданам
Беҳ аз ҷаври рӯи туруш бурданам».
Шакар оқил аз дасти он кас нах(в)ард,
Ки рӯй аз такаббур бар ӯ сирка кард.
Марав аз паи ҳар ҷи дил хоҳадат,
Ки тамкини тан нури ҷон хоҳадат.
Кунад мардро нафси аммора хор,
Агар хушмандӣ, азизаш мадор.
Агар ҳар ҷи бошад муродат, ҳури,
Зи даврон бaсе номуродӣ барӣ.
Танури шикам дам ба дам тофтан,
Мусибат бувад рӯзи ноёфтан.
Ба тангӣ бирезонадат рӯй ранг,
Чу вақти фароҳӣ кунӣ меъда танг.
Кашад марди пурхора бори шикам,
В-агар дарнаёбад, кашад бори ғам.

**Шикамбанда бисёр бини хичил,
Шикам пеши ман танг беҳтар, ки дил.**

Луғот:

Соҳибдил - порсо, дилогоҳ, равшандил
Рӯй сирка кардан - туршрӯй кардан, абру дар ҳам кашидан
Тамкини тан - танпарварӣ, фармонбардорӣ аз нафс ва хоҳишҳои нафсонӣ
Нафси аммора - хоҳишу майли инсон ба лаззатпарастӣ ва ҳавову ҳавас, ғалабаи ҳайвоният бар рӯҳи инсонӣ
Танӯри шикам тофтани танӯри шикам гарм кардан, пурхӯрӣ кардан
Вақти фарохӣ меъда танг кардан - яъне дар вақти фаровонӣ меъдаро пур кардан ва ҷосе дар он нагузоштан

Марди парҳезгорро таб гирифт, касе бар ӯ гуфт, ки илоҷи бемории ту шакар аст, аз фалонӣ андаке шакар хоҳиш кун! Он марди парҳезгор гуфт: «Талхӣ мурданам беҳтар аст, ки рӯйи турши ӯро бубинам». Одами оқил аз дасти касе, ки бо кибру гурури рӯяшро монанди сирка турш кардааст, шакар нахоҳад гирифт.

Аз паси хоҳишҳои дил ва фармоишоти нафс овора машав, зеро танпарварӣ ва фармонбардории нафс нури ҷонатро кам мекунад. хоҳишу майли лаззатпарастӣ инсонро дар назди дигарон хору залил мегардонад, агар хирадманд ҳастӣ, харгиз нафсатро азиз надор.

Агар ҳар рӯз дар саъйи он бошӣ, ки талаб ва муроди нафсро бароварӣ, дар зиндагӣ бисёр номурудиҳо хоҳӣ дид.

Пурхӯрӣ мусибати сахтест, ки дар рӯзи нодорӣ ва таом пайдо накардан намудор мешавад. Агар дар вақти фаровонӣ ба пурхӯрӣ одат бикунӣ ва меъдаро пайваста аз таом пур ниғаҳ дорӣ, ба рӯзи тангдастӣ аз гуруснагӣ ранг бар рӯят нахоҳад монд.

Марди пурхӯр як умр бори шикамро мекашад, агар таоми муносиб пайдо накунад, бори ғам мекашад ва ғарқи ғаму андӯҳ мешавад.

Шикампарварон ҳамеша шармандаву хичил ҳастанд, назди марди оқил шиками танг (камхӯрӣ) аз дили танг беҳтар аст.

Фоида:

Тани худро бо таомҳои лазиз парва-риш мадихед ва гирифтори нафси бад ва лаззатҳои нафсонӣ мабошед, ки онҳо шуморо беҳадру шармсор ва хору залил мегардонанд.

Ҳикоят:

Чи овардам аз Басра, дони, ачаб,
Ҳадисе, ки ширинтар аст аз рутаб.
Тане чанд дар хирқан ростон,
Гузаштем бар тарфи хурмостон.
Яке дар миён меъдаанбор буд,
Зи пурхории хеш бас хор буд.
Миён баст мискину шуд бар дарахт,
В-аз он ҷо ба гардан дарафтод сахт.
На ҳар бор хурмо тавон хурду бурд,
Латанбор буд, окибат хурду мурд.
Ранси деҳ омад, ки: «Ибро кӣ кушт?».
Бигуфтам: «Мазан бонг бар ман дурушт,
Шикам доман андар кашидаш зи шох,
Бувад тангдил рудагоне фарох».
Шикам банди даст асту занчири пой,
Шикамбанда нодарпарастад Худой.
Саросар шикам шуд малах, лочарам,
Ба пояш кашад мӯри кучакшикам.
Бирав, андаруне ба даст ор пок,
Шикам пур нахоҳад шуд, илло ба хок.

Луғот:

Басра - номи шаҳрест дар Ироқ
Ҳадис - суҳан, нақл
Хирқан ростон - либоси солеҳон, ҷомаи орифон
Рутаб - хурмо

Хурмостон - хурмозор, боғи хурмо
Меъдаанбор - пурхор
Латанбор - шикампараст, пурхӯр
Нодарпарастад - напарастад
Лоҷарам - бинобар ин, аз он сабаб
Илло - ғайр аз, ба ҷуз

Оё медонӣ, аз сафари Басра чӣ нақли аҷиб бо худ овардам, ки дар ширинӣ аз хурмои он вилоят хуштар аст. Мо чанд нафар либосҳои солеҳон дар бар аз назди хурмозоре гузар мекардем. Яке аз ҳамроҳони мо, ки дар пурхӯрӣ машҳур ва аз шикампарварӣ хору безътибор буд, хурмозореро дида, азми хурмо кард ва бар дарахти хурмо баромад. Аммо, итифоқан аз дарахти хурмо бар замин афтод ва гарданаш шикасту мурд.

Огоҳ бош, ки на ҳамеша иттифоқ меафтад, ки хурмо бихӯрӣ ва онро бо худ ҳам бубарӣ. Ҳамсафари мо, ки шикамбора буд, ин дафъа хӯрду мурд.

Раиси деҳа омад ва аз мо бипурсид: «Ин одамо кӣ кушт?» ба ӯ гуфтем: «Надониста бар мо садо баланд макун. Шикампарварӣ домани ӯро аз шоҳаҳои дарахт ба поён кашид ва сабаби фуру афтодани ӯ гардид. Касоне, ки рӯдаҳои ғафсу фарох доранд, гирифтори бемории озурдахотирӣ ва ранҷҳои дигар ҳастанд».

Шиками бузург ва баднафсӣ мисли занҷирест дар дасту пой инсон, ки ҳамеша одамиро ғуломи худ месозад ва шикамбандаро Худо ҳам дӯст намедорад.

Малахро, ки соҳиби шиками бузург аст, мӯрчаи хурдшикам аз пояш мекашад ва он дар назди мӯрча ҳақиру нотавон аст.

Бирав ва саъй бикун, ки диле пок ба даст оӣ. Ши-кам ҳаргиз сер ва аз ту миннатпазир нахоҳад шуд. Ҳарису шикамбораро танҳо хоки ғӯр сер мекунад.

Фоида:

Парвариши шикам ранҷу азоб ва бемориҳои бисёрро тавлид мекунад. Шикампарва-рон аз балои

руи замин хоб карданро беҳтар аз он медонӣ, ки барои соҳиб шудан ба қолин дар назди касон таъзим намоӣ ва ғуломиву фармонбардории онҳоро ихтиёр намоӣ.

Фоида:

Қаноат ба либоси хоксорона ва озодагӣ беҳтар аз бори миннат кашидан ва дар назди дигарон сари итоат фуруд овардан аст.

Ҳикоят:

Яке гурба дар хонаи зол буд,
Ки баргаштааӣму бадхол буд.
Давон шуд ба меҳмонсарои амир,
Ғуломони султон задандаш ба тир.
Чакон хунаш аз устухон медавид,
Ҳамегуфту аз ҳавли ҷон медавид:
Агар ҷастам аз дасти ин тирзан,
Ману мушу вайронаи пирзан.
Найрзад асал, ҷони ман, захми неш,
Қаноат накутар ба душоби хеш.
Худованд аз он банда хурсанд нест,
Ки розӣ ба қисми Худованд нест.

Луғот:

Зол - пиразан

Баргаштааӣм - бадбахт, бебаҳра

Ҷастан - наҷот ёфтан

Душоб - шира ва шарбати ангур ё хурмо, шинӣ ё мураббо

Қисми Худованд - яъне ризқи қисматшуда аз ҷониби Худованд

Гурбаи бадбахту шикастаҳоле дар хонаи пиразане зиндагӣ мекард. Аз сабаби камбудии ҳӯрок ин гурбаи тамаъкор ба меҳмонсарои амир рафт, то ки аз пасмондаҳои болаззати он бихӯрад, аммо хидматгорон ба сӯи ӯ тир андохта, гурбаро захмӣ карданд. Гурбаи бечора хунчакон аз тарси ҷон медавид ва ба худ мегуфт: «Агар ба саломат аз дасти ин тирандоз раҳой ёбам, шукри вайронаи пиразан ва муши хонаи ӯро хоҳам кард.

Асал хуб аст, аммо ҳамроҳ бо захми неши занбӯр аст, пас ба мураббо қаноат кардан беҳтар.

Худованд қаноатпешагонро дўст медорад, ам-мо аз онҳое, ки ба ризқи қисматшуда аз қониби Парвардигор қаноат надоранд, розиву хурсанд нест.

Фоида:

Қаноат ба моли ҳалолу андак беҳтар аз ҷабру хорӣ дидан ба умеди хони дигарон.

Ҳикоят:

Яке тифл дандон бароварда буд,
Падар сар ба фикрат фуру бурда буд.
Ки: «Ман нону барг аз кучо орамаш»,
Мурувват набошад, ки бигзорамаш»,
Чу бечора гуфт ин сухан назди чуфт,
Нигар, то зан ўро чӣ мардона гуфт:
Махўр ҳавли иблис, то чон диҳад
Ҳам он кас, ки дандон диҳад, нон диҳад.
Тавоност охир Худованди рўз,
Ки рўзӣ расонад, ту чандин масўз.
Нигорандаи кўдак андар шикам,
Нависандаи умру рузист ҳам.
Худовандгоре, ки абде харид,
Бидорад, факайф он ки абд офарид.
Туро нест ин така бар Кирдигор,
Ки мамлукро бар худовандгор.

Лугот:

Фикрат - фикру андеша
Нону барг - ризқу рўзӣ, хўрок ва лавозими зиндагӣ
Мурувват - инсоф, мардонагӣ, ҷавонмардӣ
Ҳавли иблис хўрдан - яъне ба васвасаи шайтон гирифтор шудан, аз воҳимаи шайтон тарсидан
Нигорандаи кўдак - он ки сурати кўдакро дар шиками модар офаридааст

Худовандгор - хоҷа, соҳиб, хўҷаин
Факайф - пас, чи гуна, то чи расад
Кирдигор - Офаридгор, Худо
Мамлук - банда
Абд- банда, гулом

Падареро фарзандаш дандон бароварда буд. Он падар ба ғаму андӯҳ афтод, ки акнун бори зиндагӣ барои ман гарон гардид. Ризқу рӯзии ӯро аз кучо пайдо кунам. Агар ба ҳолаш гузорам, инсофу ҷавонмардӣ набошад. Вақте он бечора ин суҳанонро дар назди занаш бигуфт, он зани хирадманд бо ҳиммати мардона ба шавҳараш чунин ҷавоб дод: «Ту аз ин васвасаҳову воҳимаи шайтон, ки ба дилат роҳ додай, натарс, ғам махӯр. Бигзор шайтон аз ғаму ғусса бимирад, ки ту тарсе аз воҳимаи ӯ надорӣ. Бидон, Худое, ки барои фарзанди мо дандон дод, албатта нон ҳам медиҳад. Парвардигор қодиру тавоност. Ӯ ҳатман ризқу рӯзии бандагонашро мерасонад. Ту чандон ғами беҳуда махӯр. Он Худое, ки қодир аст, нақшу сурати кӯдакро дар шиками модараш ба ин хубиву латофат офарад, ҳатман барои ӯ умр ва ризқу рӯзии мувофиқ ҳам муайян кардааст.

Бар он нигоҳ кун, ки агар хоҷае аз бозор гуломе бихарад, ба обу хӯрок ва ниғаҳдории ӯ таваҷҷӯҳ мекунад, то чи расад ба Худои меҳрубон, ки бандагони худро офаридааст. Оё аз он шарм намедорӣ, ки ба Парвардигори худ ба андозаи як гулом ба хоҷааш така накардаӣ ва раҳмати ӯро нашинохтай.

Фоида:

Зистан ба умеди раҳмати Худо ва така бар қудрати ӯ аз фазилатҳои неки инсонист, ки ӯро аз воҳима ва ҳаёлҳои бебунёд раҳой мебахшад ва наҷот медиҳад.

Ҳикоят:

Шунидам, ки соҳибдиле некмард,
Яке хона бар қомати хеш кард.
Касе гуфт: «Медонамат дастрас,
К-аз ин хона беҳтар кунӣ», Гуфт: «Бас.
Чӣ меҳоҳам аз торам афроштан,
Ҳаминам бас аз баҳри бигзоштан».
Макун хона бар роҳи сел, эй гулом,
Ки касро нагашт ин иморат тамом.
На аз маърифат бошаду ақлу рой,
Ки бар раҳ кунад корвонӣ сарой.

Луғот:

Ба қомати хеш кардан - ба андозаи қаду қомати худ сохтан
Медонамат дастрас - тавоноии туро медонам
Торам - хона, гунбад
Афроштан - баланд кардан, афроштан
Корвонӣ - аҳли корвон

Шунидам, ки марди хубу равшандиле барои худ хона месохт ва иморатро баланд наафрохта, ба қомати худ мувофиқ намуда буд. Касе бар ӯ гуфт, ки ман тавоноиву имконотатро медонам, ки хонае беҳтар аз ин метавонӣ бунёд кунӣ. Он мард дар ҷавоб гуфт: «Аз баланду муҳташам кардани хона мақсад чист, дар ҳоле ки онро рӯзе гузошта ба он дунё сафар мекунӣ, барои боқӣ гузоштан ҳамин ҳам кифоя аст. Умр монанди сел зуд мегузарад, дар ин гузаргоҳ касеро надидем, ки иморати худро тамом карда бошад. Инсон монанди мусофирест дар дунё, аз рӯи огоҳӣ ва ақлу тадбир нест, ки он мусофир дар сари роҳ хона бунёд кунад ва бо корвон биравад».

Фонда:

Инсон бояд бидонад, ки бо ҳама сарвату қудрат ва ақлу донишу ҳуш дар ин дунё ба монанди як нафар мусофирест, ки ногузир ин манзилро тарк мекунад ва ба ғайри номи нек чизе бо худ нахоҳад бурд.

Ҳикоят:

Такаш бо гуломон яке роз гуфт
Ки инро набояд ба кас бозгуфт.
Ба як солаш омад зи дил бар дахон,
Ба як руз шуд мунташир дар чахон.
Бифармуд чаллодро бедареғ,
Ки бардор сарҳон нион ба тег.
Яке з-он миён гуфту зинҳор хост,
Макуш бандагон, к-ин гуноҳ аз ту хост.
Ту аввал набастӣ, ки сарчашма буд,
Чу селоб шуд, пеш бастан чӣ суд?!
Ту пайдо макун рози дил бо касе,
Ки у худ бигӯяд бар ҳар касе.
Ҷавохир ба ганҷинадорон супор,
Вале розро хештан пос дор.
Сухан, то нагӯӣ, бар у даст хаст,
Чу гуфта шавад, ёбад у бар ту даст.
Сухан деви бандист дар чоҳи дил,
Ба болон кому забонаш маҳил.
Тавон боздодан раҳи наррадев,
Вале бознатвон гирифтан ба рев.
Ту донӣ, ки чун дев рафт аз қафас,
Наояд ба «лоҳавл»-и кас бозпас.
Яке тифл баргирад аз Раҳш банд,
Наояд ба сад Рустам андар каманд.
Мағу он, ки гар бармало уфтад,
Вучуде аз у дар бало уфтад.
Ба деҳқони нодон чӣ хуш гуфт зан:
Ба дониш сухан гӯӣ, ё дам мазан!
Мағуӣ, он ки тоқат надорӣ шунуд,
Ки чавкишта гандум нахоҳад дуруд.
Чи неку задаст ин масал барҳаман:
«Бувад хурмати ҳар кас аз хештан».
Чу дашином гӯӣ, дуо нашнави,
Ба чуз киштаи хештан надравӣ.
Мағую манех, то тавонӣ, қадам,
Аз андоза берун в-аз андоза кам.
Набояд ки бисёр бозӣ кунӣ,

Ки мар қимати хешро бишкани.
Вагар тунд боши ба якбору тез,
Ҷаҳон аз ту гиранд роҳи гурез.
На кӯтоҳдастиву бечорагӣ,
На заҷру татовул ба якборагӣ.

Луғот:

Такаш - унвони Абулмузаффар Алоуддин - подшоҳе аз хонадони Хоразмшоҳиён, ки солҳои 1172-1200 ҳукмронӣ кардааст
Мунташир шудан - паҳн гардидан, овоза пайдо кардан
Зинҳор хоستان - талаби авф кардан, амон хоستان
Рев - макру фиреб, найранг
Лоҳавл - мухтасари «лоҳавла ва лоқуввата илло биллоҳил алиюл азим» (нест зӯру қуввате магар Худои баландқадри воломартабаро), ки барои рондани шайтон, ҳамчунин ҷангоми тааҷҷуб ва тарс ба забон меоранд.
Рахш - асп, аспи Рустам
Бармало уфтад - фош гардад, ошкор шавад
Барҳаман (бараҳман) - пешвои рӯҳонии Ҳиндувон
Заҷр - зулм, озор, азият
Татовул - ҷабр кардан, дастдарозӣ кардан бар ҳаққи касе

Подшоҳи хоразмшоҳӣ - Такаш розеро, ки бояд пинҳон медошт, ба ғуломони худ ошкор кард. Он розе буд, ки Такаш давоми як сол дар дили худ ҳифз мекард ва ҳамон рози яксола дар як рӯз дар байни мардум паҳн шуд. Подшоҳ ба ҷаллод супориш дод, ки ҳамаи он ғуломонро сар бибурад. Яке аз ғуломони бошӯҷоат Такашро илтимос кард, ки аз хуни онҳо даргузарад ва ғуломонро ба куштан надихад, зеро дар ин кор худи ӯ гунаҳкор аст. Подшоҳ мебоист розро ба касе намегуфт.

Сарчашмаро бояд маҳкам бубастан, агар оби ҷамъшуда банди худро раҳна кунад, селро бастан имкон надорад.

Беҳтар он ки рози дилро ба касе ошкор насозӣ, то ки дигарон онро фош нагардонанд.

Агар зару ҷавоҳире дорӣ, метавонӣ онро ба ҳазинабон супорӣ, аммо розатро худат посбонӣ бикун.

Сухан дар банди туст, агар маҳфуз дорӣ, аммо вақте бигуфӣ, дигар ту дар банди сухан ҳастӣ.

Сухани ногуфта монанди девест, ки дар қаъри
чоҳ занҷирбандаш кардаанд, онро ҳифз кун, мабодо
ки аз даҳон берун равад.

Роҳи девро кушодан ва ба ӯ роҳ додан кори
мушките нест. Аммо онро дигар бо макру фиреб
наметавонӣ занҷирбанд соӣ.

Ту медонӣ, ки деви аз банд раҳшуда бо илтимосу
дуои ту ба қафас барнамегардад.

Як нафар кӯдак метавонад банди Рахшро кушо-
да, онро раҳо кунад, аммо сад паҳлавоне чун Рустам
натавонанд дигарбора онро ба банд оранд.

Он розеро ҳаргиз мағӯ, ки чун фош гардад,
шахсеро ба азобу бало гирифтор созад.

Нашунидаӣ, ки зани доное ба шавҳари нодони худ
чунин гуфт: «Ё дониставу санҷида сухан гӯӣ ё
беҳтараш хомӯшӣ ихтиёр намо».

Он суханеро, ки худат тоқати шунидан надорӣ,
ҳаргиз мағӯ. Зеро ба ҷои он сухани нек нахоҳӣ шунид.
Монанди он ки агар ҷав кишта бошӣ, гандум нахоҳӣ
дарав кард.

Ин масали хубро ҷӣ хуш гуфтааст пешвои ҳиндувон:
«Ҳурмату эҳтироми ҳар кас аз худӣ ӯст.

Касе ки дашном гӯяд, ба ивази он ӯро таҳсину дуо
накунанд ва ҳар кас ҳосили кишти худро хоҳад гирифт».

То тавонӣ, дар сухан гуфтан ва ҳифзи одамият
андозаро ниғаҳ дор. Зиёду ками онро риоят намо.

Набояд ҳазлу шӯҳии бисёр бикунӣ, ки он боиси
шикастани қадру қимати ту мегардад.

Агар тундию тезӣ ва сахтию бадзабонӣ ҳам пеш
гирӣ, мардуми ҷаҳон аз ту дур мешаванд.

Пас, миёна беҳтар аст: На дар назди мардум
кӯтоҳдасту бечора будан, на онҳоро бо озору азият
аз назди худ рондан.

Фоида:

Дар ниғаҳ доштани роз ва сухан гуфтан амонатро
риоят бояд кард. Сухани гуфташуда ва рози ошкоргарди-
даро наметавон дигарбора ба ҷои худ овард. Дар кулли
корҳо ҳадди миёнаро ихтиёр намоӣ беҳтар аст.

Ҳикоят

Яке хубхулқи халақпӯш буд,
Ки дар Миср якчанд хомуш буд.
Хирадманд мардум зи наздику дур
Ба гирдаш чу парвона чӯёни нур.
Тафаккур шабе бо дили хеш кард,
Ки пушида зери забон аст мард.
Агар ҳамчунин сар ба худ дарбарам,
Чӣ донанд мардум, ки донишварам.
Сухан гуфту душман бидонисту дӯст,
Ки дар Миср нодонтар аз вай ҳам уст.
Ҳузураш парешон шуду кор зишт,
Сафар карду бар тоқи масҷид набишт:
Дар оина гар хештан дидаме,
Ба бедонишӣ парда надридаме.
Чунин зишт аз он парда бардоштам,
Ки худро накурӯй пиндоштам.
Камовозро бошад овоза тез,
Чу гуфтию равнақ намондат, гурез.
Туро хомушӣ, эй худованди хуш
Викор асту ноахло пардапуш.
Агар олимӣ, ҳайбати худ мабар,
Вагар чоҳилӣ, пардаи худ мадар.
Замири дили хеш манмой зуд,
Ки ҳар гаҳ ки хоҳӣ, тавонӣ намуд.
Валекин чу пайдо шавад рози мард,
Ба кӯшиш нашоёд ниҳон боз кард.
Қалам сирри султон чӣ неку нухуфт,
Ки то корд бар сар набурдаш, нагуфт.
Баҳоним ҳамушанду гуё башар,
Забон баста беҳтар, ки гуё ба шар.
Чу мардум сухан гуфт бояд ба хуш,
Вагарна шудан чун баҳоним ҳамуш.
Ба нутқ асту ақл одамизода фош,
Чу тӯтӣ сухангӯи нодон мабош.

Луғот:

Халақпўш - касе, ки лисобҳои кўҳна ва дарбеҳшуда пўшидааст, кўҳнапўш

Ҳузураш парешон шудан - мардум аз атрофаш пароканда шуданд.

Набишт - навишт

Парда даридан - ошкор шудан, фош гардидан

Камовоз - камсухан, камгап

Худованди ҳуш - ҳушманд, боақл

Замири дил - рози дил, асрори дил

Баҳоим - чорпоён

Марди хушахлоқе, ки чомаҳои кўҳна ба бар карда буд, дар Миср зиндагӣ мекард. Он мард хомӯшӣ ихтиёр карда буд. Мардум ӯро шахсияти бузурге тасаввур мекарданд ва хирадмандон аз наздику дур ҷамъ омада, монанди парвона аз ӯ ҷӯён нур мегаштанд.

Он мард шабе ба худ андеша кард, ки бузургиву дониши ӯ то ҳол пинҳон аст.

Агар боз ҳам сар ба худ фурӯ барам ва ақлу донишамро зоҳир накунам, мардум донишмандии маро нахоҳанд донист.

Рӯзи дигар чун сухан гуфт, маълум гардид, ки донишманди чандоне нест ва мардум аз ӯ рӯй бартофтанд. Худи ӯ ҳам эҳсос кард, ки агар бихоҳанд дар Миср водонеро ҷустуҷӯ кунанд, ҳамон марди нодон худи ӯст.

Чун мардум аз ӯ дур шуданд, кори он мард мушкил гардид. Пас ихтиёри сафар кард ва дар пештоқи масҷид чунин навишт:

-Агар дар оинаи ақл худро меदिдам, ба чунин водонӣ сирри худро фош намесохтам.

Бо вучуди доштани чеҳраи номарғуб парда аз оина бардоштам ва ҳештанро расво кардам, зеро то он дам худро зебову хушсурат тасаввур мекардам.

Инсони камсухан аз овоз бештар овоза дорад, вақте бо сухани камарзиш коратро аз равнақ боздоштам, беҳтар аст, ки он ҷойро тарк кунӣ.

Хомӯшӣ барои доноён нишони тамкину гаронборӣ аст ва барои камдонишон пардаест, ки айбашонро пинҳон медорад.

Агар олим ҳастӣ, тамкину виқори худро аз даст мадеҳ, агар нодонӣ, ҷаҳолати худро ошкор масоз ва фош макун.

Рози дилатро ба беҳудагӣ зоҳир манамо, агар хостӣ, имкони зоҳир намудан ҳамеша фароҳам аст.

Аммо чун рози мардон ошкоро гардад, ба саъю кӯшиш ва ранҷу талош дигарбора пинҳон натавон кард.

Роздориро аз қалам омӯzed, ки сирри соҳиби худро то он ки сарашро набуридаанд, нагуфт. (яъне то тарошида нашуд, нанавишт)

Ҳатто чорпоён ҳамӯш ҳастанд, аммо инсонҳо барои беҳудагӣ забон боз кардаанд. Забони бадгӯю беҳудагӯ баста беҳ.

Агар сухан гӯй, чун мардуми оқилу доно сухан гӯй, вагарна монанди чорпоён хомӯшӣ ихтиёр бинамо.

Беҳтарини фазилатҳои инсон дар сухан ва дар ақлу хиради ӯ намоён мегардад. Ту ба монанди тӯтӣ сухан магӯ, зеро он ҷонвар сухангӯи нодон аст ва маънии гуфторахро намедонад ва ҳар чи ба ӯ омӯхтаанд, бешуурона такрор мекунад.

Фоида:

Хомӯшӣ беҳтар аст аз сухан гуфтани беҳуда. Гуфтори зиёд қадру манзалати инсонро кам мекунад. Одами бисёргӯйро пушаймонӣ ҳамроҳ аст.

Ҳикоят:

Азудро писар саҳт ранҷур буд,
Шикеб аз ниҳоди падар дур буд.
Яке порсо гуфташ аз рӯи панд:
Ки бигзор мургони ваҳшӣ зи банд,
Қафасҳои мурғи сахархон шикаст,
Ки дар банд монад, чу зиндон шикаст?!»

Нигаҳ дошт бар тоқи бӯстонсарой,
 Яке номвар булбули хушсарой.
 Писар субҳдам суи бӯстон шитофт,
 Чуз он мурғ бар тоқи айвон наёфт.
 Бихандид, к-эй булбули хушнафас,
 Ту аз гуфти худ мондаи дар қафас.
 Надорад касе бо ту ногуфта кор,
 Валекин чу гуфти, далелаш биёр.
 Чу Саъди, ки чанде забон баста буд,
 Зи таъни забоноварон раста буд.
 Касе гирад ороми дил дар канор,
 Ки аз сӯхбати халқ гирад канор.
 Макун айби халқ, эй хирадманд, фош
 Ба айби худ аз халқ машғул бош.
 Чу ботил сароянд, магмор гӯш
 Чу бесатр бини, басират бипӯш.

Луғот:

Азуд - Абӯшучоъ Азудуддавла Дайлами - подшоҳи маъруфи Оли
 Бӯя
 Шикеб - сабр, тоқат
 Забоновар - суханчин, хабаркаш, ғаммоз
 Ботил сурудан - беҳудагӯй кардан
 Магмор гӯш - гӯш накун, гӯш бар он мадеҳ
 Бесатр - бепарда, бепӯшиш
 Басират - чашми ботин, биной, фаҳми яқин

Писари шоҳ Азудуддавлаи Дайлами ба бемории сахте гирифтӣ гардид. Ҳама аз дидагонии шоҳ парид ва хотираш доимо ноором буд.

Як марди парҳезгор бар ӯ маслиҳат дод, мургони бисёреро, ки дар қафас нигоҳ медорӣ, озод намо, шояд писарат аз беморӣ халос ёбад.

Азуд қафасҳоро боз кард ва мургонро озод кард. Танҳо булбули хушхонро дар тоқи бӯстонсарои худ нигоҳ дошт.

Писари шоҳ шиғо ёфт ва рӯзи дигар ба бӯстони падар омад ва дид, ки гайр аз булбули хушхон ҳамаи паррандагонро озод кардаанд.

Он писар бихандид ва бар булбул гуфт: - Ту аз гуфтори худ дар қафас бимондӣ, яъне забони ту гиреҳе ба кори ту андохт.

(Саъдӣ аз ин қиссаи кӯтоҳ натиҷа гирифта мефармояд:)

То он дам, ки суҳане нагуфтӣ, касе бар ту коре надошт, вақте бигуфтӣ, далели онро биёр.

Саъдӣ, ки муддате хомӯшӣ ихтиёр карда буд, фароғате аз таънаи суҳанчину беҳудагӯён дошт.

Ҳар кас бихоҳад, оромиши қалбӣ пайдо кунад, беҳтар аст аз сӯҳбати мардуми ноаҳл канора гирад.

Агар хирадмандӣ, айбқӯи мардум мабош, беҳтар он ки дар ислоҳи айби хеш машғул гардӣ.

Вақте суҳанони беҳуда мегӯянд, писандида он аст, ки бар онҳо гӯш надихӣ ва ҳар чи берун аз пардаи одоб бубинӣ, беҳтар он аст, ки чашм фуру хобонӣ.

Фоида:

Парҳез аз пургӯй оромиши бештарро ба бор меорад. Афзал он аст, ки ба гуфтори беҳудагӯён гӯш надихӣ ва аз фосиқ барҳазар бошӣ.

Ҳикоят:

Маро дар «Низомия» идрор буд,
Шабу рӯз талқину такрор буд.
Мар устодро гуфтам, эй пурхирад,
Фалон ёр бар ман ҳасад мебарад.
Чу ман доди маънӣ диҳам дар ҳадис,
Барояд ба ҳам андаруни ҳабис.
Шунид ин суҳан пешвои адаб,
Ба тундӣ барошuftу гуфт: Эй ачаб,
Ҳасудӣ писандат наёмад зи дӯст,
Чӣ маълум кардат, ки ғайбат накуст?!
Гар у роҳи дӯзах гирифт аз ҳасӣ,
Аз ин роҳи дигар ту дар вай расӣ.

Луғот:

Низомия - мадрасаи машҳур дар Бағдод, ки вазири Салҷуқиён
Хоча Низомулмулки Тусӣ бунёд карда буд.
Идрор - маош, василаи зиндагии ҳаррӯза
Талқин - омӯхтан ва фаҳмонидан
Такрор - бозгуфтани дарс
Хабис - бадкирдор, палид, разил
Хасй - пастӣ, номардӣ, фурумоягӣ

Шайх Саъдӣ, ки дар мадрасаи машҳури Низомияи Бағдод таҳсил мекард ва дарс ҳам меод, бо ишора ба он давраи ҳаёти худ дар ин ҳикоят гуфтааст: Дар «Низомия» касби маоши ҳаррӯза мекардам ва шабу рӯз дарс меомӯхтам ва бар дигарон фаҳмонида, такрор мекардам.

Боре ба устоди хирадманди худ гуфтам: «Фалон ҳамдарсам бар фазлу дониши ман ҳасад мебарад. Вақте ман маъниҳои ҷолиби ҳадисҳои кашф мекунам, ӯ аз ҳасад ба худ мепечад».

Чун устод ин суҳбатро маро шунид, хеле норозат шуд ва бо тундӣ бар ман гуфт: Агар ҳасад бурдани дӯстат бар ту писанд нест, аз кучо донистӣ, ки ғайбат кардан аз он беҳтар аст?!

Агар ӯ бо ҳасад, ки хислати мардуми пасту бадкирдор аст, роҳи дузахро ихтиёр карда бошад, ту аз роҳи дигар, яъне ғайбат ба ҳамагон ҷо хоҳӣ расид!

Фоида:

Аз ҳасад ва ғайбат, ки ҳамагон дил ва меҳру муҳаббати инсонҳоро хароб мекунад, барҳазар бояд буд.

Ҳикоят:

Касе гуфт Ҳаҷҷочӣ хунҳораро,
Дилаш ҳамчу санги сияҳпораро.
Натарсад ҳама з-оҳу фарёди халқ,
Худоё, ту бистон аз ӯ доди халқ.
Ҷаҳондидае пири дериназод
Ҷавонро яке панди пирона дод:

К-аз у доди мазлуми мискини у
Бихоханд в-аз дигарон кини у.
Ту даст аз ваю рӯзгораш бидор,
Ки худ зердасташ кунад рӯзгор.
На бедод аз у бахраманд оядам,
На низ аз ту ғайбат писанд оядам.
Ба дузах барад мудбиреро гуноҳ,
Ки паймона пур карду девон сиёҳ.
Дигар кас ба ғайбат пеш медавад,
Мабодо, ки танҳо ба дузах равад.

Луғот:

Ҳаҷҷоҷ - ҳокими Ҳиҷоз ва Ироқ дар аҳди Уммавиён, ки ба зулму ситам машҳур аст ва соли 714 вафот кардааст.

Доди халқро ситонидан - интиқом гирифтани, кин хоستان

Дериназод - кӯҳансол, пир

Мудбир - баргаштабахт, бадбахт

Паймона пур шудан - расидан ба марг, ба охир расидани умр

Шахсе дар ҳаққи Ҳаҷҷоҷи золими дилсиёҳ ғайбат мекарду мегуфт: Вай ба ҳадде ситамгар аст, ки аз оҳу фиғони мардум ҳам парво надорад, эй Худо, ту аз ӯ қасоси халқро бигир!

Ин суҳанонро пирамарди хирадманде шунид ва бар ҷавон панде ҳакимона бидод:

Албатта, рӯзи ҳисоб интиқоми мардуми бечораро аз ӯ хоҳанд гирифт, аммо аз онҳое, ки ғайбати Ҳаҷҷоҷро мекунанд, интиқоми он ғайбатро низ хоҳанд ситонид.

Беҳтар он аст, ки аз ғайбати ӯ даст бардорӣ, зеро зиндагӣ худ довари бузург аст ва ҳатман бадонро мағлуб хоҳад кард.

Барои ман на зулму бедоди ӯ писандида аст на ғайбати ту, ҳар ду кори бад ҳастанд.

Бахтбаргаштае, ки умрро ба беҳудагӣ сарф ва номаи аъмоли худро сиёҳ кардааст, сазовори дӯзах аст.

Аммо ӯ танҳо нест, пешопеши ӯ нафари дигаре ба дӯзах меравад, ки ғайбатгӯӣ аст ва он бахтбаргаштаро ҳамроҳӣ хоҳад кард.

Фоида:

Гайбат аз бадтарини амалҳои инсон аст ва гайбатгу пештар аз гунаҳкорони дигар шоистагии дузаҳро дорад. Зиндагӣ довари боинсоф аст, мукофоти бадкорогонро хоҳад дод, шумо аз гайбат парҳез кунед.

Ҳикоят

Ба тифли дарам рағбати рӯза хост,
Надонистаме чап кадом асту рост.
Яке обид аз порсоёни кӯй,
Ҳаме шустан омӯхтам дасту рӯй.
Ки «бисмиллаҳ» аввал ба суннат бигӯй,
Дувум нийят овар, савум каф бишӯй.
Пас он гаҳ даҳон шӯйу бинӣ се бор
Манохир ба ангишти кучак бихор.
Ба саббоба дандони пешин бимол,
Ки наҳӣ аст дар рӯза баъд аз завол.
В-аз он пас се мушт об дар рӯй зан,
Зи рустангаҳи мӯйи сар то зақан.
Дигар дастҳо то ба мирфақ бишӯй,
Зи тасбеҳу зикр он ҷӣ донӣ, бигӯй.
Дигар масҳи сар, баъд аз он ғасли пой,
Ҳамин асту хатмаш ба номи Худой.
Кас аз ман надонад дар ин шева беҳ,
Набинӣ, ки ғартут шуд пири деҳ.
Бигуфтанд бо деҳхудой, он чи гуфт,
Фиристод пайғомаш андар нухуфт:
Ки эй зиштқирдори зебосухун,
Нахуст, он чи гӯйӣ ба мардум, бикун.
На мисвок дар рӯза гуфти хатост,
Бани одами мурда хӯрдан равост?!
Даҳан, гу, зи ногуфтаниҳо нахуст
Бишӯй, эй ки аз хӯрданиҳо бишуст!

Луғот:

Ба тифлӣ дарам - дар замони тифлиам
Ба суннат - мутобиқи суннат
Маноҳир - сӯроҳиҳои бинӣ
Саббоба - ангушти ишорат, ангушти дююм
Наҳй - манъ, манъ карда шудан
Завол - аз нуқтаи баланд ба ғарб майл кардани офтоб, зӯҳр,
нисфирӯзӣ
Зақан - манаҳ, чона, занаҳдон, зерӣ ҷоғ
Мирфақ - оринҷ
Тасбеҳ - «субҳоналлоҳ» гуфтан
Зикр - ёд кардан, бо дуову вирд Худоро ёд кардан
Масҳи сар - молидани сар
Ғасли пой - шустани пойҳо
Деҳхудой - соҳиби деҳа, раиси деҳа
Банӣ одами мурда хӯрдан - ишора аст ба ояти 12 аз сураи
«Хучурот», ки Худованд фармудааст: «Аз якдигар ғайбат накунед, оё
касе аз шумо дӯст дорад, ки ғушти бародари мурдаи худро бихӯрад?!»

Дар замони кӯдакӣ, ки ҳанӯз неку бад ва чапу ростро
намешинохтам, дар ман майлу ҳаваси рӯзадорӣ пайдо шуд.

Яке аз намозгузорони парҳезгор ба ман одоби дасту
рӯй шуста, таҳорат гирифтано омӯхт: Аввал, «бисмил-
лоҳир раҳмонир раҳим» бигӯй, ки мутобиқи суннати пай-
ғамбар аст, сонӣ, нийят бикун, баъд, кафи дастонатро бишӯй.

Баъд аз он се бор даҳону биниро шуста, бо ангушти
хурд сӯроҳиҳои биниро тоза бикун.

Баъд бо ангушти шаҳодат дандонҳои пешинро молиш
бидеҳ, вале бидон, ки моҳи рамазон баъди нисфирӯзӣ ин
корро анҷом додан дуруст нест.

Пас аз он се бор рӯи худро аз пешонӣ то зерӣ манаҳ
бишӯй.

Баъд дастҳоятро то оринҷ шуста, ҳар чи аз тасбеҳу
зикр медонӣ, бигӯй.

Дар охир саратро масҳ карда, пойҳоятро мешӯй ва бо
ёди Худо таҳоратро ба поён меорӣ.

Ин қоидаҳоро касе беҳтар аз ман наметонад, ки дар
мақоми доной ҳастам ва раиси деҳа мо пири фартут
шудааст... (яъне, ин ҷо ба ғайбати сардори деҳа оғоз кард)

Ин хабарро ба раиси деҳа расониданд. Раиси деҳа (ки
хирадаманд буд) бар ӯ пинҳонӣ аз дигарон пайғом ме
фиристод (ва дар он гуфт:)

Эй он ки дар зебо суҳан гуфтан моҳир ҳастӣ, кирдорҳои
ту нохуб аст, аввал он насиҳате, ки ба мардум мекунӣ,

додат ичро намо!

Ту гуфти, ки бо ангушт дандонҳоро ба вақти рӯза
қайддан хато аст, аммо оё гушти бародари мурдaro хӯрдан
дуруст мебошад?!

Аввал даҳонатро аз ғайбату дашном ва дигар суханҳои
бад покиза ниғаҳ дор, пеш аз он ки аз хӯрдан нигоҳ дорӣ.

Фоида:

Аз ғайбату тӯҳмат ва дурӯғу дашном нигоҳ доштани
даҳон нишони ахлоқи хуб ва парҳезгорист. Ғайбатгӯй
мисли гушти бародари мурдaro хӯрдан аст. Маълум аст,
ки касе ин корро нахоҳад кард, аммо вақте ғайбат оғоз
мекунад, бидонед, ки коре бадтар аз онро анҷом медиҳад.

Ҳикоят

Шунидам, ки дузде дар омад зи дашт,
Ба дарвозаи Систон баргузашт.
Бидуздид баққол аз у ним донг,
Баровард дузди сияхкор бонг.
Худоё, ту шабрав ба оташ масуз,
Ки раҳ мезанад систонӣ ба рӯз.

Луғот:

Баққол - фурушандаи хӯрокворӣ, соҳиби дӯкони озуқа

Донг - шашяки ҳар чиз, воҳиди вазн, ки тақрибан 40 грамм аст

Дузде аз биёбон ба Систон омад, баробари ворид
шудан ба ин шаҳр аз баққоле барои худ озуқа харид.

Баққол, ки одати аз тарозу задан дошт, бо
мусофир низ одати бади худро такрор кард. Он гоҳ
дузд ба ғайбон омаду гуфт: «Эй Худо, ту дуздони
шабравро дар оташи ҷаҳаннам масуз, зеро баққоли
систонӣ дар рӯзи равшан дузди мекунад, яъне дар
дузди аз шабравон чолоктар аст».

Фонда:

Тарозуро барои ҳалолкорӣ ва адолат офаридаанд.
Аз дуздидани ҳаққи мардум битарсед.

Ҳикоят

Яке гуфт бо суфие дар сафо:

«Надонӣ, фалонат чӣ гуфт аз қафо?»

Бигуфто: «Хамӯш, эй бародар, бихуфт

Надониста беҳгар, ки душман чӣ гуфт.

Касоне, ки пайгоми душман баранд,

Зи душман ҳамоно, ки душмантаранд.

Касе қавли душман наёрад ба дӯст,

Чуз он кас, ки дар душманӣ ёри уст.

Наёрист душман қафо гуфта нам,

Чунон к-аз шунидан биларзад танам.

Ту душмантарӣ, к-оварӣ бар дахон,

Ки душман чунин гуфт андар нихон.

Суҳанчин кунад тоза ҷанги қадим,

Ба ҳашм оварад неқмарди салим.

Аз он ҳамнишин то тавонӣ гурез,

Ки мар фитнаи хуфта ро гуфт: Хез!

Сияҳчолу мард андар ӯ баста пой,

Беҳ аз фитна аз ҷой бурдан ба ҷой.

Миёни ду тан ҷанг ҷу оташ аст,

Суҳанчини бадбахт ҳезумкаш аст.

Лугот:

Дар сафо - яъне дар олами сафо, аз рӯи ихлос

Бихуфт - бихоб, хомӯш бош

Наёрист - ҷуръат накард, натавонист

Қафо гуфтан - дашном додан, таҳқир кардан

Салим - покдил, покниҳод, беайб

Сияҳчол - ҷоҳи торик, зиндони торик

Нафаре аз рӯи ихлос (ва пиндори он ки кори хубе
анҷом медиҳад) ба суфие гуфт, ки фалонӣ дар ҳаққи

ту суханҳои чунину чунон гуфт. Сўфӣ ҷавоб дод: «Эй бародар, хомӯш бош, беҳтар он бошад, ки бихоби, барои ман беҳтар он аст, ки гуфтаҳои душманро нашунавам ва надонам.

Онҳое, ки сухани душманро назди ту меоранд ва хабаркашӣ мекунанд, дар асл аз душман ҳам душмантаранд.

Касе суханони душманро назди дўст меорад, ки аслан бо душмани ӯ ёр аст.

Душман ҷуръати онро надошт, ки рӯ ба рӯи ман дашному таҳқир намояд ва маро ба ғазаб орад.

Ту душмантар ҳастӣ, ки кори ҷуръатнакардаи ўро анҷом медиҳӣ ва мегӯӣ, ки ин суханҳои нораворо фалонӣ бигуфт.

Суханчин ҷангу душмани кўҳнаро нав мекунад ва инсонҳои покдилро ба хашму ғазаб меорад. Аз ҳамнишини суханчин, ки фитнаи хуфта ва душмани деринаро бедор мекунад, гурез ва парҳез бикун.

Дар ҷоҳи торик пой андар банд будан беҳтар аз он аст, ки игвову фитнаро аз манзили ба манзили дигар бибарӣ.

Душманӣ дар миёни ду нафар монанди оташи фурузон аст, суханчини бадбахт ҳезумкашест, ки он оташро баланд мекунад.

Фоида:

Бо суханчинӣ ва ғайбату хабаркашӣ оташи душманиро дар байни инсонҳо фурузон макунед. Бидонед, ҳар кӣ сухани дигаронро назди шумо меорад, ҳатман гуфтаҳои шуморо боз ҷои дигар хоҳад бурд.

Ҳикоят

Фаридун вазире писандида дошт,
Ки равшандилу дурбин дида дошт.
Ризои Ҳақ аввал ниғаҳ доштӣ,
Дигар поси фармони шаҳ доштӣ.

Нихад омили сифла бар халқ ранҷ,
 Ки тадбири мулк асту тавфири ганҷ.
 Агар ҷониби Ҳақ надорӣ нигоҳ,
 Газандат расонад ҳам аз подшоҳ.
 Яке рафт пеши малик бомдод,
 Ки ҳар рӯзат ороишу ком бод.
 Ғараз машнав аз ман, насиҳат пазир,
 Туро дар ниҳон душман аст ин вазир.
 Кас аз хоси лашкар намондасту ом,
 Ки симу зар аз вай надорад ба вом.
 Ба шарте, ки чун шоҳи гарданфароз
 Бимирад, диҳанд он зару сим боз.
 Нахоҳад туро зинда ин худпараст,
 Мабодо, ки нақдаш наояд ба даст.
 Яке сун дастури давлатпаноҳ,
 Ба ҷашми сиёсат нигоҳ кард шоҳ.
 Ки дар сурати дӯстон пеши ман
 Ба хотир ҷароӣ бадандеши ман?
 Замин пеши тахташ бибӯсиду гуфт:
 «Нашояд ҷу пурсидӣ, акнун нухуфт.
 Чунин хоҳам, эй номвар, подшоҳ,
 Ки бошанд халқат ҳама неххоҳ.
 Чу мавтат бувад ваъдаи сими ман,
 Бақо беш хоҳандат аз бими ман.
 Нахоҳӣ, ки мардум ба сидку ниёз,
 Сарат сабз хоҳанду умрат дароз?!»
 Ғанимат шуморанд мардон дуо,
 Ки ҷавшан бувад пеши тири бало.
 Писандид аз ӯ шаҳриёр, он ҷӣ гуфт,
 Гули рӯяш аз тозагӣ баршукуфт.
 Зи кадру маконе, ки дастур дошт,
 Маконаш бияфзуду кадраш фарошт.
 Бадандешро заҷру таъдиб кард,
 Пушаймонӣ аз гуфтаи хеш х(в) ард.

Луғот:

Фаридун - подшоҳи пешдодиён, қаҳрамони «Шоҳнома»
 Поси фармон доштан - риоя кардани фармон,

фармонбардор будан
Омил - мансабдори давлатии масъул ба андозу молиёт
Сифла - нокас, паст, фурумоя
Тавфир - сарфа, фоидаи хазина
Газанд - зарар, зиён, осеб
Вом - қарз
Нақд - пул, зару сим
Дастур - вазир
Чашми сиёсат - нигоҳи хашмолуд ва танбеҳдиҳанда
Ба хотир - пинҳонӣ, дар ботин
Мавт - марг, вафот
Фарошт - баланд кард, шаънашро зиёд кард
Заҷру таъдиб - рондан ва танбеҳ додан

Шоҳ Фаридун вазире поктинату дурандеш дошт.
Ин вазир корҳои давлатро дар ризоияти Худо ва
риояти фармони шоҳ ба роҳ монда буд.

Мансабдори пасту фурумоя бо баҳонаи идораи
мамлакат ва зиёд кардани фоидаи хазина ба мардум
зулм мекунад.

Агар дар адолат фармудаи Худоро риоят накуни,
агарчи подшоҳ бошӣ, бар ту зиён хоҳад омад.

Бомдоде як шахс пеши подшоҳ рафт ва шоҳро
дуо карда, гуфт: «Рӯзгори ту ба осоиш ва зиндагӣ ба
коми ту бод.

Ман бо насиҳате назди ту омадам. Ту онро гарази
шахси гумон мабар, бидон, ки вазират душмани пин-
ҳонии ту мебошад.

Ҳеҷ касе аз мардум ва лашкариён намондааст,
ки аз ӯ қарз нагирифта бошанд.

Шарт гузоштааст, ки вақте шоҳ вафот кард, он гаҳ
қарзхоро бозпас медиҳанд.

Ин вазири худпараст зинда мондани туро
намехоҳад. Метарсад, ки мабодо зару сими ба мардум
додааш дигарбора ба даст наояд».

Подшоҳ ба сӯи вазири худ нигоҳе хашмолуд
афканд ва гуфт: «Ту худро ҳамеша дӯсти ман вонамуд
месозӣ. Чаро дар ботин барои ман бадхоҳӣ мекуни?!»

Вазир пеши подшоҳ замини адаб бўсиду гуфт:
«Ҳоло, ки мепурсӣ, пинҳон доштани ман дуруст нест.

Ман мехоҳам, ки ҳамаи мардум некхоҳи ту бо-
шанд, эй шоҳи номвар! Азбаски ман бозпас гирифтани

қарзҳоро то вафоти ту ба таъхир андохтам, мардум пайваста туро дуо мекунанд, ки зинда бошӣ. Оё намехоҳӣ, ки мардум бо сидқу ниёз барои ту сарсабзӣ ва умри дароз бихоҳанд?!»

Мардони асил дуои некро ғанимати умр мешуморанд. Чунки дуои нек мисли ҷавшанест, ки инсонро аз тири бало маҳфуз медорад.

Подшоҳ суҳанҳои вазири худро писандида, чеҳрааш монанди гул шукуфта гардида. Қадру манзалати вазири худро шинохта, мулку макони бештаре бар ӯ бахшида.

Марди бадандешро сарзаниш карда, аз назди худ биронд ва он мард аз гуфтаи игвоангези худ пушаймон шуд.

Фоида:

Инсонҳои оқилу фарзона ҳар кӯреро аз рӯи ҳикмату тадбир анҷом медиҳанд, ки сустандешаҳо аз он беҳабаранд. Ба кори мардони ҳақим бо дидаи ибрат нигоҳ кунед.

Ҳикоят

Чавоне хунарманди фарзона буд,
Ки дар вазъ чолоку мардона буд.
Нақуному соҳибдилу ҳақпараст,
Ҳати оразаш хуштар аз хатти даст.
Қави дар балоғат ва дар наҳв ҷуст,
Вале ҳарфи абҷад нагуфти дуруст.
Якero бигуфтам зи соҳибдилон,
Ки дандони пешин надорад фалон.
Баромад зи савдои ман сурхрӯй,
Ки 3-ин ҷинси беҳуда дигар мағӯй.
Ту дар вай ҳамон айб дидӣ, ки хаст
Зи чандон хунар ҷашми ақлат бубаст.
Яқин бишнава аз ман, ки рӯзи яқин
Набинанд бад мардуми некбин.
Якero, ки ақл асту фарҳангу рой,
Гараш пой исмат бихезад зи ҷой.

Ба як хурда мапсанд бар вай чафо,
Бузургон чӣ гуфтанд: Хуз мо сафо!
Бувад хору гул бо ҳам эй хушманд,
Чӣ дар банди хорӣ ту?! Гулдаста банд!

Лугот:

Хати ораз - мӯи наврустан рӯй
Хати даст - хати хуше, ки бо даст навишта шавад
Балоғат - расоӣ ва шевони суҳан
Наҳв - фанни ибораву ҷумлаорӣ, синтаксис
Абҷад - сурати нахустин аз суратҳои ҳаштгонаи алифбои арабӣ,
ин ҷо ба маънои алифбои арабӣ
Сурхрӯй баромадан - барафрохтан, хашмгин шудан
Рӯзи яқин - рӯзи маҳшар, рӯзи қиёмат
Пои исмат лағжидан - хато кардан, лаҳзае аз роҳи покдоманӣ
берун шудан
Хуз мо сафо - (аз рӯзгор) он чӣ хуб аст бардор (ишораест ба
ҳадиси Расули акрам (с): «Хуз минаддаҳри мо сафо ва миналайши
мо кафо...»)(Аз рӯзгор он чиро хуб аст бигир ва аз зиндагӣ ба
ҳадди кифоят насиба бардор...)

Ҷавоне буд, ҳунарманду доно ва дар суҳангӯй
чолоку далер.

Ба номи нек машҳур, соҳибдил, ҳақшинос,
хушсурату ботароват.

Дар равоиву шевой ва малоҳати суҳан маҳорати
тамом дошт, вале баъзе ҳарфҳоро дуруст талаффуз
намекард. Ба яке аз дӯстони соҳибдили худ гуфтам:
«Аҷаб ҷавони донову суҳанвар аст, аммо ҳайф, ки
дандони пешин надорад».

Он марди оқил аз ин суҳани нобаҷои ман оташин
шуд ва гуфт: «Ин гуна суҳанҳои беҳударо дигарбора
магӯй.

Ту ягона айбу нуқсонеро, ки дорад, ҳамонро
бидидӣ, аммо ҳунарҳои зиёди ӯро аз сабаби чашми
ақлатро пӯшида доштан, надидӣ.

Ин суҳани ҳақро аз ман бишунав, ки рӯзи қиёмат
мардуми некбин ҳеҷ азобу шиканҷае нахоҳанд кашид.

Агар ба иттифоқ шахси донову бомаърифат ва
тадбирирандеш пойи хеш нодуруст гузорад ва хатое
кунад, барои ин иштибоҳ бар ӯ ситам ва ҷафо макун,

ки бузургон гуфтанд: «Хубашро бигир!»

Эй дӯсти ҳушманд, гул бехор нест. Хорро бигузор,
аз гулҳои ботароват гулдаста бубанд (яъне бадихоро
бигузор ва некиро пеш ор)

Фоида:

Дар рӯзгори инсонӣ некиву бадӣ ҳамеша канори
якдигаранд. Дар ҳуди инсонҳо низ ҳар ду хислат ҳаст,
бадро бигузоре, ба неқ нигоҳ кунед, нигоҳи худро
нағз кунед, то ҳар чизи нағзо бибинед, аз пӯст гузар
кунед, то нағз пеши чашмони шумо намудор гардад.

Ҳикоят

Чавоне сар аз раъӣи модар битофт,
Дили дардмандаш ба озар битофт.
Чу бечора шуд, пешаш овард маҳд,
Ки, эй сустмехри фаромушаҳд.
На дар маҳд нерӯи ҳолат набуд,
Мағас рондан аз худ маҷолат набуд?!
Ту онӣ, к-аз он як мағас ранчай,
Ки имрӯз солору сарпанчай.
Ба ҳоле шавӣ боз дар қаъри гӯр,
Ки натвонӣ аз хештан дафъи мӯр.
Дигар дида чун барфурузад чароғ,
Чу қирми лаҳад хӯрд пиҳи димоғ?!
Чу пушидачашме бубинӣ, ки роҳ,
Надонад ҳаме вақти рафтан зи чоҳ.
Ту ғар шукр кардӣ, ки бодидай,
Вағарна ту ҳам чашмпӯшидай.

Луғот:

Раъӣ - фармон, хоҳиш

Озар - оташ

Тофтан - барафрутан, сӯхтан
Маҳд - гаҳвора
Солор - сарвар, соҳибихтиёр
Сарпанча - зӯрманд, бақувват, ситамгор
Пиҳи димоғ - мағзи сар

Чавоне ба модари худ нофармонӣ карда, дили дардманди ўро бо оташи бемеҳрии худ ба сӯзиш даровард.

Модари бечора чун чораи дигаре надошт, гаҳвораи он писарро пешаш овард ва гуфт: Эй сустмеҳр, оё ту он нестӣ, ки дэр ин гаҳвора ҳатто қудрати аз худ рондани мағасро надошти?!

Фаромӯш макун, ки ту ҳамон касе ҳастӣ, ки тавони рондани мағасро надошти, агарчи имрӯз сарвару зӯру қудратманд ҳастӣ.

Дар андак муддат боз дар қаъри гӯр маскан хоҳи гирифт, ки он ҷо низ тавони аз худ рондани мӯрчаро нахоҳи дошт.

Рӯзгоре, ки кирми лаҳад мағзи туро бихӯрад, дигарбора чашмонат равшан нахоҳад шуд. Вақте нобиноеро бубинӣ, ки вақти роҳ гаштан роҳро аз ҷоҳ нашносад, боре шукр ба ҷой ор, ки соҳиби чашмони равшанбинӣ, агар шукр накардӣ, бидон, ки ту ҳам кӯр ҳастӣ.

Фоида:

Қадри модар бидонед, барои меҳри бепоеи ӯ ва шабҳон беҳобиаш арҷ гузоред. Умр зудгузар аст, дар ин фурсати кӯтоҳ қадршиносӣ аз модар ва шукргузорӣ ба даргоҳи офаридгори покро фаромӯш насозед.

Ҳикоят

Маликзодае з-аспи адҳам фитод,
Ба гардан дараш мӯҳра барҳам фитод.
Чу пилзаш фуру рафт гардан ба тан
Нагашти сараш, то нагашти бадан.

Пизишкон бимонданд ҳайрон дар ин,
 Магар файласуфе зи Юнонзамин.
 Сараш бозпечиду раг рост шуд,
 Вагар вай набудӣ, заминхост шуд.
 Шунидам, ки саъйаш фаромуш кард,
 Забон аз мурут хомуш кард.
 Дигар навбат омад ба наздики шох,
 Ба айнӣ иноят накардаш нигоҳ.
 Хирадмандро сар фуру шуд ба шарм,
 Шунидам, ки мерафту мегуфт нарма:
 «Агар дӣ напечидаме гарданаш,
 Напечидӣ имруз рӯй аз манаш».
 Фиристод тухме ба дасти раҳӣ,
 Ки бояд ки бар удсузаш ниҳӣ.
 Маликро яке атса омад зи дуд,
 Сару гарданаш ҳамчунон шуд, ки буд.
 Ба узр аз пайи мард биштофтанд,
 Бичустанд бисёру кам ёфтанд.
 Макун, гардан аз шукри мунъим мапеч,
 Ки рӯзи пасин сар барорӣ ба ҳеч.

Луғот:

Адҳам - сиёҳ, сиёҳранг
 Барҳам фитодан - нобаҷо гаштан, осеб дидан, беҷо шудан
 Пизишкон - табибон, духтурон
 Заминхост - замингир, якҷоя
 Мурут - лутфу марҳамат, муомилаи хуб
 Айнӣ иноят - чашми таваҷҷуҳу лутф
 Раҳӣ - чокар, хидматгор
 Удсӯз - миҷмар, зарфе ки дар он уд месӯзанд, ки фазои
 манзилро муаттар бикунанд
 Мунъим - соҳибнеъмат, неъматдиҳанда

Подшоҳзодае аз аспӣ сиёҳмушкини худ сарозер афтод ва мӯҳраи гарданаш осебе сахт дид.

Гардани ӯ монанди гардани фил ба танаш фуру рафт ва аз ниҳояти дард сарашро гардонида наметавонист, магар ки якҷоя бо тани худ сӯе, майл бикунанд.

Табибон аз муолиҷаи ӯ ҳайрон монданд ва тадбири онҳо чорасоз набуд. Ҳакиме аз Юнонзамин маликзодаро муолиҷа кард.

Он ҳаким сари маликзодаро бо тадбире хос тоб дода, рағҳои онро муназзам сохт. Агар ҳаким илоҷ намекард, маликзода якҷояву замингир мешуд.

Маликзода саъю кӯшишҳои ҳаками юнониро зуд фаромӯш ва забони худро аз лутфу марҳамат хомӯш кард.

Вақте дигарбора он ҳаким назди маликзода омад, бар ӯ бо чашми марҳамат ва таваҷҷӯху лутф нигоҳ накард.

Ҳаками юнонӣ аз рафтори ӯ хиҷил гардид ва аз шарм сари худро ҳам карда бо садои нарм мегуфт:

«Агар дирӯз гардани ӯро рост намекардам, имрӯз аз ман рӯй намегардонид».

Ҳаким тухми гиёҳро бо чокар ба маликзода фиристод, ки агар онро дар миҷмар дуд кунӣ, фоида дорад.

Вақте ки бар миҷмар гузоштанд, аз дуди он маликзода атса зад ва гарданааш монанди пештара ноҷунбон гардид.

Бо мақсади узр пеш овардан ва тавба кардан ба ҷустуҷӯи табиби юнонӣ даромаданд, ҳарчанд бисёр ҷустанд, ӯро пайдо накарданд.

Эй азиз, кореро, ки маликзода кард, ту макун ва аз шукри Худованд гардан макаш, ки ношукрон дар рӯзи ҳисоб бо дасти тӣҳӣ бармехезанд.

Фоида:

Аз заҳмати дигарон қадршиносӣ бояд кард ва бо лутфу марҳамат аз онҳо сипосгузор бояд буд. Махсусан аз лутфу инояти Худованд шукргузорӣ кардан боиси растагорист.

Ҳикоят

Шунидам, ки пире писарро ба хашм
Маломат ҳамекард, к-эй шӯхчашм!
Туро теша додам, ки хезум шикан,
Нагуфтам, ки девори масҷид бикан.

Забон омад аз баҳри шукру сипос,
Ба ғайбат нагардонадаш ҳақшинос.
Гузаргоҳи «Қуръон»-у панд аст гӯш,
Ба бӯхтону ботил шунидан макуш.
Ду чашм аз пайи сунъи борӣ накуст,
Зи айби бародар фуру гиру дӯст.

Луғот:

Шӯхчашм - густох, бешарм

Ҳақшинос - сипосманд, қадрдон

Бӯхтон - тӯҳмат, дурӯғгӯй

Сунъи борӣ - офариниши Худованд

Пире писари худро сарзаниш карда мегуфт: «Эй беадаб, барои он теша бар ту додам, ки ҳезум шиканӣ, на девори масҷидро хароб бикунӣ (яъне ҳар василаи зиндагӣ барои манфиат овардан аст, на барои зарар расонидан)

Худованд забонро барои шукру сипос гуфтан офарид, бинобар ин одами қадрдону худошинос ҳаргиз забони худро ба ғайбат намегардонад.

Гӯш ҳам барои ҳикмати «Қуръон» ва панду насиҳат шунидан офарида шудааст, бинобар ин ба шунидани суҳанҳои дурӯғу тӯҳматангез ва беҳуда кӯшиш макун.

Ду чашм ҳам барои дидани қудрати офариниши Худованд хуб аст, на барои дидани айби дӯстону бародарон.

Фоида:

Одамай ба забону гӯшу чашми зоҳирӣ одам нест. Балки бо забоне шукргузор, гӯше ҳикматшунав ва чашме моҳиятбин одам хоҳад буд. Ин ҳар серо пос бидоред.

Ҳикоят

Кухансоле омад ба назди табиб,
Зи нолиданаи то ба мурдан қариб.
Ки дастам ба раг неҳ, эй некрой,
Ки поям ҳаме барнаояд зи ҷой.
Бад-ин монад ин қомати хуфтаам,
Ки гуё ба гил дар фуру рафтаам.
Бирав, гуфт: «Даст аз ҷаҳон баргусил,
Ки поят қиёмат барояд зи гил».
Нишоти ҷавонӣ зи пирон мачӯй,
Ки оби равон боз н-ояд ба ҷӯй.
Агар дар ҷавонӣ задӣ дасту пой,
Дар айёми пири бахуш бошу рой.
Чу даврони умр аз чихил даргузашт,
Мазан дасту по, к-обат аз сар гузашт.
Нишот аз ман он гаҳ рамидан гирифт.
Ки шомам сапеда дамидан гирифт.
Бибояд ҳавас кардан аз сар бадар,
Ки даври ҳавасбозӣ омад ба сар.
Ба сабзӣ кучо тоза гардад дилам,
Ки сабзӣ бихоҳад дамад аз гилам?!
Тафарруҷкунон дар ҳавову ҳавас,
Гузаштем бар хоки бисёр кас.
Касоне, ки дигар ба ғайб андаранд,
Биёяндӯ бар хоки мо бигзаранд.
Дареғо, ки фасли ҷавонӣ бирафт,
Ба лаҳву лаиб зиндагонӣ бирафт.
Дареғо, ҷунон руҳпарвар замон,
Ки бигзаштӣ бар мо чу барқи Ямон.
Зи савдон он пушаму ин хурам,
Напардохтам, то ғами дин хурам.
Дареғо, ки машғули ботил шудем,
Зи ҳақ дур мондему ғофил шудем.
Чӣ хуш гуфт бо кудак омӯзгор:
«Ки коре накардему шуд рӯзгор».

Луғот:

Некрой - хайрхоҳ, тадбирчӯ

Даст ба раг ниҳодан - санҷидани набз

Об аз сар гузаштан - аз сарҳади чораю тадбир гузаштан, дер шудан

Аз шом сапеда дамидан - тадриҷан сафед шудани мӯйи сиёҳ

Сабзй - сабза, гиёҳи сабз
Тафарруҷкунон - гардишкунон, сайркунон
Лавҳу лаиб - лаззату бозй, айёшй
Барқи Ямон - барқи дурахшоне, ки аз ҷониби Яман метобад
Савдо - ҳавас, ҳаёлҳои пуч ва фосид, васваса
Напардохтам - раҳой наёфтам, осуда нашудам

Марде куҳансол назди табиб рафт. Аз нолаву оҳи
ӯ чунин эҳсос мешуд, ки маргаш наздик аст.

Аз табиб хоҳиш кард, эй марди некхоҳу тад-
биршинос, набзи маро бисанҷ, ҳолам хеле бад аст ва
пойҳоямро базӯр аз ҷой мебардорам.

Ин қомати ҳамидаву сушт бар он монанд аст, ки
гӯё дар лойгил дармонда бошам.

Табиб ба ӯ гуфт: «Бо ин ҳама пирӣ ҳоло ҳам меҳри
зиёде ба ин дунё дорӣ, бар ин ҷаҳон дилбаста мабош, пирӣ
илоҷ надорад, наҷоти ту аз ин мусибат дар он ҷаҳон аст.

Хушиҳои ҷавонӣ дар айёми пирӣ бозгашт надорад,
чунонки оби рафта дигарбора ба ҷӯйбор наояд.

Ҳар кору тараддуд ва талош дар ватану дар сафар
хоси ҷавонист. Дар айёми пирӣ ақлу ҳуш ва дуран-
деширо ба кор гир.

Чун умри ту аз чил гузашт, бидон, ки солҳои
беҳтарини ҷавонӣ паси сар шуданд, бо талошу пайкор
дигар онро ба даст натавонӣ овард, вақти ғанимат аз
даст бирафт.

Аз он замон ки аввалин торҳои мӯям ба сафедӣ
гароид, пайваста завқу шодӣ кам шудан гирифт.

Ҳоло вақти ҳавасбозӣ нест, майлу ҳавасҳои хомро аз
сар бадар бояд кард, давраи ҳаваспарварӣ ба поён омад.

Сабзазору гулистон дигар наметавонад дили маро
шод гардонад, дере нест, ки аз хокам сабза хоҳад дамид.

То ин замон мо бо ҳавову ҳаваси бисёр дар саб-
ззорҳо, ки рӯи хоки касон дамидааст, сайр кардем.

Дур нест, касоне, ки ҳоло ба ин дунё наомадаанд,
зода шаванд ва бар сабзаи хоки мо сайркунон гузар
кунанд. Сад дарег, ки ҷавонӣ бирафт, ғанимат буд,
ҳайфо бо ҳавасбозию айёшй ва шӯҳию бозй даргузашт.

Дареги он ҷавонии рӯҳпарвар, ки монанди барқи
дурахшон зуд даргузашт.

Аз васвасани обу ҳӯрок ва ҷомаву либос раҳой
наёфтам ва лаҳзае дар фикри он набудам, ки ғами

охиратро ҳам бихўрам.

Сад дареғи дигар, ки умрро ба беҳудагӣ гузаронидем
ва аз роҳи Ҳақ дур мондем ва дар гафлат афтодем.

Омӯзгоре бо таассуф ба шогирди худ меғуфт: «Ҳай
дареғ, кори назаррасе накардему умри мо поён омад».

Фоида:

Қавонӣ беҳтарин айёми зиндагии инсон дар фаро
гирифтани илму дониш, ҳунар ва ахлоқи нек аст, ин
ғавҳарро бо гафлат аз даст надихед. Афсӯсу дареғи
шумо баъди барқвор гузаштани ин айёми бонишот
ҳеч фоидае надорад.

Ҳикоят

Шабе хобам андар биёбони Файд
Фуру баст пойи давидан ба қайд.
Шутурбоне омад ба ҳавлу ситез
Зимоми шутур бар сарам зад, ки: «Хез,
Магар дил ниҳодӣ ба мурдан зи пас,
Ки барменахезӣ ба бонги чарас?!
Маро ҳамчу ту хоби хуш дар сар аст,
Валекин биёбон ба пеш андар аст.
Ту, к-аз хоби нӯшин ба бонги раҳил,
Нахезӣ, дигар қай расӣ бар сабил.
Фуру кӯфт табли шутур сорвон,
Ба манзил расид аввали корвон.
Хунук, хушёрони фархундабахт,
Ки пеш аз духулзан бисозанд рахт.
Ба раҳ хуфтагон то бароранд сар,
Набинанд рахрафтагонро асар.
Сабак бурд раҳрав, ки бархост зуд,
Пас аз накл бедор будан чӣ суд?
Кунун бояд, эй хуфта, бедор буд,

Чу марг андар орад зи хобат чӣ суд?!
 Чу шайбат даромад ба руи шабоб,
 Шабат руз шуд, дида баркан зи хоб.
 Ман он руз баркандам аз умр умед,
 Ки афтодам андар сиёҳи сапед.
 Дареғо, ки бигзашт умри азиз,
 Бихоҳад гузашт ин даме чанд низ.
 Гузашт он чи дар носавоби гузашт,
 В-ар ин низ ҳам дарнаёби, гузашт.
 Кунун вақти тухм аст, агар парварӣ,
 Гар уммед дорӣ, ки хирман бари.
 Ба шаҳри қиёмат марав тангдаст,
 Ки вачҳе надорад ба ҳасрат нишаст.
 Гарат чашми ақл аст, тадбири гӯр
 Кунун кун, ки чашмат нахӯрдаст мӯр.
 Ба моя тавон, эй писар, суд кард,
 Чӣ суд афтад онро, ки сармоя х(в)ард?!
 Кунун куш, к-об аз камар даргузашт,
 На вақте ки селобат аз сар гузашт.
 Кунунат ки чашм аст, ашк бабор,
 Забон дар даҳон аст, узре биёр.
 На пайваста бошад равон дар бадан,
 На ҳамвора гардад забон дар даҳан.
 Зи донандагон бишнава имрӯз қавл,
 Ки фардо Накират бипурсад ба ҳавл.
 Ғанимат шумор ин гиромӣ нафас,
 Ки бе мурғ қимат надорад қафас.
 Макун умр зоеъ ба афсӯсу ҳайф,
 Ки фурсат азиз аст: Вал вақту сайф!»

Луғот:

Файд - номи манзилест дар роҳи Маккаи мукаррама
 Қайд - банд, ресмон
 Бо ҳавл - бо таҳдид ва дурушӣ
 Зимом - маҳор, инони асп ё шутур
 Қарас - зангӯла
 Нушин - ширин, гуворо
 Раҳил - кӯч бастан, «ар-раҳил» гуфтан
 Сабил - роҳ ва гоҳ ба маънои марди роҳнамо
 Сорвон - сорбон, шутурбон
 Хунук - хуш, хушо, чи хуш
 Фархундабахт - хушбахт, босаодат

Духулзанон - кассе, ки нақораи бузургро бо мақсади ба ҳаракат даровардани корвон ё коре дигар ба садо дармеорад
Рахт сохтан - асбоби сафар омода кардан ва бар уштур ниҳодан
Сабақ бурдан - ғолиб омадан, пешӣ гирифтан
Шайб - пирӣ, сафед шудани мӯй
Накир - номи фариштае, ки дар шаби аввалини сафар ба он дунё аз шахси вафоткарда суол мекунад
Ал-вақту сайф - вақт ҳамчун шамшери тез аст, ишораест ба ҳадиси расули акрам (с) ки фармудаанд: «Вақт шамшери бурранда аст, агар ту онро бо тоату ибодат набурри, ӯ бо гузаштаниаш риштаи зиндагиатро мебурад.

Шабе дар биёбони Файд хоби ширин маро сахт ба банди худ гирифт.

Шутурбоне бо қаҳру ситез ресмони шутурро бар сари ман афрошта мегуфт, ки: «Зуд бархез!»

Магар садои зангӯларо намешунавӣ, ки аз ҷоят барнамеҳезӣ, оё дар танҳой мурданро ихтиёр кардӣ?!

Ман ҳам мисли ту хоби хушро дӯст медорам, аммо роҳ дур аст ва биёбони азим дар пеш. Ту аз хоби ширину гуворо бо шунидани фармони «кӯч бандед» барнамеҳезӣ, мушқил аст, ки баъди рафтани корвон роҳро пайдо кунӣ.

Сорбон кайҳо табли ҳаракатро ба садо дароварда буд ва аввали корвон ба манзил расидааст.

Хушо, кори ҳушёрони босаодат, ки ҳанӯз нақоразан садои даъват баланд накарда, асбоби сафарро омода кардаанд.

Ин хуфтагон то оне ки аз хоб бедор мешаванд, бедорон манзилҳоро тай мекунанд ва дермондагон нишоне аз онҳо нахоҳанд ёфт.

Он раҳраве, ки зуд аз хоб бархост ва азми сафар кард, бар хуфтагон пешӣ гирифт. Баъди рафтани корвон бедор шудан фоида надорад.

Эй хуфта, вақти он аст, ки бедор бошӣ, марг дар остонаи манзили туст, ғафлату хоб то кай?!

Пирӣ бар ҷои ҷавонӣ фаро расид ва мӯи сиёҳат сафед шуд, аммо ту дар хоби ғафлатӣ, аз хоб бедор шав!

Ман аз ин умри зудгузар дар он замон, ки ба мӯям сафедӣ афтод, умед баркандам.

Сад дарег, ки бештари умри азиз гузашт ва боқимонда низ зуд бихоҳад гузашт.

Он чи дар корҳои нодуруст сарф шуд, гузашт, агар ба қадраш нарасӣ, умри боқимонда низ ба беҳудагӣ мегузарад.

Ҳоло вақти кишт аст, агар уммеи хирман бардоштан дорӣ, бикор ва парвариш кун.

Ба рӯзи ҳисоб бо дасти ҳолӣ марав, ки афсӯсу пушаймонӣ фоида надорад.

Агар ақлу дониш дорӣ, тӯшаи охирати худро пештар аз он ки чашмат тӯмаи мӯрчагон шавад, омода бикун.

Эй писар, бо молу мулк, ки дар ихтиёр дорӣ, метавонӣ фоидае ба даст оран, аммо чӣ гуна фоида ба даст биёран, ки сармояро ҳӯрдаӣ?!

Ҳоло, ки об то камари туст, кӯшиш ба харҷ деҳ, вақте тӯро ғарқ кард, суде нест.

Ҳоло, ки чашмат бо туст, ашки пушаймонӣ ва мағфират бирез ва забонат ҳам ки нерӯи ҳаракат дорад, аз даргоҳи Худо узре бихоҳ.

Ин ҷони амонат дар бадани ту доимӣ нест ва забонат ҳам на ҳамеша қудрати сухан гуфтан пайдо мекунад.

Имрӯз аз донишмандон суханҳои фоидабахшро бипурс ва огоҳ бош, ки фардо фариштаи Накир бо сиёсату таҳдид аз ту бозхост хоҳад кард.

Ҳар як нафаси умратро ганимат ва гиромӣ шумор, чун мурғи ҷон аз танат парвоз кард, ин қафаси тан ҳеч қимате надорад.

Умрро бар боди афсӯсу пушаймонӣ мадеҳ, ҳар лаҳзаи умр азиз аст, зеро мурури вақт монанди шамшерӣ бурранда тез аст.

Фоида:

Одамӣ дар саҳнаи дунё монанди мусофире дар биёбон аст, ки агар дар хоби ғафлат монад, ҳалок мегардад. Одаме, ки қадри умр наметонад ва онро ба беҳудагӣ сарф мекунад, дар биёбони зиндагӣ худро ба ҳалокат медиҳад.

Ҳикоят

Қазо зиндаеро рағи ҷон бурид,
Дигар кас ба марғаш гиребон дарид.
Чунин гуфт бинандае тезхуш,
Чу фарёду зорӣ расидаш ба ғуш:
«Зи дасти шумо мурда бар хештан
Гараш даст будӣ, даридӣ кафан.
Ки чандин зи тимору дардам мапеч,
Ки рузе ду пеш аз ту кардам басич.
Фаромӯш кардӣ магар марғи хеш,
Ки марғи манат нотавон карду реш?!
Муҳаққак, чу бар мурда резад гилаш,
На бар вай, ки бар худ бисӯзад дилаш,
Зи хичрони тифле, ки бар хок рафт,
Чӣ ноӣ, ки пок омаду пок рафт?!
Ту пок омадӣ, барҳазар бошу пок,
Ки наиг аст нопок рафтан ба хок.
Кунун бояд ин мурғро пой баст,
На он ғаҳ ки сарришта бурдат зи даст.
Нишастӣ ба ҷойи дигар кас басте,
Нишинад ба ҷойи ту дигар касе.
Агар паҳлавонӣ в-агар теғзан,
Нахоҳӣ бадар бурдан илло кафан.
Хари ваҳш агар бигсалонад каманд,
Чу дар рег монад, шавад пойбанд.
Туро низ чандон бувад дасти зур,
Ки поят нарафтаст дар реги гур.
Манех дил бар ин солхӯрда макон,
Ки гунбад напояд бар ӯ гирдакон.
Чу дӣ рафту фардо наёмад ба даст,
Ҳисоб аз ҳамин як нафас кун, ки ҳаст.

Луғот:

Қазо - тақдир, сарнавишт, ҳукми илоҳӣ
Рағи ҷон буридан - вафот кардан, канда шудани риштаи умр
Гиребон даридан - гираву зорӣ ва наҳваи зиёд кардан
Гараш даст будӣ - агар қудрат медошт, агар метавонист
Тимор - ғаму андӯх
Басич кардан - азми сафар кардан
Реш кардан - дилозурда ва ғамгин кардан
Муҳаққак - таҳқиқшуда, саҳеҳ, аниқ

Ба сарнавишти илоҳӣ риштаи умри шахсе канда шуд, хешону наздикон аз гиряву навҳаи бисёр чома бар тан медариданд.

Хирадманде, ки ин манзараро мушоҳида мекард ва фарёду зории онҳоро мешунид, чунин гуфт: «Шахси мурда агар метавонист, аз ин фарёду фигони шумо кафанро боз мекард ва мегуфт: Аз дарду ғами ҷудой аз ман ин қадар нолаву фарёди беҳуда макун, ниҳояти қор он аст, ки андаке пештар аз ту азми сафар кардаам.

Оё ту фаромӯш кардӣ, ки марги худат низ ногузир аст. Пас, чаро ин қадар аз марги ман дилатро реш мекунӣ»

Ин нукта аниқу саҳеҳ аст, ки ҳар кӣ рӯзи дафн ба ғури мурда хок мерезад, на бар шахси мурда, балки бештар ба ҳоли худ дилаш месӯзад, ки аз чунин сарнавишт ёро низ гурезе нест.

Дар ғами тифле, ки бар хок рафт чӣ гиря мекунӣ? Ин тифл пок ба дунё омаду пок рафт.

Ту низ, ки пок ба дунё омадӣ, хушёр бош, ки нопок бар хок барнагардӣ, ба сафари охират нопок рафтан айб аст.

Ҳоло вақти он аст, ки ба қадри умр бирасӣ ва мурғи ҷонро дар покизагӣ парварӣ, он гоҳ ки сарриштаи умр аз даст рафт, илоҷе надорӣ.

Хеле вақт аст, ки ба ҷойи каси дигар нишастай ва ба ҷойи ту низ дигаре хоҳад нишаст.

Агар паҳлавони шуҷоатманд ҳастӣ ё шамшерзани қавидаст, ноилоҷ ин дунёро ҳолӣ хоҳӣ гузошт ва ғайри кафан чизе бо худ нахоҳӣ бурд.

Чун хари ваҳшӣ ресмони худро биканад, аз нав ба банд овардани он мушкил аст, аммо чун ба регзор расид, илоҷи гурез надорад, пояш дар рег банд мешавад.

Зӯрию чолокии ту низ то он замонест, ки поят ба реги ғӯр фуру равад, чун фуру рафт, илоҷе дигар нахоҳӣ дошт.

Бар ин дунёи кӯҳнабунёд дил манеҳ, ки ишқ бар он пойдор нест, мисли он ки дар болои гунбад чормағз пойдорӣ надорад.

Чун бидидӣ, ки дирӯзи ту бебозгашт бирафт ва фардо ҳам дар ихтиёри ту нест ва намедонӣ, ки фардо зинда ҳастӣ ё не, пас қадри ҳамин як дамеро, ки барҳаёт ҳастӣ шинос ва онро ғанимат шумор.

Фоида:

Ҳар нафаре аз одамон, ки ин дунёро тарк меку-
нанд, дарсе барои бозмондагон медиҳанд, дарсе
омӯзанда ва пурҳикмат. Умри рафта нақдест, ки аз
дасти мо раҳо шудааст, рӯзшумори умри боқимонда
низ маълум нест. Он шахс соҳиби ақлу ҳуш аст, ки
ҳамин лаҳзаҳои дар ихтиёр доштаашро бо наққорию
парҳезгорӣ ба сар барад.

Ҳикоят

Зи аҳди падар ёд ояд ҳаме,
Ки борони раҳмат бар у ҳар даме.
Ки дар тифлиям лавҳу дафтар харид,
Зи баҳрам яке хотами зар харид.
Бадар кард ногаҳ яке муштарӣ,
Ба хурмое аз дастам ангуштарӣ.
Чу нашносад ангуштарӣ тифли хурд,
Ба ширинӣ аз вай тавонанд бурд.
Ту ҳам қимати умр иашнохтӣ,
Ки дар айши ширин барандохтӣ.
Қиёмат, ки некон бар Аъло расанд,
Зи қаъри саро бар Сурайё расанд.
Туро худ бимонад сар аз нанг пеш,
Ки гирдат бар ояд амалҳои хеш.
Бародар, зи кори бадон шарм дор,
Ки дар рӯи некон шавӣ шармсор.
Дар он рӯз, к-аз феъл пурсанду қавл,
Улулазмиро тан биларзад зи ҳавл.
Ба чое, ки даҳшат ҳуранд анбиё,
Ту узри гунаҳро чӣ дорӣ?! Биё!
Заноне, ки тоат ба рағбат баранд,
Зи мардони нопорсо бигзаранд.
Туро шарм н-ояд зи мардин хеш,

Ки бошад занонро қабул аз ту беш?!
 Занонро ба узре муайян, ки хаст,
 Зи тоат бидоранд гаҳ-гоҳ даст.
 Ту бе узр як сӯ нишини чу зан
 Рав, эй кам зи зан, лофи марди мазан!
 Маро худ мабин, эй ачаб, дар миён,
 Бубин то чӣ гуфтанд пешиниён:
 «Чу аз ростӣ бигзарӣ, ҳам бувад,
 Чӣ марди бувад, к-аз зане кам бувад!
 Ба нозу тараб нафси парварда гир,
 Ба айём душман қавикарда гир.
 Яке бачаи гург мепарварид,
 Чу парварда шуд, ҳоҷа барҳам дарид».
 Чу дар пахлуи ҷон супурдан бихуфт,
 Забоноваре дар сараш рафту гуфт:
 Ту душман чунин нозанин парварӣ,
 Надонӣ, ки ночор захмаш х(в)арӣ?!»
 На иблис дар ҳаққи мо таъна зад,
 К-аз инон наояд ба ҷуз кори бад?!
 Фигон, аз бадихо, ки дар нафси мост,
 Ки тарсам, шавад занни иблис рост.
 Чу малъун писанд омадаш қаҳри мо.
 Худояш биандохт аз баҳри мо.
 Кучо сар барорем аз ин ору нанг,
 Ки бо у ба сулҳему бо ҳақ ба ҷанг.
 Назар дӯст нодир кунад сӯи ту,
 Чу дар рӯи душман бувад рӯи ту.
 Гарат дӯст бояд, к-аз у бар ҳури,
 Набояд, ки фармони душман барӣ.
 Раво дорад аз дӯст бегонагӣ,
 Ки душман гузинад ба ҳамхонагӣ,
 Надонӣ, ки камтар ниҳад дӯст пой,
 Чу бинад, ки душман бувад дар сарой.
 Ба сими сияҳ то чӣ хоҳӣ харид,
 Ки хоҳӣ, дил аз меҳри Юсуф бурид?!
 Ту аз дӯст гар оқили, бармагард,
 Ки душман наёрад ниғаҳ дар ту қард.

Луғот:

Лавҳ - тахтае, ки барои таълими кудакон дар он хат менавиштанд
Хотам - ангуштарӣ
Аъло - ба маънои арши аъло, баландтарин табақаи осмон, тахти болотарин
Саро - замин, хок
Сурайё - шаш ситораи хурд дар бурҷи Савр, ки онро хушаи Парвин низ меғӯянд
Улулазм - сифати паямбарон, пайгамбароне, ки соҳиби қушишу субот ва азму иродаи бузурганд
Ҳавл - тарс, бим, воҳима
Даҳшат хӯрдан - тарсидан ва саросемаву ҳайрон шудан
Тоат ба рағбат бурдан - аз рӯи майлу рағбат ибодат кардан
Бигзаранд - яъне, ба мартабаи болотар бирасанд
Хам - ба маънои қачӣ, қачравӣ
Дар паҳлӯи ҷонсупорӣ хуфтаи - ба бистари марг афтодан
Нодир - кам, ба нудрат
Сини сияҳ - пули сияҳ, пули қалбаки
Наёрад - натавонад, ҷуръат накунад
Кинатуз - интиқомгиранда, кинавар

Аз замони зиидагии падарам, ки борони раҳмати Худованд бар ӯ бод, дар ёдам ҳаст, ки вақти кудак буданам барои ман лавҳу дафтар ва ангуштаре тиллоӣ харид.

Рӯзе чунин иттифоқ афтод, ки як нафар ҳаридор бар ивази хурмӯе ангуштарии маро бо худ бурд.

Кудак, ки арзиши аслии ангуштариро намедонад, имкон дорад, аз шириние шодмон гардад ва бар ивази он ангуштарии тиллоии ӯро бибаранд.

Ту ҳам монанди он кудак арзиши умрро нахи-нохтӣ ва умри гаронмояро дар айши ширин талаф кардӣ.

Рӯзи қиёмат, ки инсонҳои парҳезгор дар арши Аъло ҷойгоҳ пайдо кунанд ва аз ин хокдони замин то авҷи Сурайё боло раванд, ту аз шармандагиву расвой сархам хоҳӣ монд, зеро амалҳои бади ту дар атрофат ҳозир мешаванд ва тӯро илоҷе ҷуз хиҷолат боқӣ нахоҳад монд.

Эй бародар, аз ҳамроҳии мардуми бад парҳез кун ва шарм дор, то дар назди некон аз кардаҳои худ шарманда набояӣ.

Дар он рӯзи ҳисоб, ки аз корҳои анҷомдода ва суҳанҳои гуфташуда пурсиш мекунанд, ҳатто пайгамбарони бузургу босубот аз хавфу ҳарос ба ларза медароянд.

Дар он мавқеъ, ки ҳатто пайгамбарон дар хавфу ҳарос ва тарсу бим ҳастанд, ту бар узри гуноҳони худ чӣ пеш ҳоҳӣ овард, биё, лаҳзае андеша кун!

Заноне, ки бо сидқу рағбат ибодати Худовандро бар қой меоваранд, ба дараҷот аз аз мардони фосиқу нопарҳезгор беҳтаранд.

Оё ту аз мард будани худ шарм намедорӣ, ки занҳо бештар аз ту дар мақоми қабул ва ризоияти Худо ҳастанд?!

Занҳо бо узри маълуме, ки доранд, баъзе рӯзҳо аз тоату ибодат озод мебошанд.

Аммо ту бе узре муайян монанди занҳо дар ғушае нишастай, боз лофи мардӣ мезанӣ, аммо бидон, ки дар асл басте камтар аз занон ҳастӣ!

Эй касе, ки аз ин суҳанон дар тааҷҷуб ҳастӣ, ту бар ман манигар, ба ин гуфтори гузаштагон нигоҳ кун, ки чи гуфтаанд:

Агар тарки ростӣ ва растагорӣ кардӣ, он сӯи дигар ба ҷуз қачӣ ва қачравӣ чизе нест ва ӯ чӣ гуна мардест, ки ҳақиртар аз зан бошад!

Ҳоло бар нафси бо нозу шодӣ ва айшу нӯш парвардаат нигоҳ кун ва ин душмани бо мурури солҳо қавӣ кардаатро бубин.

Шахсе бачаи гургро парвариш мекард, вақте гурғбача бузург шуд, соҳиби худро захи ми ҳалокатовар зад.

Вақте ӯ дар бистари марг меҳобид, шахси суҳандоне бар сари болини ӯ омаду гуфт: Ту душмани ҷонатро ин қадар хуш парвариш кардӣ, оё намедонистӣ, ки захи гургро хоҳӣ хӯрд. Оё фаромӯш кардӣ, ки шайтон рӯзи офариниш назди Парвардигор дар ҳаққи мо таъна зад, ки инҳо дар рӯи замин фасодкорӣ мекунанд ва аз дасти онҳо ғайр аз кори бад чизи дигар барнамеояд?!

Сад ҳайф, метарсам, аз бадиҳое, ки андар вучуди мост, он бадғумонии иблис рост барояд.

Вақте ки шайтони малъун бо мо душманию қаҳр оғоз кард, Худованд бар ивази ин рафтораш ӯро аз назари инояти худ берун андохт.

Акнун имрӯз аз шармандагӣ ва нангу ор чӣ гуна сар баланд кунем, ки бо шайтон сулҳ кардаем ва бо

Худованди Ҳақ, ки дӯсти мост, дар ҷанг ҳастем.

Агар ту ба сӯи душман рӯй бигардонӣ, дӯст бар ту аз ночорӣ гоҳе нимнигоҳ хоҳад кард.

Агар дилат дӯст мехоҳад ва орзуи комёб шудан аз файзи дӯстиро ба сар мепарварӣ, набояд ба фармони душман (шайтон) итоат намой.

Он касе, ки душманро ҳамхонаи худ кардааст (яъне шайтонро ба хонаи дил ҷой кардааст), беихтиёр аз дӯсти худ (Худованд) бегона гаштааст.

Оё намедонӣ, ки дӯсти ту бар хонаат қадам нахоҳад гузошт, агар бубинад, ки душман он ҷо манзил кардааст?!

Ту, ки меҳр аз маҳбуби ҳақиқӣ баркандаӣ бар ин пули сиёҳи қалбакӣ (яъне амалҳои носавоб ва гафлату бегонагӣ) чиро харида метавонӣ?!

Агар оқил ҳастӣ, аз дӯсти ҳақиқии худ рӯй магардон, дар он ҳолат душман ҷуръати бар ту нигоҳ карданро пайдо нахоҳад кард.

Фоида: Дар вучуди худ деви нафсро парвариш надихед, ки вақте боқудрат гардид шуморо ғуломи худ мегардонад. Дили худро хонаи дӯст созад. меҳру муҳаббати дӯсти ҳақиқиро ба пули қалбакии дунё иваз накунед. Дар ҳама ҳол бо дӯст зистан ва дар ҳимояи ӯ будан беҳтар аз ҳамаи корҳои дигари шумост.

Ҷамъияти нашри
«Нашр»
Душанбе

**ДОСТОНҲОИ ДИЛАНГЕЗ АЗ
«БЎСТОН»-И ШАЙХ САЪДИ**

Мухаррири масъул: **Фарзона**
Ҳуруфчини компутерӣ: **М.Насматова**
Мухаррири техники: **Ф.Ҳочибоева**

Ба матбаа 17.12.2007 супорида шуд. Ба чопаш 11.01.2008 имзо
гардид. Қоғази «снегурочка». Андозааш 60х84/16. Гарнитурааш Times
New Roman TAJIK. Чопи офсетӣ. Ҷузъи чопии шартӣ 14,5. Супориши № 16.
Теъдод 1000 нусха. Нарҳаш шартномавӣ.

ISBN 99947-51-28-0

9 789994 751280

Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон
Нашриёти «Нашр»
Матбааи «Нашр»,
735700, ш.Хуҷанд, кӯчаи Сейтвелиев, 2

"НОШИР"